

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

CHARLES GRAVIER DE VERGENNES VE İSTANBUL ELÇİLİĞİ (1755-1768)

DOKTORA TEZİ

KADRIYE TOPAL DOĞAN

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. İLHAMİ YURDAKUL

BİLECİK, 2022

10486781

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

CHARLES GRAVIER DE VERGENNES VE İSTANBUL ELÇİLİĞİ (1755-1768)

DOKTORA TEZİ

KADRIYE TOPAL DOĞAN

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. İLHAMİ YURDAKUL

BİLECİK, 2022

10486781

BEYAN

Charles Gravier De Vergennes ve İstanbul Elçiliği (1755-1768) adlı doktora tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR	X	DESTEK ALINMAMIŞTIR	
Destek alındı ise;			
Destekleyen kurum;			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)		TÜBİTAK 2214-A Doktora Sırası Araştırma Bursu (6 Ay)	
2- TÜBİTAK			
Diğer;.....			
ETİK KURUL onayı var ise;			
ETİK KURUL karar tarih/sayı:	/.....	

Kadriye Topal Doğan

Tarih

.....

İmza

.....

ÖN SÖZ

XVIII. yüzyıl, Avrupa devletleri ve Osmanlı Devleti için yoğun olaylar ve diplomatik münasebetler silsilesiyle doludur. Nitekim 1755 yılında Avrupa’da gerçekleşen diplomatik devrimden sonra Osmanlı Devleti’nin tutumu ve bu değişimden ne derece etkilendiği çalışmanın başlangıç noktası olarak değerlendirilebilir.

Charles Gravier de Vergennes, XVIII. yüzyılın en önemli Fransız diplomatlarından biridir. Diplomatik hayatına amcası Chavigny’nin himayesinde Fransa’nın Lizbon ve Frankfurt temsilciliklerinde başlamıştır. Sonrasında Koblenz ve Hannover elektörlüklerinde Fransa adına elçi olarak görevlendirilen Vergennes, 1755-1768 yılları arasında Fransa’nın İstanbul elçiliğini yapmıştır. İstanbul elçiliği sırasında yürüttüğü diplomasi faaliyetleri ve kurduğu ilişkiler bu çalışmanın ana konusudur. On üç yıllık bir zaman dilimini kapsayan ve III. Osman ile III. Mustafa’nın hükümdarlık dönemine denk gelen elçilik görevi Vergennes’in kariyerinin oldukça önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Vergennes’in hayatını ve kariyerini merkeze alarak XVIII. yüzyıl Osmanlı-Fransız diplomasisinin hangi şartlarda sürdürüldüğünü ve bu süreçte geçirdiği değişimi ortaya koymaktır. Bu doğrultuda Vergennes’in hikayesi sadece bir kişinin değil, aynı zamanda o dönemdeki Osmanlı-Fransız diplomasinin hikayesidir. Çalışma, Vergennes’in diplomatik yazışmaları, dönemin Osmanlı belgeleri ve ilgili literatür kullanılarak hazırlanmıştır.

Diplomatik devrimin arifesinde Charles Gravier de Vergennes, Fransa’nın İstanbul elçisi Alleurs’ün ani ölümü üzerine 1755 yılında olağanüstü elçi olarak İstanbul’a gelmiştir. Charles Gravier de Vergennes, İstanbul’daki elçilik yılları öncesinde ve sonrasında da diplomatik başarıları ile adından söz ettirmiş bir devlet adamıdır ve İstanbul’a gelmeden önce çeşitli diplomatik görevlerde bulunmuştur. Charles Gravier de Vergennes’in İstanbul’daki temel görevi 1768-1774 Savaşı öncesinde Osmanlı-Rus ilişkilerini yönlendirmek, hatta Osmanlı Devleti’ni savaşa girme yönünde ikna etmek olmuştur. Vergennes’in bu yöndeki çabaları neticesinde Fransa, bu süreçte, diplomatik manada İngiltere’ye karşı büyük bir üstünlük kurmuştur. Bu başarı, Charles Gravier de Vergennes’in diplomatik beceri ve başarısının bir sonucudur. Burada Fransa'nın Vergennes'e sağladığı geniş mali imkanların da etkisi dikkate değer boyuttadır.

Bu çalışmanın birinci bölümünü oluşturan giriş kısmında Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki ilişkilere kısaca değinilmiş, kullanılan kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Vergennes’in ailesi ve eğitim hayatı ile İstanbul elçiliği öncesindeki görevlerinden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde Vergennes’in İstanbul elçiliğine atanması, İstanbul’a seyahati,

yanında getirdiği hediyeler, İstanbul'da yakın çevresinde bulunan kişiler ve kendisine verilen ilk talimatlar ele alınmıştır. Dördüncü bölümde diplomatik devrim ekseninde Avrupa'da değişen ittifakların Vergennes'in görevine etkileri, Vergennes'in Polonya meselesine yaklaşımı, Osmanlı ile Rusya arasındaki savaşa giden süreçteki faaliyetleri, Akdeniz'deki korsanlık faaliyetlerinden ve özellikle Osmanlı donanmasına ait bir geminin Malta'ya kaçırılmasından sonraki girişimleri, evliliği ve görevinin sona ermesi anlatılmıştır. Beşinci bölümde İstanbul elçiliği sonrasında geçirdiği emeklilik hayatına ve sonrasında atandığı görevlere değinilmiştir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Fransa Dışışleri Bakanlığı Arşivi'nden temin edilen belgeler ile ilgili literatür bu araştırmanın temel kaynaklarını oluşturmaktadır. Kişi adlarının yazımında, orijinal dildeki formuna uygun biçimleri kullanılmaya özen gösterilmiştir. Gerekli görüldüğü yerlerde anlamı tam yansıtmak için Fransızca ifadeler italik olarak aynen alıntılanmış ve anlamları ilk geçtiği yerde parantez içinde verilmiştir. Charles Gravier de Vergennes'in ismi arşiv belgelerinde ve literatürde Chevalier de Vergennes, Comte de Vergennes, Comte de Toulangeon gibi farklı unvanlar ile geçmektedir. Bu çalışmada dönemsel farklılıklara bakılmaksızın Vergennes olarak kullanılmıştır.

Tez danışmanım Prof. Dr. İlhami Yurdakul'a doktora eğitimimin başladığı ilk günden bu ana kadar verdiği destek için teşekkür ederim. Tez danışmanımın bu desteği ve bana olan güveni olmasaydı bu çalışma neticelenemezdi. Tez danışmanım İlhami Yurdakul ile bu süreci yürütme ve doktora tezimi yazma şansını elde etmiş olmak benim için büyük bir lütuftu. Ayrıca tarih alanında çalışmaya başladığım ilk günden beri beni her zaman destekleyen, yüksek lisans tez dönemimde Fransa'ya gitmemi teşvik ederek bu çalışmanın tohumlarının atılmasına vesile olan, desteğini hayatın her alanında hissettiğim Prof. Dr. Mehmet Öz'e teşekkür ederim. Prof. Dr. Muzaffer Doğan'a tez yazım sürecim boyunca verdiği tavsiyeler ve desteği için minnettarım.

Bu tez çalışmasının tamamlanabilmesi için Fransız arşiv belgelerine erişebilmem gerekiyordu. Belgelere ulaşmam konusunda yardımlarını benden esirgemeyen, Fransa'ya gidebilmem ve Olivier Bouquet'den kabul almam için aracılık eden, çalışma konumu ilgilendirebilecek pek çok kaynak hediye eden Sinan Kunalp'e ve Olivier Bouquet'ye teşekkür ederim. Yine Sinan Kunalp vasıtasıyla tanıştığım, Nantes arşivindeki çalışma günlerimde bana evini açan, Fransa'da yaşam ve arşivdeki çalışma düzeni ile ilgili yol gösteren, Fransızcamı iletmem için destek olan arkadaşım Claire Le Bras'ya minnettarım.

Doç. Dr. Ömerül Faruk Bölükbaşı'ya Osmanlıca öğrenmemdeki katkısı ve emeği, verdiği okuma tavsiyeleri, Doç. Dr. Vedat Turğut'a da yol göstericiliği için teşekkür ederim. İsimlerini zikredeceğim arkadaşlarım olmadan ben bu yolu yürüyemezdim. Ali Okumuş ve Mehmet Kavak'a bu çalışmaya verdikleri katkı, Dilara Uslu, Galip Varoğlu ve Gülgüney Masalcı Şahin'e yükümü hafiflettikleri, Ömer Gezer'e Osmanlıca öğrenme sürecimde bana zaman ayırdığı, Necmettin Durmuş'a ve Sinem Tüfekçi'ye beni sabırla dinledikleri ve motive ettikleri için minnettarım. Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi çalışanlarına ve 2214-A Doktora Sırası Araştırma Bursu ile çalışmamı destekleyen TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

Son olarak ailemin her bir ferdine tüm destekleri için ayrı ayrı teşekkür ederim.

Kadriye Topal Doğan

2022

ÖZET

CHARLES GRAVIER DE VERGENNES VE İSTANBUL ELÇİLİĞİ (1755-1768)

Charles Gravier de Vergennes XVIII. Yüzyılın en önemli Fransız diplomatlarından biridir. Diplomatik hayatına amcası Chavigny'nin himayesinde Fransa'nın Lizbon ve Frankfurt temsilciliklerinde başlamıştır. Sonrasında Koblenz ve Hannover Elektörlüklerinde Fransa adına elçi olarak görevlendirilen Vergennes, 1755-1768 yılları arasında Fransa'nın İstanbul elçiliğini yapmıştır. İstanbul elçiliği sırasında yürüttüğü diplomasi faaliyetleri ve kurduğu ilişkiler bu çalışmanın ana konusudur. On üç yıllık bir zaman dilimini kapsayan ve III. Osman ile III. Mustafa'nın hükümdarlık dönemine denk gelen elçilik görevi Vergennes'in kariyerinin oldukça önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Vergennes'in hayatını ve kariyerini odak noktasına alarak XVIII. yüzyıl Osmanlı-Fransız diplomasisinin hangi şartlarda sürdürüldüğünü ve ilişkilerin bu süreçte geçirdiği değişimi ortaya koymaktır. Bu doğrultuda Vergennes'in hikayesi sadece bir kişinin değil, aynı zamanda Osmanlı-Fransız diplomasinin hikayesidir. Çalışma, Vergennes'in diplomatik yazışmaları, dönemin Osmanlı belgeleri ve ilgili literatür kullanılarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fransa, Osmanlı Devleti, Vergennes, Elçi, Diplomasi.

ABSTRACT

CHARLES GRAVIER DE VERGENNES AND HIS AMBASSADORSHIP TO ISTANBUL (1755-1768)

Charles Gravier de Vergennes is one of the most significant French diplomats of the XVIIIth century. He started his diplomatic life under the auspices of his uncle Chavigny, in the French representations in Lisbon and Frankfurt. Vergennes, who was appointed as an ambassador on behalf of France in the electorates of Koblenz and Hanover, served as the ambassador of France in İstanbul between 1755 and 1768. The diplomatic activities he conducted during his service in İstanbul and the relations he established are the main subject of this study. Covering a period of thirteen years during the reigns of Osman III and Mustafa III, this service constitutes an important part of Vergennes' career. The aim of this study is to reveal the conditions under which 18th century Ottoman-French diplomacy was carried out and the change it went through in this process by focusing on Vergennes's life and career. In this direction, the story of Vergennes is not only the story of one person, but also of Ottoman-French diplomacy of his time. The study was prepared by using the diplomatic correspondence of Vergennes, Ottoman documents of the period and related literature.

Keywords: France, Ottoman State, Vergennes, Ambassador, Diplomacy.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. XVIII. Yüzyılda Avrupa Devletleri ile Osmanlı Devleti'nin Uluslararası Diplomasiye Yaklaşımı.....	1
1.2. Osmanlı-Fransız İlişkileri ve Fransa'nın İstanbul Elçilerine Kısa Bir Bakış.....	4
1.3. Bir Diplomat Olarak Vergennes	5
1.4. Yöntem ve Kaynaklara Dair	7
2. VERGENNES'İN İSTANBUL ELÇİLİĞİ ÖNCESİNDEKİ HAYATI.....	12
2.1. Vergennes'in Ailesi ve Eğitimi.....	12
2.2. Lizbon ve Frankfurt: Vergennes'in Meslekteki İlk Adımları	17
2.2.1. Lizbon Elçiliği'nde Elçi Maiyeti olarak Vergennes	17
2.2.2. Frankfurt Elçiliği'nde Elçi Maiyeti olarak Vergennes	21
2.2.3. Yeniden Lizbon Elçiliği ve Tecrübeli Elçi Maiyeti olarak Vergennes	32
2.3. Koblenz ve Hannover Temsilcilikleri: Vergennes'in Ustalığa Geçışı	37
2.3.1. Koblenz Temsilciliği: Vergennes'in Müstakil İlk Görevi	37
2.3.2. Hannover Temsilciliği: Vergennes'in Müstakil İkinci Görevi.....	49
3. VERGENNES'İN İSTANBUL ELÇİLİĞİ'NE ATANMASI VE GÖREVE BAŞLAMASI	57
3.1. Vergennes'in Elçi Olarak Atanması	57
3.2. Vergennes'in İstanbul'a Seyahati	59

3.3. Vergennes'in Maiyeti ve Getirdiği Hediyeler	60
3.4. Vergennes'e Verilen İlk Talimatname.....	68
3.5. Secret du Roi Adlı Gizli Yapılanma ve Vergennes.....	76
3.6. Vergennes'in Huzura Kabulü.....	77
4. VERGENNES'İN GÖZÜYLE AVRUPA'DA SAVAŞ, SİYASET VE İTTİFAKLAR	83
4.1. Vergennes'in Gözüyle Avrupa'da Değişen İttifaklar (1755-1760).....	83
4.2. Vergennes'in Gözüyle Korsanlık ve Malta'ya Kaçırılan Osmanlı Gemisi Meselesi	88
4.3. Vergennes'in Polonya Meselesine Karşı Tutumu ve İttifaklar (1762-1764)	104
4.4. Vergennes'in Gözüyle Osmanlı-Rus Savaşı'na Giden Süreç (1766-1768)	121
4.5. Vergennes'nin Evliliği ve Geri Çağırılması.....	128
5. VERGENNES'İN İSTANBUL ELÇİLİĞİ SONRASINDAKİ HAYATI.....	133
5.1. Toulangeon: Yeni Görev Bekleme ve Toprak Soyluluğu Statüsü Alma	133
5.2. Stockholm: Mesleğe Dönüş ve İsveç Elçiliği.....	135
5.3. Versailles: Dış Politikayı Yönetmek.....	142
6. SONUÇ	149
KAYNAKÇA	151
EKLER.....	162

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 3.1. Vergennes'in Sultan, Sadrazam, Kaptan Paşa ve Babıali'nin Diğer Beyleri ve Memurları/Subayları İçin Taşındığı Hediyeler ve Ödenen Bedeller	65
Tablo 3.2. Vergennes Tarafından Sultana ve Görevlilerine (Officers), Sadrazama ve Görevlilerine, Kaptan Paşaya, Bostancı Başına ve Babıali'deki Diğer Görevlilere Verilen Hediyeler	66

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

A.DVN.DVE	: Bab-1 Asafi Düvel-i Ecnebiye Evrakı
A.DVNSNMH.d	: Bab-1 Asafi Name-i Hümayun Defterleri
AE.SMHD.I	: Ali Emiri I. Mahmud
AE.SMST.III	: Ali Emiri III. Mustafa
AE.SOSM.III	: Ali Emiri III. Osman
AMAEF	: Archives du Ministere des Affaires Etrangeres
BOA	: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C.HR	: Cevdet Hariciye
CP	: Correspondance Politique
HAT	: Hatt-ı Hümayun
İE.HR	: İbnülemin Hariciye
MD	: Mémoires et Document
SP	: State Papers
Sr.	: Sieur
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TSMA.e	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı

1. GİRİŞ

1.1. XVIII. Yüzyılda Avrupa Devletleri ile Osmanlı Devleti'nin Uluslararası Diplomasıye Yaklaşımı

Avrupa'da çeşitli yerlerde ve Osmanlı Devleti'nde 1755-1768 yılları arasında yürüttüğü çeşitli elçilik görevlerinin yanısıra 1774 yılından 1787 yılında ölene kadar Fransa'nın dışişleri bakanı olan Charles Gravier de Vergennes, Fransız devrimi öncesi Fransa'nın siyasi rejimi olan *Ancien Régime*'in¹ son büyük bakanıdır.² Vergennes'in dışişleri bakanlığı görevinden önceki en uzun görevi on üç yıllık bir süreç ile İstanbul elçiliğidir. Dolayısıyla diplomatik hayatının büyük ölçüde burada şekillendiğini söylemek yerinde olacaktır. İstanbul'da edindiği deneyimler ve tanıştığı kişilerin diplomatik kariyerinde belirleyici olduğu muhakkaktır.

Diplomasinin tanımı “devletler ve diğer teşekküller arasındaki ilişkilerin resmi görevliler ve barışçıl yöntemler aracılığıyla yürütülmesi” olarak verilebilir.³ Ayrıca ele alması zor durumlarda gösterilen beceri ve ustalığı ifade eder ve bu yönü Vergennes'in diploması olgusu içerisindeki konumunu değerlendirirken göz önüne alınmıştır. Bir nevi devletler arasındaki iletişim sistemi olan diplomasinin temel fonksiyonu müzakeredir. Diploması karşılıklı bağımlılık, diğerine olan ihtiyaç, karşılıklı tanıma gibi kavramları ve antlaşmalar, ayrıcalıklar, törenler gibi uygulamaları içerir.⁴

Diplomasinin Avrupa'daki gelişimi ise XV. yüzyılda Rönesans İtalya'sında daimî elçiliklerin ortaya çıkışı ile başladı. Venedikliler aynı yüzyılda Osmanlı Devleti'ne de elçi gönderdi. Balyos olarak bilinen bu elçi Osmanlı Devleti'ndeki ilk daimî elçi oldu. Daimî elçilikler daha sonra Avrupa'nın kuzeyine yayıldı ve XVI. yüzyılda pek çok büyük Avrupa devleti tarafından kabul edildi. Fransa ise ilk daimî elçisini 1521 yılında İsviçre'ye gönderdi. Bu yüzyılın ortalarında Avrupa'nın pek çok bölgesinde kabul görmeye başlayan diplomasinin uygulanması noktasında ilerleme kaydedilmesi ise zaman aldı.⁵

¹ Fransız devrimi öncesi Fransa'nın siyasi ve sosyal sistemine dair detaylı bilgi için bkz. Alexis de Tocqueville (1856). *The Old Regime and the Revolution*. Harper & Brothers, Newyork.

² Munro Price (1995). *Preserving the Monarchy: The Comte de Vergennes 1774-1787*, Cambridge University Press, Cambridge, s. 4.

³ Ahmet Nuri Yurdusev (2004). Ottoman Attitude toward Diplomacy, Ahmet Nuri Yurdusev (Haz.), *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, Palgrave, New York, s. 10.

⁴ Temel İskit (2020). *Diploması: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 3, 81-86.

⁵ Mehmet İpşirli (1995). Elçi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 8; Temel İskit, age, s. 74; Güner Doğan (2017). “Venediklü ile Dahi Sulh Oluna” 17. Ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri. İletişim Yayınları, İstanbul, s. 23; Temel İskit, age, s. 78-79.

XVII. yüzyılda ülkedışılık (*extraterritoriality*) prensibinin tanınmasını takip eden XVIII. yüzyılda diplomatik organlar gelişti. Tüm bu gelişmelerle birlikte güç dengesi, uluslararası hukuk ve diplomatik mekanizma gibi kavramlar ortaya çıktı. Osmanlı Devleti, Avrupa devletler sisteminin kurallarına Karlofça Antlaşması (1699) müzakereleri ile aşına oldu.⁶ Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki genişleme politikası son buldu. Osmanlı Devleti, artık Avrupa'da kendisini savunmak durumunda olan bir devletti. Avrupa devletler sistemine resmi olarak dahil olması ise Paris Antlaşması (1856) ile oldu.⁷ Osmanlı Devleti, Avrupa devletler sistemine dahil olan ve onun diplomasi formunu kabul eden ilk Hristiyan olmayan ülkedir. Bu durum, Avrupa devletler sisteminin bir dünya sistemine dönüşmesinde de önemli bir adım oldu.⁸

XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde kalıcı diplomasi yoktu. Avrupa'nın kalıcı diplomasisine karşı da olumsuz bir yaklaşıma sahipti. Bu yaklaşımda Osmanlı Devleti'nin büyük ölçüde İslam dininin şer'i kurallarıyla (Islamic polity) yönetiliyor olması ve İslam'ın üstünlüğüne inanılıyor olması etkili idi. Dolayısıyla yabancı bir ülkeye, özellikle Müslüman olmayan bir ülkeye elçi göndermek zayıflık göstergesi olabilirdi. Osmanlı Devleti, bu dönemde dış ilişkilerini gayrimüslim toplumların hâkim olduğu darülharb veya Müslüman toplumların hâkim olduğu darüislam devletler ayrımı çerçevesinde yürütmekteydi. Bu ayrım, diplomasi kavramının Osmanlı Devleti tarafından farklı uygulanmasının ana sebeplerinden olarak görüldü. Dolayısıyla taraflar arasında eşitlik ilkesini merkeze almayan dini üstünlük hissine sıkı bir şekilde bağlı olma durumu nedeniyle ilişkiler, reel politik ve güç dengesi gibi kavramlar içeren Avrupa kalıcı diplomasisi, Osmanlı Devleti tarafından belli bir süre kabul görmedi.⁹

Osmanlı Devleti her ne kadar böyle bir yaklaşıma sahip olsa da diplomasiyi tamamen göz ardı etmedi. Sadece uzun bir süre uluslararası siyasi politikasını tek taraflı ve geçici bir

⁶ Karlofça Antlaşması'nın 17. Maddesi elçilerle ilgiliydi ve şu şekildeydi: "Elçiler gelip gittiklerinde ve bir yere geldiklerinde eskiden beri yapılagelen merasim iki tarafın da denetimi altında olacak, Roma İmparatoru tarafından gelen elçi, kapu kethüdası ve bunların dışındaki adamları istedikleri esvâbı giyebilecek; Roma İmparatoru elçileri ve kapu kethüdaları ve maslahatgüzarları vs. Osmanlı Devleti dostları âsûdehâl olacakları tacir, evladları ve gayri adamları Beç'ten Âsitâne-i Saâdet'e ve Âsitâne-i Saâdet'ten Beç canibine varub emin ve salim varıp gelmeleri ve ihtiyaçlarının temini hususunda yardım edilecektir." İbrahim Yıldırım (2014). *Osmanlı Devleti'nde Elçi Kabulleri*. Kitap Yayınevi, İstanbul, s. 21.

⁷ Geoff Berridge, age, s. 114; Jacob Coleman Hurewitz (1961). Ottoman Diplomacy and the European State System. *Middle East Journal*, 15 (2), s. 142; Jacob Coleman Hurewitz (1961). The Europeanization of Ottoman Diplomacy: The Conversion from Unilateralism to Reciprocity in the Nineteenth Century. *Belleten*, 25(99), s. 455-466. Hurewitz'in bu iki makalesi 3 sayfası hariç birbiriyle tamamen aynıdır.

⁸ Ömer Kürçüoğlu (2004). The Adoption and Use of Permanent Diplomacy, Ahmet Nuri Yurdusev (Ed.), *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, Palgrave, New York, s. 132.

⁹ Halil İnalçık (2017). *Osmanlı ve Avrupa: Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri*. Kronik, İstanbul, s. 7; Ahmet Nuri Yurdusev, age, s. 2-7.

temelde sürdürmeyi tercih etti. Bu yüzden sadece gerekli gördüğü durumlarda geçici olarak elçi gönderdi.¹⁰ Osmanlı Devleti elçilerini her ne kadar geçici olarak gönderiyorsa da 1384-1600 yılları arasında sadece Venedik'e 145 geçici temsilci gönderdiği ve ayrıca elçi gönderdiği ülkelerin protokol kurallarına önem verdiği göz önünde bulundurulduğunda diplomasiye karşı tutumunun pek de olumsuz olmadığı sonucuna varılabilir.¹¹

Bu tek taraflı diplomasi yürütme hali bir nevi Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletlerine karşı kendisini üstün görmesinin bir teyidi idi. Aslında ilişkilerini şerflikten çok harbilik temeline oturtan Osmanlı Devleti savaşmadığı devletler ile ilişkilerini de bu doğrultuda sürdürdü. Diplomatik olarak karşılıklı olmama hali Babıali tarafından zayıflık değil, bir güç göstergesi olarak görüldü. Bu nedenle müzakereler, Osmanlı Devleti'nin koyduğu şartlar üzerinden yürütülüyordu. Osmanlı sultanının tam yetkili temsilcileri kendileri karar alabilirken Avrupalı rakipleri hükümdarlarının talimatlarını beklemek zorundaydılar.¹²

Osmanlı Devleti'nin diplomasiye yaklaşımı pratikte iş görür olarak değerlendirilebilir. Avrupa diplomasi sisteminin dışında kalan Osmanlı Devleti, daha serbest karar alma imkanına sahip olurken, bir yandan da Avrupa'daki devletler arasında dengenin korunmasında önemli bir rol oynayarak bir nevi bu devletler sisteminin bir parçası oldu. Çünkü Avrupa devletler sistemi ile Osmanlı sistemi iç içe geçmiş iki sistemdi ve sürekli etkileşim halindeydi. Bu karşılıklı bağımlılık hali iki sistemin birbirinden kopuk olmadığını göstergesidir. Avrupa devletleri ve Osmanlı Devleti birbirleri ile sık sık ilişki içerisindeydi ve bu ilişki darülharb ve darüislam ikileminin ima ettiği gibi her zaman savaşla ilgili değildi.¹³ Avrupalı devletler Osmanlı Devleti'ni kendi güvenlikleri için önemli görüyordu ve ticaret açısından büyük fırsatlar elde etmişlerdi.¹⁴

Osmanlı Devleti, uluslararası diplomaside darüislam ve darülharb gibi iki sınıf olarak kabul etmesine rağmen bazı devletlerle ilişkilerinde bu ilkeyi esneterek kapitülasyonlar gibi ayrıcalıklar tanıyarak farklı bir boyuta taşıdı. Kapitülasyonlar, Avrupalı bazı devletlerin vatandaşı tüccarların Osmanlı topraklarındaki faaliyetlerini kolaylaştırıyordu. Kapitülasyon

¹⁰ Esin Yurdusev (2004). *Studying Ottoman Diplomacy: A Review of the Sources*, Ahmet Nuri Yurdusev (Ed.), *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, Palgrave, New York, s. 167; Faik Reşit Unat (2008). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 14.

¹¹ Geoff Berridge, age, s. 115-116; Ahmet Nuri Yurdusev, age, s. 27.

¹² Bülent Arı, age, s. 44-45.

¹³ Ahmet Nuri Yurdusev, age, s. 22-24.

¹⁴ Halil İnalçık (2000). İmtiyâzât, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 247-248; Geoff Berridge, age, s. 114.

alan devletin tüccarları Osmanlı topraklarında müstemen¹⁵ statüsünde bir yıllık bir süre için cizye ödemedi özgürce dolaşabiliyordu. Ayrıca, pratikte Osmanlı topraklarında ticari faaliyet özgürlüğü olmayan devletler de bu hakka sahip olan devletlerin bayrağı altında seyahat edebiliyor ve ilgili devletin konsolosuna elçilik ve konsolosluk hakkı anlamına gelen bir vergi (cottimo) ödeyerek ticaret yapabiliyordu.¹⁶

Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyıl sonlarına kadar kendi geleneksel uluslararası diplomasi usulünü sürdürdü. Ancak bu çalışmanın da yoğunlaştığı XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren Rusya'nın kuzeyde güçlü bir rakip olarak ortaya çıkmaya başlamasıyla Osmanlı Devleti, Rus gücünü dengelemek için diplomasiye daha fazla ihtiyaç duydu. Bu durum Osmanlı diplomasinin devletin gücü ve dış tehditlere bağlı olarak yeni bir uluslararası politika geliştirme kabiliyetine de işaret etmektedir.¹⁷

1.2. Osmanlı-Fransız İlişkileri ve Fransa'nın İstanbul Elçilerine Kısa Bir Bakış

Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki diplomatik ilişkiler ilk olarak XV. yüzyıl sonunda kuruldu. Fransa, İstanbul'a geçici temsilciler gönderiyor olmasına rağmen Jean de la Forest, 1535 yılında Fransa'nın İstanbul'daki ilk daimî elçisi oldu ve bu görevini öldüğü 1537 yılına kadar sürdürdü.¹⁸ Bu dönemde Versailles Sarayı, Osmanlı sultanını dünyadaki en büyük hükümdar olarak görüyordu. Fransa Kralı I. François, Venedik elçisine, Avrupa devletlerinin bağımsızlığını güvence altına alan tek gücün Osmanlı padişahı olduğunu itiraf etmişti.¹⁹

Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerde oldukça önemli bir yeri olan kapitülasyonları içeren ilk ahidname de Jean de la Forest'nin elçilik yıllarında hazırlandı. Her ne kadar hemen imzalanmasa da ticari ve siyasi bir içeriğe sahip olan bu ahidname ile Fransa, Babıali nezdinde diğer devletlere üstünlük sağladı. Bu sayede Osmanlı denizlerindeki Fransız ticaretinin hacmi arttı.²⁰

¹⁵ Müstemen terimi devletin hukuki koruması altında eman alıp İslam ülkesine girebilen yabancı gayrimüslimleri ifade eder. Ahmet Özel (2006). Müste'men, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 140-141.

¹⁶ Bülent Arı, age, s. 40-41.

¹⁷ Bülent Arı, age, s. 59; Ömer Kürkçüoğlu, age, s. 131.

¹⁸ Marie de Testa & Antoine Gautier (2003). *Drogmans et Diplomates Européens Auprès de la Porte Ottomane*. Les Éditions Isis, İstanbul, s. 17; Jean-Louis Bacqué-Grammont & Sinan Kunalp & Frédéric Hitzel (1991). *Représentants Permanents de la France en Turquie (1536-1991)*. Les Éditions Isis, İstanbul-Paris, s. 2.

¹⁹ Halil İnalçık (2009). *Devlet-i 'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 163.

²⁰ Aysin Şişman (1999). 1702-1708 Tarihleri Arasında Türk-Fransız İlişkilerinde Konsolos Arzları ve Bunlara Ait Hükümler. *Belleten*, 63(237), s. 511-512.

XVII. yüzyıla gelindiğinde Fransa'nın Avusturya ile yakınlaşmasından kaynaklı olarak bir miktar zayıflamış olan Osmanlı denizlerindeki Fransız ticareti, ekonomik konulardan sorumlu Devlet Bakanı Jean Baptiste-Colbert'in döneminde yeniden güçlenmeye başladı. Colbert, dönemin İstanbul elçisi Charles-Marie-François Olier'ye Babıali ile ticari ilişkileri güçlendirmesi ve var olan ahidnameleri yenilemesi yönünde talimat verdi.²¹ Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki ilişkiler sadece ticari içerikli değildi. Ahidnamelerde kültürel, dini ve hukuki konular da ele alınmaktaydı.²²

Marquis de Bonnac 1716-1724 yılları arasında Fransa'nın İstanbul elçiliği görevini yürüttü. Marquis de Bonnac daha önce Fransa'nın Avrupa'daki çeşitli temsilciliklerinde görev yapmıştı. Marquis de Bonnac'a İstanbul elçiliği görevi için verilen talimatlar kendisinden önceki elçilere verilenler ile benzer içerikteydi. Öncelikli olarak dini ve ticari meseleler ile ilgilenecek ve Osmanlı Devleti'nin Avusturya'ya karşı tutumunu Fransa lehine etkilemeye çalışacaktı. Dini-siyasi nüfuz bağlamında elçi, Babıali'nin Kudüs'teki Saint-Sépulcre Kilisesi'nin kubbesinin tekrar inşasına izin vermesini sağlayacaktı.²³

Görüldüğü gibi Fransız Osmanlı ilişkileri siyasi, ticari ve dini yönleri de bulunan eski ve derin bir ilişki ağına sahipti ve bu ilişkiler özellikle Fransa'nın İstanbul'da bulunan daimî elçileri üzerinden yürütülmekte idi.

1.3. Bir Diplomat Olarak Vergennes

XVIII. yüzyıl ortalarına gelecek olursak, Rusya'nın Polonya ve Osmanlı topraklarını genişleme alanı olarak görmesi, Avrupa ve Osmanlı karşısında Rusya'yı bir tehdit unsuruna dönüştürdü. 1756-1763 yılları arasında gerçekleşen Yedi Yıl Savaşı, dönemin belirleyici olaylarındandı. Savaş sonunda Rusya İngiltere'nin yanında yer alırken Fransa ve Avusturya'yı karşısına aldı. Osmanlı Devleti ise kapitülasyonlarla başlayan süreçten itibaren ticari ilişkilerde Fransa'yı ön planda tuttu ve bu süreçte de tavrını devam ettirdi. Fransa'nın İngiltere ile rekabeti

²¹ Zariba Zarinebaf (2018). *Mediterranean Encounters Trade and Pluralism in Early Modern Galata*. University of California Press, California, s. 131.

²² Detaylı bilgi için bkz. Maurits H. Van den Boogert (2014). *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi: 18. Yüzyılda Kadılar, Konsoloslar ve Beratlılar*. Ali Coşkun Tuncer (Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul; Halil İnalçık (2000). *İmtiyâzât, TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 245-252.

²³ Jean-Louis d'Usson (2017). *İstanbul'da Fransız Elçiliği Marki de Bonnac'ın Tarihi Hatırat ve Belgeleri*. Mustafa Daş (Haz.), Ali Şevket Bizer (Çev.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 2- 14; Eray Akçay (2014). *İBB Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. O. 34'te kayıtlı Fransa'nın İstanbul elçisi Marquis de Bonnac'ın Osmanlı bürokrasisi ile yazışmalarını ihtiva eden bir mecmua (1716-1724)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, s. 8-10.

ve bu değişim ve evrilme döneminde Osmanlı Devleti'ne yaklaşımı Vergennes'in elçilik dönemi ve elçilik faaliyetlerini önemli kılan unsurlardandır.

Vergennes, Osmanlı Devleti'nde elçilik yaptığı yıllarda Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki dostluğu pekiştirmek için her fırsatı değerlendirdi. Mesela, 25 Eylül 1758 tarihli tavririnde Fransa sınırları içerisinde bulunan otuz Müslüman esirin serbest bırakılıp İstanbul'a gönderilmesi hadisesini Babıali'ye taşıdı, bu uygulamanın eskiden bu yana dostane devam eden Fransız-Osmanlı ilişkilerini daha da iyi hale getirmek düşüncesiyle yapıldığını mahirane bir üslupla söyledi.²⁴ Vergennes, Babıali nezdinde bir takım diplomatik faaliyetler yürüterek Osmanlı Devleti'ni Yedi Yıl Savaşı'na dahil etmek istedi, ancak istediği sonucu elde edemedi.²⁵ Son olarak Vergennes'in Babıali'de ilgilendiği bir diğer büyük siyasi mesele de Polonya tahtına geçecek kralın seçilmesi konusunda kendisine verilen talimatları yerine getirmektir.

Vergennes zaman zaman Fransa ile diğer devletler arasındaki ilişkilere dair Osmanlı Devleti'ni bilgilendirmiştir. Örneğin Fransa'dan gelen ve Fransa ile İspanya arasındaki antlaşma bahanesiyle İngiltere ile İspanya arasında ihtilafa sebep olan, iki devletin karşılıklı olarak elçilerini geri çağırması ile sonuçlanan olay, Vergennes tarafından detaylarıyla Babıali'ye aktarılmıştır. Vergennes, Fransa ile İspanya arasında 15 Ağustos 1761 tarihinde imzalanan ve 8 Eylül 1761 tarihinde tasdik olunan antlaşmanın özetini 17 Mart 1762 tarihinde Babıali'ye takdim etmiştir.²⁶ Vergennes'in mütalaaları sarayda en üst düzeyde karşılık bulmaktaydı. Polonya ve Rusya ilişkilerine dair kaleme aldığı iki tavririn reis efendi huzurunda okunması ile yetinilmemiş olması ve bizzat sultanın Fransız elçinin yazılarının tercüme edilmesini istemesi bu durumu doğrular niteliktedir.²⁷

İstanbul'daki görevi sonrasında kısa bir süre de Fransa'nın İsveç elçiliği görevini yürüten Vergennes, 1774'te dışişleri bakanlığına kadar terfi etti ve bu görevini on üç yıl

²⁴ BOA, AE.SMST.III, 295/23588, 22 Muharrem 1172/25 Eylül 1758. Bu hadiseye Hâkim Efendi de eserinde III. Mustafa'nın cülus törenine atıfta bulunarak değinmiştir. Mehmed Hâkim Efendi (2019). *Hâkim Efendi Tarihi*, c. 1, Tahir Güngör (Haz.), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Ankara, s. 590. 30 Ekim 1757 tarihli bu bahsin Vergennes tarafından Babıali'ye bir sene sonra hatırlatılması Vergennes'in ülkesi lehine olabilecek detayları gündemde tutmayı ve hatırlatmayı ustaca başardığını göstermektedir.

²⁵ Fatih Gürcaan (2014). *John Murray'ın İstanbul Büyükelçiliği (1765-1775)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, s. 42-55.

²⁶ BOA, AE.SMST.III, 289/23189, 7 Receb 1175/1 Şubat 1762; BOA, AE.SMST.III, 170/13334.

²⁷ "Pençsenbe günü olan meşveretde Françenin kağıdını[n] tercümesini kırâat idermişler aslı nedir şimdi bildiresiz Han ile Receb Paşa'nın kağıdını okumuşlar ol tercümeyle kimse bilmiyor bu kâğıda yazasız". BOA, TSMA.e, 791/35, 29 Zilhicce 1179/9 Mayıs 1766.

boyunca sürdürdü. İstanbul'da bulunduğu yıllarda sergilediği diplomatik girişimleri Fransa tarafından başarılı bir diplomat olarak değerlendirilmesine yol açtı.

Bu çalışmanın kapsamı dışında kalan Vergennes'in dışişleri bakanlığı dönemi sadece Fransa değil dünya tarihi açısından da önemlidir. Amerikalı kolonilerin ayaklanma süreci ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın (1775-1783) baş göstermesi bu döneme denk gelmektedir. Vergennes'in bu sırada uyguladığı diplomasi sadece İngiltere'yi zora sokmakla kalmadı, Fransa'yı Avrupa diplomasisinin en önde gelen devleti haline getirdi.

Osmanlı diplomasisinin önemli isimlerinden Salih Münir Paşa, iyi bir diplomatın taşıması gereken özellikleri sayarken bir nevi Vergennes'i tanımlamaktaydı. Vergennes, tam da onun bahsettiği gibi ülkesinin dinamikleri ile ilgili kendisini yetiştirmiş, görev yaptığı tüm ülkelerin askeri, ekonomik ve sosyal durumu hakkında detaylı bilgi toplayan, yerli ve yabancı devlet adamları ile ilişkiler kurarak iletişim ağını genişleten bir diplomattı.²⁸ Nitekim Salih Münir Paşa Vergennes'i "uluslararası kaideleri bilen ve uzağı gören" diplomatlar arasında saydı.²⁹

Vergennes'in Baron de Tott'a gönderdiği mektuplar da *Ancien Régime*'de ideal bir diplomatın sahip olması gereken nitelikler hakkında önemli bir kaynaktır. Bu yazışmalarda bir diplomatın dikkatli, ılımlı ve sağduyulu olmasına dair vasıflarına en az yetenekli, azimli ve zeki olmak kadar önem atfedilmekteydi. Vergennes, mektuplarında bir işin başarıyla tamamlanmasında atanan kişinin ehliyet ve liyakatinin diğer faktörlerden bağımsız düşünülemediğini vurguladı.³⁰

Özet olarak bu çalışmada 1755-1768 yılları arasında Fransa'nın İstanbul elçiliği görevini yürüten Charles Gravier de Vergennes'in elçilik yılları incelenecek, 1768 Osmanlı-Rus Savaşı, Polonya meselesi ve diplomatik devrim çerçevesinde bu denli maharetli bir devlet adamının zaviyesinden Osmanlı-Fransa diplomatik ilişkileri ele alınmaya çalışılacaktır.

1.4. Yöntem ve Kaynaklara Dair

Bu çalışmada öncelikle Vergennes'in hayatı, ailesi, aldığı eğitim, bulunduğu görevler anlatılarak yaşamöyküsüne yer verilmiştir. Genellikle geleneksel tarzda yazılan biyografilerde

²⁸ Salih Münir Paşa (2018). *Diplomasi: Ma'lûmât-ı Esâsiyye Bir Son Dönem Elçisinin Kaleminden Diplomasi*. Ahmet Dönmez-Refika Kart (Haz.), Palet Yayınları, Konya, s. 22.

²⁹ Salih Münir Paşa, age, s. 18, 51.

³⁰ Ferenc Tóth (2015). Az irodalom és a diplomácia vonzásában. Charles Gravier, Vergennes grófja François de Tott báróhoz írt levelei, 1. Rész., Pál Fodor (Ed.), *Lymbus magyarságtudományi forrásközlemények*, Balassi Intézet és az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, s. 147-148.

kişinin başarıları ve güçlü yönleri sayesinde aynı kulvarda bulunan diğer kişilerden ne kadar farklı olduğu vurgulanır.³¹ Bu çalışmada ise Vergennes'in bu yönlerine ilaveten onun bakış açısı ile bir dönem portresi çıkarılmaya çalışılmıştır.

Fransa ve Türkiye'deki arşiv ve kütüphaneler temel alınarak hazırlanan bu çalışmada birincil kaynak olarak Osmanlı Arşivi ve Fransa Dışişleri Bakanlığı arşivinden temin edilen belgeler kullanılmıştır. Fransa'nın İstanbul elçiliği görevini 1755-1768 tarihleri arasında yürüten Charles Gravier de Vergennes'in bu görevi ifa ettiği dönemi kapsayacak olan ve temelde Vergennes'in zaviyesinden Osmanlı-Fransa diplomasinin inceleneceği bu çalışmada Osmanlı Arşivi'nden istifade edilen tasnifleri şu şekilde sıralayabiliriz: Muallim Cevdet (Hariciye), İbnülemin (Hariciye), Hatt-ı Hümayun, Ali Emiri (I. Mahmud, III. Osman, III. Mustafa), Düvel-i Ecnebiye defterleri ve belgeleridir. Osmanlı Arşivi üzerinden erişime açık olan Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi evrakı ise Osmanlı Devleti'nin dış politikasına dair en detaylı ve önemli belgeleri içermektedir. Dönemin padişahlara ait hatt-ı hümayunlar, sadrazamların takrirleri ve elçi takrirlerinin tercümelere bu arşivde yer almaktadır. Ayrıca elçi kabulleri, elçilere ve maiyetlerine dair yapılan harcamalar ve elçi müzakereleriyle ilgili belgeler de bu arşivde bulunmaktadır.

Çalışmanın esasını teşkil eden iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin sağlıklı bir biçimde incelenebilmesi için her iki ülkenin arşiv belgelerinin de kullanılması kaçınılmazdı. Bu sebeple Fransız arşivlerinden istifade edilen fonları da şu şekilde sıralayabiliriz: *Correspondance politique (origines-1896) Turquie* fonunda yer alan 1755 yılından bir sonraki İstanbul elçisi Saint-Priest'nin göreve başladığı 1768 senesi ortalarına kadar olan yazışmalar, ayrıca bu fona daha sonra eklenen *Turquie supplément* dosyasında yer alan 1755-1768 arası yazışmalardır.

Çalışmada ayrıca dönem hakkında bilgi veren kronikler, sefaretnameler ve benzer dönemlerde görev yapan diğer elçiler hakkında yapılan çalışmalara da başvurulmuştur. Dönemin kronikleri arasında yer alan Hâkim tarihi, Vâsıf tarihi, Şem'dânî-Zâde tarihi gibi kronikler de başvuru kaynakları arasındadır. Çalışmaya yön verecek olan en önemli kaynaklardan birisi de içerisinde Vergennes'in Osmanlı Devleti hakkındaki görüşlerine yer verdiği ve Zinkeisen tarafından dönemin padişahı olan III. Mustafa hakkında yazılmış en iyi

³¹ Barbara Caine (2012). *Biyografi ve Tarih*. Müge Sözen (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 4.

karakter tahlili olarak değerlendirilen³² bir raporu içeren *Politique de Tous Les Cabinets de L'Europe, Pendant Les Regnes de Louis XV et de Louis XVI* adlı eserdir.³³

Fransa Kralı XV. Louis'nin, resmî diplomasiye ilaveten, *Secret du Roi* ismi altında kurduğu gizli bir diplomasi ağı içerisinde bireysel olarak yaptığı yazışmaların da az bir kısmı yayımlanmıştır. Dolayısıyla XV. Louis'nin bu gizli diplomasi ağı içerisinde yaptığı yazışmaların tamamına erişmek mümkün görünmemektedir. Hatta bu yazışmaların bir kısmının kaybolmuş olma ihtimali dahi vardır.³⁴ Boutaric tarafından hazırlanan *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie* adlı eser bu yazışmaların bir kısmını içermektedir ve bu çalışmada kullanılmıştır.³⁵

Louis Bonneville de Marsangy, Vergennes'in İstanbul elçiliğinde yaptığı yazışmaların bir kısmını matbu olarak derlediği *Le Chevalier de Vergennes: Son Ambassade à Constantinople* adlı iki ciltlik eserini 1894 yılında yayımladı. Yazışmaların suretlerini içermesi bakımından önemli olan bu eser, giriş kısmında Vergennes'in İstanbul elçiliği öncesindeki görevlerine temas ettikten sonra belgelerin bir kısmının özetine, bir kısmının tamamına yer vermektedir. Marsangy'nin ayrıca doğrudan Vergennes ile ilgili başka bir eseri daha vardır. Aynı metot ile Vergennes'in İsveç elçiliği yıllarını ele aldığı *Le Comte de Vergennes: Son Ambassade en Suède* adlı bu eser 1898 yılında yayımlanmıştır.

Bu arşiv ve birincil kaynaklara ek olarak, konuyla ilgili geniş bir literatür çalışması da yapıldı. Bu çalışmanın farklılıklarını ortaya koyabilmek adına doğrudan konuyla ilgili yapılan çalışmaları kısaca değerlendirmek yerinde olacaktır.

Orville Theodore Murphy'nin *Charles Gravier, Comte de Vergennes French Diplomacy in the Age of Revolution: 1719-1787* adlı eseri Vergennes ile ilgili yazılmış en temel eserlerdendir. Yoğunluklu olarak Vergennes'in dışişleri bakanlığı dönemi ile ilgili olmak üzere bütün diplomatik hayatı ve özel yaşamı ile ilgili titizlikle hazırlanmış bir çalışmadır. 1982 yılında State University of New York tarafından basılan eser kaynakları açısından oldukça

³² Johann Wilhelm Zinkeisen (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Cilt 5*. Erhan Afyoncu (Ed.), Nilüfer Epçeli (Çev.), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, s. 596.

³³ ... (1793). Victor-François de Broglie (Haz.), *Politique de Tous les Cabinets de l'Europe, pendant les règnes de Louis XV et de Louis XVI*, c. 2, Hachette Livre, Paris.

³⁴ Pierre Gaxotte, "Le Secret du Roi", *Revue de Deux Mondes (1829-1971)*, 1956, s. 641; François Monnier, "Le Secret du Roi ou l'Histoire d'une Sottise", *La Revue Administrative*, S. 333, 2003, s. 239-240.

³⁵ ... (1866). M. E. Boutaric (Haz.), *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie*, c. I, Hachette Livre, Paris.

zengindir. Çalışmada müellif, Fransa ve Amerika'daki arşiv ve kütüphanelerin yanı sıra İngiltere ve İspanya arşivlerinden ve en önemlisi Vergennes'in aile arşivinden yararlanmıştır. Charles Gravier de Vergennes'in Fransa'nın İstanbul Elçiliği görevini yürüttüğü 1755-1768 yılları arasını kapsayan süreç ise Fransa Dışişleri Bakanlığı arşiv belgeleri temelinde incelenmiştir.

1928-1933 yılları arasında Fransa'nın Ankara elçiliğini yürüten ve aynı zamanda Fransız Akademisi üyesi olan Charles de Chambrun tarafından hazırlanan *A l'Ecole d'Un Diplomate: Vergennes* adlı eser 1944 yılında yayımlanmıştır. Bu eserde arşiv belgeleri ve hatıratlar ışığında Vergennes'i diplomatlık süreci detayları ile ele alınmıştır.

Jean François Labourdette tarafından hazırlanan *Vergennes: Ministre Principal de Louis XVI* adlı eser 1990 yılında yayımlanmıştır. Eserde Vergennes'in tüm görevleri ele alınırken dışişleri bakanlığı dönemi arşiv belgeleri kullanılarak daha detaylı incelenmiştir.

Bernard de Monferrand tarafından hazırlanan *Vergennes: La Gloire de Louis XVI* adlı biyografi ise 2017 yılında yayımlanmıştır. Kendisi de elçilik yapmış olan Montferrand, çalışmasında Vergennes'in İstanbul elçiliği yılları hariç diğer görevlerini ele alırken öncelikle arşiv belgelerine başvurmuştur.

Bu çalışmalarla birlikte Türkiye'de bu dönemi kapsayan farklı ülkelerin elçileri ile ilgili yapılan çalışmalar da bu araştırmaya kaynaklık etmiştir.³⁶ Ayrıca Vergennes'in 1767 tarihli bir raporunun Osmanlıca versiyonunun transkripsiyon ve değerlendirilmesinin yapıldığı iki yüksek lisans tezi de incelenmiştir.³⁷

Bütün bu çalışmalardan farklı olarak bu araştırmada, Vergennes'in İstanbul elçiliği süreciyle ilgili Osmanlı arşiv belgeleri ve kronikleri de dahil edilerek daha detaylı bir analiz yapılması hedeflenmiştir. Vergennes'in elçiliği boyunca en çok görüştüğü Babıali yetkilileri sadrazam, reisülküttap ve Babıali tercümanı olmuştur. Görev yaptığı on üç yıl içerisinde bu makamlarda bulunan kişiler çeşitli nedenlerle çok sık değişmiştir. Vergennes, yazışmalarında

³⁶ Uğur Demir (2012). *1768 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1755-1768)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul; Ahmet Büyükaksoy (2016). *James Porter'in İstanbul Büyükelçiliği (1747-1762)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul; Fatih Gürçan (2014). *John Murray'in İstanbul Büyükelçiliği (1765-1775)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

³⁷ Mehmet Ali Demirbaş (1987). *XVIII. Yüzyılda Fransız Elçisi De Vergennes'in Osmanlı İmparatorluğu Hakkındaki Raporları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir; Sıdıka Eser (2007). *Vergennes Charles Gravier Kont'un 1767 Tarihli Raporları Çerçevesinde XVIII. Yüzyıl Denge Politikası ve Osmanlı-Fransız İlişkileri*. Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

bu kişilere atıfta bulunurken sadece unvanlarını kullandığı için çalışmanın ek kısmında Vergennes'in elçiliği esnasında görev yapan sadrazam, reisülküttap ve Babiali tercümanlarının listesine yer verilmiştir.

2. VERGENNES'İN İSTANBUL ELÇİLİĞİ ÖNCESİNDEKİ HAYATI

2.1. Vergennes'in Ailesi ve Eğitimi

Charles Gravier de Vergennes 29 Aralık 1719 tarihinde Fransa'nın Dijon şehrinde günümüzde Rue Bossuet olarak bilinen Rue Saint-Jean adlı sokakta doğdu ve aynı gün Saint-Jean bölge kilisesinde vaftiz edildi.³⁸ Vergennes'in annesi ve babası 15 Şubat 1718 tarihinde evlenmişti.³⁹ Vergennes'in babası Charles Gravier, Bourgogne parlamentosunda başkanlık yapmaktaydı.⁴⁰ Vergennes, annesi Marie Françoise Chevignard de Charodon'u 11 Ocak 1720'de doğumundan yaklaşık on gün sonra kaybetti⁴¹ ve babası annesinin ölümünden sonra tekrar evlendi.⁴² Vergennes'in 5 Kasım 1718 doğumlu Jean Gravier adında bir abisi vardı. Jean Gravier⁴³ de diplomatlık yaptı ve elçilik görevi yapan Jeanne-Claude de Chavigny'nin yeğeni

³⁸ Orville Murphy (1982). *Charles Gravier, Comte de Vergennes, French Diplomacy in the Age of Revolution: 1719-1787*. State University of New York Press, Albany, s. 5. Doğum tarihi, Jean-Louis Bacqué-Grammont & Sinan Kunalalp & Frédéric Hitzel (1991). *Représentants Permanents de la France en Turquie (1536-1991)*. Les Éditions Isis, İstanbul-Paris, s. 33'te 28 Aralık 1717; Charles Joseph de Mayer (1789). *Vie Publique et Privée de Charles Gravier Comte de Vergennes*. Chez Maradan, Paris'de 28 Aralık 1719 olarak verilmiştir. Murphy, doğum tarihini Saint-Jean kilisesi 1719 yılı vaftiz, evlilik ve cenaze kayıtlarına başvurarak verdiği için bu tarih doğru kabul edilmiştir. Ayrıca Vergennes'in abisi Jean Gravier'in 5 Kasım 1718 tarihinde doğduğu göz önüne alındığında 1719 senesi daha makul görünmektedir.

³⁹ Albert Albrier (1867). *Recherches Généalogiques sur la Famille Chevignard*. J. Marchand, Dijon, s. 7.

⁴⁰ Jean-Louis Bacqué-Grammont & Sinan Kunalalp & Frédéric Hitzel, age, s. 33. Parlamentolar, XV. yüzyılda sarayın büyümesi ve kalıcı kurumlara ihtiyaç duyulması neticesinde kurulmuştur. Parlamentoların görevi hukuk davalarına bakmaktır. Bu kurumların en önemlilerinden birisi Paris parlamentosudur ve doğrudan krala bağlı olan en yüksek mahkemedir. Fransa'nın bazı bölgelerinin tıpkı Dijon'un olduğu gibi kendi *parlamentoları* vardır. Bu parlamentolar XV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar olan süreçte Paris'teki *parlamento* modeli üzerinden kurulmuştur. Parlamentoya üye olabilmek için hukuk eğitimi almış olmak zorunludur. Fakat XVIII. yüzyılda lisans derecesini satın almak veya bir muafiyet mektubu almak mümkündü. Alfred Cobban (1950). The "Parlements" of France in the Eighteenth Century. *History*, 35(123/124), s. 64-65. *Parlamentoların yasa çıkarma hakları olmasa da kralın fermanlarını inceleme ve uygun görmemeleri durumunda sicile geçmesini engelleme hakları vardır.* Merry E. Wiesner-Hanks (2014). *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 146. Yetkileri sınırlı olan *parlamentolar*, Versailles Sarayı tarafından dayatılan vergi düzenlemelerine zaman zaman karşı çıkmışlar ve geleneksel haklarını kullanarak monarşinin gücünü sınırlamaya çalışmışlardır. XV. Louis, *parlamentoları* dağıtırken XVI. Louis *parlamentoları* yeniden oluşturmuştur. Merry E. Wiesner-Hanks, age, s. 467. Devrimden önceki yüzyıllar genellikle monarşi ve aristokrasi arasındaki bir mücadele olarak yorumlanmış, XVIII. yüzyılda parlamentolar ile kral arasındaki bu çatışmalar da bu mücadelenin son aşaması olarak değerlendirilmiştir. William Doyle (1970). Parlements of France and the Breakdown of the Old Regime 1771-1788. *French Historical Studies*, 4, s. 415. Parlamentolar 1774 senesinde yeniden oluşturulurken Vergennes, dışişleri bakanıdır ve yeniden açılmalarına sona ana kadar karşı çıkmıştır. William Doyle, age, s. 439.

⁴¹ Jean François Labourdette (1990). *Vergennes Ministre Principal de Louis XVI*. Editions Desjonquères, Paris, s. 12.

⁴² Orville Murphy, age, s. 6.

⁴³ Fransa'da bir soyluluk unvanı olan marquis unvanına sahiptir. Söz konusu unvan, bir kontun üstünde ve bir dükün altındaki rütbeyi gösteren bir soyluluk rütbesidir. Daha çok sınır bölgelerinin efendileri tarafından kullanılmıştır.

ve varisi olan bir Chevignard ailesi mensubu ile evlendi.⁴⁴ Vergennes, 13 Şubat 1787 tarihinde ateşli bir rahatsızlık neticesinde Versailles'da öldü.⁴⁵

Vergennes ailesinin isminin nereden geldiğinin ortaya koyulabilmesi için öncelikle Fransa'daki isim verme yöntemlerinin incelenmesi yerinde olacaktır. Fransız İhtilali öncesini ifade eden *Ancien Régime* dönemi Fransız asalet sistemi, isimlerin kullanımları ve zaman içerisindeki dönüşümleri hakkında bilgi sahibi olunmasına olanak sağlamaktadır. Bu dönemde soylu lakapları, aile veya arazi adları ile ilişkilendiriliyordu. Bu iki adlandırma arasında ayırım yapmak zordu. Çünkü ev, aile, arazi birbiriyle ilişkiliydi. Aynı babanın soyundan gelen aile üyeleri farklı arazi adları ile tanımlanabilmekte veya aynı kişi yaşamı boyunca farklı arazi isimleri ile çağrılabilmekteydi. Örneğin Vergennes hayatının bir döneminde Toulangeon Kontu, diğer bir döneminde ise Vergennes Kontu olarak adlandırıldı.

Bireysel isimlerin kullanımı meselesi anlaşıldığı üzere oldukça karışıktır. Bu karışıklığa rağmen kişi oturduğu ev, sahip olduğu mülkler, yaptığı ittifaklar, kazandığı haklar ve benzer durumlara göre farklı isimler/unvanlarla anılabilirdi. Fransız antropolog ve etnolog Claude Lévi-Strauss, çalışmalarında isim vermenin bir nevi sınıflandırma anlamına geldiğini, soyadının aslında soy sınıflandırması olduğunu belirtmektedir. Fransız etnolog ve sosyolog Françoise Zonabend ise soyadının bir yerin anısına dayandığını ileri sürerek bu husustaki bakış açısını zenginleştirmektedir. Bu durumda soyadı hem bir soy sınıflandırıcısı hem de bir toplumsal/sosyal sınıflandırıcı özelliği taşımaktadır.⁴⁶ Gravier ailesinin bir mensubu olan Vergennes'in Comte de Vergennes unvanını alışı da sahip olduğu bir mülk üzerinden gerçekleşti. Arazinin ismi başlangıçta Toulangeon olduğu için ilk olarak 1765 senesinde Comte de Toulangeon unvanını aldı.⁴⁷ 1779 senesinde kontluğun ismi Vergennes olarak değiştirilince onun unvanı da Comte de Vergennes olarak değişti. Bu yeni unvanla Vergennes'in sosyal statüsü de yükseldi.⁴⁸

Vergennes ve ailesinin yaşadığı evler, yerlerine başka binalar inşa edildiği için günümüze ulaşmadı. Vergennes'in anne ve babasının evlilik akdinde aile servetlerine dair bazı bilgiler mevcuttur. 15 Şubat 1718'de gerçekleşen bu akde göre Charles Gravier de

⁴⁴ Musée-Galerie de la Seita (1987). *Vergennes et la Politique Étrangère de la France à la Veille de la Révolution*. Musée-Galerie de la Seita, Paris, s. 25.

⁴⁵ Journal de Paris, 25 Ağustos 1788, s. 1027.

⁴⁶Élie Haddad (2016). Noms de Famille et Noms de Terre dans la Noblesse Française à l'Époque Modern. *Annales de Démographie Historique*, 131(1), s. 13-14.

⁴⁷ Bernard de Montferrand (2017). *Vergennes La Gloire de Louis XVI*. Tallandier, Paris, s. 101-102.

⁴⁸ Orville Murphy, age, s. 175.

Vergennes'in baba tarafı çiftin mal varlığına gelir (rentes), miras ve toprak olarak 80,000 livres değerinde bir katkı yaptı. Annesinin çeyizi ise 45,000 livres değerindeydi. Bu meblağın 10,000 livreslik kısmı Rue Saint-Jean üzerindeki evin yarı mülkiyet hakkından, 20,000 livreslik kısmı gelirlere ve kalan kısmı da Vergennes'in anne tarafından dedesi Jean Chevignard'ın mirasından intikal etmişti.⁴⁹

Yukarıdaki bilgilerden hareketle Dijon'da XVIII. yüzyılda gerçekleştirilen evlilik akitlerine bakıldığında Vergennes'in anne ve babasının servetleri ile ekonomik olarak Dijon halkı arasında zenginlik bakımından yüzde beşlik kısımda olduğu görülmektedir. Bu verilere göre Vergennes ailesi Dijon'daki en zengin ailelerden değildi. Ancak sanayi ve ticarete gelişmemiş olan Dijon'da parlamento soyluluğuna mensup olmak oldukça önemli ve itibarlı bir pozisyondu.⁵⁰ Dolayısıyla bu durum Vergennes ailesini soylular arasında itibarlı bir noktaya taşımaktadır.

Vergennes ailesinin soyluluğu konusuna gelince, öncelikle aristokrasinin Avrupa içerisindeki yapılanmasının anlaşılması gerekmektedir. Avrupa'da devlet ve toplum ilişkisi insan bedenine benzetilerek açıklanır. Bu benzetme içerisinde aristokratlar, bedenin baş kısmında kralın gözleri ve kulakları ile eşleştirilir.⁵¹ Neredeyse bütün ailesi devlet hizmetinde görev yapan Vergennes de soylu bir ailenin mensubuydu. Dolayısıyla ailenin saray-beden metaforu içerisindeki konumu kralın yani devletin mecazi anlamda gören ve duyan uzuvlarına denk gelmektedir. Bu da hem idari görev hem de zenginleşme anlamını taşımaktadır.

Fransız aristokrasisi kendi içerisinde sınıfsal farklılıklara sahiptir. Bu noktada Vergennes'in ailesi de XVII. ve XVIII. yüzyıl Fransa'sında yüksek bir devlet makamına sahip olarak rütbelerini kazanan soylulardan oluşan cübbe soylusu anlamına gelen *noblesse de robe* sınıfına dahildi. Bu sınıfın ismi mensupları tarafından giyilen cüppelerden türemiştir. XVI. yüzyıl sonundan itibaren var olan bu sınıf, mirasçılara statü aktarma hakkını ancak XVII. yüzyılda elde etti. 1640-50 yılları arasındaki 10 yıllık süre bu sınıfın gelişiminde oldukça önemlidir. Burjuva geçmişlerinden ötürü *noblesse de robe* soyluları ilk başlarda rütbesini askerlik hizmetinden alan kılıç soylusu anlamına gelen *noblesse d'épée* ve ırk soylusu anlamına gelen *noblesse de race* sınıflarına mensup olanlar tarafından küçümsendi. Fakat eski ve yeni aristokrasiler ve kılıç ve cübbe arasındaki ayırım XVIII. yüzyıla gelindiğinde iyice bulanıklaştı.

⁴⁹ Orville Murphy, age, s. 5.

⁵⁰ Orville Murphy, age, s. 5-6.

⁵¹ İlhami Yurdakul (2022). *İktidarın Ruhunu: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kışızade İmtiyazları (Beşik Uleması, Siyaseten Katl, Müsadere)*. İletişim Yayınları, İstanbul, s. 15-16.

Hatta refah düzeyi, yükselen sosyal statüsü ve resmi pozisyonlarda bulunma sıklığı ile Vergennes'in de dahil olduğu *noblesse de robe* sınıfı bu dönemde ön plana çıktı.⁵²

Noblesse de robe sınıfı, eğitilmiş hatta özellikle belli alanlarda uzmanlaşmış kişilerden oluşmaktaydı. Vergennes de bu sınıfın bir mensubu olarak Dijon hukuk fakültesinde öğrenim gördü. Vergennes'in hukuk eğitimi aldığı Cizvit tarikatına ait bu okul, günümüzde Dijon Belediye Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır. Vergennes hukuk fakültesinde aldığı lisans eğitimini 1739 senesinde tamamladı ve kilise hukuku (*canon law*) ve medeni hukuk üzerine de iki tez yazdı.⁵³ Yetenekleri ve ailesinin etkisi göz önüne alındığında Vergennes, parlamentoda avukat veya Dijon'daki *Chambre des Comptes*'ta⁵⁴ memur olabilecek durumdaydı. Fakat 1739 yılında amcası Anne-Théodore Cheygnard de Chavigny⁵⁵, Vergennes'e başka bir görev teklif etti. Aslında bu teklifle, bir bakıma Vergennes'in kariyerinin hangi yönde ilerleyeceği belirlenmiş oldu.

Fransa diplomasi hizmetinde asalet, devletin diğer yüksek mevkilerinde olduğu gibi tartışmasız bir tercih sebebiydi. XIV. Louis diplomatlarını seçerken Viyana, Roma, Madrid, Lizbon ve Londra gibi önemli noktalar için rütbe soylusu olan *noblesse de robedan* ziyade kılıç soylusu olan *noblesse d'épée* mensuplarını tercih etmişti. Yani rütbe soyluluğu olan *noblesse de robe* hiyerarşide diğer sınıfa göre daha alt konumdaydı. Bir *noblesse de robe* yani rütbe soylusunun oğlu olarak Vergennes kılıç soyluları olan *noblesse d'épée* mensuplarının karşısındaki pozisyonunun bilincindeydi. Sosyal hiyerarşideki yerinin farkında olması sonraki yıllarda çocuklarının diplomatik kariyerlerine başlamadan önce askeri rütbelerini almalarını

⁵² Élie Haddad, agm, s. 13.

⁵³ Orville Murphy, age, s. 6; Bernard de Montferrand, age, s. 29.

⁵⁴ *Chambre des Comptes*, Kral'ın hazine işlerinin denetiminden sorumlu mahkemelerden biridir.

⁵⁵ Anne-Théodore Cheygnard de Chavigny, comte de Toulangeon, 1687 senesinde Beaune'da doğmuştur. Asıl ismi Cheygnard de Charadon'dur. Charles Gravier'in annesinin de taşıdığı soyadı tam bir Burgonyalı ve soylu soyadıdır. Bernard de Montferrand, age, s. 30. XV. Louis döneminin en iyi diplomatik kariyerlerinden birine sahip olmuştur. Almanya'da sayısız diplomatik görev yürütmüştür. Hatta 1720 yılında Fransa'nın Cenova'daki olağanüstü temsilcisi olarak görevlendirilmiştir. Özel bir görev için İspanya temsilciliğinde bulunmuş (*envoyé en mission*) (1722) ve hizmetlerinden dolayı Beaune valisi olarak ödüllendirilmiştir. Bu görev kendisine daha az sorumluluk getirirken ek gelir sağlamıştır. Chavigny daha sonra Hannover ve Ratisbonne'da kralın temsilcisi (*ministre du roi*) olarak görev yapmıştır. Görevi Kutsal Roma İmparatorluğu elektörleri arasında Fransa yanlısı tarafları etkilemektir. Orville Murphy, age, s. 7. Londra'da 1732 yılında başladığı olağanüstü temsilcilik görevini 1737'ye kadar sürdürmüş ve oradan 1737 yılında Kopenhag'da olağanüstü temsilcilik görevine gönderilmiştir. 1740 yılında Fransa'nın Portekiz, 1749 yılında Venedik ve 1751 yılında İsveç elçilikleri görevlerinde bulunmuştur. Chavigny 26 Şubat 1771 tarihinde Paris'te vefat etmiştir. *Le Vicomte de Caix de Saint-Aymour* (1886). *Recueil des Instructions Données aux Ambassadeurs et Ministres de France Depuis les Traités de Westphalie jusqu'à la Révolution Française Portugal*. Ancienne Librairie Germer Baillièrre et Comte Félix Alcan, Paris, s. 285. Anne Théodore Cheygnard de Chavigny'nin ailesi, kökleri ve kariyeri ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Bernard de Montferrand, age, s. 30-32; Orville Murphy, age, s. 6-7.

istemesinde etkili oldu. Diploması hizmetinde bulunmak Vergennes için hiçbir zaman zengin olma amacı taşımadı. Fakat yüksek rütbelere ulaşmasında önemli bir araç oldu.⁵⁶

Vergennes'in amcası Chavigny'nin teklifi ile kariyerine başlaması hayatında önemli bir dönüm noktasıdır. Her ne kadar Chavigny ve kardeşi Philibert hayatları boyunca kendilerini Vergennes'nin amcası olarak tanımlasalar da aslında Vergennes'in uzaktan akrabalarıdır. Nitekim Chavigny, Vergennes'in anne tarafından dedesi Jean Chevignard de Charodon Théodore'un kuzenidir. Chavigny'nin gerçek adı da Chevignard de Charodon'dur. Rütbe soyluluğu olan *noblesse de robe* sınıfına ait bu soyadını Vergennes'in annesi de taşıymaktaydı.⁵⁷ Fakat bu kimlik pek çok aktif görevde bulunan ve girişimci bir kişiliği olan Chavigny'nin babasına yeterli gelmedi. Sosyal sınıf merdivenlerini hızlı çıkmak isteyen Chavigny'nin babası önemli bir değişiklik yaptı. Poitou'dan oldukça köklü bir aileye ait olan 'Chavigny' soyadının, mensuplarının vefatıyla kullanılmaz olması üzerine kendi Charodon soyadı yerine Chavigny soyadını çekinmeden çocukları için kullandı.⁵⁸ Chavigny'nin gençliği bu soyadı skandalının utancı ile geçti.⁵⁹

Vergennes'in kariyerinde büyük etkisi olan amca Chavigny'nin çocuğu yoktu. Varisi olarak gördüğü kardeşi Philibert'in oğlu da iyi bir eğitim almaktaydı. Fakat, Chavigny'nin yeğeni henüz sekiz yaşındaydı ve herhangi bir görevde kendisine eşlik edebilecek yaşta değildi. Bu yüzden Chavigny, Vergennes ile karşılaştığında onunla ilgilendi. XVIII. yüzyıl Fransa'sının ilgi çekici simalarından biri olan Chavigny başarılı bir diplomattı ve Vergennes ile bu meslekteki aile devamlılığını sağlamayı planlamaktaydı.⁶⁰ Chavigny, 1739 senesinde Fransa temsilcisi olarak Lizbon'a görevlendirildiğinde genç Vergennes'e kendisine bu görevinde elçilik danışmanı (*conseiller d'ambassade*) olarak eşlik etmesini teklif etti.⁶¹ Buradaki temel amacı Vergennes'i iyi bir diplomat olması için eğitmektir.⁶²

⁵⁶ Orville Murphy, age, s. 14-15.

⁵⁷ Chavigny ve Vergennes'in annesi arasındaki aile bağları hakkında detaylı bilgi için bkz. Albert Albrier (1867). *Recherches Généalogiques sur la Famille Chevignard*. J. Marchand, Dijon.

⁵⁸ Albert Albrier, age, s. 12; Bernard de Montferrand, age, s. 30-31.

⁵⁹ Jean François Labourdette (1990). *Vergennes Ministre Principal de Louis XVI*. Editions Desjonquères, Paris, s. 14; Munro Price (1995). *Preserving the Monarchy: The Comte de Vergennes 1774-1787*. Cambridge University Press, Cambridge, s. 7.

⁶⁰ Bernard de Montferrand, age, s. 29-30.

⁶¹ *Conseiller d'ambassade* (elçilik danışmanı) adlandırması *Ancien Régime*'in son on yıllarında kullanılmaya başlanmıştır. Öncesinde bu görevi yapan kişiler *gentilhomme d'ambassade* olarak adlandırılmışlardır. Jean François Labourdette, age, s. 21.

⁶² Orville Murphy, age, s. 3.

Uzun ve çeşitli görevler içeren bir diplomatik kariyere sahip olan Chavigny'nin himayesinde diplomatik hayatına adım atmak ve bir öğretmen, bir akıl hocası olarak onun gibi bir rol modele sahip olmak Vergennes için bir şanstı. Elçilik danışmanı görevi ile Lizbon'da bulunacak olması da onun için amcası tarafından bütün yönleriyle planlanmış profesyonel bir yoldu. Bu anlamda Chavigny, Vergennes için hem bir yol gösterici hem de bir destekçiydi.⁶³

Görüldüğü gibi Vergennes, rütbe soyluluğu olan *noblesse de robe* sınıfına mensup bir ailenin iyi eğitim almış bir ferdi olmasına ilaveten yakın akrabası, yine rütbe soyluluğu sınıfından, bürokraside önemli bir diplomat Chavigny'nin kendisine el vermesiyle kariyerine başlamıştır.

2.2. Lizbon ve Frankfurt: Vergennes'in Meslekteki İlk Adımları

2.2.1. Lizbon Elçiliği'nde Elçi Maiyeti olarak Vergennes

Chavigny'nin Fransa'nın Lizbon temsilciliğine görevlendirildiği dönem, 1740'ta Kutsal Roma İmparatoru VI. Charles'ın vefatının ardından başlayan Avusturya Veraset Savaşı (1740-1748) dönemine denk gelmekteydi.⁶⁴ Chavigny'nin Londra ve Hannover gibi stratejik yerlerdeki daha önceki diplomatik görevleri göz önüne alındığında Portekiz'deki görevinin bir terfi olmadığı açıktır. Fakat Chavigny, bu durumdan bir süre rahatsızlık duysa da kendisine verilen bir görevi reddetmemesi gerektiğini düşündüğünden bu görevi kabul etti.⁶⁵

Fransız temsilcinin Lizbon'daki ilk misyonu Avusturya Veraset Savaşı sırasında Portekiz'in tarafsızlığını korumasını sağlamaktı.⁶⁶ Çünkü Portekiz'in mücadeleye dahil olması ve İngiltere yanlısı bir tavır sergilemesi Fransa'nın müttefiki İspanya'yı sıkıntıya düşürecekti. İngiltere'nin Amerikan ticaretini ele geçirme projesi de şüphesiz bütün ülkelerin aleyhine

⁶³ Bernard de Montferrand, age, s. 30.

⁶⁴ İmparator VI. Charles'ın, öldükten sonra tahtı ve mirasını bırakabileceği bir erkek varisi bulunmamaktadır. Bu nedenle mirasının en büyük kızına kalmasına izin veren Veraset Yasası çıkararak, yasanın diğer devletler nezdinde kabul edilmesini sağlamıştır. Ancak imparatorun ölümü üzerine yasa rafa kaldırılmıştır. Yasayı tanımayan devletler Avusturya topraklarında hak iddiasıyla harekete geçerek Avusturya Veraset Savaşı olarak bilinen savaşı başlatmışlardır. Fransa, bu savaşlar sırasında Osmanlı Devleti'nin kendi yanında savaşa girmesini istemiştir, ancak Osmanlı Devleti bu çıkmazda sadece arabuluculuk görevi ile yer almıştır. Merry E. Wiesner-Hanks (2014). *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 489; Fatih Karabulut (2021). *Avusturya Veraset Savaşları (1740-1748) Sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun İzlediği Politika. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 114, s. 145-160.

⁶⁵ Bernard de Montferrand, age, s. 35.

⁶⁶ Portekiz'in tarafsızlığının önemi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Le Vicomte de Caix de Saint-Aymour, age, s. 297-301.

olacaktı.⁶⁷ Dolayısıyla İspanya, Fransa'ya yardım etmese de aralarındaki ittifaka sadık kalmalıydı.⁶⁸

Bu noktada Chavigny ve Vergennes'in ana hedefleri Portekiz'in limanlarını savaşılan devletlere açmasını engellemektir. Portekiz limanlarının tüm savaş gemilerine açılması, bölgede sadece Cebelitarık Boğazı'na sahip olan İngiltere'nin lehine olacaktır. Chavigny'nin bölgedeki ikinci hedefi Fransa ticaretinin Portekiz limanları kullanılarak Portekiz'de yeniden etkin olmasını sağlamaktır. Fransız diplomasinin XVIII. yüzyıl boyunca Portekiz ile daha yakın bir ilişki kurmak istemesinin altındaki temel neden de ticaretle ilgili bu bakış açıydı.⁶⁹

Bu diplomatik oyun içerisinde Chavigny Lizbon'u, genç Vergennes'in diplomatlık mesleğini tanıyabileceği iyi bir fırsat olarak gördü. Çünkü XVIII. yüzyılda elçiliğin meslek olarak öğretildiği bir okul bulunmamaktaydı. Aslında yüzyılın başında devlet bakanı (*ministre d'état*) olan Jean-Baptiste Colbert de Torcy'nin⁷⁰ himayesinde Nisan 1712'de Paris'te geleceğin diplomatlarının yetiştirilmesi için bir akademi kurulmuştu.⁷¹ Bu girişim henüz kamu hizmetinde bulunmamış kişilere profesyonel eğitim vermeye yönelik ilk adımdı. Akademinin ilk idarecisi Jean Yves de Saint Prest oldu. İyi bir arşivci olan Saint-Prest'in öncülüğünde dışişleri bakanlığındaki belgelerin tasnifi hedeflenmiş⁷², öğrencilerin dil öğrenmesi teşvik edilmiş, ülkeler arası yazışmalar incelenmiş, Fransa'nın dahil olduğu savaşlar ve barış antlaşmaları detaylı olarak çalışılmış, elçilerin hakları, yabancı hükümetlerdeki diplomatik törenler ve benzeri konular hakkında bilgi verilmişti. Chavigny de bu akademiye birkaç ders takip etmişti. Fakat söz konusu akademinin ömrü çok uzun olmadı, akademi kısa bir süre hizmet verip kapatıldı.⁷³ Diplomatların eğitimi için resmi bir okulun yeniden şekillenmesi ise ancak

⁶⁷ Charles Joseph de Mayer (1789). *Vie Publique et Privée de Charles Gravier Comte de Vergennes*. Chez Maradan, Paris, s. 11.

⁶⁸ Louis Bonneville de Marsangy (1894). *Le Chevalier de Vergennes: Son Ambassade à Constantinople*. Cilt 1, Librairie Plon, Paris, s. 15.

⁶⁹ Jean François Labourdette, age, s. 23.

⁷⁰ Torcy'nin kendi kariyeri diğer diplomatlara göre farklılıklar göstermektedir. Babası Colbert de Croissy tarafından kendi yerine dışişleri bakanı olabilmesi için özel olarak yetiştirmiştir. Joseph Klaitz (1971). Men of Letters and Political Reform in France at the End of the Reign of Louis XIV: The Founding of Academie Politique. *The Journal of Modern History*, 43(4), s. 587.

⁷¹ Akademinin ortaya çıkışı ve işleyişi hakkında detaylı bilgi için bkz. Guy Thuillier (1996). *La Première École d'Administration: L'Académie Politique de Louis XIV*. Librairie Droz, Genève. Özellikle Bakan Torcy'nin faaliyetleri için bkz. Guy Thuillier, age, s. 27-36. Akademiye kabul şartları için bkz. Joseph Klaitz, agm, s. 589.

⁷² Torcy'nin dışişleri bakanlığı arşivinin oluşturulmasındaki rolü için bkz. Joseph Klaitz, agm, s. 591-592.

⁷³ H. M. A. Keens-Soper (1972). The French Political Academy, 1712: A School for Ambassadors. *European Studies Review*, 2(4), s. 333-348; Joseph Klaitz, agm, s. 579.

Birinci Fransız İmparatorluğu (1804-1815) döneminde oldu.⁷⁴ Dolayısıyla bu zamana kadar genç diplomatlar sahada tecrübe kazanarak yetişti.⁷⁵

Bu doğrultuda misyon başkanları genellikle kendi ailelerinden veya maddi açıdan durumu iyi olan çevrelerindeki kişilerden diplomasi alanında yetenekli olduğunu düşündükleri kişilerle ilgilendiler. Seçtikleri kişilerin masraflarını karşılamak da misyon başkanlarının sorumluluğundaydı.⁷⁶ XVIII. yüzyıl boyunca "gentilhomme d'ambassade" olarak adlandırılan bu genç insanlar *Ancien Régime*'in son on yıllarında elçilik danışmanı (*conseiller d'ambassade*) olarak adlandırıldı. Nitekim, Vergennes de benzer şekilde İstanbul'daki görevi esnasında Baron de Tott'u elçilik danışmanı olarak eğitecekti.⁷⁷

Elçilik danışmanlarının işi gözlem yapmak, birincil görevlileri takip etmek ve bir müzakerenin nasıl yürütüleceğini öğrenmekti. Müzakerelerde güven mesajları, barış ilanları ve tüm güzel haberler elçilik danışmanları aracılığı ile iletilmekteydi. Bu doğrultuda Versailles Sarayı, Vergennes'in de aralarında bulunduğu elçilik danışmanları için bakanlığa kadar uzanabilecek çıraklık dönemlerini geçirebilecekleri bir politika okulu oldu. Vergennes de bu okulda müzakere dilini ve sanatını öğrendi.⁷⁸

Fransa, Avusturya Veraset Savaşı'ndan dolayı Londra ve Viyana'da temsilci bulunduramıyor olsa da Fransa'nın St. Petersburg, Stockholm, Napoli, Roma, Berlin ve Madrid gibi Avrupa'nın diğer başkentlerinde birçok başarılı temsilcisi vardı. Ayrıca İstanbul'da Comte des Alleurs, Osmanlı sarayında diğer devletlerin elçileri ile kıyaslandığında ciddi bir nüfuza sahipti.⁷⁹ Bu süreçte Fransa'nın yine başarıyla temsil edildiği Lizbon'da, Chavigny gibi Fransız diplomasine hâkim bir diplomatın yanında bulunmak Vergennes için büyük bir ayrıcalıktı.

Öte yandan Vergennes'in bu görevi üstlenmesi birdenbire olmadı. Vergennes'in atanması için bir takım maddi gerekliliklerin yerine getirilmesi gerekiyordu. Kişisel ve diğer harcamalar için başlangıçta ciddi bir miktar paraya sahip olunmalıydı. Bu noktada atama için

⁷⁴ Joseph Klaitz, agm, s. 597.

⁷⁵ Osmanlı Devleti de sürekli diplomasiye geçmeden önce çeşitli gerekçelerle batılı ülkelere elçi göndermiştir. Elçilere eşlik edenler arasında 'elçi çırağı' olarak adlandırılan görevliler de yer almıştır. Mustafa Can (2017). *Sürekli Diplomasi Öncesi Osmanlı Devleti'nde Yabancı Elçiler (Elçi-Ağırlama-Huzura Kabul)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 65.

⁷⁶ Joseph Klaitz, agm, s. 581.

⁷⁷ Jean François Labourdette (1990). *Vergennes Ministre Principal de Louis XVI*. Editions Desjonquères, Paris, s. 21.

⁷⁸ Charles Joseph de Mayer (1789). *Vie Publique et Privée de Charles Gravier Comte de Vergennes*. Chez Maradan, Paris, s. 10.

⁷⁹ Louis Bonneville de Marsangy (1894). *Le Chevalier de Vergennes: Son Ambassade à Constantinople*. Cilt 1, Librairie Plon, Paris, s. 14-15.

gerekli 50000 livres tutarında ödeme, Vergennes'in babası tarafından üstlenildi.⁸⁰ Babasının hesap defterine düştüğü nota göre Vergennes'in Paris, İspanya ve Portekiz yolculuklarının masraflarını karşılamak için de borçlandığı, oğluna 4000 livres daha verdiği anlaşılmaktadır.⁸¹

Bu yıllarda Paris'ten Lizbon'a gitmek oldukça uzun ve meşakkatli bir yolculuk gerektiriyordu. Bu zorluğun yanı sıra İspanya-Portekiz ilişkileri de kötü durumdaydı. Yaklaşık kırk beş gün süren bu yolculukta Madrid bir ara duraktı. Neyse ki daha önce Madrid elçiliğinde bulunmuş olan Chavigny, XIV. Louis'nin torunu olan İspanya Kralı V. Philippe ve onun eşi Elisabeth Farnèse'yi yakından tanımaktaydı⁸² ve her ikisi de ona saygı ve güven duyuyordu. Chavigny'nin bu bağlantısı İspanya ile Portekiz arasındaki gerginlikten etkilenmeden Lizbon'a ulaşmalarını kolaylaştırdı.

Lizbon'a ulaşan ikili her bakımdan göreve hazırды. Öyle ki Vergennes, Chavigny ile çıkacağı İspanya ve Portekiz yolculuğu öncesinde Paris'te kaldığı süreyi boş geçirmemişti. Chavigny de Vergennes'e destek olmak amacıyla dışişleri bakanlığı deposunun kapılarını onun kullanımına açtırmıştı. Bakanlığın arşivinde bulunan yazışmalar sayesinde Vergennes, Fransa-Portekiz ilişkileri ve Chavigny'nin daha önceki görevlerinde yürüttüğü faaliyetleri hakkında bilgi sahibi oldu. Lizbon elçiliğindeki görevi sırasında Vergennes, Chavigny'nin himayesinde kendisine sunulan fırsatlardan en üst düzeyde istifade etti. Nitekim Vergennes, Lizbon'dayken Chavigny'nin Fransa ile Portekiz arasında zayıflayan ilişkileri nasıl güçlendirdiği konusundaki ustalığına tanık oldu. Ayrıca Chavigny, Vergennes'i Lizbon'da veya Lizbon dışında gelişen siyasi ilişkiler ile ilgili her zaman bilgilendirdi.⁸³

Chavigny, Vergennes'e çevresini genişletmesini ve tanıştığı insanlarla bağlantılarını koparmamasını tavsiye etti. Bu doğrultuda, Fransa'da olmadığı zamanlarda dahi Versailles gündemi hakkında bilgi sahibi olması gerektiğini vurguladı.⁸⁴ Vergennes, kariyerini amcası Chavigny'den aldığı ilham ve tavsiyeler ışığında sürdürdü. Bu durum İstanbul görevi esnasında birlikte çalıştığı Baron de Tott'a gönderdiği 11 Mayıs 1765 tarihli mektubundan da açıkça anlaşılmaktadır. Vergennes, mektubunda önemli olanın bir işe başlamak olduğunu vurgulayarak çalışma hevesi ve tarzının süreç içinde kazanılacağını, mesleğe başlarken himaye edilmenin ve bireysel çabanın önemli olduğunu belirtmişti. Bu noktada Baron de Tott'a tıpkı

⁸⁰ Bernard de Montferrand (2017). *Vergennes La Gloire de Louis XVI*. Tallandier, Paris, s. 37.

⁸¹ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 13.

⁸² Bernard de Montferrand, age, s. 37.

⁸³ Jean François Labourdette, age, s. 21-24.

⁸⁴ Bernard de Montferrand, age, s. 40.

Chavigny'nin kendisine yaptığı gibi meslekte ilerleyebilmek adına her fırsatı değerlendirmesini ve okumalarla kendini geliştirmesini tavsiye etti.⁸⁵ Aslında Vergennes, Baron de Tott'a yazdıklarında, açıkça belirtmemiş olsa da Chavigny'e olan şükran duygusunu ifade etmektedir.

Vergennes, Lizbon'daki görevi sırasında İspanyolca ve Portekizce öğrenmeye başladı. Her iki dili de iyi derecede öğrendiği dışişleri bakanı olduğu dönemde belgeleri bizzat kendisinin çevirmesinden anlaşılmaktadır. Bu detay Vergennes'in dil öğrenme konusundaki becerisini göstermektedir.

Hatırı sayılır derecede müzakere yürütmüş olan Chavigny, diplomasi alanında oldukça tecrübeliydi. Fakat ticaret konusunda yeterli bilgisi ve tecrübesi bulunmamaktaydı. Artık temel meselelerin gitgide daha fazla ekonomik çıkar ekseninde döndüğünü gördüğünden ticaret alanında kendisini geliştirmesi için Vergennes'i yönlendirdi. Vergennes ise ilk olarak Portekiz'de İngiliz ticaretinin ezici bir üstünlüğe sahip olduğunu gözlemledi. Derhal bu üstünlüğün temel nedenlerinin, daha doğrusu Fransa'nın neden geride kaldığının sebeplerini araştırmaya başladı. Fransız üreticilerin yabancı müşterilerin zevklerine ve ihtiyaçlarına uyum sağlayamamış olması, rekabet eksikliği ve ürün fiyatlarının rakiplerinkinden her zaman yüksek oluşunu Fransa'nın üzerine gitmesi gereken noktalar olarak belirledi. Fransa'nın dışişleri bakanlığını yürüttüğü süreçte de Lizbon'da yaptığı tespitlerden faydalandı ve Fransız ticaretini geliştirmek için çabaladı. Chavigny ise Portekiz'de Fransız ticaretini yeniden etkin hale getirmek için bir ticaret anlaşmasının faydalı olacağından şüphe etmese de bu tarz bir anlaşmanın getireceği diplomatik sonuçlardan emin olamıyordu.⁸⁶

Sonuç olarak Vergennes, Lizbon'da amcasının yönlendirmesiyle Avrupa diplomasisini yakından tanımaya başladı, edindiği tecrübeler ise kariyeri için ilk adım oldu. Vergennes, Lizbon'daki görevinin hazırlık safhasında ve ilk yıllarında amcası Chavigny'nin himayesi ve yol göstericiliği sayesinde diplomatlık mesleğine iyi bir başlangıç yaptı.

2.2.2. Frankfurt Elçiliği'nde Elçi Maiyeti olarak Vergennes

1743 yılı sonunda Chavigny ve Vergennes Lizbon'da üçüncü yıllarını tamamlamışlardı.⁸⁷ Fakat Chavigny, Portekiz'deki elçilik görevi devam ederken Versailles

⁸⁵ Bernard de Montferrand, age, s. 38-39; Musée-Galerie de la Seita (1987). *Vergennes et la Politique Étrangère de la France à la Veille de la Révolution*. Musée-Galerie de la Seita, Paris, s. 46-47.

⁸⁶ Jean François Labourdette, age, s. 23-27.

⁸⁷ Chavigny ve Vergennes'in Lizbon'daki görev sürelerinin neredeyse tamamı Avusturya Veraset Savaşı'na (1740-1748) denk gelmektedir. Bu savaşın temel nedeni, Marie-Therese'in Habsburg tahtının varisi olmasıdır. İmparatorluk yasası imparatorluğun bir kadına geçmesini yasaklamaktadır. Merry E. Wiesner-Hanks (2014).

tarafından Frankfurt'a görevlendirildi. Bu görevlendirme karşısında Chavigny ve Vergennes öncelikle Lizbon'da kalmayı talep ettiler.⁸⁸ Çünkü Lizbon'da ilişkiler tek bir hükümet ve tek bir kralla yürürken Frankfurt'ta prensleri, elektörleri⁸⁹, bakanları, müttefikleri, arkadaşları, düşmanları kısacası pek çok değişkeni gözlemlemek gerekecekti.⁹⁰ Lizbon'da kalma taleplerinin arkasında Chavigny'nin uzun yıllar görev yaptığı Alman prensliklerindeki oyunlardan bıkmış olması, Vergennes'in ise diplomasideki ilk adımlarının Frankfurt'ta son bulabileceği endişesini taşıması yer almaktadır. Fakat kralın isteği reddedilemedi ve Chavigny ile Vergennes Portekiz'deki sakin rezidanslarından bir imparatorluk şehri olan Frankfurt'a doğru yola çıktılar.

Kutsal Roma İmparatorluğu'ndaki mevcut siyasi durum ise şu şekildeydi: Bavyera Elektörü Wittelsbach hanedanından Charles Albert, 1742 yılında VII. Charles ismi altında Kutsal Roma İmparatoru olarak seçilmişti.⁹¹ Yani neredeyse üç yüz yıl sonra ilk defa Habsburg

Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 489. Oğlu olmayan Habsburg İmparatoru VI. Charles, 1713 senesinde Pragmatik Yaptırım isimli bir yasa ile imparatorluk yasasında değişiklik yapmış, bu yolla öldükten sonra topraklarının kızı Marie-Therese'e miras kalmasını sağlamıştır. İmparator, 1740'ta ardında erkek bir varis bırakmadan ölmüş ve taht planladığı gibi Marie-Therese'e geçmiştir. Fakat Marie-Therese, bir kadın olarak bu pozisyonda kabul görmemiş ve bu durumun emperyal üyeler arasında sebep olduğu siyasal iddialardan faydalanan Prusya kralı II. Friedrich, Marie-Therese tahta çıkar çıkmaz Silezya'yı işgal etmiş ve bazı imparatorluk üyelerinin birbirleri ile savaşaacağı bir ortam hazırlamıştır. Bu durumdan faydalanan Elektoral Saksonya ve Bavyera da Habsburg topraklarında hak iddia etmiş ve Fransa'nın desteği ile savaşa girmiştir. Barbara Stollberg-Rilinger (2020). *Kutsal Roma İmparatorluğu*. Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, s. 159-160.

⁸⁸ Bernard de Montferrand, age, s. 41-42.

⁸⁹ Kutsal Roma İmparatorluğu, küçük devletlerden oluşan büyük bir emperyal yapıdır. Elektörler de imparatorluk yapısının organlarından sadece birisidir. Bu yapının üyeleri arasında, prensler, kontlar, yüksek rütbeli rahipler, şövalyeler de vardır. Emperyal yetkileri olan üyeler ile emperyal zümrenin statüsüne sahip olanlar arasında farklılıklar olmasına rağmen kimin hangi gruptan olduğunun sınırları çok da net çizilmemiştir. Barbara Stollberg-Rilinger, age, s. 26-27. Emperyal elektörlere gelecek olursak iyi tanımlanmamış bir prensler topluluğu olduklarını ve İmparator seçilmek isteyen birinin onların siyasi desteğine ve oyuna ihtiyacı olduğunu söylenebilir. Ayrıca seçilen imparatorun siyasal veya ekonomik faaliyetlerinde de elektörlerin desteğine ihtiyacı vardır. Barbara Stollberg-Rilinger, age, s. 30-31. Kutsal Roma İmparatorluğu'nun önemli belgelerinden birisi olan Golden Bull (1356)'a göre kral seçiminde oy hakkı olan elektör sayısı 7 olarak belirlenmiştir: Mainz, Cologne, Trier, Bohemya, Palatinate, Saksonya, Brandenburg. Daha sonra XVII. yüzyılda Bavyera ve Hanover duklerinin elektör-prenselerle katılması ile bu sayı 9'a çıkmıştır. Márta Vajnági (2008). Britain-Hanover and the Imperial Election of 1745. *Hungarian Journal of English and American Studies*, 14(1), s. 51-52. Kutsal Roma İmparatorluğu'nun anayasal yapısına bakılacak olursa bu konu XVII. yüzyılda büyük tartışmalara konu olmuştur. Tartışmaları *Six Livres de la République* (1586) adlı eseri ile Fransız hukukçu ve tarihçi Jean Bodin başlatmıştır. Bu çalışmayı takiben bazı hukukçular İmparatorluk'ta egemenliğin sadece İmparatora ait olduğunu, bazıları ise bir grup olarak hakimiyetin emperyal diette olduğunu, bir diğer grup ise imparatorlukta tüm prenslerin ayrı ayrı bunu iddia edebileceğini savunmuştur. Barbara Stollberg-Rilinger, age, s. 138.

⁹⁰ Charles Joseph de Mayer (1789). *Vie Publique et Privée de Charles Gravier Comte de Vergennes*. Chez Maradan, Paris, s. 16.

⁹¹ Kutsal Roma İmparatoru'nun seçimi imparator daha sağken gerçekleştirilmekte, seçilen Roma kralı imparator unvanını ancak öncekinin ölümünden sonra almaktadır. "Kutsal" nitelemesi her zaman kullanılmamıştır. Çalışmanın esas dönemi olan XVIII. yüzyılda ise imparatorluk görevlileri daha çok Roma-Germen İmparatorluğu veya Alman İmparatorluğu adlarını kullanmışlardır. Barbara Stollberg-Rilinger, age, s. 22-23.

hanedanından olmayan birisi imparator olmuştu.⁹² Charles Albert'ın imparator seçilmesinde Fransa oldukça etkili olmuştu. Bir Habsburg hanedanı üyesinin taç giymesini kabul etmediği ve seçimin istediği yönde ilerlemesi için para yardımları ve diplomatik hamleler ile elektörlerin oylarını etkilemeye çalışmıştı. Ayrıca Hannover Elektörlüğü'nün topraklarına birliklerini göndererek, aynı zamanda İngiltere kralı olan Hannover elektörünün Charles Albert'e oy vermesini sağlamıştı.⁹³ Fransa, zaten Westphalia Antlaşması'nın (1648) garantörü olduğundan beri Alman prensliklerinin işlerine bu sıfatla düzenli olarak müdahale etmekte ve liderlik rolünü sürdürmeye çalışmaktaydı.⁹⁴ Bu konjonktürde XV. Louis'nin Frankfurt görevi için Chavigny'yi seçmesindeki en önemli etken, VII. Charles'ın imparator seçilmesinin akabinde Kutsal Roma İmparatorluğu ile Fransa arasındaki ittifakın devamlılığını sağlamak istemesiydi.⁹⁵ Vergennes de amcasının yönlendirmesiyle Fransa'nın çıkarları için elinden geleni yapacaktı.

Almanya'da daha önce yaklaşık on dört sene görev yapmış olan Chavigny, bölgenin uzmanı olarak acilen çağırıldığına göre durumun pek de iyi olmadığını ve kendisinin yeteneklerine ihtiyaç duyulduğunu düşündü. Fakat, Versailles'ın Fransa'yı sıkıntıya düşüren politik hatalarından dolayı Frankfurt'ta işi tahmin ettiğinden daha zordu. Çünkü bu göreve getirilen kişinin Marie-Therese ile mücadele etmesi, II. Friedrich gibi bir müttefikin "ikiyüzlülüğüne ve iğneleyici ifadelerine" karşı dirençli olması gerekmektedir.⁹⁶ Bu sırada Marie-Therese, VII. Charles'ı imparator olarak tanımayı reddediyordu ve Avusturya Veraset Savaşı devam ederken 1743 yılında İngiltere ve Sardinya Krallığı ile Worms Anlaşması'nı imzalayarak Fransa karşıtı bir ittifak kurmuştu. Bu noktada Chavigny'nin görevi, Marie-Therese'in tutumu konusunda İmparator VII. Charles'ı rahatlatmaya çalışmak ve kendisine Fransa Kralı XV. Louis'nin yardımını vaat etmektir.⁹⁷

Aslında Frankfurt görevi Vergennes'in tanınması ve çevre edinmesi için iyi bir fırsattı. Çünkü Frankfurt, elçiler ve yabancı askerler için de meslektaşları arasında üstünlük

⁹² Ferdinand ölünce yerine 14. Louis'nin ya da en azından Habsburg hanedanından olmayan birinin seçilmesi için çalışmış, fakat bu girişiminde başarılı olamamıştır. Neticede yine Habsburg hanedanından 1. Leopold imparator seçilmiştir. Derek McKay & H. M. Scott (2019). *Büyük Devletlerin Yükselişi 1648-1815*. Dergâh Yayınları, İstanbul, s. 22; Barbara Stollberg-Rilinger, age, s. 160.

⁹³ Márta Vajnági (2008). Britain-Hanover and the Imperial Election of 1745. *Hungarian Journal of English and American Studies*, 14(1), 52.

⁹⁴ Musée-Galerie de la Seita, age, s. 23.

⁹⁵ Charles de Chambrun (1944). *A L'École d'un Diplomate: Vergennes*. Librairie Plon, Paris, s. 28.

⁹⁶ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 19.

⁹⁷ Charles Joseph de Mayer, age, s. 16.

sağlayabilecekleri bir yerdi.⁹⁸ Vergennes için önemi ise her şeyden öte o anki temel Avrupa meselelerinin merkezine girecek olmasıdır. Dolayısıyla yeni dengelere hâkim olması açısından Frankfurt, Vergennes için oldukça önemli bir yerdir.

Chavigny ve Vergennes 1743 kışında Frankfurt'a vardı. Bu esnada Chavigny'nin Vergennes'in kariyerini daha ileriye götürecek teşebbüslerde bulunduğu görülmektedir. Lizbon görevi esnasında gerçekleştirdiği bir Fransa yolculuğunda Madrid'e uğramış ve burada bulunan Rennes piskoposuna bir ziyarette bulunmuştu. Bu görüşmede piskoposun Fransa Dışişleri Bakanlığı üzerindeki etkisini göz önünde bulundurarak Vergennes'i kendisine takdim ve tavsiye etmişti. Frankfurt, ev sahipliği yaptığı hadiselerle Avrupa diplomasi merkezlerinden birisiydi. Fransa'nın, Avrupa'daki güçler arasındaki dengenin korunmasına saygı politikasında bozulmalar başlamıştır.⁹⁹ Bu tutum şüphesiz Vergennes ve amcasının Frankfurt'taki politikalarını etkileyecektir.

Halihazırda Avusturya Veraset Savaşı'nın bir sonucu olarak İngiltere ile savaş halinde olan Fransa, Avusturya'ya da savaş ilan etmişti; fakat orduları VII. Charles'a verdiği diplomatik vaatleri yerine getirecek kadar güçlü değildi. Neticede Avusturyalılar, Bavyera ve Münih'i işgal etti, Fransa geri çekilmek zorunda kaldı. Bu sırada Fransa'nın para yardımları VII. Charles için yeterli olmadı, hatta ordusu, hükümeti ve kendisi için talepleri artarak devam etti. Fransa ödenekleri artırmayı yeni bir antlaşma ile kabul etmişti; fakat zaten ödenmiş olan miktarların bu anlaşmanın parçası olacağını düşünüyordu. VII. Charles ise ödenen tutarların yeni antlaşmanın dışında olduğu yönünde itirazda bulundu. Bu noktada Chavigny, para yardımlarının eşit şekilde dağıtılmasında sorumluluk verdiği Vergennes'in de desteği ile VII. Charles'a Fransa'nın kaynaklarının sınırsız olmadığını anlatmaya çalıştı. Fransa Kralı XV. Louis ise daha önce ödedikleri miktarın VII. Charles'a neden yeterli gelmediğini anlayamıyordu.¹⁰⁰ Vergennes'in bu olaylardaki rolü, anlaşıldığı üzere, bu esnada Fransa'nın gönderdiği parayı yönetmekti.

Chavigny'ye göre Fransız diplomasisinin amacı Avrupa dengesini sağlamaktı, zira o Avrupa'da barışın ancak bu şekilde sağlanabileceğini düşünmekteydi. Bu amaca ulaşmak için de Kutsal Roma İmparatorluğu'nun çok devletli yapısından istifade ederek bölgeyi bölünmüş ve dolayısıyla güçsüz tutmak, Avusturya'nın mümkün olduğunca kontrol altında kalmasını

⁹⁸ Charles de Chambrun, age, s. 29.

⁹⁹ Jean François Labourdette, age, s. 25; Charles de Chambrun, age, s. 29; Bernard de Montferrand, age, s. 46.

¹⁰⁰ Orville Murphy, age, s. 9.

sağlamak ve imparatorluk tahtı ile ilgili kurulan planlara karşı Alman özgürlüklerini ve Alman prenslerinin bağımsızlığını desteklemek gerekliydi. Bu noktada, Fransa'nın -özellikle Avrupa'da- öncelikli düşmanı olan İngiltere'ye karşı dış politikasının temeli olan, İspanya ile imtiyazlı bir ittifak kurduğu ve Avrupa'nın yeni kanunu olarak değerlendirilen Utrecht Anlaşması (1713)'nin şartları devreye girmektedir.¹⁰¹ Chavigny'ye göre Avrupa devletleri arasındaki olumlu ya da olumsuz tüm ilişkilerin kökeninde Avrupa kıtasındaki olaylar yatarken, Vergennes'e göre ise bu ilişkiler denizcilik ve sömürgecilik/kolonyal meseleleri ile de ilgiliydi. Chavigny'nin bakış açısı, görevlerinin onu neredeyse tamamen dış ilişkilerle ilgilenmeye itmesinden ve dış politikayı yalnızca onlar aracılığı ile görme eğiliminden kaynaklanmıştır. Siyasi olarak farklı düşüncelerine rağmen Chavigny ve Vergennes'in politikası realistik ve pragmatistlik üzerine kuruludur. Bu politikaya göre hiçbir anlaşma veya girişim Fransa'nın çıkarlarının önüne geçmemelidir. Yani barış yapılacağına dahi Fransa pasif veya kaybeden olmamalıdır.¹⁰²

Chavigny'nin Avrupa devletleri arasında kaçınılmaz olarak gördüğü ılımlılık üzerine kurulu denge daha sonra Vergennes'in de benimsediği bir politika olacaktı. Chavigny, Avrupa denge siyaseti ekseninde Fransa ve Avusturya arasında rekabet ve dolayısıyla güçler dengesi yaratılması gerektiğine inanıyordu. Chavigny, bu dengenin Utrecht Antlaşması'nda da ifade edildiği gibi öncelikle, İngiltere'nin güçsüz bırakılmasına ve İspanya ile ittifaka dayandığına inanmaktaydı. İngiltere ile bir ittifak ise ancak Fransa'nın temel prensiplerinden vazgeçmesi pahasına gerçekleştirilebilir durumdaydı.¹⁰³

Chavigny'nin Frankfurt görevi sırasındaki girişimleri ve Prusya Kralı II. Friedrich'in desteği ile Prusya, Palatinate Elektörlüğü ve Hesse-Cassel Prensiği birleşerek Frankfurt Birliği'ni kurdu. Bir süre sonra Fransa da birliğe davet edildi ve Chavigny'nin Versailles'da yaptığı görüşmeler sonrasında birliğe katıldı. Bu görüşmeler esnasında Fransa hükümeti, Chavigny'ye Alman prensleri ile ittifak yapmak konusunda tam yetki vermişti. Dolayısıyla Chavigny, bu birliğin hem mimarı hem müzakerecisi hem de kefil konumundaydı.¹⁰⁴ Birliğin

¹⁰¹ XVIII. yüzyılın başlarından itibaren Fransızların Avrupa'daki üstünlüğü sarsılmaya başlamıştır. Bu yüzyılın başında patlak veren İspanya Veraset Savaşları, Fransa'nın Avrupa diplomasisindeki konumunu sarsmıştır. Veraset Savaşları'nı bitirmek için 1713'te imzalanan Utrecht Antlaşması'yla İngiltere'nin Avrupa'daki ve Akdeniz'deki nüfuzu ve kontrolü artmış, İngilizler Habsburg Hanedanının güç ve etkisinin kırılması için ellerinden geleni yapmışlardır. İsmail Şahin (2015). Utrecht'ten Tilsit'e İngiltere'nin Akdeniz Politikası. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(4), s. 839.

¹⁰² Jean François Labourdette, age, s. 27-29.

¹⁰³ Jean François Labourdette, age, s. 32-35.

¹⁰⁴ Charles de Chambrun (1944). *A L'École d'un Diplomate: Vergennes*. Librairie Plon, Paris, s. 31.

aldığı kararlara bakılırsa Chavigny'nin Fransa'nın çıkarlarını koruyan adımlar attığı düşünülebilir.¹⁰⁵ Diğer yandan Vergennes'in bu olaylar sırasındaki rolü tam olarak bilinmemektedir; ancak Chavigny'nin yardımcısı olarak bu sürecin bir parçası olduğu söylenebilir.

Prusya Kralı II. Friedrich, 1744 senesinde kaybettiği Münih'i geri aldı ve bu gelişme İmparator VII. Charles'a Bavyera'yı Avusturya'nın elinden kurtarma şansı verdi. İmparator VII. Charles, hükümetini 17 Aralık 1744'te Frankfurt'tan Münih'e taşıdı.¹⁰⁶ Chavigny ve Vergennes de VII. Charles ile birlikte Münih'e gitti ve orada her an muhtemel bir Avusturya işgali korkusu ile yaşadılar. Ancak Bavyeralılar kendilerini savunabilmek için daha fazla Fransa askeri ve daha fazla para için Chavigny'nin peşini bırakmıyorlardı. Chavigny bu talepleri Versailles'a ilettiler, fakat daha fazla yardım yapılamayacağı yönünde cevap aldı. VII. Charles'ın 1745 yılı ocak ayındaki ani ölümü Chavigny'yi imparatorluktan Fransa'nın lehine neleri kurtarabileceğini düşünmeye itti. Fakat bu düşünceleri ile Fransa adına bir sonuca varılamadı.¹⁰⁷

Görüldüğü gibi Chavigny ve Vergennes için Frankfurt görevi Lizbon'a göre diplomasi anlamında daha hareketli geçmekteydi. Şüphesiz bu gelişmeler sırasında Vergennes amcasının tüm girişimlerini dikkatle gözlemledi. Frankfurt'ta bulunduğu sürede Vergennes, Fransa adına amcasıyla birlikte üstlendiği görevlerle devletlerarası diplomaside daha görünür hale gelmeye başlıyordu.

Vergennes, Frankfurt'ta Lizbon'dakinden daha aktif bir rol oynadı. Amcası da Frankfurt'taki elçiliği esnasında Vergennes'e daha çok görev verdi. Örneğin, Alman prenslerine yapılan para yardımlarının ve dolayısıyla gizli fonların idaresinin sorumluluğunu ona verdi. Ayrıca Vergennes Almanya'da arabuluculuk görevi de üstlendi, Avusturya Veraset Savaşı esnasında askeri bir şaşırtma yaratmak için Hesse-Cassel Prensi William'ı tarafsız Cologne şehrini işgal etmek için ikna etmeye çalıştı.¹⁰⁸ Fransa Kralı XV. Louis, Prens

¹⁰⁵ Orville Murphy, age, s. 9-10.

¹⁰⁶ Gazette de France, 16 Ocak 1745.

¹⁰⁷ Orville Murphy, age, s. 10.

¹⁰⁸ Fransa, İmparator VII. Charles'a 35,000 kişiden oluşan bir ordu kurması için ayda 500,000 *livres* ödemektedir. Fakat ordu hiçbir zaman 20,000 kişiyi geçmemiştir. Fransa bu ordunun bir kısmının Bavyera hazinesinden finanse edildiğini de bilmektedir. Dolayısıyla İmparator'un, Fransa Kralı XV. Louis'nin ordu için ödediği toplam 6,000,000 *livresten* kişisel olarak faydalandığı düşünülmektedir. Bu yüzden Fransa ödeneklerin devam edebilmesi için teftişler sırasında kendi görevlilerinin de hazır bulunmasını ve içtima listelerinde yer alan askerlerin gerçekten var olup olmadığının denetlenmesini istemiştir. Orville Murphy, age, s. 9; Jean François Labourdette, age, s. 26.

William'a destek amacıyla bir ordu göndermeyi teklif etmişti. Cologne şehrinin işgali ile Fransa'nın müttefikleri Prusya ve Palatinate'nın topraklarının korunması hedeflenmekteydi.

Vergennes, hükümetinin Cologne'yi işgal fikirlerini aktardığında Hesse-Cassel Prensi William bu tarz bir askeri müdahaleye karşı olduğunu açıkça belirtti. Prens William'a göre Cologne şehrini işgal etmek Frankfurt Birliği'nin ilkeleri ile taban tabana zıt bir adım olacaktı. Frankfurt Birliği'nin amacı, imparatorluğun devamlılığı için Westphalia Anlaşması'nın şartlarına uyulmasını sağlamaktı. Bu yüzden Prens William, Vergennes'e Frankfurt Birliği'nin Alman devletlerini Viyana'dan gelebilecek bir baskıya karşı korumak amacıyla kurulduğunu hatırlattı. Tarafsız Cologne şehrine karşı yapılacak bir saldırı her ne kadar askeri olarak mantıklı görünse de Alman devletleri tarafından yine bir baskı olarak algılanacaktı. Vergennes, Hesse-Cassel Prensi ile gerçekleştirdiği görüşme sonrasında Chavigny'ye gönderdiği 20 Ekim 1744 tarihli mektubunda Fransa'nın taleplerinin yerine getirilmesi durumunda Frankfurt Birliği'nin meşruiyetini kaybedeceğini belirtti. Vergennes'in Cologne şehrinin işgal edilmesinin askerî açıdan uygunluğu ile ilgili argümanlarına cevaben Prens William ona kamu hukuku, Alman anayasası ve kamuoyu hakkında ders niteliğinde bir konuşma yaptı. Neticede Prens William'ı ikna görevi Vergennes için bir başarısızlıkla sonuçlandı.¹⁰⁹ Vergennes aslında mektubunda da belirttiği gibi üstlendiği görevin başarılı olması halinde Frankfurt Birliği'nin zarar göreceğinin farkındaydı. Dolayısıyla prensin kararlılığı, statükonun devamlılığı açısından önemliydi.

Chavigny, Frankfurt'ta ve Münih'teki görevi esnasında zaman zaman Versailles Sarayı'na ziyaretler gerçekleştirdi. Chavigny'nin Versailles ziyaretleri esnasında da elçilik yazışmalarını Vergennes yürütüyordu. Her ne kadar arabuluculuk görevinde beklenildiği gibi başarılı olamasa da tüm bu faaliyetler sırasında kritik mevkilerde bulunan kişilerle ilişkilerini geliştirdi ve bağlantılar kurdu. Örneğin o sırada Fransa'yı İsveç'te temsil eden, ileride savaş bakanı olacak olan Comte de Saint-Germain ile güven bağları inşa etmişti.¹¹⁰

VII. Charles'ın ölümü, Frankfurt Birliği'nin varlığını tehdit ediyordu¹¹¹ ve imparator seçimi meselesini tehlikeleri ile birlikte yeniden gündeme getirmişti. Fransa için asıl mesele VII. Charles'ın oğlu Maximilien'a karşı nasıl bir tutum sergilenmesi gerektiği oldu. Bu noktada iki husus gündeme geldi: VII. Charles'ın oğlu Bavyera Elektörü Maximilien'in haklarını desteklemek veya Marie-Therese'in eşi François de Lorraine'in taç giymesini kabul etmektir.¹¹²

¹⁰⁹ Orville Murphy, age, s. 11-12.

¹¹⁰ Bernard de Montferrand, age, s. 47-48.

¹¹¹ Charles Joseph de Mayer, age, s. 20.

¹¹² Charles de Chambrun, age, s. 33.

VII. Charles ölmeden önce, Chavigny'ye oğlu Maximilien'e imparator seçilmesi için yardım edeceğine inandığını belirtmişti. Chavigny, bir yıldan fazla süredir imparatorun ve karısının talepleri ile ilgili müzakereleri yürüttüğü için seçim hükümetinin durumuna pek çok açıdan hakimdi. Fakat VII. Charles'ın bu güvenine ne derece cevap verebileceğinden emin değildi.¹¹³ Frankfurt Birliği'nin mucidi ve ilham kaynağı olarak Chavigny nihai karar üzerinde etkili görünmekteydi. Chavigny'nin Avrupa diplomasisinin bileşenlerine olan hakimiyeti ve bu bileşenleri yorumlama yetkinliği Vergennes için gözlemlenmesi ve değerlendirilmesi gereken noktalardı.

Marie-Therese, eşi François'yı imparatorluk tahtına aday göstermek yönünde plan yapıyordu. Dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Argenson, bu duruma Fransa'nın "François'in seçilmemesi için gerekirse Fransa'nın son askerine kadar kullanacağını" söyleyerek tepki vermişti. Ancak Argenson'un bu blöfe rağmen taht için önereceği alternatif bir adayı da bulunmuyordu.¹¹⁴

Bu sırada Münih'te olan Chavigny, Argenson'un alternatif aday sunamayışının, Fransa'nın adayı olarak Maximilien'den vazgeçildiği anlamına geldiğini gördü. Chavigny de aslında Maximilien'in adaylığını desteklemeyi düşünmemişti; fakat onu kontrol altında tutabilmek adına baş sözcüsü olmuştu. Ayrıca Frankfurt Birliği'nin yeni bir imparator için seçim özgürlüğünü sağlamak amacıyla bir arada tutulması gerektiğini ve bu noktada Maximilien için en azından kapının açık bırakılması gerektiğini düşünüyordu.¹¹⁵

Habsburgları imparatorluk tahtının dışında bırakmak Prusya'yı orantısız biçimde büyütme gibi ciddi riskler taşımaktadır. Çünkü bu durumda Prusya, Avusturya'dan daha güçlü olacak ve Avrupa dengelerini sarsacaktı. Dışişleri Bakanı Argenson bu durumun sebep olabileceği geniş çaplı bir savaş ihtimali üzerinde durmaktaydı. Bu sebeple Chavigny'nin

¹¹³ Duc de Broglie (1887). *Études Diplomatiques: La Seconde Lutte de Frédéric II et de Marie-Thérèse*. D'après des Documents Inédits. IV. Capitulation de la Bavière. *Revue des Deux Mondes*, 81(3), s. 482.

¹¹⁴ René Louis de Voyer, Marquis d'Argenson 1691 tarihinde doğdu, 1757'de öldü. 1744-1747 yılları arasında Fransa'nın dışişleri bakanı idi. Argenson'un Osmanlı Devleti'nin gücünü sınırlandırmak yönünde projeleri olmuştur. Örneğin Argenson, Avrupa'da dengenin korunabilmesi için Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da ilerlemesinin engellenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin adımlarını dengelemek için Nil Nehri ve Ege adalarını içerisine alan bölgelerde Hristiyan devletlerin egemen olmasını Avrupa'nın çıkarlarına uygun bulmaktadır. Fakat bu projesinin hayata geçirilmesi için Avrupa'daki dengelerin de gözetilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Aksi takdirde Avrupa'daki Hristiyan devletler için daha büyük problemler çıkacaktır. Trandafir Djuvara (2013). *Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913)*. Pulat Tacar (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 253-254; Orville Murphy, age, s. 10.

¹¹⁵ Orville Murphy, age, s. 10.

Maximilien lehine araya girme ricalarına sert bir şekilde cevap vermiş ve “bu nedenle daha Fransız ve daha az Bavyeralı olun ve ülkemizin sağım ineği olmasına izin vermeyin.” dedi.¹¹⁶

Argenson, Frankfurt Birliği'nin yeniden canlanmasını istemiyordu. Dolayısıyla Chavigny'nin bu yöndeki tavsiyesini yersiz ve lüzumsuz buldu. Bu sırada Marie-Therese, Bavyera Elektörü Maximilien'in içinde bulunduğu zayıf durumdan faydalandı ve birliklerine Münih'e ilerlemelerini emretti.¹¹⁷ Bu saldırı üzerine Fransa'dan askeri destek görmeyen ve göremeyeceği anlaşılan Maximilien, Münih'ten ayrılmak zorunda kalarak Augsburg'a kaçtı. Maximilien'in çaresizliğini gören Marie-Therese, ona derhal barış şartlarını sundu.¹¹⁸ Maximilien'in bu şartları kabul etmemesi durumunda tüm devletlerini işgal edeceğini belirtti.

Chavigny, Vergennes ile birlikte Maximilien'in peşinden Augsburg'a gitti. Chavigny'nin tüm girişimlerine rağmen Maximilien'in yenilgisinin etkisini azaltabilmek için yapabilecekleri bir şey kalmamıştı. Fransa'nın desteğinden yoksun kalan Maximilien'in tek şansı Marie-Therese ile barış anlaşması imzalamak oldu. Neticede, Nisan 1745'te iki tarafın tam yetkili temsilcileri tarafından imzalanan Füssen Antlaşması ile Maximilien, Habsburg topraklarındaki tüm iddialarından vazgeçti. İmparatorluk seçiminde de oyunu François'ya verecek olmasına rağmen tarafsız kalacağına söz verdi. Karşılığında ise Bavyera elektörlüğünü kurtardı.¹¹⁹ Yaşananlar Fransa'nın Kutsal Roma İmparatorluğu sınırları içerisinde yürüttüğü politikanın başarısızlığını doğrular niteliktedir. Marie-Therese'in bu zaferiyle birlikte eşi François imparatorluk tahtına bir adım daha yaklaştı ve 1745 yılının Eylül ayında Prusya'nın (Brandenburg temsilcisi) itirazına ve Palatinate elektörünün muhalefetine rağmen Kutsal Roma İmparatorluğu'nun imparatoru olarak seçildi.¹²⁰

Chavigny, Kutsal Roma İmparatorluğu topraklarında Fransız nüfuzunu güçlendirmek için mücadele ederken, Vergennes de tüm dikkatini harcamalar ile ilgili konuya verdi. Öyle ki, askere alınan birlikler, nakliye sözleşmeleri ve sağlanan maddi destekler ile ilgili raporları dikkatle okudu. Bu faaliyetler şüphesiz büyük harcamalar gerektiriyordu. Vergennes de bu sayede siyasetin ne kadar maliyetli olduğunu gördü.

¹¹⁶ Charles de Chambrun, age, s. 33.

¹¹⁷ Louis Bonneville de Marsangy (1894). *Le Chevalier de Vergennes: Son Ambassade à Constantinople*. Cilt 1, Librairie Plon, Paris, s. 23.

¹¹⁸ Orville Murphy, age, s. 10.

¹¹⁹ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 26.

¹²⁰ Barbara Stollberg-Rilinger (2020). *Kutsal Roma İmparatorluğu*. Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, s. 161.

Fransa'nın müttefiklerine sağladığı asker ve para yardımlarının Fransa ekonomisine büyük bir yük olduğu açıktı. Hatta yapılan bu yardımların amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığı da belirsizdi. Bu durumun farkında olan Vergennes, para yardımı anlaşmaları yapılır yapılmaz, yapılacak ödemeler ve muhasebe işleri ilgili kısımların sorumluluğunu üstlendi. Vergennes ödemeleri titizlikle gözden geçirdi ve şüpheli gördüğü durumları sorguladı. Savaş zamanında büyük harcamaların hesabını gerçek anlamda tutabilmek neredeyse imkansızdı. Sınırdaki generaller özel amaçlar için kenara ayrılmış olan parayı kullanmakta tereddüt etmemişlerdi. Örneğin, Fransa Kralı XV. Louis'nin altı yüz elli nakliye atı için ödemeyi kabul ettiği meblağın bir kısmının başka amaçlar için kullanıldığı Vergennes tarafından tespit edildi. Vergennes, hesapları incelediğinde sadece yaklaşık beş yüz atın kullanıldığını saptadı. Dolayısıyla Vergennes üstlendiği bu görev ile savaştan veya insanların açgözlülüğünden kaynaklı karmaşanın Fransız ekonomisine getirdiği yükü en aza indirmeye çalıştı.¹²¹

Fransa'nın Kutsal Roma İmparatorluğu'ndaki politikası çöktükçe prensliklerin ve elektörlüklerin olumsuz tutumu Fransa için daha sert hale geldi. Chavigny, bu iki teşekkül arasındaki ilişkilerdeki gerginlikten dolayı Maximilien'in peşinden gittikleri Augsburg'tan Münih'e dönmek üzere yola çıktığında ciddi bir şekilde korunmaya ihtiyaç duydu. Chavigny, bir şeylerin başarıya ulaşma ihtimali olduğu sürece aşağılamalara sabırla katlanabilecek bir yapıya sahipti. Fakat Maximilien'in Füssen Antlaşması'nı imzalamasıyla bu bölgeden Fransa lehine elde edebileceği hiçbir şey kalmamıştı. Ayrıca Maximilien, Chavigny'yi Münih'teki varlığının artık tolere edilmeyeceği yönünde bilgilendirerek Münih'ten ayrılmasını istedi.¹²² Dolayısıyla Vergennes'in de artık Münih'ten ayrılma vakti geldi.

Almanya tecrübesinde hayal kırıklıkları ve borçlardan başka bir şey rapor edemeyen Chavigny, 30 Ağustos 1745'te Lizbon'daki görevini yeniden kazanmak, borçlarını kapatabilmek ve sonrasında emekli maaşı alabilmek için Dışişleri Bakanı Argenson'dan ricada bulunması için Devlet Bakanı Tencin'e yazdı.¹²³ Chavigny, bu süreçte Vergennes'e de yardımcı olmaya karar vermişti. Versailles üzerinde etkili olan Prens Conti'ye, eğer Fransa sonradan Bavyera'ya bir temsilci göndermeye karar verirse bu görev için herhangi biri yerine yeğeni Vergennes'in değerlendirilmesinin daha uygun olacağını belirtti. Chavigny, Bavyera için

¹²¹ Orville T. Murphy, age, s. 11.

¹²² Gazette de France, 1 Ocak 1746; Orville Murphy, age, s. 12.

¹²³ Pierre Guérin de Tencin (1679-1758), 1742 yılında devlet bakanı olarak görevlendirilmiş ve bu görevini 1759 senesine kadar sürdürmüştür. Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 28.

Vergennes'i önererek kendi yetiştirdiği ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nda kurduğu bağlantıları sürdürebilecek birini bırakmanın iyi bir fikir olduğunu düşünmüştü. Mektubunda yeğenin burada kalmak için özel bir talebi olmayacağını da belirtmişti. Çünkü Vergennes'in bazı şeyleri çok erken öğrendiğini, kendisinin yaşadığı aksiliklere şahit olduğunu ve verilen bir görevi başarmada yaşanan zorlukla çok erken karşılaştığını söyledi.¹²⁴ Chavigny'nin Vergennes ile ilgili bu girişimi onun niteliklerinden ve kendi ayakları üzerinde durabileceğinden ne kadar emin olduğunun bir göstergesiydi. Fakat Chavigny'nin mektubuna Prens Conti'den cevap gelmedi, dolayısıyla bu talebi sonuçsuz kaldı. Argenson ise Chavigny'ye hiçbir zaman böyle bir tavsiyeyi yerine getirecek kadar güvenmemişti. Bunun yerine 5 Kasım 1745'te Chavigny'ye Versailles'a dönme izni verdi. Chavigny bir yandan talihsiz tecrübesini düşünürken bir yandan da Argenson'un en azından kendisi ile ilgili taleplerini yerine getireceğini umuyordu.¹²⁵

Chavigny'nin VII. Charles ile başlayan ve oğlu Maximilien ile devam ettirmeyi planladığı misyonu sona ermişti. Chavigny ve Vergennes, birkaç yıl önce XV. Louis'nin güvendiği temsilciler olarak geldikleri Kutsal Roma İmparatorluğu topraklarından tedirgin ve endişeli bir biçimde ayrıldılar.¹²⁶ Aslında Versailles'daki atmosfer de pek olumlu değildi. Çünkü Chavigny ve Vergennes'e gittikleri her yerde Fransa'nın bölgedeki yenilgisinin adeta yürüyen hatırlatıcıları gözüyle bakılıyordu. Tüm bu olumsuzluklara ilaveten 12 Aralık 1745'te Vergennes'in babası vefat etti.¹²⁷

Her ne kadar sonuçları olumsuzmuş gibi görünse de Vergennes, amcasına eşlik ettiği Frankfurt ve Münih görevinde diplomatik sistemin merkezinde hataların nedenleri ve esneklik payları üzerine düşünme fırsatı elde etti. Bu esnada denge siyasetinde ılımlılık üzerine pek çok şey öğrenmişti.¹²⁸

Görüldüğü gibi Vergennes, Frankfurt görevi esnasında Maximilien'in Fransızlar tarafından nasıl yalnız bırakıldığına şahit oldu, bölgesel politikalar ve çıkarlar gereği bazen hiçbir şey yapılmamasının faydalı olacağını öğrendi. Vergennes'in söz konusu görevi boyunca daha çok mali konularla ilgilendiği anlaşılmaktadır. O, müttefiklere gönderilen paranın

¹²⁴ Charles de Chambrun (1944). *A L'École d'un Diplomate: Vergennes*. Librairie Plon, Paris, s. 36; Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 40.

¹²⁵ Orville Murphy, age, s. 12-13; Bernard de Montferrand (2017). *Vergennes La Gloire de Louis XVI*. Tallandier, Paris, s. 49-50.

¹²⁶ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 26-27.

¹²⁷ Orville Murphy, age, s. 13.

¹²⁸ Bernard de Montferrand, age, s. 50.

denetimini yaptığı gibi görevi esnasında önemli mevkilerden birçok dost edindi ve bağlantılarını güçlendirdi.

2.2.3. Yeniden Lizbon Elçiliği ve Tecrübeli Elçi Maiyeti olarak Vergennes

Chavigny, Frankfurt'ta iken Lizbon elçiliği Beauchamp tarafından idare ediliyordu. Versailles'a çağrılan Chavigny, çok geçmeden Lizbon'a yeniden görevlendirildi. Elbette Vergennes bu görevde de Chavigny'nin yanında yer aldı. Fakat ikilinin Lizbon'a gidişleri protokol kuralları ile ilgili bir hitap krizi yüzünden yaklaşık bir sene gecikti.¹²⁹ Argenson'un elçisini riske atmak pahasına duruşunu bozmaması, ilişkilerini basit bir kriz nedeniyle bozmak istemeyen Portekiz'e geri adım attırdı ve 19 Ekim 1746'da Vergennes ve Chavigny Lizbon'a vardı.¹³⁰

Bu esnada Portekiz ve İspanya, Güney Amerika'daki sömürge varlıkları için rekabet halindeydi. Portekiz, Güney Amerika'da ele geçirdiği topraklarını koruyabilmek ve Güney Amerika'da Atlas Okyanusu'na açılan stratejik bir nehir ağzı olan Rio de la Plata'da gemilerinin serbest dolaşımını sağlamak için bu nehrin sol yakasına Saint-Sacremant Kalesi'ni inşa etmişti. İspanya, bu askeri yapıyı nehrin diğer yakasındaki varlıklarına ve Buenos-Aires şehrine karşı kalıcı bir tehdit olarak görüyordu, bu nedenle Portekiz'den kale inşasından vazgeçmesini talep etti. Ayrıca Rio de la Plata'da seyreden Portekiz gemilerinden vergi talep etti. Bu talepler karşısında Portekiz de İspanya'nın inşa ettiği Montevideo Kalesi ile ilgili benzer iddialarda bulundu.¹³¹ Bu durumda mesele iki devletin kendi aralarında çözemeyecekleri bir hal almıştı.

Versailles hükümetinin her iki devletle de iyi ilişkileri olduğundan Fransa Kralı XV. Louis bu anlaşmazlığı sonlandırmak ve uzlaşmayı sağlamak için doğal bir hakem rolündeydi. Bu sebeple Dışişleri Bakanı Argenson'a Portekiz ve İspanya arasında müzakereleri başlatma talimatı verildi. Çözüm bulmak noktasında kafası oldukça karışık olan Argenson, Portekiz'deki temsilcisi Chavigny'den kendisine bu mesele ile ilgili bir rapor hazırlamasını istedi. Bu

¹²⁹ Le Vicomte de Caix de Saint-Aymour (1886). *Recueil des Instructions Données aux Ambassadeurs et Ministres de France Depuis les Traités de Westphalie jusqu'a la Révolution Française Portugal*. Ancienne Librairie Germer Baillière et Comte Félix Alcan, Paris, s. 286, 287; Portekiz, Chavigny'ye Portekiz Dışişleri Bakanı'na "Your Excellency" olarak hitap etmesi talimatı verilene kadar kendisini kabul etmeyi reddetmiştir. Lizbon, Chavigny'nin bakana bu unvanla hitap etmeyi Almanya görevinden önce kabul ettiğini iddia etmiştir. Fakat Dışişleri Bakanı Argenson bu iddiayı Fransa Kralı XV. Louis adına kesinlikle reddetmiştir. Aslında Fransız elçileri o güne dek hiç bu tarz bir yaklaşımda bulunmamıştır, dolayısıyla Argenson'a göre yeniliğe gerek yoktur. Portekiz bu durumda boşuna bir girişimde bulunmuş ve İspanya elçisinin bu unvanı kullanmayı kabul ettiğini örnek göstermiştir. Argenson ise cevaben sert bir biçimde Fransa tacının başkalarını örnek almak zorunda olup olmadığını sormuştur. Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 28-29.

¹³⁰ Gazette de France, 26 Kasım 1746, s. 570.

¹³¹ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 30.

durumda raporun taslağını hazırlama işi ise Vergennes'e düştü. Vergennes, iki tarafın karşılıklı yakınmalarını anlaşılır ve sade bir biçimde dört sayfalık bir raporla özetledi. Raporu okuyan Argenson raporun üzerine aldığı notla mevzunun aslında bu zamana kadar tartışıldığı gibi olmadığını fark ettiğini belirtti.¹³² Bu iltifatın Chavigny'nin rakibi olan bir diplomattan geliyor olması ifadelerin gerçekliğini de o derece artırmaktadır.

Aslına bakılırsa Vergennes'in 30 Mart 1746 tarihli bu raporu, okuyucusunda büyük bir etki bırakacak bir içeriğe sahip değildi. Raporu değerli yapan, netliği ve kısalığıydı. Vergennes, raporunda İspanya ile Portekiz arasında anlaşmaya varılmasını engelleyen zorlukları üç başlık altında özetlemişti. İlk başlık altında Saint-Sacrement kolonisi topraklarının kullanımına değinmiş, ikinci başlık altında İspanya'ya ait olan Montevideo Kalesi ile ilgili detaylara yer vermiş ve üçüncü başlık altında ise her iki devletin Rio de la Plata'da gemileri için serbest dolaşım hakkı taleplerinden ve tarafların savaş ve ticaret gemilerinin haklarından bahsetmişti. Rapor, mutabakat hazırlanırken her iki tarafın hassasiyetlerini göz önünde bulundurmaya, üsluba dikkat etmeyi ve diplomasiğin inceliklerinden faydalanmayı öneriyordu. Ayrıca Vergennes bu çalışmada taraflar uzlaşırken Fransa'nın elde etmesi muhtemel avantajları da ustaca vurguluyordu.¹³³

Avrupa güçleri yıllardır birbiri ardına devam eden savaşlardan yorulmuş haldeydi ve genel bir anlaşma veya özel şartları olan birkaç anlaşma ile Avrupa'da barışı yeniden sağlamak istiyorlardı. Bu sebeple Breda, Lizbon, Londra ve Viyana gibi yerlerde konferanslar düzenleniyordu. Dışişleri Bakanı Argenson da Sardinya Kralı Charles-Emmanuel ile gizli bir görüşme yapmış ve bu durum İspanya hükümetini oldukça sinirlendirmişti. Argenson, Madrid ile Viyana ve Viyana ile Londra arasında ayrı anlaşmalar yapılmasından endişelenmekteydi.¹³⁴ XV. Louis, bu atmosfer içerisinde Avusturya Veraset Savaşı'nı bitirmek için Portekiz Kralı V. John'un arabuluculuk etmesi fikrini destekledi. Bu fikir muhtemelen Argenson'a aitti, fakat bu hususta yeterince kanıt mevcut değildir.¹³⁵ Amaç, gerçekleşme ihtimali olan Fransa'nın dahil edilmediği anlaşmaları engellemektir. Portekiz'in Fransa Elçisi Don Louis D'Acunha 26 Kasım 1746'da Portekiz kralının kendisine önerilen arabuluculuk rolünü bazı şartlarla kabul edeceğini

¹³² Charles Joseph de Mayer (1789). *Vie Publique et Privée de Charles Gravier Comte de Vergennes*. Chez Maradan, Paris, s. 21; Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 30-31; Charles de Chambrun, age, s. 36. Marsangy, Argenson'un dışişleri bakanlığı arşivinde muhafaza edilen anılarında böyle bir notun mevcut olmadığını fakat Argenson'un not alma alışkanlığının bulunduğunu dolayısıyla bu ihtimalin yüksek olduğunu ifade etmiştir. Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 31.

¹³³ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 31-32.

¹³⁴ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 33-34.

¹³⁵ Orville Murphy, age, s. 13.

söyleyen ön bildiriği Argenson'a verdi.¹³⁶ Fakat İngiltere, İspanya ve Avusturya'dan oluşan büyük güçler V. John'un arabuluculuk yapacak güç ve nüfuzdan yoksun olduğunu düşünmekteydiler. Dolayısıyla V. John'un arabuluculuk yapması fikrini küçümseyerek tepki gösterdiler ve dolayısıyla teklifi reddettiler. Aşağılanmış hisseden V. John, öfkesini bu utançtan sorumlu tuttuğu kişilere yöneltti. İlk hedefi Fransa'ydı ve bu yüzden Chavigny ve Vergennes Lizbon'a geldikten bir süre sonra kralın öfkesinden nasiplerini aldılar.¹³⁷

Kısacası Chavigny, Portekiz hükümetinin Kardinal da Matta aracılığıyla kendisine ilettiği protestoları 17 Aralık 1746 tarihli bir gönderi ile Versailles'a bildirdi. Chavigny, raporlarında arabuluculuk krizinin Portekiz'de yarattığı tahribattan bahsederek Argenson'a aldığı sorumsuzca inisiyatiften dolayı sitem etti.¹³⁸ Bir süre sonra arabuluculuğu V. John'un yapması fikrinin kime ait olduğu meselesi tartışmanın asıl konusu haline gelmişti. Saygınlığını yitiren Argenson, bu fikri Portekiz'in Fransa Elçisi Acunha'nın kendisine tavsiye ettiği konusunda ısrarcı oldu. Acunha ise bu konuda sorumluluk almayı reddetti ve planın Argenson'a ait olduğunu iddia etti.¹³⁹

Vergennes, bir kez daha amcasının Versailles'a karşı şiddetli bir tepkinin gösterildiği rahatsız edici bir ortamda bulunduğuna şahit oluyordu. Chavigny, Portekizlilerin de Avusturya Veraset Savaşı'nın sonlandırılabilmesi için Portekiz'in arabulucuk etmesi fikrinin Argenson'a ait olduğunu düşündüğünü ifade etti.¹⁴⁰ Onlara göre Acunha birini yanlış yönlendirecek birisi değildi ve Argenson'un ithamı Acunha'nın itibarına saldırı niteliğindediydi. Bu durumda XV. Louis ya Argenson'u destekleyecek ve Argenson'un doğru söylediğini gösteren belgeleri açığa çıkaracak ya da ona sahip çıkmayacaktı. Neticede Argenson birkaç hafta sonra 10 Ocak 1747'de görevinden azledildi. Görevden alınmasının arkasındaki tek sebep bu olay olmamakla birlikte yaşananların bu süreci hızlandırdığı açıktır. Bu durum zaten Argenson ile iyi ilişkilere sahip olmayan Chavigny ve Vergennes'i üzmemişti.¹⁴¹

¹³⁶ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 35.

¹³⁷ Bernard de Montferrand, age, s. 51.

¹³⁸ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 36.

¹³⁹ Orville Murphy, age, s. 14.

¹⁴⁰ Genel olarak sert bir tarzı olan Argenson'un Portekiz'deki politik adımı olumsuz sonuçlar doğurmuş olmasına rağmen aslında kendisi öngörülü bir diplomattı. Fakat düşünceleri zaman zaman kuruntu temelli olabilmekteydi. Övgüye değer lakin uluslararası anlaşmazlıklarda hiçbir zaman uygulanmamış fikirler ile dolu olan Argenson, Fransa'nın Avrupa'da adalet ve iyilikle hüküm süreceği düşüncesi ile övünmekteydi. Argenson'un düşünceleri bazıları tarafından hayal ürünü olarak görülüyordu. Argenson'un yakın dostu olan Voltaire ise onun dışişleri bakanlığı görevi için ideal kişi olduğunu söyledi. Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 38; Trandafir Djuvara (2013). *Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913)*. Pulat Tacar (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 251.

¹⁴¹ Bernard de Montferrand, age, s. 51; Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 36-37; Orville Murphy, age, s. 14.

Lizbon'daki kalan yıllarında Vergennes arabuluculuk krizi sonrasında gerginleşen ilişkilerin amcası tarafından düzeltilmeye çalışılmasına tanık oldu. Bu gayretlere ilaveten Chavigny'nin Portekiz'i Fransa ile bir ticaret antlaşması imzalamaya ikna etmek yönünde aldığı talimatlar vardı. Bu yüzden İngiliz tüccarların hâkim olduğu piyasada yer edinmek amacıyla bir ticaret anlaşması imzalamak için zorlu bir müzakere sürecine girmişlerdi. Bu süreçte Chavigny kendisine Avrupa'nın en sofistike diplomatlarından biri unvanını kazandıran tüm yetenek ve titizliğini kullandı. Buna rağmen ticaret antlaşması onlar Portekiz'den ayrılana kadar gerçekleşmedi. Fakat V. John'un küçük düşmesinden kaynaklı düşmanca tavır ortadan kalkmıştı.¹⁴²

Chavigny ve Vergennes, 1749 yılının Ekim ayında Fransa'ya dönmek üzere Lizbon'dan ayrıldılar¹⁴³. Bu ikili oldukça zor bir görevi başarıyla tamamladıklarının bilincindeydiler. Neticede Vergennes, Lizbon ve Frankfurt'ta edindiği tecrübeler ile çiraklık dönemini tamamlamıştı.

Her ne kadar ilk zamanları oldukça zorlu geçse de çiraklık yıllarını Chavigny gibi bir diplomatın hizmetinde geçirmesi Vergennes'nin kariyerinde önemli bir noktaydı. Fransa'nın Kutsal Roma İmparatorluğu topraklarındaki itibar ve nüfuzunun yok oluşunu izlemek, Fransa destekli birliklerin çöküşünü ve bir Fransız kuklası olan Maximilien'in düşmana teslim oluşunu görmek ve yenilgiyi tecrübe etmek sancılı süreçler olmuştu. Bu süreçte, her iki diplomat da Versailles'ın tepkileri ve Frankfurt'taki olumsuz tavır ile yüzleşmek durumunda kaldı. Henüz tecrübesiz bir diplomat olarak Hesse-Cassel Prensi William ile ilk müzakerelerini başlattığında Vergennes, bir sonuç alamamış olsa da politikanın gerçeklerine dair çok önemli dersler almıştı. Frankfurt'taki bu ilk yıllarında Vergennes, savaştan beslenen ekonomik çıkarlar ile yüzleşti. Kutsal Roma İmparatorluğu tahtına Fransa'nın kendi adayını yerleştirme girişimleri ile ilgili ise Argenson'un şu sözlerini ders niteliğinde zihnine kaydetmişti: "İmparatorluğu rahat bırakalım ki, o da bize aynı şekilde davransın. Zira eğer imparatorluk bizi yok etmeye karar verirse, bir imparator yaratmak ve korumak bize her zamankinden daha pahalıya mal olur."¹⁴⁴ Yıllar sonra bu yaklaşım Vergennes'in politikası haline gelecekti.

Chavigny ve Vergennes'in Lizbon'daki görevlerinden Versailles'a dönüşü Frankfurt'tan dönüşleri ile kıyaslanınca farklıydı. Dışişleri bakanı değişmiş, Argenson'un

¹⁴² Orville Murphy, age, s. 14; Bernard de Montferrand, age, s. 52.

¹⁴³ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 39.

¹⁴⁴ Orville Murphy, age, s. 15.

yerine Ocak 1747’de Louis Philoxen Brulart, marquis de Puysieux geçmişti. Puysieux, Chavigny’nin deneyimlerini ve karakterini takdir etmekteydi ve onunla dostane ilişkileri vardı. Argenson’un gidişi ve Puysieux’nün gelişi ile dengeler Chavigny ve Vergennes lehine değişmişti. Chavigny, Portekiz’de Fransız etkisini yeniden inşa etme yolunda büyük başarılarla imza atmış biri olarak kabul gördüğünden bu durum Chavigny’nin bakan olarak atanabileceği haberlerini gündeme getirdi.¹⁴⁵

Beklenenin aksine söylentiler gerçekleşmedi ve Puysieux’ün güvenini kazanan Chavigny, Venedik’e elçi olarak görevlendirildi.¹⁴⁶ Chavigny’nin yeni görevi oldukça prestijliydi, fakat Avrupa’daki dengeler göz önünde bulundurulduğunda Venedik’in stratejik bir öneme sahip olmadığı muhakkaktı. Bu görev, bir nevi yarı emeklilik anlamı taşımaktaydı.¹⁴⁷ Bu sefer artık otuzlu yaşlarına gelmiş olan ve kendisine verilen görevleri gözetim altında olmadan başaracağına inandığı yeğeni Vergennes’i yanında götürmeyecekti.

Puysieux, Chavigny’yi 14 Ekim 1749’da yeni görevi dolayısıyla teşekkür edebilmesi için XV. Louis’nin huzuruna çıkarttı. Chavigny, bu görüşmede Vergennes’i de unutmadı ve “Efendim, yetiştirdiğim genç diplomatın artık yardımımıza ihtiyacı yok, aksine onun hizmetinizde çalışmaya devam etmesine benim ihtiyacım var. Artık benim görevimin bitip, onunkinin başlama zamanı” dedi.¹⁴⁸

Venedik’e yapılan görevlendirmeye artık Chavigny-Vergennes ikilisinin yolları ayrılacaktı. Chavigny öğrencisini krala takdim etmiş olmasına rağmen Vergennes bir süre hiçbir yere görevlendirilmedi. Bir müddet Versailles’da oyalanmak durumunda kalan Vergennes bu süreci “sarayda yok sayılmak ölümcül bir zehirdi.” sözleri ile tanımlamıştı.¹⁴⁹

Vergennes, ikinci kez Lizbon’a gittiğinde bu kez daha tecrübeli, diplomasiye daha hâkim bir konumdaydı. Öyle ki, İspanya-Portekiz anlaşmazlığına dair dışişleri bakanlığına sunulacak raporun bizzat Vergennes tarafından hazırlanması görüşlerinin dikkate alındığının bir işaretiydi. Bu kez Lizbon’daki görevinde Vergennes, gerginleşen Fransa-Portekiz

¹⁴⁵ Gazette de France, 21 Ocak 1746; Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 38; Bernard de Montferrand, age, s. 53.

¹⁴⁶ Gazette de France, 18 Ekim 1749.

¹⁴⁷ Bernard de Montferrand, age, s. 53.

¹⁴⁸ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 41; Charles de Chambrun, age, s. 38; Charles Joseph de Mayer, age, s. 21.

¹⁴⁹ Orville Murphy, age, s. 16; Jean François Labourdette, age, s. 37.

ilişkilerini düzeltmek için elinden geleni yapmış, adeta kendi ülkesi ve Portekiz arasında arabuluculuk rolünü üstlenmişti.

2.3. Koblenz ve Hannover Temsilcilikleri: Vergennes'in Ustalık Geçişi

2.3.1. Koblenz Temsilciliği: Vergennes'in Müstakil İlk Görevi

Aslında daha önce Fransa Dışişleri Bakanı Argenson, Frankfurt dönüşünde Vergennes'i Fransa'nın başka bir temsilciliğine görevlendirmeyi düşünmüştü. Fakat Vergennes, amcası ve akıl hocası Chavigny ile iyi ilişkiler içerisinde olmayan birine borçlu olmak istememişti ve Lizbon'a dönen amcasını takip etmeyi tercih etmişti.¹⁵⁰ Lizbon elçiliğindeki görevi sırasında neredeyse bütün işlerle ilgilenen Vergennes, çıraklık dönemini büyük ölçüde tamamlamıştı. Puysieux'nün dışişleri bakanı olmasını takiben değişen koşullar, amcası Chavigny'nin Puysieux'nün yakın arkadaşı olması ve muhtemelen Chavigny'nin kralın huzuruna çıktığı esnada verdiği tavsiyenin de etkisiyle Vergennes, 1750 yılı temmuz ayında Trier Elektörlüğü'nün¹⁵¹ merkezi Koblenz'e yıllık 12,000 livreslik bir gelir ile tam yetkili temsilci olarak görevlendirildi.¹⁵² Orada kalacağı konutunu yeniden döşemesi için de ekstra ödeme aldı ve ayrıca kendisine küçük harcamaları için haricen 3,000 livres daha tahsis edildi.¹⁵³

Vergennes artık tek başınaydı ve Koblenz temsilciliği yanında amcası olmadan gerçekleştireceği ilk görev olması sebebiyle oldukça önemliydi. Ancak Vergennes'in göreve başlaması 1749-1750 kışı boyunca sürüncemede kaldı. O bu fırsatı değerlendirdi, Versailles Sarayı'nda varlığını gösterdi ve sonunda Koblenz'e Alman prensliklerindeki karmaşık ortamdan edindiği taze tecrübeler ile özgüvenli bir biçimde gitti.¹⁵⁴

Vergennes, Trier'e doğru yola çıktığında otuz yaşındaydı. Puysieux'nün bu görev için Vergennes'i seçmesinde Alman politikalarında tecrübeli ve imparatorluk yapısı hakkında bilgi sahibi olmasının etkisi olmuştu. Vergennes ayrıca Frankfurt görevinden dolayı pek çok Alman diplomatı bizzat tanımaktaydı.¹⁵⁵

Vergennes, 16 Ağustos akşamı ikamet yeri Koblenz'e ulaştı ve orada iki buçuk sene kaldı. Koblenz, Moselle ve Rhin nehirlerinin buluştuğu yerde, dağların ortasında, kiliseleri ve

¹⁵⁰ Jean François Labourdette, age, s. 36.

¹⁵¹ Elektörlüğün nüfusu 400,000'di, geliri ise 520,000 poundu zor buluyordu. Ordusunu 100 kişilik bir koruma birliği, 1000 kişilik bir askeri birlik ve 2400 milis güç oluşturuyordu. Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 42.

¹⁵² XVIII. yüzyılda Fransa sadece bazı 'büyük' ülkelerde 'elçi' kademesinde temsil edilmektedir. Diğer yerlerde tam yetkili temsilci (*ministre plénipotentiaire*) kademesinde temsil edilmiştir.

¹⁵³ Orville Murphy, age, s. 16; Jean François Labourdette, age, s. 37.

¹⁵⁴ Bernard de Montferrand, age, s. 53.

¹⁵⁵ Orville Murphy, age, s. 20.

kamu binaları ile tarihi bir şehirdi. Coğrafi konumu itibariyle büyük güçlerin bölgedeki varlığı hissedilmekteydi ve bu varlık hem siyasi hem de kültürel.¹⁵⁶ Koblenz aynı zamanda Fransa'nın diğer diplomatik temsilciliklerinin bulunduğu yerlere göre çok daha kasvetli ve eğlenceden yoksun bir şehirdi. Şehrin bu yönü başka birisi için olumsuz bir özellikmiş gibi görünse de Vergennes gibi diplomasiyi “hayal gücünün rol oynadığı yapıcı bir sanat” olarak gören bir diplomat için çok da önemli değildi. Vergennes, genç yaşına rağmen kavrama kabiliyeti oldukça yüksek, olası çözümlere odaklı ve bir olay karşısında karar alma mekanizması ılımlı olan tarafın lehine işleyen bir diplomattı. Bu nedenle görevlendirildiği yerden ziyade görevine odaklanmıştı.¹⁵⁷

Vergennes, Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais'ye¹⁵⁸ gönderdiği bir mektubunda mesleğinde tanınır bir diplomat olmadan önce “uzun süre sahne arkasında olduğunu ve orada her sınıftan ve her karakterden insan gördüğünü” ifade etti.¹⁵⁹ Bu ifadeler zamanının diplomatlarının pek azının sahip olabileceği bir tecrübeyi aktarmaktadır. Dolayısıyla Vergennes için Koblenz'deki görevi, Fransa'nın dışişleri bakanlığı görevini yürüttüğü zamana kadar uzanan kariyerinde önemli bir adımdır.

Vergennes, Koblenz'e varışını takiben bir gece dinlendikten sonra, resmî kabul (audience) için Başpiskopos-Elektör François-Georges'un teşrifatçısı (grand chamberlain) ile görüşmeye çalıştı ve ayrıca Koblenz'e vardığını bildirmek için Puyzieux'ye kısa bir mesaj yazdı. Fransa kralı tarafından ve bir devlet veya hükümet başkanının yeni atadığı bir elçiye gönderildiği ülkenin hükümet veya devlet başkanına teslim etmesi için imzalayıp verdiği resmi bir belge olan güven mektubunu iletebileceği birilerini bulması iki gününü aldı.¹⁶⁰ Vergennes, 1729'dan beri Trier Elektörü olan¹⁶¹ François-Georges ile ilk resmi görüşmesini 19 Ağustos

¹⁵⁶ Vergennes'in Trier'e varış tarihi ile ilgili kaynaklarda farklılıklar bulunmaktadır. Marsangy, Vergennes'in Trier'e Temmuz 1750 tarihinde vardığını yazmıştır. Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 41. Chambrun de Ağustos 1750'de vardığını belirtmiştir. Charles de Chambrun, age, s. 39. Fakat Murphy, Vergennes'in Fransa Dışişleri Bakanlığı'yla yazışmalarını esas aldığı için burada varış tarihi olarak onun verdiği tarih olan 16 Ağustos doğru kabul edilmiştir. Orville Murphy, age, s. 20; Bernard de Montferrand, age, s. 55.

¹⁵⁷ Charles de Chambrun, age, s. 44-45.

¹⁵⁸ Bir tüccar, oyun yazarı ve casus olan Beaumarchais, Fransa Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na girmeden önce Amerikan ordusuna yapılan yardımlarda önemli bir rol oynamıştır. Beaumarchais'nin faaliyetleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Harlow Giles Unger (2011). *Improbable Patriot: The Secret History of Monsieur de Beaumarchais, the French Playwright Who Saved the American Revolution*. University Press of New England, Hanover-London. Beaumarchais, savaş sırasında dışişleri bakanlığı görevini yürüten Vergennes ile sürekli irtibat halinde olmuştur.

¹⁵⁹ Bernard de Montferrand, age, s. 55.

¹⁶⁰ Bernard de Montferrand, age, s. 56.

¹⁶¹ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 42.

1750¹⁶² tarihinde gerçekleştirdi. Vergennes imparatorluğun işlerine oldukça ilgili olan François-George'un bilgi seviyesinden etkilendi. Görüşmeden sonra başlayan ve dört gün boyunca süren yüksek ateşten dolayı yorgun düşen Vergennes'in dışişleri bakanlığını François-Georges ile görüşmesi hakkında bilgilendirmesi zaman aldı.¹⁶³

Westphalia Antlaşması (1648), Alman birliğinin kurulmasını engellemiş ve Alman prensliklerini yaklaşık iki yüz yıl sürecek ve Fransa'nın yararına olacak bir güçsüzlüğe mahkûm etmişti.¹⁶⁴ Fransa'nın XVII. yüzyıl sonlarına doğru Rennes bölgesi üzerinde artan gücünün de yardımıyla Trier, Deux-Ponts ve Palatinate gibi küçük güçler üzerinde baskı kurarak Alman prensliklerini etkilemesi mümkün hale gelmişti. Bu bölgeler Fransız ordularının kolay ulaşabileceği noktalardaydı. Vergennes'in Kutsal Roma İmparatoru seçimine dair gerçekleştirilen müzakereler esnasında Trier ve Hannover'de görev yapmış olması onun için Fransa'nın sınır bölgelerinde küçük güçlere sahip olmanın ne derece faydalı olabileceği yönünde oldukça öğretici olmuştu.¹⁶⁵

Avusturya Veraset Savaşı'nın (1740-1748) bitişi, İngiltere'nin Dışişleri Bakanı Newcastle'ı endişelendirmişti. Ona göre İngiltere, Avrupa kıtasından diplomatik olarak izole edilme tehlikesi ile karşı karşıyaydı. Savaş sonunda imzalanan Aix-la-Chapelle Antlaşması'nın¹⁶⁶ sonuçları İngiltere'nin baş müttefiki Marie-Therese'i de memnun etmemişti. Marie-Therese, bu memnuniyetsizliğinin müsebbibi olarak İngiltere'yi görmeye meyilliydi. Çünkü, Aix-la-Chapelle Antlaşması'nagiden süreçteki gizli müzakerelerde İngiltere'nin kendisini yalnız bıraktığını düşünüyordu.¹⁶⁷

Başından beri güçlü İngiliz etkisi, Trier Elektörlüğü'nün artan gücünde ve hırslarında belirleyici olmuştu. Vergennes'in Trier'deki görevi de bu noktada başlamaktaydı. İngilizlerin Trier üzerindeki etkisini olabildiğince azaltması gerekmektedir. Örneğin, Başpiskopos-Elektör

¹⁶² Marsangy, Vergennes'in François-Georges tarafından kabulüne dair Puyssieux'ye 18 Ağustos tarihinde mektup yazdığını söylemektedir. Ayrıca, Vergennes'in bu mektubunda François-Georges ile ilgili şu ifadeleri kullandığını belirtir: "Dans le peu que j'ai eu l'honneur de l'entretenir (François-George), j'ai pu apercevoir, sous un extérieur épais et massif, un esprit vif et délié." Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 43. Fakat, görüşmenin ne zaman gerçekleştiği ile ilgili Murphy, 23 Ağustos 1750 tarihli yazışmayı esas almıştır. Orville Murphy, age, s. 20.

¹⁶³ Orville Murphy, age, s. 20.

¹⁶⁴ John Huxtable Elliott (2009). *Spain, Europe & the Wider World, 1500-1800*. Yale University Press, New Haven, s. 93.

¹⁶⁵ Orville Murphy, age, s. 17.

¹⁶⁶ Avusturya Veraset Savaşı'nı bitiren 18 Ekim 1748 tarihinde imzalanan antlaşma.

¹⁶⁷ Matthew Smith Anderson (1995). *The War of the Austrian Succession (1740-1748)*. Longman, London-Newyork, s. 198-210.

François-Georges ölürse yerine geçecek yeni elektör, İngilizlerin yönlendirebileceği birinden ziyade Fransa yanlısı olmalıydı.¹⁶⁸

Vergennes'in Trier'e görevlendirildiği dönemde Marie-Therese de Fransa ve Prusya'nın isteklerine karşı olarak henüz bir çocuk olan Arşidük Joseph'in Kutsal Roma İmparatoru seçilmesini sağlamaya çalışmaktaydı. Bu noktada, Trier Elektörü'nün tutumu seçimin Viyana hükümetine bağlı birinin lehine gerçekleşmemesi açısından önemliydi.¹⁶⁹ Vergennes'in yapması gereken şey seçim konusunda Trier Elektörü François-Georges'un İngiltere ve Avusturya'nın talepleri doğrultusunda hareket etmesini engellemektir.

Diğer yandan Fransa'nın temsilci göndermek için Trier Elektörlüğü'nü seçmiş olması imparatorluk meselelerini yakından takip etmek için yerinde bir karardır. Çünkü Trier Elektörü François-Georges'un Alman politikaları üzerinde hatırı sayılır bir etkisi vardı. François-Georges, Prens-Başpiskopos ve Trier Elektörü unvanlarının yanında Schönbrunn Kontu ve Eveque de Worms unvanlarına sahiptir.¹⁷⁰ Yani Fransa'nın tavsiyelerine uyması durumunda diğer elektörlerin seçim konusundaki görüşlerini Fransa lehine değiştirme potansiyeli vardı.

Dolayısıyla, Vergennes için yeni görevi daha önce Frankfurt'ta Chavigny ile tecrübe ettiklerinin devamı niteliğindedir. Avrupa diplomasisinin karmaşık yapısı Trier'de de ön plana çıkmıştı. Kutsal Roma İmparatorluğu'na imparator seçimi konusu yeniden gündemdedir. Bu esnada Kutsal Roma İmparatoru olan VI. Charles da Marie-Therese'in konumunu garantiye almak istemişti. Halihazırda, Habsburg Arşidükü Joseph'in Kutsal Roma İmparatoru olarak seçilmesi gündemdedir. Marie-Therese ve eşi François de Lorraine, oğulları Joseph'in imparator seçilmesini sağlayarak emperyal devamlılıktaki yerlerini sağlamlaştırmak istiyorlardı.¹⁷¹ Fakat, Marie-Therese'in projesinin Versailles Sarayı'nın muhalefeti ile karşılaşacağı muhakkaktı. Dolayısıyla Vergennes, imparator seçimi konusunda Trier Elektörü François-Georges'un Fransa lehine karar almasını sağlamaya çalışacaktı.¹⁷² Fransa ve Prusya'nın Joseph'in imparator seçilmesini engellemek için hiçbir çabadan kaçınmayacağını bilen Marie-Therese seçim konusundaki çalışmalarını gizlilikle yürüttü¹⁷³ ve İngiltere Kralı ve

¹⁶⁸ Bernard de Montferrand, age, s. 57-59.

¹⁶⁹ Charles Joseph de Mayer, age, s. 22-23.

¹⁷⁰ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 42-43.

¹⁷¹ Charles de Chambrun, age, s. 44.

¹⁷² Bernard de Montferrand, age, s. 57.

¹⁷³ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 47.

aynı zamanda Hanover Elektörü olan II. George'u ve İngiltere Dışişleri Bakanı Newcastle'ı bazı elektörler ile seçimi planlamak üzere Avrupa'ya gelmeye ikna etti.¹⁷⁴

Hannover Elektörü unvanıyla emperyal yapının bir parçası olan II. George'un seçim için müzakereleri başlatmayı üstlenmesi ve bunu büyük bir istekle yapması üzerine meselenin gizliliği kalmadı ve Marie-Therese'in planları açığa çıktı.¹⁷⁵ Fransa Kralı XV. Louis ise seçim konusunda acele edilmemesini sağlamaya çalıştı. Bu noktada Vergennes'in görevi, Palatinate Elektörü'nün durumunu iyileştirmek, Prusya Kralı II. Friedrich'in güvenini karşılıksız bırakmamak, tüm bunları yaparken Marie-Therese'in dikkatini kendi üzerine çekmemek ve Londra ve yanındaki elektörlerin projelerine mâni olmak olacaktı. Bu noktada görevin başarısı büyük ölçüde Vergennes'in müzakere yeteneğine kalmıştı.¹⁷⁶

Genelde diğer temsilciliklere göre ön planda olmayan Trier temsilciliği, XV. Louis'nin bu yaklaşımı ile bir anda Fransa politikasının başlıca merkezlerinden birisi haline geldi. Vergennes'nin seçimin ön hazırlıklarının çoktan yapıldığını ve üstünlüğün Viyana hükümetinde olduğunu fark etmesi fazla zamanını almadı.¹⁷⁷ Normal şartlar altında imparator seçiminde oybirliği gerekirken, bu seçimde oyçokluğunun yeterli olacağı beyan edilmişti. Bu yeni kural Alman özgürlüklerinin temelini sarstı. Oybirliği ilkesinin değiştirilerek oyçokluğunun yeterli hale getirilmiş olmasının tehlikeleri ile ilgili Vergennes şu sözleri sarf etti: "Seçim hakkında açıkça konuşuyoruz; fakat elektörler kurulu, Roma Kralı seçimine devam etmenin uygun olup olmadığına karar verme hakkının kendisinde olmadığını nasıl göz ardı edebilir? Elektörler ve prensler ile Ratizbon'daki anlaşmada akdedilen kapitülasyon maddesi burada da geçerlidir; oybirliği gereklidir. Eğer Roma Kralı seçimi için oyçokluğunun yeterli olduğu anlayışı bir yerleşirse bu imparatorluğun özgürlüğünün sonu demektir: bu imparatorluğun tevarüs etmesi demektir."¹⁷⁸

İmparatorluğun elektörler topluluğundan Mainz, Trier ve Cologne elektörleri, Marie-Therese'in adayını destekleme eğilimindeydiler. Bavyera Elektörü Maximilien, seçim konusunda daha önce yeterince zorluk yaşadığı için yeniden benzer bir durumda kalmak istemiyordu. Saksonya elektörü ise diğer elektörlerin aksine Kutsal Rome İmparatorluğu'nun meselelerinden ziyade kendisini daha fazla ilgilendirdiğini düşündüğü Polonya meselesi ile

¹⁷⁴ Jean François Labourdette, age, s. 37.

¹⁷⁵ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 47-48.

¹⁷⁶ Charles Joseph de Mayer, age, s. 23-24.

¹⁷⁷ Charles de Chambrun, age, s. 45.

¹⁷⁸ Charles Joseph de Mayer, age, s. 25.

ilgilendiğini göstermişti. Hannover elektörünün mensubu olduğu hanedanlık 1714'ten beri İngiltere'yi yönetmekteydi ve seçim yapılması yönünde bir tutum sergilemişti. Ayrıca Alman prenslerini de bu yönde teşvik etmekte tereddüt etmedi. Bu durumda Fransa ile aynı tarafta olabilecek olanlar sadece Prusya Kralı ve Palatine elektörüydü.¹⁷⁹

Trier Elektörü François-Georges, Viyana hükümetine diğer hükümetlerden daha yakın olmasına rağmen onun için imparatorluğun ve kendisinin huzuru her şeyden önce geliyordu.¹⁸⁰ Bu sebeple ülkesinin bağımsızlığından başka hiçbir şeyi önemsemedi ve hiçbir görüşmeye girmeyi düşünmedi. Bu yüzden Trier Elektörlüğü ile Fransa arasında devam eden meselelere dahi çok önem vermedi. Vergennes, François-Georges'u ikna etmek çok zor olmasına rağmen bütün ustalığını kullandı.

François-Georges, Koblenz yakınlarında Ehrenbeitstein Şatosu'nda yaşamaktaydı¹⁸¹ ve bölgedeki mülkleri Fransız ordusunun kolayca ulaşabileceği bir noktadaydı. Fransızlar elektörlüğü birkaç defa işgal ettiğinde François-Georges mülklerinden gelen gelirlere mahrum kalmış ve askerlerin gelip varlıklarına zarar vermesinden endişe etmişti. Aslında Vergennes, Trier'e vardığında, bölge hala Avusturya Veraset Savaşı boyunca kışı orada geçiren Fransa ve Avusturya ordularının verdiği hasardan muzdaripti. François-Georges, savaş sırasında aç Fransız askerlerinin izinsiz olarak onun arazilerinden istifade ettiğini söylemiş ve bundan dolayı Fransa'nın kendisine 200,000 rations¹⁸² borçlu olduğunu belirtmişti.¹⁸³

Fransa hükümeti François-Georges'un bu iddialarına kulak asmadı, ama yine de Fransa ile elektör arasındaki iletişim kanallarını da açık tutmaya çalıştı. Çünkü François-Georges, imparator seçiminde kimi destekleyeceğini henüz açıklamamıştı. Fakat Viyana hükümetinin onunla gizli müzakereler yapacağını varsaymak faydalı olacaktı.¹⁸⁴ Dolayısıyla Vergennes'e imparatorluğun bütün müzakereleri konusunda dikkatli olması söylendi ve özellikle Viyana'nın Arşidük Joseph'in Kutsal Roma İmparatoru seçilmesi ile ilgili Trier Elektörlüğü ile temasa geçip geçmediğini tespit etmesi istendi. Fransız hükümeti ayrıca Joseph'in kardeşlerinden birinin Trier Başbiskoposluğu'nda bir pozisyon (co-adjutor) için aday olduğu söylentisi ile de ilgilenmekteydi. Eğer bu önemli dini görevi Avusturya'dan gelen birisi doldurursa, Viyana'nın

¹⁷⁹ Charles de Chambrun, age, s. 45-46.

¹⁸⁰ Charles de Chambrun, age, s. 46.

¹⁸¹ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 43.

¹⁸² Savaş kumanyası

¹⁸³ Orville Murphy, age, s. 20.

¹⁸⁴ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 48.

Trier'deki nüfuzu çok artacaktı. Vergennes'in görevi tüm bu meseleler ile ilgili François-Georges'un nabzını yoklamaktı.¹⁸⁵

Vergennes'e verilen talimatlar arasında kimlerle iletişim kurması gerektiğine dair faydalı bilgiler de mevcuttu. Trier Elektörlüğü'nde öncelikli olarak yakınlaşması gereken kişilerin başında Dışişleri Bakanı Spangenberg ve Şansölye Colz gelmekteydi.¹⁸⁶ Colz, Spangenberg'e göre Fransa'nın taleplerine karşı daha ılımlıydı, fakat elektör üzerindeki etkisi azdı. Spangenberg ise imparatorluk meseleleri ile daha fazla ilgilenmekteydi. Yıllık olarak Viyana'dan aldığı 3,000 florins, aslında Spangenberg'in tutumunun ne yönde şekilleneceğini açıkça göstermekteydi. Ayrıca Trier Elektörü, Spangenberg'e güveniyordu. Dolayısıyla Vergennes'in müzakere etmesi gereken kişi Spangenberg'ti. Göreve başlamak, karar ağlarını anlayabilmek, kilit kişileri tespit edebilmek ve kimin etkili olduğunu öğrenebilmek ilk günden ortamı gözlemlemeyi gerektirmektedir. Bu konuda oldukça yetenekli olan Vergennes için ilk önce kime yöneleceğini tespit etmek zor olmadı. Bu yüzden Vergennes ilk olarak Spangenberg ile görüştü.

Bu görüşmede her iki taraf da birbirlerinin zayıf ve güçlü noktalarını anlamaya çalıştı. Spangenberg, Vergennes'in genç oluşundan dolayı hızlı bir sonuca vararak onun naif olduğunu düşündü. Fakat bu önyargısı bir süre sonra onu utandıracak bir hataya neden oldu. Vergennes ise meslektaşının ince düşünemediğini, Spangenberg'in zorlu durumlardan kurtulabilmek için meselelerin aslını ört bas ettiğini fark etmişti. Fakat onu daha fazla gözlemledikçe saygı duymaya başladı. Neticede Vergennes, Spangenberg'in Viyana'ya karşı yükümlülüklerinin, onu tamamen Viyana'nın kuklası haline getirmediğini anladı. Vergennes, Colz ile görüşerek Spangenberg'i baypas edemeyeceğinin de farkındaydı.¹⁸⁷ Bu noktada Spangenberg'le iyi ilişkilerin kurulması daha önemliydi.

Vergennes, görüşme esnasında imparator seçimi konusunda Spangenberg'e görüşlerini sorduğunda Spangenberg soruya cevap vermekten kaçındı. Vergennes ilerleyen zamanlarda sorusunu tekrarladı, fakat Spangenberg bu sefer de meselenin imparatorluğun iç meselesi olduğunu söyleyerek Vergennes'i yine cevapsız bıraktı, bir başka deyişle konunun Fransa'yı ilgilendirmediğini ifade etti.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Orville Murphy, age, s. 20-21.

¹⁸⁶ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 50.

¹⁸⁷ Orville Murphy, age, s. 21.

¹⁸⁸ Orville Murphy, age, s. 22.

Spangenberg'in cevabı, Trier Elektörü'nün niyeti konusunda Fransa'yı bilgilendirmeme çabalarının bir parçası veya genç Vergennes'i dikkate almadığının bir göstergesi olabilir. Ancak Spangenberg'in sonrasında bu tavrını sürdürmesi pek de kolay olmadı. İmparatorluğun üst yöneticilerinden biri olan Cobenzl, Koblenz'e gelmiş ve François-Georges ve Spangenberg ile özel bir görüşme yapmıştı.¹⁸⁹ Vergennes, bu görüşme ile ilgili olarak herkesin ağzını aradı, Cobenzl'nin ziyaret sebebini öğrenmeye çalıştı ancak bir sonuç alamadı. En sonunda Spangenberg'den açıkça ziyaretin sebebini söylemesini istedi. Bunun üzerine Spangenberg, Cobenzl'in ziyaretinin hiçbir önemi olmadığını belirterek Cobenzl'in ufak meseleler ile ilgili konuşmak için geldiğini ve Koblenz'de bulunmak hoşuna gittiği için de ziyaretini uzattığını aktardı. Fakat bu açıklama Vergennes'in Spangenberg'in yalan söylediği konusunda ikna olmasına neden oldu, çünkü Vergennes'in duyduğuna göre Cobenzl, Koblenz şehrini oldukça sıkıcı bulmaktaydı.¹⁹⁰

Bu esnada Fransa'nın Viyana'daki elçisi Viyana hükümeti tarafından imparatorluk seçiminin bir süre sonra gerçekleştirilmesinin planlandığı yönünde bilgilendirilmişti. Fransız hükümeti de bu haberi derhal Vergennes'e iletmişti. Dolayısıyla François-Georges ile yapılan görüşmenin içeriğinin de bu mesele olduğu açığa çıktı. Spangenberg, Vergennes'nin görüşmenin detaylarından haberdar olduğunu duyunca şaşırıldı. Bu durumda kendisinin Viyana ile olan yakın ilişkileri bilindiğinden gelişmelerden habersizmiş gibi davranmadı ve seçim hazırlıkları konusunda bilgi sahibi olduğunu kabul etmekten başka şansı kalmadı. Ayrıca Cobenzl'nin ziyaret sebebinin de bu konuyla ilgili olduğunu kabul etti. Bu gelişmelerden sonra Vergennes, Spangenberg'in kendisine karşı dürüst olmak zorunda kalacağını düşündü.¹⁹¹

Vergennes'le yaptığı görüşmede, Trier Elektörü François-Georges da seçim planlarından haberdar olduğunu kabul etti. Ancak o zamana kadar müzakerelerde yer almadığını ve muhtemelen önceki iki seçim esnasında oyunu satmayan tek elektör olduğunu ifade etti. Ancak seçim, imparatorluğun kural ve antlaşmalarına göre yürütüldüğü takdirde Viyana'yı destekleyeceğini bildirdi. Vergennes'e göre François-Georges'un bu cevabı oldukça akıllıcaydı. Çünkü Fransa, daha önce Viyana'ya imparatorluğun kuralları ve yasalarına riayet edildiği sürece seçime engel olmayacağını söylemişti.¹⁹²

¹⁸⁹ Bernard de Montferrand, age, s. 59.

¹⁹⁰ Orville Murphy, age, s. 22.

¹⁹¹ Orville Murphy, age, s. 23.

¹⁹² Orville Murphy, age, s. 23.

Anlaşıldığı üzere seçim planlarından artık herkes haberdardı. Spangenberg'in ve François-Georges'un ifadeleri seçim konusunda Vergennes veya üstlerine daha fazla bilgi sağlamamıştı. Fakat Vergennes, Spangenberg'in ikiyüzlülüğünü ortaya çıkardığı için mutluymuştu. Bu başarının diploması üzerinde net bir etkisi olmasa dahi Spangenberg'in Vergennes'e dengi olarak muamele etmesine sebep olduğu muhakkaktır.

Fransa'nın müttefikleri Prusya ve Palatinate Elektörü, Trier Elektörü François-Georges'a seçim ile ilgili ne düşündüğünü öğrenmek için ayrı ayrı yazmışlardır. Prusya Kralı II. Friedrich, mektubunda imparatorun sağlığı yerinde ve seçilmesi planlanan Arşidük Joseph henüz daha çocukken neden seçim çağrısı yapıldığını sorgulamıştır. II. Friedrich ayrıca Westphalia Antlaşması şartlarına göre seçimin yapılması gerektiğine bütün emperyal üyelerin birlikte karar vermesi gerektiğine vurgu yaptı. II. Friedrich, seçim sürecine sadece dokuz elektörün değil imparatorlukta bütün prenslerin dahil olmasını ümit ediyordu. Ayrıca II. Friedrich'in seçimin Westphalia Antlaşması şartlarına göre yürütülmesi konusundaki ısrarı, Fransa'ya mevcut seçim politikasını kabul ettirmeye niyetli olduğu anlamına gelmektedir, çünkü Fransa antlaşmanın garantörüdür.

II. Friedrich'in mektubunu okuduğunda François-Georges çok öfkelenmişti. II. Friedrich ve Palatinate elektörünün imparatorluk sistemini anlayamadığını, bu konuda bir derse ihtiyaçlarının olduğunu belirtti. Fakat Vergennes, Prusya Kralı ve Palatinate Elektörü kadar önemli iki elektör seçim için çok erken olduğunu düşünüyorsa ve her ikisi de imparatorluğun kuralları ve özgürlükleri konusunda endişeli ise seçim kurulunun aceleci davranmaması gerektiğini ifade ederek François George'u sakinleştirmeye çalıştı. Spangenberg ve François-Georges Vergennes'in söyleminin altında yatan imaları hemen anlamışlardı: Fransa, seçim ile ilgili bir itirazı olmadığını iddia etse de geciktirmek için Prusya'nın girişimlerini desteklemekteydi. François-Georges, II. Friedrich ve Palatinate Elektörü'ne yazdığı tarafsız cevapta elektörlerin çoğunluğu hangi yönde karar verirse o yönde görüş bildireceğini belirtti.¹⁹³

Seçim konusunda Kutsal Roma İmparatorluğu'nun diğer üyelerinin ikna çalışmaları da sıkıntılı bir biçimde devam ediyordu. Marie-Therese, bazı elektörlere oyları karşılığında ücret teklif etmiş, fakat istediği sonucu alamamıştı. Ayrıca İngiltere Kralı II. George'un seçim konusundaki ısrarı ile imparatorluk üzerindeki etkisini arttırmaya çalıştığından şüphelenmişti. Marie-Therese, çekimsiz tutumu ile istemeyerek de olsa seçimi geciktirme planlarına destek

¹⁹³ Orville Murphy, age, s. 23-24.

olmuştur. Seçimle ilgili müzakereler kıta içerisinde devam ederken Rus Çariçe II. Elizabeth de bu durumdan özellikle baş düşmanı II. Friedrich'e karşı faydalanmak için fırsat kolluyordu. II. Friedrich, İngiltere'nin Rusya'dan destek istemesinden endişe etmişti. İngiltere'nin 1747'de kurulan Rusya-Avusturya ittifakına dahil olması endişesinin yersiz olmadığını gösterdi.¹⁹⁴ Rusya'nın seçimin zor kullanmak gerekse dahi yapılacağını ilan etmesi, yeni bir savaşın yakın olduğu yönünde endişelere neden oldu. Fakat Rusya'nın müttefiklerinin desteği olmadan hareket etmesi mümkün değildi, onlar da bu seçimin bir savaş nedeni olmasını istememekteydiler. Ayrıca böyle bir savaşın çıkması durumunda Osmanlı Devleti, Rusya için tehdit oluşturmaktaydı. Halbuki Osmanlı Devleti ile Rusya 1739 yılında imzaladıkları Belgrad Antlaşması'nı 1747 yılında yenilemişti.¹⁹⁵ Dolayısıyla Rusya, bu meseleden çekilmek zorunda kaldı. 1750-51 kışında yaşanan bu savaş korkusu seçim konusunun çok hassas dengelere bağlı olduğunu göstermektedir. Bu noktada Vergennes'in yakından takip ettiği François-Georges ise savaştan en çok korkan kişiydi.¹⁹⁶

Vergennes, sadece incelik ve nezaketin Trier elektörünü etkilemek için yeterli olmadığını anladığından elektörün savaş korkusundan istifade etti. Kendisine Fransa'nın Rhine nehri üzerine müttefiklerine yardım amaçlı bir ordu konuşlandırma planı olup olmadığı sorulduğunda net cevaplar vermeyerek bu korkuyu körükleme yolunu tercih etti. Fakat eğer Rusya Fransa'nın müttefiklerinden herhangi birini işgal etmeye çalışırsa Fransa'nın müdahale etmekten kaçınmayacağını da ifade etti.¹⁹⁷

Bunun üzerine Spangenberg, Fransa'nın müttefiklerine deniz yoluyla da yardım edebileceğini söyledi. Spangenberg'in bu tavrı karşısında Vergennes askeri güzergahların seçiminde onun tavsiyelerine başvurulmayacağını belirterek konumunu hatırlattı. Fransa'nın Dışişleri Bakanı Puysieux, Vergennes'in bu korkutma taktiğini anladı ve daha da ileri gitmesi için teşvik etti. Daha önce topraklarını izinsiz kullanan Fransız birliklerinin bir kez daha toprakları üzerinden geçecek olması düşüncesi François-Georges'u korkuttu. Vergennes bu durumdan yararlanarak Arşidük Joseph'in seçilmesinin savaşa neden olacağı ihtimalini sık sık tekrarladı.

¹⁹⁴ Jeremy Black (1988). Britain's Foreign Alliances in the Eighteenth Century. *A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, 20(4), s. 584.

¹⁹⁵ Uğur Kurtaran (2015). Sultan Birinci Mahmud Dönemi Osmanlı-Rus Siyasi İlişkileri. *Belleten*, 79(285), s. 605.

¹⁹⁶ Bernard de Montferrand, age, s. 60; Orville Murphy, age, s. 24-26.

¹⁹⁷ Orville Murphy, age, s. 26.

1751 sonbaharında, imparatorluk seçiminin oybirliği değil de oyçokluğu ilkesi ile gerçekleştirilmesi durumunda Trier elektörünün oyunun belirleyici olduğu görüldü. Spangenberg seçimin oyçokluğuna göre yapılması durumunda Fransa'nın tutumunun nasıl olacağı ile ilgili Vergennes'e fikrini sordu. Vergennes, bu soruya Trier Elektörü François-Georges'un bilgeliğine, durumun hakemi olmak ve dengeyi değiştirmek istediğini düşünecek kadar çok güvendiğini üstü kapalı bir şekilde söyleyerek cevap verdi. Neticede Elektör, Viyana'ya verdiği cevapta, seçime ancak Fransa onay verirse razı olacağını söyledi.¹⁹⁸

Dolayısıyla Fransa'nın isteği yerine geldi, seçim ertelendi.¹⁹⁹ Koblenz'de geçirdiği iki sene Vergennes için azimle çalıştığı ve gözlem yaptığı bir süreç olmuştu. François-Georges'un Koblenz'den ayrılması ile Vergennes'in de üzerindeki sorumluluk azalmış oldu. Küçük bir yerde ve sınırlı bir çevre ile yaşamının sıkıntısı ile boş vaktini François-Georges'un vefatı durumunda yerine geçmesi muhtemel adaylarla ilgili uzun bir rapor kaleme alarak geçirdi. Raporu yazarken Spangenberg'in faaliyetlerini yakından takip etti. Versailles'a gönderdiği Ocak 1752 tarihli mektubunda Trier'de kaydadeğer hiçbir şey olmadığını söylüyordu.²⁰⁰

Vergennes'in Koblenz'den Chavigny olmadan gittiği ilk diplomatik görevinin sonuçlarından memnun ayrıldığı anlaşılıyor. Kutsal Roma İmparatorluğu'ndaki önemli elektörlerden biri ve geleneksel olarak Viyana'nın taleplerini yerine getirmeye hazır olan François-Georges artık seçimi ertelemek konusunda Fransa ile anlaşmıştı. Elektörün seçimi olabildiğince çabuk şekilde ertelemek istemesinde Vergennes'in etkisi azımsanmamalıdır. Her ne kadar elektörün politikaları ile Fransa'nın politikalarının arkasındaki dinamikler farklılık gösterse de sonuç aynıdır. Ayrıca Vergennes'in Spangenberg ile ilişkisi de Trier'deki görevini başarıyla yürüttüğünün önemli göstergelerindedir. Başlangıçta kendisini küçük gören Spangenberg'in bu tutumu en sonunda gerçek bir saygıya dönüşmüştür.

Vergennes, büyük ölçüde başarıyla tamamladığı Trier'deki görevi esnasında tecrübesizliğinden kaynaklı olarak bir hata da yaptı. Marquin adında bir kişi Fransa-Trier sınırındaki bir yola iki defa zarar vermişti. Fransız hükümeti, onu tutuklamak üzere birini gönderdiğinde Marquin, Trier yakınlarında Reviere adlı şehre sığınmıştı. Bu esnada Trier'de

¹⁹⁸ Charles de Chambrun, age, s. 46-47; Orville Murphy, age, s. 26.

¹⁹⁹ Seçimin ertelenmiş olması François-Georges'un artık normal yaşantısına dönüp hobileriyle ilgilenebileceği anlamına gelmekteydi. Ekim 1751'de sezon kapanana kadar kalmayı planlayarak avlanmak üzere Koblenz'den ayrıldı. Zaten vaktini genellikle ya şatosunun yüksek duvarlarını arkasında çoğunlukla kendisine bağlı bakanların bile ulaşamayacağı şekilde ya da av eğlencelerine giderek geçiriyordu. Louis Bonneville de Marsangy (1894). *Le Chevalier de Vergennes: Son Ambassade à Constantinople*. Cilt 1, Librairie Plon, Paris. s. 44.

²⁰⁰ Orville Murphy, age, s. 27.

bulunan Vergennes'e suçluyu Reviere'den teslim alması talimatı verildi. Suçlu derhal Fransa'ya gönderildi ve konu kapanmış gibi görüldü.

Fakat Vergennes, suçluyu talep ederken Reviere şehri üzerinde hem Fransa Kralı XV. Louis hem de Trier Elektörü François-Georges'un hak iddia ettiği gerçeğinden haberdar değildi. Dolayısıyla Marquin'in kendilerine teslim edilmesini talep ederken "suçlu iadesi" ifadesini kullanarak François-Georges'un Reviere üzerindeki hakimiyetini dolaylı yoldan tanımış oldu. Bu konu üzerine iki tarafın iddiaları uzun bir tartışmanın mevzusu haline geldi. Fransa hükümeti, Vergennes'in bu yanlış diplomatik adımının XV. Louis'nin bölge üzerindeki iddialarından vazgeçtiği şeklinde değerlendirilebileceğini düşündü. Sonunda Puyzieux²⁰¹ yerine dışişleri bakanı olan François-Dominique de Barberie, Marquis de Saint-Contest²⁰², Fransa'nın Reviere üzerindeki iddialarından vazgeçmediğini resmi kanallardan beyan etti. Bu olay üstüne Vergennes kendisini bir anda sert sözlerin hedefinde buldu. Hatası çok büyük olmasa da etkileri uzun süre konuşuldu.²⁰³ Dışişleri bakanı tarafından geri çağrılan Vergennes bu durumda aklına en kötü ihtimali getirerek kariyerinin son bulduğunu dahi düşündü.²⁰⁴ Dönmek için oldukça hevesli olan Vergennes üç haftadan kısa bir süre sonra Koblenz'deki işlerini sekreterine bırakarak 6 Mart 1752'de Koblenz'den ayrıldı.²⁰⁵

Vergennes'in yeni görevlendirilen Dışişleri Bakanı Saint-Contest ile ilgili fikrini tespit etmek zordur. Vergennes, Versailles'a dönmeden önce Saint-Contest kendisine hizmetlerinin farkında olduğunu ve hükümetin de anlaması için çaba harcadığını söylemişti. Buna rağmen, Vergennes, Reviere'deki suçlu iadesi konusundan dolayı Saint-Contest'e karşı mahcup hissetmiş olabilir. Çünkü Vergennes kariyerini önemseyen bir diplomat için tek bir hatanın bile korkulacak bir şey olduğunu düşünmektedir. Zaten Versailles'a döndüğünde yaptığı hatayı unutmamasına izin verilmeyecektir. Vergennes, bu konuyla ilgili aldığı kınamalar hakkında ne

²⁰¹ Puyzieux 11 Eylül 1751 tarihinde sağlık sorunları gerekçesi ile bakanlık görevinden affını istemiştir. Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 50.

²⁰² Saint-Contest hukukçu ve diplomat olmasının yanı sıra *filozof* olarak da bir üne sahiptir. Neredeyse herkes hakkında olumsuz yorumlarda bulunan önceki dışişleri bakanlarından Argenson, Saint-Contest'in doğru düzgün bir fikri olmayan, ilişkilerinde düzen tutturmayı becerememiş ve önyargılarla dolu vasat ve ilgisiz biri olduğunu düşünmektedir. İngiltere'nin Versailles'daki temsilcisi Albermarle ise Saint-Contest'i "iyi bir şekilde süslenmiş hilebaz bir hukukçu" olarak nitelendirmiştir. Orville Murphy, age, s. 29.

²⁰³ Orville Murphy, age, s. 28.

²⁰⁴ Bernard de Montferrand, age, s. 61-62.

²⁰⁵ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 61.

düşündüğünü hiçbir yerde açıkça dile getirmemiştir. Vergennes'in bu tutumu M. Guizot'un şu tespiti ile uyumludur: "Diplomatlar asla öfkelenmezler; ders çıkarırlar."²⁰⁶

Sonuç olarak Vergennes, Trier'de ülkesinin çıkarlarını İngilizlere ve Viyana hükümetine karşı korumuştur. İmparatorun seçiminde Fransa lehine karar vermesi için Trier Elektörü François-Georges ve Dışişleri Bakanı Spangerberg'i yakından izlemiş; bu süreçte elektör ve bakanın Fransa'ya karşı çekimser davrandığını, Viyana hükümeti yanlısı hareket ettiğini fark etmiştir. Aslında François-Georges ve Spangerberg'in planlarını gizli tutmaları onların Versailles'e bakış açılarını yansıtmaktadır. Çünkü Fransız askerleri daha önce elektörün gelirlerinden mahrum kalmasına neden olmuşken, Spangerberg ise Viyana hükümeti tarafından maddi anlamda desteklenmektedir. Bu hususta Vergennes'in bu iki kişiyi Fransa lehine kararlar almaya ikna etmesi ancak bölgeye Fransız birliklerinin konuşlandırılabilceği ihtimalini gündeme getirmesiyle yani bir nevi tehdit ile mümkün olmuştur.

2.3.2. Hannover Temsilciliği: Vergennes'in Müstakil İkinci Görevi

Vergennes'in Koblenz'den dönüşünü takiben Versailles'da geçirdiği günleri fazla uzun sürmedi. Vergennes'in Trier Elektörlüğü'ndeki elçiliği esnasında Fransa'nın baskısının da etkisiyle II. Joseph'in Kutsal Roma İmparatoru olarak seçimi meselesi ertelenmişti. Bu konuda yenilmiş hissedilen İngiltere Dışişleri Bakanı Newcastle mücadeleyi bırakmadı ve seçimle ilgili girişimlerini sürdürdü.²⁰⁷ Bu doğrultuda İngiltere Kralı II. George'un ve Newcastle'ın Hannover'e gitmeye hazırlandığı haberi Versailles'a ulaştı. Elektoral prenslerin pek çoğunun temsilcilerinin de Hannover'e davet edilmiş olması bu toplantının amacının Kutsal Roma imparatoru seçiminin yeniden gündeme geldiğini göstermektedir. Bu toplantı Hanover Kongresi olarak adlandırılmıştı.²⁰⁸ Prusya Kralı II. Friedrich'e göre toplantının yapılacağı yer olarak Hannover'in seçilmiş olması, aynı zamanda Hannover Elektörü olan İngiltere Kralı II. George'un²⁰⁹ burada daha rahat entrika çevirebilmesi ve pazarlık yapma imkânı bulması ile alakalıdır.²¹⁰

Kutsal Roma İmparatoru seçimi konusunda Fransa ile aynı görüşte olan Prusya Kralı II. Friedrich derhal XV. Louis'ye yazdı ve Kral'ı Hannover'e dürüst, yetenekli ve katı kuralları

²⁰⁶ Bu ifadenin orijinali şu şekildedir: "Les diplomates ne se fâchent jamais; ils prennent des notes." Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 66; Orville Murphy, age, s. 29.

²⁰⁷ Orville Murphy, age, s. 30-31.

²⁰⁸ Charles Joseph de Mayer, age, s. 30.

²⁰⁹ Márta Vajnági (2008). Britain-Hanover and the Imperial Election of 1745. *Hungarian Journal of English and American Studies*, 14(1), 51-64, s. 51.

²¹⁰ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 61-62.

olan bir temsilci göndermesi için teşvik etti.²¹¹ XV. Louis tereddüt etmeden Vergennes'in bu niteliklere sahip olduğunu düşündü ve Vergennes, 18 Nisan 1752'de iki gün içinde Hannover'e doğru yola çıkmak üzere emir aldı. İngiltere Kralı II. George'un aynı tarihlerde yola çıktığı düşünüldüğünde²¹² Fransa'nın derhal harekete geçtiği sonucuna varılabilir.

Vergennes adının bu kadar hızlı gündeme gelmesinde birkaç faktör etkili olmuştur: diplomatik becerisini gösterdiği Koblenz'den henüz dönmüştü ve Frankfurt'ta edindiği tecrübe ile Alman prenslikleri hakkında epeyce bilgi sahibiydi. Ayrıca elektoral emperyal sistemin inceliklerine hakimdi. Vergennes'in bu görev için tercih edilmesinde diplomatik yeteneklerine ek olarak ihtiyaç duyulduğu anda uygun oluşu da etkili oldu.

Aslında bu görev için başlangıçta iyi bir yönetici olduğu bilinen Fransa'nın İngiltere elçisi Duc de Mirepoix düşünülmüştü. Fakat kendisi Londra'da oldukça saygındı ve sık sık gittiği Hannover'de II. George ile de görüşmesi pek alışlageldik değildi.²¹³ II. George, Fransa adına İngiltere'de görevli bir elçinin İngiltere'nin emelleri olan bir yere gönderilmesini İngiltere'nin Alman politikasına hukuki dayanağı olmayan bir müdahale olarak algılayabilirdi. Dolayısıyla bu göreve Vergennes'in seçilmesi isabetlidir. Vergennes, ayrıca karmaşık seçim diplomasininin detaylarına hakimdi. Neticede Hannover'e görevlendirilmesi Vergennes'in Alman politikasının merkez noktasına yakın bir yerde bulunmasını sağlayacaktır.

Vergennes'in Hannover görevinde maaşı aylık 1000 livres olacak ve harcamaları için ilaveten 4000 livres daha alacaktır. Suçlu iadesi mevzusu hala gündemde olduğu için kendisinden bu konuyla da ilgilenmesi istendi. Bu yüzden Koblenz'den geçerken Trier Elektörü François-Georges'a Fransa'nın Reviere üzerinde hala hak talep ettiğini belirtecektir. Vergennes, Reviere meselesi üzerinde François-Georges ile bir anlaşmaya varmak istemektedir.²¹⁴ Diğer yandan Koblenz ve Hannover görevlerinin asıl ortak noktası Arşidük Joseph'in Roma İmparatoru seçilmesi meselesidir. Hannover'de sadece sahne ve bazı oyuncular değişiklik gösterecektir. Vergennes, bu sefer İngiltere Kralı II. George ve Spangenberg yerine İngiltere Dışişleri Bakanı Newcastle ile muhatap olmak durumundadır.

Fransa'nın Hannover'deki nihai amacı yine Marie-Therese'in oğlu II. Joseph'in Kutsal Roma imparatoru olarak seçilmesini engellemektir. Fransa'nın temsilcisi Vergennes'in görevi

²¹¹ Bernard de Montferrand, age, s. 64.

²¹² Gazette de France, 29 Nisan 1752.

²¹³ Bernard de Montferrand, age, s. 63.

²¹⁴ Orville Murphy, age, s. 29-30.

de bu sefer Trier Elektörü François-Georges'u değil Palatine Elektörü Charles-Théodore'u etkilemekti. Mannheim'da yaşayan Charles-Théodore Hannover'de Baron de Wrede tarafından temsil edilmekteydi.²¹⁵

İngiltere'nin planı seçimin elektörlerin tamamının rızasını alarak gerçekleşmesini sağlamaktı. Fakat oybirliğini sağlayamaması ihtimaline karşı daha önce olduğu gibi Kutsal Roma imparatorunun seçilmesi için oy çokluğunun da yeterli olacağı yönünde bir kural koyulması için uğraşacaktı. Ancak Hannover'de Vergennes tarafından temsil edilecek olan Fransa'nın oyçokluğu ile gerçekleşecek bir seçime izin verip vermeyeceği henüz belli değildi.

Fransa'nın seçime karşı yaklaşımı 1752'nin başlarında yanlış anlamalarla doluydu. Bu yanlış anlamaların temelinde çoğunluğun katılımıyla yürütülen bir seçimin meşruluğu konusunda Fransa ve İngiltere'nin seçime bakış açısında bir farklılık olmadığı varsayımı yatmaktaydı. İngiltere, Fransa'nın seçime onay vermemesinin nedeni olarak Palatinate elektörünün memnun edilmemiş olmasını görmekteydi. Palatinate elektörü seçim konusunda İngiltere yanlısı bir tavır sergilemek için toprak ve para talebinde bulundu. Seçimin İngiltere'nin istediği şekilde gerçekleşebilmesi için Palatinate elektörünün taleplerinin "makul derecede" karşılanması gerekmektedir. Fransa'nın asıl amacı Kutsal Roma İmparatorluğu'ndaki nüfuzunu korumaktı, bu nüfuz Palatinate elektörlüğü ile ilişkilerinin seviyesi ile doğru orantılıydı. Palatinate'ın memnun edilmemesi halinde seçim olmayacak ve bu durum İngiltere'nin planlarını bozacaktı. Bu hassas durum savaşa neden olabilecek mahiyettedir. Fakat Fransa Hannover'deki temsilcisi Vergennes'in yeteneklerine güvenmekteydi. Fransa tarafından desteklenen Palatinate elektörünün taleplerini yüksek bulan II. George yöntem değiştirerek seçimin oybirliği ile değil oy çokluğu ile sonuçlanabilmesini sağlamak için girişimlerde bulundu. Bu doğrultuda Newcastle, İngiltere kralının planlarından hareketle attığı adımlarda Vergennes'in diplomatik yeteneğini göz ardı etti hatta krala kendisi ile ilgili endişe olmadığına dair rapor dahi verdi.²¹⁶

Vergennes'in Dışişleri Bakanı Saint-Contest'ten aldığı talimatlara göre Hannover'deki en önemli görevlerinden birisi, XV. Louis'nin Aix-la-Chapelle Antlaşması (1748) ile kurulan genel barışı korumayı ve güçlendirmeyi istediğini II. George'un bilmesini sağlamaktı. Saint-Contest, ayrıca Vergennes'e İngiliz temsilcilerin Hannover'e doğru yola çıkmadan önce Fransa'nın İngiltere'deki temsilcisi Duc de Mirepoix ile bir görüşme gerçekleştirdiğini

²¹⁵ Louis Bonneville de Marsangy, age, s. 69.

²¹⁶ Orville Murphy, age, s. 31-32.

söylemişti. Bu görüşmede özellikle Fransa ve İngiltere'yi ilgilendiren meseleler başta olmak üzere Avrupa meseleleri ile ilgili tartışmalar ele alınmıştı. Vergennes'e verilen talimatlar bu toplantı neticesinde alınan kararları içermemekteydi, fakat Vergennes talimatların güncelleneceği yönünde bilgilendirildi.²¹⁷

Hannover'deki görevi sırasında Vergennes'in en çok zorlayan kişi Newcastle'dı. Saint-Contest, Vergennes'i Newcastle hakkında bilgilendirdi ve onun bulunduğu yere gelebilmek için yıllarca çeşitli entrikalar çevirdiğini söyledi. Hatta Vergennes, Newcastle'ın özellikle diplomatik ilişkilerde hile yapmayı sevdiği konusunda uyarıldı.

Newcastle da İngiltere'nin Fransa Elçisi Albemarle aracılığıyla Vergennes hakkında bilgi aldı. Albermarle, Vergennes'in mantıklı bir diplomat olduğundan ve amcası Chavigny tarafından yetiştirildiği için onun yöntemlerini kullandığından bahsetti. Vergennes'in Saint-Contest'ten talimat alıyor olması, Chavigny tarafından yetiştirilmiş olması ve Chavigny'nin tavsiyesi ile bu pozisyona görevlendirilmiş olması Albemarle'nin Vergennes'in olumsuz olan her şeyin birleşimi gibi görüldüğü şeklinde bir yorum yapmasına neden oldu.²¹⁸

Vergennes'in aldığı talimatlar ve Newcastle'ın tutumu iki diplomat arasındaki çatışmayı kaçınılmaz bir hale getirecekti. Hannover'e daha önce ulaşan Newcastle, Vergennes'in gecikmesinden dolayı sabırsızlanıyordu ve Versailles'daki elçisi Albemarle'yi Vergennes'in bir an önce uygun talimatlar ile yola çıkması için gerekli adımları atması yönünde bilgilendirmişti. Neticede Vergennes 10 Mayıs'ta Hannover'e vardı ve ertesi gün Newcastle ile buluştu.²¹⁹

Vergennes'e öğretici bir üslup ile konuşan Newcastle, Palatinate elektörü ile ilgili görüşlerini belirttiikten sonra İngiltere'nin XV. Louis'nin seçime karşı çıkmayacağı yönünde Viyana'ya teminat vermek hususunda Fransa'nın desteğini istediğini söyledi. Sonraki adım ise Viyana'dan Prusya Kralı II. Friedrich'in onayını almasını istemek olacaktı. Viyana bunu yaptığı takdirde Fransa, Viyana'nın teklifini desteklemek için İngiltere'ye katılacaktı. Bu noktada Newcastle, Duc de Mirepoix'nın Kutsal Roma imparatoru seçiminde oyçokluğunun yeterli olduğunu, oybirliğinin gerekli olmadığını söylediğini aktarmıştı.²²⁰

²¹⁷ Orville Murphy, age, s. 31-32.

²¹⁸ Orville Murphy, age, s. 32-33.

²¹⁹ Bernard de Montferrand, age, s. 65.

²²⁰ Orville Murphy, age, s. 33.

Newcastle görüşmede Saint-Contest'in Prusya ve Viyana'yı etkilemek için İngiltere ile hareket etmeye karşı olmadığını ima eden Albermarle'den gelen bir mektup okudu ve İngiltere'nin planları hayata geçirilirse seçimin gerçekleşeceğini söyledi. Bu tarz görüşmeler ve anlaşmaların yapıldığından habersiz olan Vergennes için bu konuşma oldukça şaşırtıcı oldu. Görüşme sırasında Newcastle, Vergennes'e cevap verme fırsatı vermediği pek çok soru sordu.

Konuşmanın bir diğer önemli kısmı ise Newcastle'ın bir an önce seçimde uygulanacak usul ile ilgili karar verilmesi gerektiğini vurgulamasıydı, İngiltere'nin adayı II. Joseph halihazırda oyçokluğunu sağlamaktaydı. Vergennes ise oyçokluğu ile gerçekleştirilecek bir seçimin meşruiyeti meselesinin hukukçulara bırakılması gerektiğini söyledi. Newcastle, bu yoruma Vergennes'in hukukçu kimliğine atıfta bulunarak "O zaman siz neden buradasınız?" diyerek cevap verdi.²²¹

Vergennes yanında XV. Louis tarafından Newcastle için yazılmış ve onun karakterini öven kişisel bir mektup getirmişti. XV. Louis'nin mektupta vurgu yaptığı nokta iki krallık arasında var olan karşılıklı anlayışı teşvik etmek ve güçlendirmek olmuştu. Mektuptan memnuniyet duyan Newcastle, Vergennes'e Kutsal Roma İmparatoru seçimi konusu ile ilgili Fransa'nın net bir tutumu olup olmadığını sordu. Vergennes, temkinli davranarak cevap vermekten kaçındı.²²² Vergennes'in açık bir cevap vermeyişi Newcastle'ı öfkeliendirdi. Newcastle, Palatinate elektörünün taleplerinin çok yüksek olduğunu tekrarladığında Vergennes, Palatinate elektörünün temsilcisi Wrede gelene kadar bu konu üzerine tartışmayacağını söyledi. Newcastle, İngilizlerin Wrede'yi Hannover'e davet etmediğini, çünkü davet ettiği takdirde İngilizlerin Palatinate elektörünün taleplerini kabul edeceği yönünde bir algıya sebep olacağını belirtti. Sonrasında aniden gitmesi gerektiğini söyleyerek Vergennes'i kendi yazdığı bir rapor ile baş başa bıraktı.²²³

Vergennes raporu henüz okumaya başlamışken Newcastle geri dönerek İngiltere Kralı II. George'un kendisini beklediğini söyledi. Fakat Vergennes'in güven mektubu yanında değildi. Mektubu almak için derhal eşyalarının yanına döndü, fakat döndüğünde kendisine II.

²²¹ Newcastle ile yapılacak görüşmenin Vergennes için zorlu olacağı belliydi. Görüşme, Vergennes'in bildikleri doğrultusunda Versailles ile tutarsızlığa düşmeden gerçekleştirilmeliydi. Neticede Vergennes, görüşmede soğukkanlı davrandı ve hiçbir taahhütte bulunmadan Newcastle'ı dinlemekle yetindi. Vergennes, Saint Constest'e gönderdiği 12 Mayıs 1752 tarihli mektubunda görüşme ile ilgili şu ifadeleri kullandı: "Newcastle'ın şaşırtıcı bir canlılıkla ve ona cevap vermem için neredeyse hiç zaman vermeden sorduğu bir dizi sorudan sonra [...] durumun olağan ciddiyetine kapılarak [...] soğukkanlılıkla bu oy çokluğu meselesinin hukukçulara bırakılması gereken bir sorun olduğu şeklinde cevap verdim." Bernard de Montferrand, age, s. 65-66; Orville Murphy, age, s. 33-34.

²²² Louis Bonnevillle de Marsangy, age, s. 68-69.

²²³ Bernard de Montferrand, age, s. 65.

George'un başka bir mesele ile meşgul olduğu söylendi. Vergennes ve Newcastle bu sırada birlikte beklediler. II. George, görüşme öncesinde Newcastle'ın seçim konusunda Fransa'nın tutumu ile ilgili hayal kırıklığından haberdar olmuştu. Dolayısıyla Vergennes'in II. George ile gerçekleştirdiği görüşme soğuk geçti.²²⁴

Vergennes ve Newcastle arasındaki görüşme, aslında her iki taraf içinde olumsuzdu. Bu görüşmeden sonra Newcastle, Vergennes'in İngiltere'nin seçim konusundaki amacının önündeki temel engel olduğunu düşündü. Ona göre elektörler arasında fikir birliğinin sağlanmasını geciktiren Vergennes'di.²²⁵ Diğer taraftan Newcastle'ın, Fransa'nın Dışişleri Bakanı Saint-Contest'in faaliyetleri hakkında kendisinden daha fazla bilgiye sahip olması Vergennes'in aklına Hanover'e Saint-Contest'in tam güveni olmadan gönderildiği ihtimalini getirdi. İlk işi, bu duruma bir açıklık getirmek için Versailles Sarayı'na yazmak oldu. Versailles'dan cevap beklerken Wrede'yi Hannover'e getirmek için gerekli süreci başlattı.²²⁶

Vergennes'in Wrede'nin de Hannover'de olması ile ilgili ısrarı Newcastle'ı rahatsız etmişti. Newcastle, Wrede'nin Palatinate elektörünün talepleri konusunda ısrarcı olacağını ve durumun İngiltere'nin kontrolünden çıkacağını düşünüyordu. Ayrıca Vergennes, Fransa'nın Palatinate elektörünün makul derecede memnun edilmesi konusunda İngiltere'nin belirleyici bir rolü üstlenmesini istememekteydi.²²⁷

Neticede Newcastle istemeyerek de olsa Wrede'nin Hannover'e davet edilmesini onaylamak durumunda kaldı. Wrede gelir gelmez uygun gördüğü tüm temsilcilere Palatinate elektörünün taleplerini ilettiler, ancak bu talepler anında reddedildi. Vergennes, Newcastle'a seçim konusunda Saint-Contest ile aynı görüşleri paylaşmadığını açıkladığında Newcastle'ın huzursuzluğu daha da arttı. Newcastle inanmak istemeyerek, Vergennes'i Saint-Contest'i önceki beyanlarını değiştirmeye ikna etmekle suçladı. Vergennes'in Hannover'deki en önemli görevi, XV. Louis'nin politikasını Hannover'deki diğer devletlerin net biçimde anlamasını sağlamaktı. Bu şekilde Newcastle ve diğerleri Fransa'nın seçim konusundaki tavrını bilecekti.²²⁸

Aslında Vergennes, Hannover'de zor bir durumda kalmıştı. Saygı duyulan bir diplomat olmasına rağmen izole edilmişti. Fakat bu durum Vergennes'in izlediği politikada bir

²²⁴ Orville Murphy, age, s. 34.

²²⁵ Bernard de Montferrand, age, s. 66-67.

²²⁶ Orville Murphy, age, s. 34-35.

²²⁷ Orville Murphy, age, s. 35.

²²⁸ Orville Murphy, age, s. 35.

değişikliğe neden olmadı. O, Hannover’de gerçekleştirilen etkinliklere katıldı ve oradaki diplomatları gözlemlemeye devam etti. Vergennes seçimi ne kadar geciktirirse bu durumdan Fransa’nın o kadar kârlı çıkacağını düşünmekteydi. Çünkü müzakereler ne kadar uzun sürerse, elektörlerin bir o kadar yeniden düşünme eğilimi olacaktı.²²⁹

İngiltere’nin seçim konusundaki fikirlerini etkilemek üzere elektörlere sağlamayı planladığı para yardımları masraflı bulunmuş ve bu politika bazı İngiliz diplomatlar tarafından sorgulanmaya başlamıştı. Vergennes de İngilizler arasında bu konu hakkındaki görüş farklılıklarını yakından takip etti. Neticede İngiltere’nin menfaatlerinin Hannover’in menfaatlerinin önünde olduğunu gördü. Avusturya tarafında ise, Marie-Therese etkisini yeterli görmediği İngiliz politikasından uzaklaşmıştı. Marie-Therese, Fransa’nın müttefikleri tarafından öne sürülen şartların neredeyse tamamını ve Kutsal Roma İmparatorluğu’na imparator seçimi konusunun İngilizlerin söylediği kadar acil olmadığını kabul etti.

Sonunda Hannover’deki gerginlik azaldı, temsilciler ülkelerine döndü. Fakat Vergennes temkinli davrandı ve seçim konusunda tereddütlü olanları ikna etmek için Hannover, Frankfurt gibi yerlerde çeşitli girişimlerde bulunmaya devam etti. Fransa’ya döndükten sonra Palatinate elektörünün Avusturya ile ayrı bir anlaşma yapmaya hazır olduğunu öğrendi. Bu girişimi öğrenen Fransa derhal harekete geçerek Vergennes’i Ocak 1753’te yanında bir ultimatoma ile Mannheim’e gönderdi. Buna göre eğer Palatinate Elektörlüğü Viyana ile bir anlaşma imzalarsa Fransa askeri güç kullanmaktan çekinmeyecekti.

Vergennes’in Hannover’deki görevi tüm hedeflerine ulaşmıştı. Büyük bir ustalıklarla İngiltere’nin planlarını engellemiş ve Avrupa diplomatik ağının merkezindeki karmaşık oyunu bitirmişti. 1753 sonbaharında Koblenz’e dönmüş ve Mayıs ayından beri İsviçre’nin Soleure şehrinde görevde olan amcası Chavigny’den görüşme talep etmiştir.

Vergennes için geçirdiği yoğun müzakere sürecinden sonra Koblenz’deki görevine devam etmek heyecan verici değildi ve geleceği konusundaki belirsizlik zihnini meşgul ediyordu. Mannheim’da elçilik yapan Marquis de Tilly’nin istifasını takiben Vergennes’in onun yerine geçmesi gündeme geldi fakat bu durum Vergennes’i pek memnun etmedi. Palatinate elektörü, Dışişleri Bakanı Saint-Contest’e Vergennes’i bu görev için istemediğini yazmıştı. Mesele Mannheim’a geçici bir temsilci görevlendirilmesi ile çözüme kavuşturuldu.

²²⁹ Bernard de Montferrand, age, s. 67-68.

Vergennes, Koblenz’de sakin bir hayat geçiyor olmasına rağmen amcası Chavigny’den öğrendikleri doğrultusunda görevlerine devam ederek Fransa’ya tahıl ihracatını dahi kolaylaştırdı. Buradaki yönetimin işleyişini ve başpiskopos yardımcısı ataması ile ilgili kararsızlıkları takip etmeye devam etti, neticede Vergennes’in girişimleri sonucunda söz konusu göreve Fransa yanlısı biri getirildi. Yeni Dışişleri Bakanı Antoine Louis Rouillé’ye gönderdiği 31 Ekim 1754 tarihli mektubunda Koblenz’de “yazacak ve yapacak neredeyse hiçbir şey olmadığını” ifade etti.²³⁰ Kendisine verilen görevleri başarıyla tamamlamasına rağmen bu gönderisinden de anlaşıldığı üzere Koblenz’deki görevi oldukça durağan geçmekteydi.

Bu esnada Versailles’da Vergennes’in Hannover’deki görevini oldukça başarılı bir şekilde tamamladığı ifade edilmişti. Yeni Dışişleri Bakanı Rouillé’nin danışmanı olarak görevlendirilen amcası Chavigny, Newcastle’ın kendisini yeğenin nitelikleri ile ilgili tebrik ettiğini Vergennes’e iletmişti. Aynı şekilde Prusya Kralı II. Friedrich de Vergennes hakkında olumlu sözler sarfetmişti. Özellikle Vergennes’in temkinli yaklaşımıyla Newcastle üzerinde kurduğu etkiden bahsetti.

Bir süre sonra Vergennes’in Bavyera Elektörlüğü’ne görevlendirilmesi konusu gündeme geldi. Bu önemli bir görevdi, fakat Almanya’daki daha önceki görevleri göz önüne alındığında Vergennes için çok da farklı olmadığı açıktı. Vergennes, bu düşüncelere rağmen Fransa’nın İstanbul’daki elçisi Comte des Alleurs’un ani ölümü üzerine Bavyera Elektörlüğü yerine İstanbul’a görevlendirildi. Bu görevlendirme kariyerinde önemli bir yükselişi beraberinde getirecekti.²³¹

Vergennes, önceki görevlerinden yetenekleri ile kendini kanıtladığı için Hannover’e görevlendirilmişti. Hannover’deki girişimleri ile karmaşık seçim diplomasisine hâkim olduğunu bir kez daha gösterdi, entrika çevirme konusunda usta olan Newcastle’ı alt ederek ülkesinin çıkarlarını korumayı başardı.

²³⁰ Orville Murphy, age, s. 48.

²³¹ Bernard de Montferrand, age, s. 67-71.

3. VERGENNES'İN İSTANBUL ELÇİLİĞİ'NE ATANMASI VE GÖREVE BAŞLAMASI

3.1. Vergennes'in Elçi Olarak Atanması

Fransa'nın İstanbul elçisi Comte des Alleurs 1754 yılının sonbaharında felç geçirdi ve 23 Aralık 1754 tarihinde öldü. Ölüm haberi çok geçmeden Versailles Sarayı'na ulaştı.²³² Alleurs'ün ölümüyle münhal olan elçilik için bir an önce atama yapılması gerekliydi.²³³ Bu atamayı acil kılan temel neden Alleurs'ün XV. Louis tarafından kurulan paralel bir diplomatik ağ olan *Secret du Roi*'nin da üyesi olmasıydı.²³⁴ Alleurs'ün ani ölümü bu gizli yapılanma için bir güvenlik açığı tehdidi oluşturmuştu. *Secret du Roi* evrakının eski elçinin eşi veya iş arkadaşları tarafından bulunmaması gerekliydi. Bu durumda XV. Louis İstanbul'da boşalan elçilik görevine güvenilir birini yerleştirmek için harekete geçti. Fakat elçi rütbesi yerine fevkalade elçi²³⁵ rütbesinde diğer bir ifadeyle ikinci dereceden bir temsilci (un ministre du second ordre) görevlendirmeyi tercih etti. Bunun en temel nedeni elçi rütbesinde görevlendirme yapmanın uzun zaman alması ve törenlerinin masraflı olması idi.²³⁶

XV. Louis, bu elçilik için seçim yaparken çok zorlanmadı. Öyle ki bu sırada Vergennes, başarıyla tamamladığı Hannover görevinden henüz dönmüş ve yeni bir atama beklemekteydi. *Secret du Roi* üyesi olan amcası Chavigny de İsviçre'deki görevinden henüz geri çağırılmıştı ve geçici olarak Dışişleri Bakanı Rouillé'ye danışmanlık yapmaya başlamıştı. Chavigny'nin de yeğenine kefil olmasının da etkisiyle XV. Louis, Vergennes'i Fransa'nın İstanbul elçisi olarak görevlendirdi.²³⁷ Yeni elçinin gayretlerine ve yeteneklerine duyulan güven, kralın imzasıyla Vergennes'e verilen talimatnamede özellikle belirtildi.²³⁸ Vergennes'in fevkalade elçi olarak

²³² Rouillé'den Peyrot'a, 11 Ocak 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 24. Alleurs yaklaşık yedi hafta süren bir hastalıktan sonra 23 Aralık'ta ölmüştür. Gazette de France, 18 Ocak 1755, s. 25.

²³³ Rouillé'den Le Dran'a, 13 Ocak 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 34.

²³⁴ *Secret du Roi* hakkında ilgili bölümde detaylı bilgi verilmiştir.

²³⁵ Osmanlı Devleti'nde yabancı elçiler daimî/sürekli ve fevkalade/geçici/muvakkat elçi olarak ikiye ayrılmıştır. Mustafa Can (2017). *Sürekli Diplomasi Öncesi Osmanlı Devleti'nde Yabancı Elçiler (Elçi-Ağırlama-Huzura Kabul)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 83.

²³⁶ Rouillé'den Le Dran'a, 6 Ocak 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 6; "Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'envoyé extraordinaire du Roy près la Grand Seigneur", 04 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 5.

²³⁷ Gazette de France, 25 Ocak 1755, s. 48.

²³⁸ "Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'envoyé extraordinaire du Roy près la Grand Seigneur", 04 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 3.

görevlendirildiği XV. Louis tarafından Sultan III. Osman'a gönderilen bir mektupla bildirildi.²³⁹ Vergennes, bir süre sonra fevkalade elçilikten asıl elçiliğe terfi etti.²⁴⁰

Sultan I. Mahmud, Comte des Alleurs'den kısa bir süre önce 13 Aralık 1754'te vefat etmiş²⁴¹, Osmanlı tahtına kardeşi III. Osman çıkmıştı. Babıali'deki dengeler de yeni yönetime göre şekillenmekteydi. Hem eski Fransız elçinin ölmüş olması hem de Osmanlı tahtındaki değişiklik göz önüne alındığında, İstanbul'da kendisine yol gösterecek eski elçinin tecrübelerinden yararlanamayacağı için Vergennes'in sağduyusu ve uzmanlığına büyük iş düşecekti. Ayrıca İngiltere ve Rusya'nın elçileri de Osmanlı Devleti yönetimindeki ve Fransa'nın elçiliğindeki bu değişimden Fransa aleyhine faydalanmak isteyecekti.²⁴²

Alleurs'ün 1747 ila 1754 yılları arasında yürüttüğü İstanbul elçiliği süresince Osmanlı payitahtında elde ettiği güven göz önüne alınarak Vergennes'den de üstün başarı beklenmiş ve kendisine gönderilen talimatnamede bu durum açıkça belirtilmişti.²⁴³ Vergennes'in İstanbul'a XV. Louis'nin diplomatik temsilcisi olarak görevlendirildiği zaman da Fransa'nın Osmanlı Devleti ile ilişkilerinde önemli bir döneme denk düşmekteydi. Nitekim Fransa, bu zamana kadar Osmanlı Devleti'ni Batı Avrupa ile ilgili mevzularda Habsburg İmparatorluğu ve Rusya'ya karşı önemli bir güç olarak görmüştü. Fakat XVIII. yüzyılda Rusya'nın hızla yükselişi ile Polonya ve Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesi üzerine Fransa, Batı Avrupa'daki politikalarını gözden geçirerek Doğu Avrupa politikasını yeniden şekillendirmeye başladı. Dengelerin değiştiği bu hassas dönemde İstanbul, meseleleri yakından takip etmek için kritik noktalardan biriydi. Elçilik yılları bu kırılğan döneme denk gelen Vergennes, diğer yabancı temsilcilere karşı her zaman tetikte olmak, Fransa'nın politikalarını ve beklentilerini tekraren Sultan'a açıklamak durumunda kalmıştı. Murphy, yazdığı Vergennes biyografisinde

²³⁹ Vergennes'in orta elçi olarak gönderildiğine dair XV. Louis tarafından gönderilen namenin tercümesi için bkz. Ek 1. BOA, TS.MA.e, 453/18, Evasit-1 Şaban 1168/Mayıs sonu 1755; BOA, A.DVNSNMH.d, 17/34, 30 Şaban 1168/10 Haziran 1755.

²⁴⁰ BOA, C.HR., 10/470, tarihsiz; BOA, A.DVNSNMH.d, 8/233, 9 Cemaziyelevvel 1169/10 Şubat 1756; "Tableau historique de la guerre de 1756 et des négociations de la France avec les différentes cours de l'Europe depuis le traité d'Aix la chapelle jusqu'à la paix générale de 1763, 3e partie 4e époque", AMAEF, 53 MD 526, s. 356.

²⁴¹ Gazette de France, 25 Ocak 1755, s. 37. Bu sayıda Mahomet V olarak belirtilen sultan, I. Mahmud'dur. Gazetede Sultan I. Mahmud'un ölüm haberinin yanı sıra kendisi hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Rouillé'den Peyssonnel'e, 23 Ocak 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 93.

²⁴² "Tableau historique de la guerre de 1756 et des négociations de la France avec les différentes cours de l'Europe depuis le traité d'Aix la chapelle jusqu'à la paix générale de 1763, 3e partie 4e époque", AMAEF, 53 MD 526, s. 330.

²⁴³ "Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'envoyé extraordinaire du Roy près la Grand Seigneur", 04 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 3-4.

Vergennes'in hastanın nabzını yokladığını ve onu bitap bulduğunu "hasta adam" metaforu üzerinden izah etmektedir.²⁴⁴

3.2. Vergennes'in İstanbul'a Seyahati

Vergennes'in atamasını ilan eden memoirede Dışişleri Bakanı Rouillé, Vergennes'e derhal yola çıkmasını söylemekteydi.²⁴⁵ Bu dönemde Paris'ten İstanbul'a gitmek kolay değildi. Vergennes'in hangi güzergahtan gideceğine karar verilmesi gerekmekteydi. Normalde kralın temsilcilerinin ilk ve en çok tercih ettiği rota deniz yoluuydu. Elçiler başka bir geminin eşlik ettiği bir savaş gemisi ile yolculuk ederlerdi. Fakat o sırada müsait olan bir savaş gemisi de yoktu. Seyahat için bir ticaret gemisi kullanmak ise kralın ihtişamına hanel getirecekti. Seyahat için Viyana ve Varşova üzerinden karayolu alternatifleri de mevcuttu.²⁴⁶ Fakat Vergennes'in yukarıda belirtilen gerekçelerden dolayı İstanbul'a bir an önce varması gerekliydi. Bu sebeple Akdeniz'deki İngiliz gemileri ile karşılaşma riskine ve kötü hava koşullarına rağmen deniz yolu tercih edildi. Bu durumda en makul tercih bir ticaret gemisini donatmak oldu.²⁴⁷ Bu arada İstanbul'a gidecek olan ekibin belirlenmesi, listesi sayfalar tutan ve pahalı kumaşlar, kuyumlar ve saatlerden oluşan hediyelerin hazırlanması gerekliydi. Gemiyle seyahat elçilerin kral adına sunacakları hediyeleri, maiyetlerini ve gittikleri yerde tefriş edecekleri evlerinin eşyalarını bir seferde yanlarında götürme imkânı veriyordu.²⁴⁸ Bu sırada Vergennes'in aynı zamanda görevi ile ilgili Versailles arşivinde yer alan yazışmaları gözden geçirmesi ve doğudaki meseleleri takip eden kişiler ile görüşmesi gerekmekteydi.

Vergennes'in yola çıkma tarihi başlangıçta 25 Ocak 1755 olarak belirlenmiş²⁴⁹, fakat bu takvime uymak pek mümkün olmamıştı. Ayrıca hediyeler için ayrılan para da yeterli gelmemiş²⁵⁰, fakat Vergennes'in talebi ile hediyeler için tahsis edilen ödeneğin artırılması ile mesele çözülmüştü. Ancak diğer hazırlıklar bu kadar kısa sürede tamamlanamadığı için Vergennes, Paris'te kısa bir süre daha kalmayı talep etti.²⁵¹ Fakat bu süre tahmininden uzun sürdü ve Vergennes Paris'ten planlanan tarihten yaklaşık kırk gün sonra ancak 8 Mart'ta

²⁴⁴ Orville Murphy (1982). Charles Gravier, Comte de Vergennes, French Diplomacy in the Age of Revolution: 1719-1787. State University of New York Press, Albany, s. 53.

²⁴⁵ Rouillé'den le Dran'a, 13 Ocak 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 34.

²⁴⁶ "Mémoire sur le voyage du ministre de Sa Majesté a Constantinople", 8 Ocak 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 7-9. Alternatif yollar hakkında detaylı bilgi raporda mevcuttur.

²⁴⁷ Gautier'den Rouillé'ye, 21 Ocak 1755, AMAEF, CP Turquie 128, 57-58.

²⁴⁸ "Mémoire sur le voyage du ministre de Sa Majesté a Constantinople", 8 Ocak 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 7.

²⁴⁹ Rouillé'den Gautier'ye, 15 Ocak 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 40.

²⁵⁰ Vergennes'den Rouillé'ye, 21 Ocak 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 59-60.

²⁵¹ Vergennes'den Rouillé'ye, 25 Ocak 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 99-100.

ayrılabilirdi. Bozuk yollar ve yoğun yağıştan kaynaklı sellerden dolayı Marsilya'ya varışı da 21 Mart'ı buldu.²⁵² Marsilya'ya vardıktan sonra da aksilikler devam etti. Ters yönden esen rüzgarın etkisiyle ancak 3 Nisan'da bu seyahat için hazırlanan l'Heureux isimli gemi ile Marsilya'dan ayrılabilirdi.²⁵³ Vergennes'in gemisi, henüz yola çıkmalı iki gün olmuşken kötü hava şartlarından dolayı 5 Nisan'da Toulon'da durmak zorunda kaldı ve havanın düzelmeye başlaması ile 7 Nisan sabahı yeniden yola çıktı.²⁵⁴

Vergennes'in bulunduğu gemi Bozcaada yakınlarında sultanın bir karavelası tarafından karşılandı, 18 Mayıs'ta Çanakkale Boğazı'ndan geçti, 21 Mayıs 1755'te elli iki gün süren uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra İstanbul'a ulaştı.²⁵⁵ Babıali yetkilileri Vergennes'in İstanbul'a varış haberini memnuniyetle karşıladılar. Vergennes, bu durumdan memnun olsa da önceki görevlerinde olduğu gibi temkinli davrandı. Bu tutumunu da nasıl karşılandığı hakkında daha detaylı bilgiye sahip olmak için bir süre gözlem yapması gerektiği şeklinde açıkladı.²⁵⁶

3.3. Vergennes'in Maiyeti ve Getirdiği Hediyeler

Vergennes'in birlikte çalıştığı kişiler halihazırda İstanbul'da bulunan bir ekip ile Fransa'dan beraberinde getirdiği bir ekipten oluşmaktaydı. İstanbul'a vardığında Alleurs'ten boşalan pozisyona geçici olarak Fransa'nın İzmir Konsolosu Charles de Peyssonnel vekalet etmekteydi. Göreve başladıktan sonra elçilik personelini ve görev dağılımını yeniden organize etmesi gerekti.²⁵⁷

Önceki elçi Alleurs'ün elçilik çalışanlarından Şansölye Peyrote, *Secret du Roi* çerçevesinde yapılan yazışmaların güvenliğinden sorumluydu. Alleurs'ün, Peyrote'un yeteneklerine güveni tam olsa da²⁵⁸ Vergennes, kendisine verilen talimatlar arasında Alleurs'ün

²⁵² Tott'tan Rouillé'ye, 24 Mart 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 226-227.

²⁵³ Gautier'den Rouillé'ye, 04 Nisan 1755, AMAEF, CP Turquie 129, s. 493-494.

²⁵⁴ Gazette de France, 3 Mayıs 1755, s. 215-216.

²⁵⁵ Vergennes'den Rouillé'ye, 25 Mayıs 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 348; Gazette de France, 3 Haziran 1755, s. 325; Baron de Tott (2004). *18. Yüzyılda Türkler (Türkler ve Tatarlara Dair Hatıralar)*. Elips Kitap, İstanbul, s. 9; Aslında bu yolculuk beklenenden uzun sürmüş olabilir. Çünkü Marsilya-İstanbul arası yaklaşık 2200 mil uzunluğundaki deniz yolculuğu XVII. yüzyıl başında dahi on beş-yirmi gün sürmekteydi. Louis Deshayes de Courmenin (1624). *Voyage de Levant: fait par le commandement du Roy en l'année 1621*. Chez Adrian Taupinar, Paris, s. 92; Marsilya'dan İstanbul'a deniz yolu ile gitmenin süresi ile ilgili detaya, 1766 senesinde verilen bir takrirden de özellikle vurgu yapılmış, "Marsilya'dan elli günde asitane-i saadete vürud iden Revs nam Fransız kapudanı takriridir" ifadesi kullanılmıştır. BOA, A.DVN.DVE (4), 103/12, 26 Şaban 1179/7 Şubat 1766.

²⁵⁶ Vergennes'den Rouillé'ye, 25 Mayıs 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 348.

²⁵⁷ Anne Mézin (1997). *Les Consuls de France au Siècle des Lumières (1715-1792)*. Direction des Archives et de la Documentation Ministère des Affaires Étrangères, Paris, s. 488. Peyssonnel, Belgrad Antlaşması (1739)'nın müzakereleri esnasında dönemin Fransa elçisi Villeneuve'e eşlik etmiştir.1747 senesinde Fransa'nın İzmir konsolosu olarak görevlendirilen Peyssonnel bu görevi öldüğü 1756 yılına kadar sürdürmüştür.

²⁵⁸ "Instructions particulieres Du Roy pour le Sr. de Vergennes", 22 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 46-47.

yazışmalarının güvenliği ile ilgili meseleler de yer aldığı için bu konuda özel bir hassasiyet gösterdi.²⁵⁹ Peyrote'un bu gizli yazışmaların korunması konusunda yeterince titiz davranmadığını düşündü.²⁶⁰

Vergennes'in ekibinde dragomanlar da görev yapmaktaydı. Elçilikte görev yapan ve Fransız elçiler ile Osmanlı makamları arasındaki müzakerelerin ve ilişkilerin yürütülmesinde merkezi bir rol oynayan dragomanlar hakkında bilgi kısıtlıdır. Dragomanların faaliyetleri arasında elçiye gelen gönderileri okumak ve elçi ile Babıali arasındaki mesajları tercüme etmek ve taşımak yer almaktaydı. Dragomanlara yapılan atıfların çoğu, elçi ile en çok karşılaşan kişi olması sebebiyle genellikle baş dragoman ile ilgilidir. Dragomanların profesyonel veya özel hayatlarına dair sınırlı bilgi, sağlık sorunlarından dolayı aldıkları izin, emeklilik aylıkları veya evlilik izni başvuruları ile ilgili kısa gönderilerden edinilebilir.²⁶¹ Dragomanlar, Osmanlı Devleti nezdinde de önemli bir role sahipti. Dragomanlar ile yapılan görüşmeler, Babıali'ye elçilerin taleplerini hafifletme ve onlar hakkında gizli kalmasını tercih edecekleri bilgileri elde etme fırsatı vermektedir.²⁶²

Vergennes'in elçiliği döneminde görev yapan en aktif dragomanlar Pierre Fonton ve Alexandre Philibert Deval'di. Fonton 27 Temmuz 1756'da ölene değin baş dragomanlık görevini yürüttü. Bu zamana kadar yaklaşık elli yıl boyunca Levant'ta (Doğu Akdeniz) görev yapmıştı.²⁶³ Vergennes, 1757 senesinde Deval'in baş dragoman olarak Fonton'un yerine geçmesini onayladı. Deval, bu görevi öldüğü 1771 senesine kadar sürdürdü. Deval'i oldukça iyi tanıyan III. Mustafa, ondan Ekim 1768'te Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı savaş ilanının ardından yaptığı seferlerde ordusuna eşlik etmesini istedi. Bu son görev zaten sağlığı iyi olmayan Deval'in ölümünde etkili oldu.²⁶⁴ Vergennes'in elçiliği döneminde görev yapan diğer dragomanlar arasında Antoine Dantan, Etienne Legrand, Jean Michel Venture de Paradis ve François Joseph Wiet gibi isimler yer almaktaydı.²⁶⁵

²⁵⁹ Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'Envoyé Extraordinaire du Roy près le Grand Seigneur", 4 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 30-33.

²⁶⁰ Vergennes'den XV. Louis'ye, 1 Temmuz 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 62.

²⁶¹ Nathan Moullec (2015). *L'Ambassade du Comte de Vergennes à Constantinople pendant la Guerre de Sept Ans (1755-1764)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Université Angers, Angers, s. 46-47.

²⁶² Geoff Berridge (2004). *Diplomatic Integration with Europe before Selim III*, Ahmet Nuri Yurdusev (Ed.), *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional*, Palgrave, New York, s. 114.

²⁶³ Marie de Testa-Antoine Gautier (2003). *Drogmans et Diplomates Européens Auprès de la Porte Ottomane*. Les Éditions Isis, İstanbul, s. 164.

²⁶⁴ Marie de Testa-Antoine Gautier, age, s. 159; Deval'in sağlık durumu zaman zaman Vergennes'in mektuplarına konu olacak kadar kötüye gitmiştir. Vergennes'den Choiseul'e, 2 Aralık 1760, AMAEF, CP Turquie 136, s. 286.

²⁶⁵ Marie de Testa-Antoine Gautier, age, s. 191, 257-260.

Vergennes'in ekibindeki diğerk bir kişi Raulin de Vaux olarak da bilinen René Louis Amédée Raulin (1730-1804) olmuştu. Vaux, Vergennes'in özel sekreteri olarak onunla birlikte şubat 1755'te Paris'ten yola çıkmıştı. 1759 yılı sonunda elçilik sekreteri olarak görevlendirildi ve gizli yazışmaların şifrelerinden sorumlu tutuldu. Ayrıca Fransa'nın Levant'taki tüm kurumlarının ticari işleri ile detaylı biçimde ilgilendi. Vaux, elçilik sekreterliği görevini 1767 yılına kadar sürdürdü.²⁶⁶

François Baron de Tott (1733-1793) da Vergennes'in Fransa'dan birlikte geldiği ekip içerisinde yer almaktaydı. Başlangıçta sekreter statüsünde Türkçe öğrenmek ve Osmanlı Devleti'nin yönetim biçimini, geleneklerini ve politikasını incelemek ve Kırım hakkında bilgi toplamak üzere İstanbul'a gelen Tott, 1757 senesinde Vergennes'in himayesi ile kaptan oldu. Kendisinden beklenen niteliklere hızla sahip olan Tott, Vergennes'in takdirini kazandı. Fakat Tott daha sonra anılarında ifade ettiği şekliyle İstanbul'daki görevini "pasif" bulduğu için 1763 yılında Fransa'ya döndü. Türkler hakkında yazdığı hatıratını basılmadan önce Versailles'daki önde gelen kimselerle ve yakın dostları ile paylaştı. Vergennes, bu sayede dikkat çekmeye başlayan Tott'u boşalan birkaç pozisyon için önerdi. Fakat bu girişimleri sonuçsuz kaldı. Tott, 1766 yılında İstanbul elçiliğindeki ticaretle ilgili bir pozisyon için dışışleri bakanlığına başvurdu. Vergennes, Tott'un bu başvurusunu memnuniyetle karşladı. Sağlığı bozulmaya başlamıştı ve elçilikteki işleri yürütemek için güvenebileceği birilerine ihtiyacı vardı. Başvurusu kabul edilmiş gibi görünse de işler planladığı gibi ilerlemedi ve Tott, 1766 yılı aralık ayında Neuchâtel Düklüğü'ne görevlendirildi. 1767 senesinde ise Fransa'nın Kırım konsolosu olarak görevlendirildi.²⁶⁷

Monsieur Lancey de Vergennes ile birlikte Fransa'dan gelenler arasındaydı. Elçilikte baş sekreter olarak görevlendirilmiş olan Lancey, İstanbul'un havası sağlığına iyi gelmediği için dışışleri bakanından başka bir göreve naklini talep etti ve kısa bir süre sonra Fransa'nın Varşova Elçisi Comte de Broglie'nin sekreteri olarak Polonya'ya gönderildi.²⁶⁸ Lancey'nin yerine Vergennes'in müstakbel eşi Anne Duviviers'in erkek kardeşi Claude-Antoine de Viviers sekreter olarak görevlendirildi. Antoine, Vergennes ile İsveç elçiliği esnasında da birlikte

²⁶⁶ Anne Mézin (1997). *Les Consuls de France au Siècle des Lumières (1715-1792)*. Direction des Archives et de la Documentation Ministère des Affaires Étrangères, Paris, s. 509.

²⁶⁷ Anne Mézin, age, s. 569; Ferenc Tóth (2015). Az irodalom és a diplomácia vonzásában. Charles Gravier, Vergennes grófja François de Tott báróhoz írt levelei, 1. Rész., Pál Fodor (Ed.), *Lymbus magyarságtudományi forrásközlemények*, Balassi Intézet és az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, s. 143-149, 167; Géza David (1992). François Baron de Tott. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 83.

²⁶⁸ Rouillé'den Vergennes'e, 28 Ekim 1755, AMAEF, CP Turquie 129, s. 314-315.

çalıştı.²⁶⁹ Vergennes'in ekibinde ayrıca Louis Dumesnil²⁷⁰, Natal Vuccino²⁷¹ ve Antoine de Favray (1706-1798) de yer almıştır.

Vergennes ve eşi Anne Duviviers'i Osmanlı kıyafetleri içinde resmeden²⁷² Antoine de Favray, 8 Eylül 1706 tarihinde doğdu. Fransız Akademisi'nin seçilmiş başkanı François de Troy'un öğrencisi oldu ve onunla birlikte Roma'ya gitti. Roma'da Malta şövalyeleri ile tanışan Favray, 1744 yılında onlarla birlikte Malta'ya gitti. Burada pek çok Malta panoraması ve halktan kişilerin portrelerini çizdi. Ayrıca Vergennes'in sultanın huzura kabulünü, Osmanlı Devleti'ne ait olup Malta'ya kaçırılan amiral gemisinin l'Oiseau adlı Fransız firkateyni eşliğinde İstanbul limanına girişini, Vergennes'in halefi Saint-Priest'nin sultanın ve sadrazamın huzuruna kabulünü ve doğu kostümleri içerisinde kendi otoportresini de çizdi. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nın müzakerelerini resmetti. 1771 yılında Fransa'ya dönen Favray, daha sonra tekrar Malta'ya gitti ve 1798 yılında orada öldü.²⁷³

Vergennes'in yakın çevresinde ayrıca Louis de Chénier (1722-1796) vardı. Chénier, Fransa'nın İstanbul elçiliğine 1742 yılında görevlendirilmişti. Burada İstanbul'daki Fransız tüccarların ikinci temsilcisi olarak başladığı görevini ilk temsilci olarak 1765 yılında Fransa'ya dönene kadar sürdürdü.²⁷⁴

Vergennes'in maiyetiyle ilgili Osmanlı kaynaklarında da bilgiler mevcuttur. Mustafa Kesbi'nin *İbretnü mâ-yı Devlet* isimli eserinde Fransız elçisinin maiyeti ve bunların Osmanlı Türkçesindeki karşılıkları şu şekilde ifade edilmektedir:

Ez-cümle Françe elçisinin dil oğlanı ve tercemânları ve kançılırı ve sırkatibi ve kethüdâ ve mîrahûr ve tabîb ve cerrâh ve ruhbân ve kaftâncı ve çukadâr ve aşçı ve şekerçi ve sâyis ve kapucu etbâ'-ı hademe cem'an yetmiş sekiz nefer ve kezâlik İngiltere elçisinin elli beş nefer ve Felemenk elçisinin otuz sekiz nefer, Venedik balyosunun yüz on sekiz nefer, Nemçe elçisinin otuz yedi nefer, İsveç elçisinin yigirmi dokuz nefer, Sicilyateyn elçisinin otuz beş nefer,

²⁶⁹ Marie de Testa & Antoine Gautier, age, s. 117.

²⁷⁰ Anne Mézin, age, s. 261.

²⁷¹ Vergennes tarafından Syra adasına Fransa'nın temsilcisi olarak görevlendirilmiştir. Anne Mézin, age, s. 644.

²⁷² Vergennes ve eşinin Antoine de Favray tarafından çizilen portreleri için bkz. Ek 3.

²⁷³ Auguste Boppe (1911). *Les Peintres du Bosphore au Dix-Huitième Siècle*. Librairie Hachette, Paris, s. 97-100; Ferenc Tóth, age, s. 160-161; 165-166.

²⁷⁴ Pierre Grillon (1963). La Correspondance du Consul Général Louis Chénier, Chargé d'Affaires de France au Maroc (1767-1782). *Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine*, 10(1), s. 66.

*Danimarka elçisinin otuz bir nefer, Rusya elçisinin otuz sekiz nefer ki cem 'an dörtyüz elli dokuz nefer hademeleri olup refte bisyâr oldu, sene 1177.*²⁷⁵

Mustafa Kesbi'nin bu ifadelerinden anlaşılacağı üzere 1763/1764 tarihinde İstanbul'daki Fransız elçiliğinde yetmiş sekiz kişi görev yapmaktaydı. Ayrıca İstanbul elçiliğinde on üç, taşrada ise otuz dokuz tercümanın görev yaptığı ifade edilmiştir.²⁷⁶

Öte yandan elçilerin atandıktan sonra ülkelerinden gelirken beraberlerinde Osmanlı sultanlarına ve üst düzey devlet yetkililerine birtakım hediyeler getirmesi bir teamüldü. Başta sultan olmak üzere özellikle sadrazam, vezirler, kapudan paşa, kazazker, reis efendi ve yeniçeri ağasına hediyeler getirirlerdi.²⁷⁷ Vergennes de Fransa'dan gelirken yanında pek çok hediye getirdi, elçiliği süresince de gerekli gördüğü durumlarda kendisine tahsis edilen kaynakları hediyeler için kullanmayı ihmal etmedi.

Vergennes'in yanında getirdiği hediyelerin oldukça detaylı bir listesi mevcuttur. Hediye konusunun çok önemsendiğinin net bir şekilde görülebildiği listede; hediyelerin yapıldığı malzemeler, kim tarafından yapıldıkları, temini için harcanan tutar, kime verilecekleri gibi son derece ince detaylar bulunmaktadır.

Aşağıdaki tabloda tam listesi verilen hediyeler arasında sultana verilmek üzere özel kumaşlardan yapılmış pek çok ceket, kralın kuyumcusu tarafından hazırlanan gümüş şamdanlar, XIV. Louis dönemi bestekarlarından Baillon'a ait eserlerden on iki melodi vuran bir çan saati, teleskop, porselenler ve özel kumaşlar yer almaktaydı. Ayrıca sadrazam, kapudan paşa, reis efendi, teşrifatçı, Babıali tercümanı, çavuşbaşı, selam ağası, mektupçu, telhisçi, Galata voyvodası gibi önemli makamlarda görev yapan kişilere verilmek üzere porselenler, saatler, bardaklar, gözlükler ve enfiye kutuları gibi pek çok hediye getirmişti.

Vergennes, elçiliği süresince de sultanın ve diğer Babıali yetkililerinin zevklerini göz önünde bulundurarak gerektiğinde onları etkilemek amacıyla hediyeler vermeye devam etti.

²⁷⁵ Mustafa Kesbî (2002). *İbretnümâ-yı Devlet (Tahlil ve Tenkitli Metin)*. Ahmet Öğreten (Haz.), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 32-33.

²⁷⁶ Mustafa Kesbî, age, s. 34.

²⁷⁷ Crailsheimli Adam Werner (2011). *Padişahın Huzurunda: Elçilik Günlüğü, 1616-1618*. Türkis Noyan (Çev.), Kitap Yayınevi, İstanbul, s. 11; İbrahim Yıldırım (2014). *Osmanlı Devleti'nde Elçi Kabulleri*. Kitap Yayınevi, İstanbul, s. 192; Bülent Arı (2004). *Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period*, Ahmet Nuri Yurdusev (Ed.), *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, Palgrave, New York, s. 50.

Örneğin; Vergennes astronomi ve ilm-i nücum merakı olan²⁷⁸ III. Mustafa için bazı kitaplar talep etti²⁷⁹ ve kitapların durumu hakkında zaman zaman bilgi aldı.²⁸⁰

Chevalier de Vergennes'in Sultan, Sadrazam, Kaptan Paşa ve Babıali'nin diğer beyleri ve memurları/subayları için taşıdığı hediyelerin listesi ve detayları aşağıdaki gibidir:²⁸¹

Tablo 3.1. Vergennes'in Sultan, Sadrazam, Kaptan Paşa ve Babıali'nin Diğer Beyleri ve Memurları/Subayları İçin Taşıdığı Hediyeler ve Ödenen Bedeller

No	Hediyeler	Ödenen Bedeller (Livres)	Toplam Bedeller
No 1	Kralın kuyumcusu Bastin tarafından hazırlanan 2 adet büyük kollu şamdan	3024	Baslin'in toplam hesabı: 5357
	2 adet orta boy kollu şamdan	2333	
No 2	İçerisinde 1 adet cezve ve 2 adet altın kaşık bulunan çiçek desenli bir kutu	3700	Duvaux'nun toplam hesabı: 8740
	Duvaux tarafından hazırlanan 2 adet fincan, bir adet Vincennes şekerlik	864	
	3 adet kapaklı şişe ve içerisinde Roche kristalinden altınla süslenmiş bir kadeh bulunan büyük bir fiç	1950	
	Vincennes çiçekleri ile süslenmiş 12 melodi çalan altın yaldızlı bronz bir saat	720	
	2 adet karışık desenli Vincennes porseleni	480	
	Uzun şekilli kasesiyle bir Roma çömleği	600	
	Türk tarzı bir kâse ve Arapça karakterlerle süslü altın varaklı gök mavisi rengi bir tepsi	300	
	İki fincan, şekerlik ve demlikten oluşan küçük bir tepsi	96	
	Şerbetler için 10 küçük fincan ve lacivert ve altın renkli bir üçgen tepsi	30	
No 3	Baillon tarafından hazırlanan 12 melodi vuran bir çan saati	1600	Baillon'un toplam hesabı: 4846
	Çantasıyla birlikte altın yaldızlı bir ... (okunamadı)	650	
	Zinciri emaye kaplı çiçek deseniyle tekrar emaye edilmiş düz bir saat	1596	
	Altın zinciri ve anahtarlarıyla birlikte oyma motiflerle süslü bir cep saati	1000	
No 4	Sageret M. Ofrevre tarafından hazırlanan çiçek desenli büyük oval bir kutu	1350	Sageret'in toplam hesabı: 3400
	Oyma bir fon üzerinde farklı renkli çiçeklerle bezenmiş büyük bir [kutu]	990	
	Oyma bir fon üzerinde farklı renkli çiçeklerle bezenmiş büyük bir [kutu]	1060	

²⁷⁸ Cem Görür (2020). *Sultan III. Mustafa: Ailesi, Günlük Hayatı, Dini ve İlmi Bilgileri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik, s. 215-224.

²⁷⁹ "État des livres d'astronomie, choisis pour être envoyés au Grande Seigneur", AMAEF, CP Turquie 138, s. 347-348.

²⁸⁰ Choiseul'den Vergennes'e, 19 Eylül 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 362-363. Vergennes, sadece Osmanlı Devleti'ndeki yetkililerin beğenileri ile ilgilenmedi. Zaman zaman Fransa'nın da bu coğrafyadan talepleri oldu. Örneğin, Fransa Kralı XV. Louis'nin gözdesi Madame Pompadour'un siparişlerini tüm zorluklarına rağmen temin edip gönderdi. Güzin Özen Yılmaz (2014). *Elçiye Zeval Olmaz: 16.-18. Yüzyıllarda Osmanlı'da Yabancı Elçiler*. Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 186-191.

²⁸¹ "État des Présents que Monsieur le Chevalier de Vergennes emporte pour le Grand Seigneur le Grand Visir, Le Capitan Bacha et autres Seigneurs et Officiers de la Porte", 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 116-117; "États des présents qu'a fait M le Chevalier de Vergennes au Grand Seigneur, et a ses officiers au Grand Visir et a ses officiers au capitan pacha au Bostandgi Bachi et autres officiers de la Porte", 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 125-128.

Tablo 3.1. Tablonun devamı

No	Hediyeler	Ödenen Bedeller (Livres)	Toplam Bedeller	
No 5	M. Duflos'nun temin ettiği oyma motiflerle süslü 2 adet altın saat	600	M. Duflos'nun toplam hesabı: 3585	
	3 adet altın [saat]	600		
	8 adet gümüş [saat]	720		
	5 adet altın ve ipek kordon	15		
	8 adet gümüş ve ipek [kordon]	16		
	4 adet altın kaplama gümüş enfiye kutusu	200		
	2 adet altınla süslenmiş gözlük	336		
	2 adet gümüşle süslenmiş gözlük	240		
	Parçaları altından 2 adet büyük boy teleskop ve bir adet cep boy teleskop	378		
	Altınla süslenmiş bir adet enfiye kutusu	480		
Kumaşlar				
No 6	Mrs. Sellier tarafından sağlanan 65 arşın çeşitli renklerde kadife kumaş	1696	Mrs. Sellier'in toplam hesabı: 21980	
	172 arşın altın ve gümüşlü kumaş	15768		
	302 arşın saten kumaş	3915		
	Lyon'da teslim edilmesi gereken bir dizi altın ve gümüş kurdele	600		
No 7	Sr. Musnier ve Md. Drapier'in listesine göre 170 arşın çeşitli renklerde kumaş	4042	4790	
	Hediyeleri taşıyan yedi sandığın paketlenmesi ve Marsilya'ya taşınması	748		
	İstanbul'da tamamlanacak eksik öğeler			7325
	M. le Comte Desalleurs'ün listesine göre 12 adet Türk tipi yastık	3000		
	112 arşın Londrin çarşaf	3125		
	Babialı yetkililerine verilmek üzere para	1200		
TOPLAM			60023	

Tablo 3.2. Vergennes Tarafından Sultana ve Saray Görevlilerine, Sadrazama ve Görevlilerine, Kaptan Paşaya, Bostancı Başına ve Babialı'deki Diğer Görevlilere Verilen Hediyeler²⁸²

Hediye Verilen Kişi/Kişiler	Hediyeler
Sultana	10 adet her biri altı fit Vanrobes kumaşından ceket 10 adet her biri on iki fit altın ve gümüş kumaştan ceket 10 adet her biri on iki fit kadife kumaştan ceket 4 adet üç kollu büyük gümüş şamdan Ayrıca on iki melodi çalan güzel bir saat
Büyük imrahora	1 adet beş fit Vanrobes kumaşından ceket 1 adet on fit saten ceket
Küçük imrahora	1 adet beş fit Vanrobes kumaşından ceket 1 adet on fit saten ceket
Kapı ağasına	1 adet beş fit Vanrobes kumaşından ceket 1 adet on fit saten ceket
Teşrifatçıya	1 adet beş fit Vanrobes kumaşından ceket 1 adet on fit saten ceket
Sultanın kapıcılar kethüdasına	1 adet beş fit Vanrobes kumaşından ceket 1 adet on fit saten ceket

²⁸² Görevlilerin unvanları ifade edilirken istifade edilen eserler şu şekildedir: Muzaffer Doğan (2016). *Osmanlı Devleti'nde İçişlerinin Yönetimi: Sadaret Kethüdalığı (1730-1836)*. Türk İdari Araştırmalar Vakfı, Ankara, s. 13-19; İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1988). *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 392-419.

Tablo 3.2. Tablonun devamı

Hediye Verilen Kişi/Kişiler	Hediyeler
Babiali tercümanına	1 adet beş fit Vanrobes kumaşından ceket 1 parça gümüş kumaş 1 adet Altın zincirli altın saat
Huzura kabulde görevli dört kapıcıya	4 adet beş fit ikinci kalite Londrin kumaşından ceket
Sadrazam ve görevlilerine verilen hediyeler	
Sadrazama	4 adet beş fit Vanrobes kumaşından ceket 4 adet her biri on fit altın ve gümüş kumaştan ceket 4 adet her biri on fit saten kumaştan ceket Çeşitli melodiler çalan zilli büyük bir saat İçerisinde cezve ve 2 adet fincan ve 1 adet Vincennes porseleninden şekerlik desenli bir kutu Altın kaplama bir enfiye kutusu
Sadaret kethüdasına	2 adet beş fit Vanrobes kumaşından ceket 2 adet her biri on fit altın ve gümüş kumaştan ceket 2 adet her biri on fit saten kumaştan ceket 1 adet saat
Reis efendiye	2 adet beş fit Vanrobes kumaşından ceket 2 adet her biri on fit altın ve gümüş kumaştan ceket 2 adet her biri on fit saten kumaştan ceket 1 adet emaye zincirli emaye saat
Reis efendinin kethüdasına	1 adet beş fit ikinci kalite Londrin kumaşından ceket 1 adet on fit saten kumaştan ceket
Reis efendinin kisedarı	1 adet Londrin kumaşından ceket 1 adet saten kumaştan ceket (bu sefer kendisine saten kumaş ceket yerine 1 adet altın saat verildi.)
Çavuşbaşıya	2 adet Vanrobes kumaşından ceket 2 adet altın ve gümüş kumaştan ceket 2 adet saten kumaştan ceket
Büyük tezkireci	1 adet Vanrobes kumaşından ceket 1 adet altın ve gümüş kumaştan ceket
Sadrazamın kapıcılar kethüdasına	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket 1 adet saten kumaştan ceket
Selam ağasına	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket 1 adet saten kumaştan ceket
Kapıcılar bölükbaşısına	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket 1 adet saten kumaştan ceket
Beylikçi efendiye	1 adet Vanrobes kumaşından ceket 1 adet saten kumaştan ceket
Reis efendinin ofisinde elçilik kayıtlarını tutan görevliye	1 adet Vanrobes kumaşından ceket 1 adet saten kumaştan ceket
Mektupçu efendiye	1 adet Vanrobes kumaşından ceket 1 adet gümüş kumaştan ceket
Telhisçi efendiye	1 adet Vanrobes kumaşından ceket 1 adet saten kumaştan ceket
Muhzır ağasına	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket
Odabaşıya	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket
Çavuşlar eminine	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket 1 adet saten kumaştan ceket
Beylikdara	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket
Kaftancıya	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket
Sadrazamın imrahoruna	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket
Subaşına	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından iki parçalı takım
Asesbaşına	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket
Saray katibine	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket
Sarayın altı yeniçerisine	6 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket

Tablo 3.2. Tablonun devamı

Hediye Verilen Kişi/Kişiler	Hediyeler
Görevli beş tercümana	5 adet Vanrobes kumaşından ceket 5 adet saten kumaştan ceket
Galata voyvodasına	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket 1 adet saten kumaştan ceket
Voyvodanın kethüdasına	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından iki parçalı takım 1 adet saten kumaştan ceket
Pera Sarayı bölükbaşısına	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket
Altı yeniçerinin ortasına	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket 1 adet saten kumaştan ceket
Kaptan paşa ve görevlilerine verilen hediyeler	
Kaptan paşaya	2 adet Vanrobes kumaşından ceket 2 adet altın kumaştan ceket 2 adet saten kumaştan ceket
Kethüdasına	1 adet Vanrobes kumaşından ceket 1 adet altın kumaştan ceket 1 adet saten kumaştan ceket
Selam ağasına	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket 1 adet saten kumaştan ceket
Reis efendiye	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket 1 adet saten kumaştan ceket
Tersane kethüdasına	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket 1 adet saten kumaştan ceket
Tersane eminine	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket 1 adet saten kumaştan ceket
Divan efendisine	1 adet ikinci kalite Londrin kumaşından ceket 1 adet saten kumaştan ceket
Bostancı başına	1 adet Vanrobes kumaşından ceket 1 adet altın kumaştan ceket 1 adet saten kumaştan ceket 1 adet Tabis kumaştan ceket
Emin çavuşuna	1 adet altın saat
Çavuşlar efendisine	1 adet altın saat
Teşrifatçı efendiye	1 adet altın saat
Teşrifatçı halifesine	1 adet altın saat
Reis efendinin kisedarı	1 adet altın saat
Sadrazamın hediyelerine eşlik eden görevliye	1 adet gümüş saat

3.4. Vergennes'e Verilen İlk Talimatname

Vergennes daha önce de ifade edildiği gibi, Fransa'nın İstanbul elçisi Alleurs'ün ölümü üzerine acilen İstanbul'a gönderildiği için halefi ile görüşüp ondan tavsiye alma fırsatı bulamamıştı. Fransa dışişleri bakanlığı da bu durumun bilincinde olmalı ki Vergennes'e verilen talimatta Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki iki yüz yıldan fazla süredir devam eden ilişki ağlarını anlayabilmesi için biraz tarih bilgisine sahip olmasını gerekli gördüğünü ifade etti. İlişkilerin Avusturya'nın sebep olduğu endişeler üzerine kurulduğu, sonrasında ticari ilişkiler

ile pekiştirildiği belirtildi. Bu iki güç arasındaki ilişkilerin öngörülebilir bir nedenden dolayı kötüleşmeyeceği özellikle vurgulandı.²⁸³

Vergennes'e verilecek talimatlar ile ilgili öncelikle Ocak 1755'te bir taslak hazırlanmıştı.²⁸⁴ Bu taslakta aslında Vergennes'e verilecek talimatların neler olabileceğine dair sorular yöneltildi.²⁸⁵ 4 Şubat tarihli *mémoire*da da talimatlara son hali verildi.²⁸⁶ Yine aynı ay içerisinde ayrı bir *mémoire*da kendisine ilave talimatlar iletildi.²⁸⁷ Bu talimatların tamamı bir belge ile de özetlendi.²⁸⁸ Bu belgelerin tamamı Vergennes'in Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla aldığı talimatlardı.

Talimatlar sırayla incelendiğinde ilk önce Vergennes'in İstanbul'a vardığında benimsemesi gereken dil ve davranışa değinildiği görülmektedir.²⁸⁹ Daha önceki görev yerleri ile Osmanlı Devleti arasındaki siyasi, kültürel ve toplumsal farklılıklar göz önüne alındığında bu meselenin öncelenmesi olağan görünmektedir. Vergennes'in elçi rütbesi yerine fevkalade elçi olarak gönderilmiş olması Fransa Kralı XV. Louis'nin iki imparatorluk arasında devam eden dostluğun ve uyumlu seyrin sekteye uğramaması için istekli oluşunun bir kanıtı olarak görülmelidir.²⁹⁰

Fransa kralının İstanbul'daki temsilcilerinden özellikle üç alanda beklentisi vardı. Bunlar din, ticaret ve politika idi. Başka dine mensup olanlar Osmanlı Devleti içerisinde dinlerini belirli şartlar altında icra edebilmekteydi. Bunlardan talimatnamede Latinler olarak adlandırılan Roma Katolikleri, Fransa'nın koruması altındaydı. Latinler ile Rumlar ve Ermeniler arasında zaman zaman problemler çıkabilmekteydi. Vergennes, bu gruplar arasında barış ve birlik ruhunun sağlanması için uğraşacaktı, Latinlerin Türkler, Ermeniler veya Rumlar tarafından şikâyete neden olabilecek durumlardan kaçınmalarını telkin edecekti. Vergennes'e

²⁸³ “Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'Envoyé Extraordinaire du Roy près le Grand Seigneur”, 4 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 4-5.

²⁸⁴ “Points à décider pour former l'instruction de M. Le Chevalier de Vergennes”, Ocak 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 10-14.

²⁸⁵ Talimatnamede yer alan sorulara bu başlık altında detaylı olarak yer verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da gelişen olaylara yaklaşımı ile ilgili bilgi verilmiş, savaş ihtimalleri değerlendirilmiş, Vergennes'in ilişkilerde oynayacağı role değinilmiştir.

²⁸⁶ “Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'Envoyé Extraordinaire du Roy près le Grand Seigneur”, 4 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 3-33.

²⁸⁷ “Supplément d'instruction au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'Envoyé Extraordinaire du Roy près le Grand Seigneur”, Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 33-36.

²⁸⁸ “Extrait des instructions de M. Le Chevalier de Vergennes”, Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 37-40.

²⁸⁹ “Points à décider pour former l'instruction de M. Le Chevalier de Vergennes”, Ocak 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 10.

²⁹⁰ Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'Envoyé Extraordinaire du Roy près le Grand Seigneur”, 4 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 5-6.

bu hususla ilgili bu talimatnamede daha fazla bilgi verilmemiş, ne yapması gerektiğini İstanbul'da kendisinin yaşayarak göreceği ve çözeceği ifade edilmişti. Vergennes'e sultanın topraklarında bulunan misyonerler ile ilgili detaylı bilgi de daha sonra gönderilecekti. Vergennes'den ilgisini sadece bulunduğu bölgeyle sınırlı tutmaması Kırım, Gürcistan ve hatta İran'daki misyonerler ile ilgili de bilgi toplayarak krala gönderilmek üzere bir rapor hazırlaması istendi. Bu raporlara göre yeni emirler belirlenerek gönderilecekti. Talimatnamede tüm iyi niyetlere rağmen Katolik misyonerler arasında çeşitli problemlerin çıkması ihtimali üzerinde durularak, bu tarz durumlar ortaya çıktığında Vergennes'in başvuracağı iki makama işaret edildi: bunlar Osmanlı Devleti yetkilileri ile Roma hükümetiydi. Ayrıca misyoner grupları arasındaki bu ayrışmanın ortaya çıkacağı göz önüne alınarak kendileri aleyhinde kullanılmasını engellemek için ilgili makamların öncelikli olarak bilgilendirilmesi önem arz edecekti. Roma hükümetine ise sadece kutsal makamın müdahalesi çok gerekli olduğunda başvurulacaktı. Vergennes, Fransa'nın Roma temsilcisi ile sürekli iletişim halinde olacak ve çıkabilecek anlaşmazlıklar konusunda onu bilgilendirecek ve fikir alışverişi yapacaktı.²⁹¹

Fransa kralının talimatnamede önem atfettiği bir diğer konu da ticaretti. Vergennes, bu konudaki asıl görüşmeleri dışişleri bakanlığı yerine ilgili yetkililer ile gerçekleştirecekti. Sultan I. Mahmud barış yanlısı bir padişahı. Tahta yeni çıkan III. Osman'ın ise sefelininkine zıt bir karaktere sahip olduğu, bu yüzden politikalarının da farklı olabileceği göz önünde bulundurulmalıydı. Fransa kralına göre III. Osman halkı memnun, yeniçerileri meşgul etmek ve yeni bir saltanat altında çıkabilecek isyanları önlemek için savaş yanlısı bir tutum sergileyebilirdi. Osmanlı Devleti'nin adımları tüm Avrupa'nın çıkarları ile yakından ilişkiliydi. Vergennes, Babıali kararlarına nüfuz edebileceği hiçbir detayı ihmal etmemeliydi. Osmanlı yetkililerinin, Avrupa hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı da iddia edilmişti. Bu nedenle temelsiz veya kendi çıkarlarına ters düşen kararlar alabilirlerdi. XV. Louis'nin temel amacı Aix-la-Chapelle Antlaşması ile sağlanan genel barışın devamlılığını sağlamaktı. Bu nedenle Osmanlı Devleti'ni herhangi bir devlete karşı kışkırtmak yönünde bir isteği yoktu. Fakat Vergennes'e Babıali'nin kendi tasarrufu ile alacağı kararlara karşı da kayıtsız kalmaması tavsiye edildi.²⁹²

²⁹¹ Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'Envoyé Extraordinaire du Roy pres le Grand Seigneur", 4 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 8-10. Vergennes bu tavsiyeyi dikkate almış ve Fransa'nın Roma elçisi ile sürekli yazışma halinde olmuştur. Bu konu ile ilgili yazışmalar, Nantes Diplomatik Arşivi'nde yer alan Saint-Priest fonunun 190. cildinde bulunmaktadır.

²⁹² Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'Envoyé Extraordinaire du Roy près le Grand Seigneur", 4 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 11-12.

Talimatnameye göre Vergennes'e, izlenimlerinden yola çıkarak bir savaş çıkacağı sonucuna varırsa ne yapması gerektiği izah edildi. Şöyle ki Babıali İran'da yaşanan sıkıntılardan yararlanarak ordularını İran tarafına yönlendirmek isterse bu durumun etkileri nasıl olacaktı? Böyle bir durumda Vergennes Babıali'nin bu girişiminin sonuçsuz kalacağı kadar masraflı da olacağını anlamalarını sağlamaya çalışacaktı. Osmanlı Devleti'ni İran'dan uzaklaştırabilecek tüm nedenleri, bölgenin uzaklığını, İran sınırına varmak için geçmek zorunda kalacakları çöllerde orduları desteklemek için katlanılacak zorlukları, iç savaşıardan dolayı hepsi birer askere dönüşmüş bir millete karşı savaşmanın zorluklarını ve savaşı kaybetmeleri durumunda ortaya çıkacak sonuçları anlatacaktı.²⁹³

Talimatnamenin hazırlanması safhasında ayrıca şu sorulara cevap aranmaktaydı: Babıali, Rusya'dan duyduğu memnuniyetsizliğe bir son vermek için Rusya'ya saldırmayı planlarsa bu durumda Vergennes, Osmanlı Devleti'ni bu konuda cesaretlendirmeli mi yoksa bu iki güç arasındaki anlaşmazlığı kendi ülkesinin çıkarlarına yarayacak şekilde uzatmaya çalışmalı mıydı? Benzer şekilde Babıali ile Venedik Cumhuriyeti arasında herhangi bir anlaşmazlık çıkarsa, Vergennes Babıali'nin Venedik'e saldırmasını önlemek için özen göstermemeli miydi? Neticede talimatnameye göre Osmanlı Devleti Venedik Cumhuriyeti'ne saldırmak isterse Vergennes, vazgeçirmek için tüm yolları deneyecekti. Kıbrıs ve Kandiye adalarının alınmasından ve Venedikliler Mora'dan çekildiğinden beri Osmanlı Devleti'ni cezbedebilecek tek yer Korfu idi. Fakat Osmanlı Devleti'nin bu sırada Venediklilere savaş ilan etmek için bir gerekçesi yoktu.

Vergennes, Venedik balyosuna Fransa'nın dostluk duygularından bahsedecek, onun arkadaşlık ve güvenini kazanmak için gösterdiği gayret ile bunu kanıtlayacaktı. Venedik ile Babıali arasındaki ilişkilere dair talimatnamede vurgulanan en önemli nokta Avrupa'da bir savaş çıkması durumunda Türklerden korkacak bir şeyleri olmayan Venediklilerin tarafsızlıklarını koruyacağı ve Türklere karşı Viyana hükümetinden yardım istemek durumunda kalmayacaklarıydı. Sultan, bir savaşa kalkışacak olursa bu muhtemelen Macarlara karşı olacaktı. Kutsal Roma İmparatoru VI. Charles Belgrad ve Orsawa kalelerini kaybettiği için Türklerin Macaristan'a girmeleri muhtemeldi. Fakat böyle bir savaştan endişe etmeye gerek yoktu. Zira kendi iç meseleleri ile ilgilenen VI. Charles böyle bir savaş ile projelerini sekteye uğratmayacaktı. Ayrıca Kutsal Roma İmparatoru, Prusya kralının ele geçirdiği Silezya'yı geri

²⁹³ Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'Envoyé Extraordinaire du Roy près le Grand Seigneur", 4 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 13-14.

almak istemekteydi. Eğer Vergennes, bu devletleri savaşa meyilli görürse Viyana ve Petersburg hkmetlerinin bu iki imparatorluk arasında çıkacak bir savaşı destekleyeceğini ve bu sayede onları zayıflatma fırsatı elde edeceğini vurgulayacaktı. Rusya bu Şekilde kuzeyde uyguladığı despotizmi daha rahat bir biçimde sürdürecekti.²⁹⁴

Talimatnameye göre İsveç ve Polonya, konumları ve hükümet yapıları itibarıyla Rusya'nın projelerini kolaylaştıran devletler pozisyonundaydı. Aix-la-Chapelle Antlaşması'nın imzalandığı dönemde İsveç'te yaşananlar bu görüşü kanıtlar nitelikteydi. Rusya, bu krallığın yönetim Şeklinde yapmayı planladığı bir değişikliği bahane ederek İsveç'in iç işlerine karışmaya çalışmıştı. Kuzeyde alevlenen savaş ateşini görmüş olan Fransa kralı bu ateşin Avrupa'nın güneyinde snmesini isteyerek Türkleri Rusya'nın tutumundan haberdar etmişti. Rusya'nın, İsveç'in Fransa ve Osmanlı Devleti'nden destek alabileceğini fark etmesi ile İsveç'e sükûnet geri gelmişti. Fakat tatmin olamayan Rusya yeni yollar aramaya devam etmişti.²⁹⁵

Fransa hükümeti, talimatnamede Vergennes'e Avrupa'daki politik dengelerden de bahsederek elçiliği süresince Osmanlı Devleti ile başta Fransa ve diğer Avrupa lkeleriyle kuracağı ilişkiler hakkında da bilgiler vermekteydi. Örneğin Petersburg hükümetinin, daha önceki savaşlarda Rusya'nın Tatarları engellemek için kullandığı düzensiz birlikleri Borysthene (Dinyeper) kıyısında bir yere yerleştirdiğinden söz edilmekteydi. Ayrıca bu yeni mevziye St. Elizabeth adında bir dizi kale inşa etmişti. Polonya'nın bu mevziye komşu vilayetleri hem bu birliklerin geçişi sırasında hem de İsveç topraklarının gaspı sırasında zarar görmüştü. Bu birlikler, Kırım Tatarlarının Bucak'taki kuvvetlere katılmalarını ve her ikisinin de Polonya'nın yardımına gelmek üzere Boğdan'da toplandığı takdirde Osmanlı ordusu ile birleşmelerini engelleyeceği için Osmanlı Devleti'nin de aleyhine olacaktı.

Rusya, 1752 ve 1754 senelerinde Polonya'da iç savaş başlatmayı neredeyse başarmıştı. Ostrog Manastırı'na papaz atanması (*L'ordination d'Ostrog*) konusunda Polonya, Rusya'nın isteğine karşı çıkmış, Fransa da bu kritik durumda Polonya'nın yanında yer almıştı. Fransa kralı, bu esnada İstanbul'daki temsilcisi Alleurs'e Polonya'nın Rusya tarafından baskı altına alınmasına izin vermemenin kendisi için ne kadar önemli olduğunu Babıali'ye bildirmesini emretmişti. Alleurs'n yaptığı görüşmeler neticesinde Babıali, Boğdan prensine sultan adına Polonya'nın önde gelen asilzadelerine Polonya'ya destek vereceğini ifade ettiği bir mektup

²⁹⁴ Mmoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant  Constantinople en qualit d'Envoy Extraordinaire du Roy prs le Grand Seigneur", 4 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 16-18.

²⁹⁵ Mmoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant  Constantinople en qualit d'Envoy Extraordinaire du Roy prs le Grand Seigneur", 4 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 18-19.

yazmayı kabul etmişti. Bu adımlar beklenebilecek tüm etkiyi yaratmıştı. Vergennes'den bu gerçeği her fırsatta Osmanlı Devleti'ne hatırlatması beklenmekteydi. Fransa kralının amacı Osmanlı Devleti'ni tehlikeli bir duruma sokmak değil, bilakis onun yüceliğini görmektir. Vergennes, Osmanlı Devleti'ne Polonya ve İsveç tehdit altındayken, Osmanlı Devleti gibi büyük bir güce yakışan kararlılık, güç ve asaletle tepki vereceğinden şüphesi olmadığını ifade etmeliydi. Vergennes ayrıca Rusya'nın Polonya'da hâkim güç olmasına izin verilirse Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti için oluşturacağı tehlikeler konusunda Osmanlı Devleti'ni uyarabileceği durumlardan istifade etmeliydi. Ayrıca talimatnameye göre Rusya'nın Polonya üzerinden gerçekleştirebileceği ilerleyişin ana amacı Fransa idi. Osmanlı Devleti'nden de en sadık ve en eski müttefikine karşı yapılabilecek böyle bir saldırıyı engelleme yönünde bir irade göstermesi beklenecekti. Osmanlı Devleti, Rusların Polonya üzerinden ilerleyişini iyi niyetli Polonyalıları destekleyerek engelleyebilirdi. Bu sebeple Polonyalılar Osmanlı Devleti'nin desteğinden emin olmalıydı. 1711 yılında imzalanan Prut Antlaşması, Çar Petro'nun Polonyalıların işlerine karışmaması gerektiğini açıkça ifade etmekteydi.²⁹⁶

Talimatnameye göre Osmanlı Devleti'ni daha fazla ilgilendiren konu Polonya tahtı meselesi idi. Genel kanı Viyana'nın taht için Prens Charles de Lorraine'i düşündüğü yönündeydi. Türkler kendileri için büyük önemi olan bu bölgede prens seçimi meselesinden uzak duramayacaktı. Viyana, Petersburg ve Londra hükümetleri bölgedeki çıkarlarından dolayı Avrupa'da olup bitenler hakkında Osmanlı Devleti'ne yanlış haberler vermekteydi. Vergennes, kendisine bildirilen ana olayları doğrudan Osmanlı Devleti ile paylaşacaktı. Daha önceleri Boğdan'da bulunan şimdiki Eflak Prensi, Fransa kralı için büyük gayretler göstermişti ve Vergennes'e de bu görevinde yardımcı olacaktı. Alleurs'ün Eflak prensi ile yazışmalarından edineceği bilgiler de Vergennes için yönlendirici olacaktı. Polonya ile Boğdan üzerinden gerçekleştirilecek yazışmaların güvenliği son derece önemli idi.²⁹⁷

Prusya kralının da bölgede benzer çıkarları vardı. Vergennes, Prusya kralı ile Babıali'yi bir dostluk antlaşması ile bağlayacak müzakerelerin süreçleri hakkında bilgi sahibi olmalıydı. Zira bu dostluk antlaşması meselesi çeşitli nedenlerden dolayı takip edilmemişti. Vergennes, sadece Prusya kralının Alleurs'e verdiği gücü korumaya çalışacak ve taslak antlaşma ile ilgilenecekti. Eğer taslak antlaşmayı Alleurs'ün belgeleri arasında bulursa Fransa dışişleri

²⁹⁶ Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'Envoyé Extraordinaire du Roy près le Grand Seigneur", 4 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 20-25.

²⁹⁷ Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'Envoyé Extraordinaire du Roy près le Grand Seigneur", 4 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 25-26.

bakanını bilgilendirecek ve belgeyi gizlilikle saklayacak, eğer zaman ve şartlar elverirse müzakereleri devam ettirmek için bakanın emirlerini bekleyecekti. Aynı hassasiyeti Alleurs'e gönderilen Fransa kralı ile sultan arasındaki dostluk antlaşması müzakerelerine dair belgeler için de gösterecekti.²⁹⁸

III. Osman'ın tahta çıkışı sonrası Osmanlı Devleti ile Danimarka arasındaki ticaret antlaşması görüşmeleri de askıya alınmıştı. Vergennes bu konuda da Alleurs'den kalan belgelere göre hareket edecekti.²⁹⁹

Vergennes'in İstanbul'a vardığında bir taraftan bu meseleler ile ilgilenirken diğer taraftan da yeni sultanın ve çevresindekilerin karakterleri hakkında bilgi toplaması beklenmekteydi. III. Osman'ın tahta çıktığı dönemdeki barış hali saltanatının süresini garanti etmeyecekti. Sarayda hala III. Ahmed'in üç oğlu vardı ve halk tarafından sevildikleri söylenmekteydi. Vergennes, İstanbul'daki durum hakkında bilgi sahibi olduğu anda Fransız yetkili mercilerini bilgilendirecekti.³⁰⁰

Mevcut Kırım Hanı Arslan Giray bu ana kadar Fransa kralına büyük bir bağlılık göstermişti. Kırım, Rusların Polonya'da attığı adımlardan etkilenmekteydi. Bu durumda Polonya meselesi ile ilgilenmesi kaçınılmazdı. Sultan, Arslan Giray'ı tahttan indirip yeni birini tahta çıkarırsa Vergennes selefinde olduğu gibi onun da aynı tutumu sergilemesi için yollar arayacaktı.³⁰¹

Vergennes kamuya açık ve önemsiz meseleler ile ilgili yazışmalarını Viyana üzerinden yapacaktı. Diğer önemli konular için mümkün olduğunca sık biçimde Fransa'nın Polonya temsilcisi Chokzim aracılığı ile ve Eflak prensi vasıtasıyla iletişim kuracaktı. Sr. Durand, Vergennes'e mektuplarını nasıl göndereceğini söyleyecekti. Vergennes'e Comte de Broglie, Chevalier de la Touché ve Sr. Durand aracılığıyla bu talimatname ve özel bir şifre verilecekti. Vergennes İstanbul'a vardığında Alleurs'e ait tüm belgeler bu kişiler aracılığıyla kendisine aktarılacaktı. Vergennes, Alleurs öldükten sonra belgelerin kötüye kullanılıp kullanılmadığını da soruşturacaktı. Alleurs'ün eşi muhtemelen Vergennes İstanbul'a vardığında orada olacaktı.

²⁹⁸ Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'Envoyé Extraordinaire du Roy près le Grand Seigneur", 4 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 27-28.

²⁹⁹ Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'Envoyé Extraordinaire du Roy près le Grand Seigneur", 4 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 28.

³⁰⁰ Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'Envoyé Extraordinaire du Roy près le Grand Seigneur", 4 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 28-29.

³⁰¹ Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'Envoyé Extraordinaire du Roy près le Grand Seigneur", 4 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 29-30.

Talimatnamede Fransa kralının, nezaketine güvenerek eski elçinin eşinin derhal Fransa'ya dönmeye karar vereceğinden şüphesinin olmadığı ifade edilmişti. Vergennes, dönüş yolunda izleyeceği rotayı seçmesi konusunda onu zorlamayacaktı. Şayet Polonya ve Saksonya üzerinden karayolu ile dönmeyi tercih ederse Vergennes onu tüm mahareti ile vazgeçirmeye çalışacaktı. Bu yolculuğun uzun, yorucu ve pahalı olacağını söyleyecekti. Ayrıca Alleurs'ün eşinin İstanbul'dan rahat bir biçimde ayrılmasını ve Alleurs'ün tüm eşyalarını Fransa'ya götürebilmesini sağlamak için kralın 20.000 *livres* tahsis ettiğini³⁰² iletmesi emredilmişti. Bu sayede deniz yolu ile dönmeye ikna edilmesi planlanmaktaydı. Tüm bu ve Vergennes'in ekleyeceği gerekçelere rağmen Alleurs'ün eşi yine de Polonya üzerinden dönmeyi tercih ederse Vergennes buna resmi olarak karşı çıkmayacaktı.³⁰³

Fransa kralı yabancı ülkelere görevlendirdiği temsilcilerinden dönüşlerinde müzakerelerini ve gözlemlerini detaylı biçimde anlattıkları bir rapor vermelerini beklemekteydi. Vergennes de dışişleri bakanına teslim edilmek üzere bir rapor hazırlayacaktı.³⁰⁴

Vergennes ayrıca XV. Louis'nin kurduğu *Secret du Roi* yapılanması altında onunla doğrudan yazışacaktı. Bu çerçevede kral, Vergennes'e özel talimatlar içeren bir belge daha iletmişti. Bu belgedeki talimata göre Vergennes, XV. Louis'ye yazarken mektuplarını kral dairesinin baş hizmetçisi (premier valet de Chambre du Roy) Le Bel'e hitaben yazmalı ve çift zarf içerisinde göndermeliydi. Vergennes, ilk zarfta Le Bel'e, ikinci zarfta ise Monsieur Boranis veya Monsieur Coramin'e hitaben yazacaktı.³⁰⁵ Yazışmalarda kullanacağı şifre de kendisine ayrı bir pakette iletilecekti. Şifreyi nasıl kullanacağını İstanbul'a vardığında Perrault'tan öğrenecekti. Kral, Vergennes'e yazdığı emirde ayrıca Perrault'ya yönelik bir emir bulacağını söylemişti. Bu emre göre Perrault, kralın önceki elçi Alleurs'le yaptığı tüm doğrudan ve özel yazışmaları ve sahip olduğu tüm bilgileri Vergennes'e verecekti.³⁰⁶

³⁰² XV. Louis'den Tercier'ye, 01 Şubat 1755, ... (1866). M. E. Boutaric (Haz.), *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie*, c. I, Hachette Livre, Paris, s. 202.

³⁰³ Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'Envoyé Extraordinaire du Roy près le Grand Seigneur", 4 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 30-33.

³⁰⁴ Vergennes'in hazırladığı rapor için bkz. M. de Vergennes (1793). Mémoire de M. de Vergennes sur la Porte Ottomane, Victor-François de Broglie (Haz.), *Politique de Tous les Cabinets de l'Europe, pendant les règnes de Louis XV et de Louis XVI*, c. 2, Hachette Livre, Paris, s. 330-382.

³⁰⁵ "Instructions particulières du Roy pour le Sr. de Vergennes", 22 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 45-47.

³⁰⁶ "Copie de l'ordre du Roy adresse au Sr. de Vergennes", 20 Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 41-42.

3.5. *Secret du Roi* Adlı Gizli Yapılanma ve Vergennes

Secret du Roi, XV. Louis'nin Fransa'nın resmi politikasına ilaveten Polonya'ya odaklı kişisel bir diplomasi kanalına ihtiyaç duyması ile kurulmuş gizli bir yapılanmaydı. Asıl çıkış noktası Fransa'nın Polonya tahtı üzerindeki hakimiyetini artırmak olmuştur. XV. Louis güçlü siyasi fikirlere sahipti ve Polonya'nın bağımsızlığı öncelikleri arasındaydı.³⁰⁷

Gizli diplomasi yürütmek sadece XV. Louis dönemine ait bir girişim değildi. XVIII. yüzyıldan itibaren ihtiyaç halinde bu yönetime başvurular olmuştur. *Secret du Roi*'yı diğer girişimlerden ayıran ise hem sistemli bir yapılanma oluşu hem de arkasında çok fazla tanık ve yazılı belge bırakmış olmasıdır.³⁰⁸

Secret Du Roi'nin idaresinden sorumlu olan Comte de Broglie, selefi Prince Conti'nin düşünceleri üzerinden *Secret du Roi*'nin amacını şu şekilde aktarmaktadır: Bu sistem, Avrupa'da Westphalia Antlaşması'yla kurulan dengeyi, Alman yapılarının özgürlüklerini korumayı, Osmanlı Devleti'ni, Polonya'yı, İsveç'i ve Prusya'yı Fransa'nın arabuluculuğu ve sonrasında katılımıyla gerçekleşen daimi bir antlaşmayla bağlamayı ve nihayetinde bu yollarla Rusya'yı Avrupa sınırlarının dışında tutmak için Avusturya'yı Rusya'dan ayırmayı içermektedir. Dolayısıyla Rusya'nın Polonya'daki despotizmine dur demek amacı gütmektedir. Kral bu yapılanma vasıtasıyla İsveç, Prusya, Polonya ve Osmanlı Devleti'ni kendi yetkisi altında birleştirerek Rusya ile Avrupa'nın geri kalanı arasında geçilmez bir bariyer oluşturmayı hedeflemekteydi.³⁰⁹

Faaliyetlerine Prince Conti'nin idaresinde başlayan *Secret du Roi*'nin başına daha sonra Comte de Broglie geçti. Bu kurum içerisinde görev yapan personel arasında yazışmalar ve şifrelerden sorumlu kişiler, Fransa'nın Varşova, İstanbul, Petersburg ve Stockholm'deki elçileri ve temsilcileri yer almaktaydı.³¹⁰

Giriş kısmında bahsedildiği gibi Fransa Kralı XV. Louis'nin bu gizli diplomasi ağı içerisinde yaptığı yazışmaların bir kısmı yayınlanmıştır. Fakat yayınlanan bu kısım, yayınlanmayanlara kıyasla oldukça azdır. Dolayısıyla XV. Louis'nin bu gizli diplomasi ağı içerisinde yaptığı yazışmaların tamamına erişmek mümkün görünmemektedir. Hatta bu

³⁰⁷ Pierre Gaxotte (1956). *Le Secret du Roi. Revue de Deux Mondes (1829-1971)*, s. 640.

³⁰⁸ François Monnier (2003). *Le Secret du Roi ou l'Histoire d'une Sottise. La Revue Administrative*, 333, s. 235.

³⁰⁹ Michel Antoine & Didier Ozanam (1954-1955). *Le Secret du Roi et la Russie jusqu'à la Mort de la Czarine Elisabeth en 1762. Annuaire-Bulletin de la Société de l'Histoire de France*, s. 76.

³¹⁰ Pierre Gaxotte, agm, s. 640.

yazışmaların bir kısmının kaybolmuş olma ihtimali dahi vardır. Ayrıca *Secret du Roi* her ne kadar gizli bir yapılanma gibi görünse de neredeyse herkes faaliyetlerinin farkındadır.³¹¹

Secret du Roi'nin kurulduğu 1745 yılında III. August, Polonya kralıydı ve sağlık durumu çok iyi değildi. Bu durum Polonya asilzadelerini bir varis araştırmaya teşvik etti. Aynı zamanda Saksonya elektörü olan III. August, Polonya'da bulunan Rusya ve Avusturya birlikleri tarafından desteklenen ve azınlıkta olan Polonya asilleri tarafından kral seçilmişti. Polonya asilzadeleri August'un ölümünden sonra yerine ne bir Sakson ne de bir Rus yanlısının geçmesini istemekteydi. Bu talepleri onları Paris'e getirmiş, neticede aynı zamanda XV. Louis'nin akrabası olan Prince de Conti'yi Polonya tahtı için aday olmaya davet etmişlerdi. Conti'nin tekliften gizlice bahsettiği XV. Louis, teklifi kabul etmesini onaylamış ve maddi destek sağlayacağına söz vermişti. Fakat XV. Louis, tüm projenin Fransız bakanlardan gizli yürütülmesini şart koşmuştu. Conti bunun üzerine *Secret du Roi*'yı oluşturan bir ajanlar ağı örgütlemiş ve bu kapsamda kendisinin açık talimatı üzerine hem kendisine hem de dışişleri bakanlığına rapor verecek olan elçilerin atamasını ayarlamıştı. Nihayetinde Conti, seçimde başarısız olmuşsa da XV. Louis dış ilişkilere müdahale edebilmek için resmi kanallar dışında gizli bir mekanizmaya sahip olmuştu.³¹²

XV. Louis'nin krallığı boyunca faaliyet gösteren *Secret du Roi*'nin sonu, aslında III. August'un ölümüyle boş kalan Polonya tahtına bir Fransız adayın seçilmesi konusundaki girişimlerinin sonuç vermemesi ile geldi. Bu hedef için yüksek miktarlarda para harcandı, fakat neticede kaybedilen sadece para değil Fransa'nın resmi politikasının etkinliği de oldu.³¹³ *Secret du Roi*, Polonya tahtı konusunda başarısız olmasına rağmen Vergennes'in Stockholm elçiliği sırasında verdiği tavsiyelerle III. Gustave'ın barışçıl bir darbe ile tahta çıkması gibi başarılı girişimlerde de bulundu.³¹⁴

3.6. Vergennes'in Huzura Kabulü

Vergennes'e Şubat 1755'te verilen ilave talimatlarda kendisine yönelik gerçekleştirilecek törenlerle ilgili bilgi verilmişti. 1603 tarihli kapitülasyonun 20. Maddesi ile kurulan, 1673 tarihli kapitülasyonun 19. Maddesi ile yenilenen ve 1740 tarihli kapitülasyon ile

³¹¹ François Monnier, agm, s. 641.

³¹² Orville Murphy (1982). Charles Gravier, Comte de Vergennes, French Diplomacy in the Age of Revolution: 1719-1787. State University of New York Press, Albany, s. 55.

³¹³ Orville Murphy, age, s. 149-150.

³¹⁴ Pierre Gaxotte, agm, s. 644.

teyit edilen teamül gereği Fransa'nın elçisi Babıali nezdinde hem sadrazam ve sultanın huzuruna kabulünde hem de bulunduğu başka yerlerde diğer tüm elçilerden öncelikliydi.³¹⁵

Alleurs'ün yerine bir atama yapılacağı esnada şartlar elvermediği için XV. Louis, Vergennes'i fevkalade elçi rütbesi ile görevlendirmek durumunda kalmıştı. Bu unvan hakkında bilgi sahibi olan Babıali yetkililerinin, söz konusu atama ile Fransa'nın kapitülasyonlardaki ilgili maddelere uygun davranmadığını düşünebileceği göz önünde bulunduruldu. Eğer Babıali atamayı bu yönde değerlendirirse XV. Louis'nin temsilcisinin itibarı zedelenecekti. Çünkü bu durumda Fransa'nın elçisi ilk kez başka bir devletin temsilcisine denk, hatta belki ondan aşağı bir konumda olacaktı. XV. Louis, Vergennes'e zor durumda kalmaması için güven mektuplarını hem tam yetkili elçi hem de fevkalade elçi unvanlarıyla hazırlatmıştı. Vergennes, İstanbul'a vardığında diğer elçiler kendisine karşı üstünlük elde etme girişiminde bulunursa Vergennes güven mektuplarını fevkalade elçi olarak sunacaktı. Bu unvan, hem Osmanlı yetkilileri hem de diğer devlet temsilcileri açısından zorluk çıkaracak bir tören gerektirmeyen bir unvandı. Bu çözüme sadece gerçekten ihtiyaç duyarsa başvuracak ve emsal olabilecek bir davranış sergilememeye özen gösterecekti.³¹⁶

Vergennes, görevine başladığında yetkilileri şu konuda net biçimde bilgilendirmeliydi. XV. Louis, Alleurs'ün ölümünü öğrenince yerine elçi değil ikinci düzeyden bir temsilci atamıştı. Çünkü iki devlet arasındaki ilişkilerin kesintiye uğramasını istemiyordu. Babıali yetkilileri, bu duruma XV. Louis'nin dostluğunun ve iki imparatorluk arasında süregelen uyumun devamlılığı için bir iyi niyet göstergesi olarak bakmalıydı.³¹⁷

İstanbul'daki görevine 23 Mayıs 1755 tarihinde başlayan Vergennes, 27 Mayıs 1755 tarihli takririnde öncelikli olarak Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki kadim dostluğa vurgu yaptı ve bu dostluğu teyit etmek amacı ile getirdiği nameyi takdim etmek üzere huzura kabulünü talep etti.³¹⁸

Vergennes'in İstanbul'a vardığı tarihlerde Ramazan ayı yaklaşıyordu, huzura kabulünün ertelenmemesi için acele etmesi gerekliydi. Bu sebeple 24 Mayıs'ta dragomanı Sr. Fonton'u çeşitli bahaneler ile Babıali'ye gönderdi. Asıl amacı ise Ramazan ayından önce

³¹⁵ Zariba Zarinebaf (2018). *Mediterranean Encounters Trade and Pluralism in Early Modern Galata*. University of California Press, California, s. 140.

³¹⁶ "Supplément d'instruction au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'Envoyé Extraordinaire du Roy près le Grand Seigneur", Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 33-35.

³¹⁷ "Extrait des instructions de M. Le Chevalier de Vergennes", Şubat 1755, AMAEF, CP Turquie 130, s. 37.

³¹⁸ BOA, AE.SMHD.I, 93/6417, 15 Şaban 1168/27 Mayıs 1755.

huzura kabulü konusunda reis efendiden bilgi almaktı. Fonton’u bu göreve gönderirken Osmanlı Devleti’nin Fransa’ya duyduğu dostluk ve saygıya vurgu yaparak kendisine yapılacak muameleden endişe duymaması yönünde telkinde bulundu. Fonton yaptığı görüşme neticesinde reis efendinin Vergennes’in bir an önce huzura kabulü konusunda bir isteksizliği olmadığını bildirdi. Ayrıca kürk giyme ile ilgili de Babıali tercümanının ağzını aramış ve hiçbir zorluk öngörmemişti. Babıali tercümanı ayrıca ertesi gün sadrazamından bir iltifatta bulunmak üzere Vergennes’i evinde ziyaret etme emri aldı.³¹⁹

Ertesi gün gerçekleşen ziyaret, hediyeleşme ve kahve içme gibi olağan törenlerle başladı, sonrasında Vergennes’e Ramazan ayından önce huzura kabul edilmek isteyip istemediği soruldu. Vergennes tercümanın bu sorusu üzerine XV. Louis’nin neden ikinci dereceden bir temsilci görevlendirdiğini detaylı bir biçimde açıkladı. Görüşmenin sonlarına doğru ise sadrazamı yakın zamanda görmeyi ümit ettiğini belirtti.

Vergennes, bu görüşmeyi takip eden gün Babıali tercümanı tarafından gerçekleştirilen ziyaret için teşekkür etmesi ve huzura kabul günleri ile ilgili kendisinden bilgi alması için Fonton’u tekrar Babıali’ye gönderdi. Neticede sadrazamın huzuruna kabul tarihi 31 Mayıs 1755, sultanın huzuruna kabul tarihi ise 3 Haziran 1755 olarak belirlendi.³²⁰

Vergennes’in bu esnada yukarıda bahsedildiği gibi fevkalade elçi ve tam yetkili elçi olmak üzere iki adet unvanı vardır. Huzura kabulü esnasında hangisini kullanmasının daha uygun olacağını reis efendiye sorması için yine dragomanı Sr. Fonton’u görevlendirdi. Bu görüşme üzerine reis efendi sadrazama danıştı ve her ikisi de tam yetkili elçi unvanının daha prestijli olacağına karar verdiler. Fonton da *ministre* ve *ambassadeur* kelimelerinin her ikisinin de Türkçe karşılığı “elçi”³²¹ olduğu için ve tam yetkili ifadesinin güven ve yetki verdiğini göz önüne alarak Vergennes’e tam yetkili elçi unvanını kullanmasını tavsiye etti.³²²

Vergennes huzura kabul törenleri ile ilgili hazırlıklarını sürdürürken reis efendi, Fonton’u çağırarak törenle ilgili bazı bilgilendirmeler yaptı. Bu bilgilendirmenin sıradan bir bilgilendirme olmadığı açıktı. Çünkü reis efendinin ifade ettiğine göre çavuşbaşı, Vergennes’i

³¹⁹ Vergennes’den Rouillé’ye, 11 Haziran 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 386-387.

³²⁰ Vergennes’den Rouillé’ye, 11 Haziran 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 389.

³²¹ Avrupalı temsilciler tarafından *bailo*, *ambassador*, *resident* vb. terimler kullanılırken Türkçe’de hepsi elçi kelimesi ile karşılık bulmuştur. Bu konudaki terminolojinin detaylandırılması sadece diplomasi sürecini tam olarak kavramakla mümkündür. Babıali için elçi sadece ilişkiler kötüye gittiği takdirde rehin alınabilecek kişidir. Virginia Aksan (1987). *Ottoman-French Relations 1739-1768*, Sinan Kunalp (Ed.), *Studies on Ottoman Diplomatic History*, The Isis Press, İstanbul, s. 44.

³²² Vergennes’den Rouillé’ye, 11 Haziran 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 389-390.

karşılama gelmeyecek ve Vergennes'e tören sırasında kürk giydirilmeyecekti. Vergennes, başlangıçta bu durumda bir öneride bulunacak cesareti kendisinde bulamadı. Fakat sonrasında Fonton ile istişare etti ve kararlılık göstermeyi uygun buldu. Huzura kabulden önce karşılanmanın adet olduğunu ilgi ve nezaketle belirtmesi için Fonton'u geri gönderdi. Kürk giyme konusunda ise bunun kendisine yönelik bir uygulama mı yoksa tören seyrinde bir yenilik mi olduğunu sorgulamasını istedi. Fakat bu görüşme pek de olumlu geçmedi, reis efendi Fonton'u haddini aşmakla suçladı ve ertesi gün başka birinin gelmesini emretti. Vergennes bu esnada huzura kabul törenlerinin ertelenmesinden endişelenirken sonuç korktuğu gibi olmadı. Hatta girişimleri olumlu sonuç verdi ve törenlerin talep ettiği gibi olağan seyrinde gerçekleştirileceği bilgisini aldı. Vergennes'e, Babıali ile Fransa arasındaki dostluğun bir göstergesi olarak çavuşbaşı eşlik edecek ve kendisine kürk giydirilecekti. Ayrıca kırk yedi adet at gönderilecek ve kırk beş adet kaftan verilecekti. Vergennes Dışişleri Bakanı Rouillé'ye gönderdiği mektubunda kaftan sayısının bu zamana kadarki en yüksek sayı olduğunu özellikle belirtti.³²³

Tüm bu detaylar üzerinde nihayet anlaşmaya varıldı ve Vergennes 31 Mayıs'ta saat dokuzda Tophane'de çavuşbaşının kayığına bindi. Maiyeti de kendisinin kiraladığı kayıklar ile geldi. Kayıktan indiğinde çavuşlar emini ve çavuşlar kâtibi ile buluştu. Burada gerçekleşen törende kahve, şerbet ve esans ikram edildi, bu esnada maiyeti yürüyüş için hazırlandı. Vergennes'e de özenle süslenmiş bir at getirildi. Yürüyüş sonunda Vergennes'i Babıali tercümanı karşıladı ve küçük bir odaya davet etti. Bu sırada çavuşlar emini ve çavuşlar kâtibi de onlara eşlik ediyordu. Sonrasında aynı kişiler tarafından kabul salonuna alındı ve kısa bir süre sonra sadrazam teşrif etti. Sadrazama sadaret kethüdası, reis efendi, çavuşbaşı ve tören şapkasını taşıyan bazı görevliler eşlik ediyordu. Görüşme sükûnet ve nezaketle başladı. Sadrazam, Vergennes'e sağlığı ve yolculuğu hakkında sorular sordu, Vergennes de sadrazama övgülerini ve iyi dileklerini ilettiler. Görüşmede Vergennes, Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki kadim dostluğun devamlılığına vurgu yaparak, kapitülasyonların Fransa'ya sağladığı avantajlara değindi.³²⁴ Görüşme sonunda karşılamada olduğu gibi kahve, şerbet ve esans ikram edildi. Sonrasında Vergennes'e gül rengi güzel bir kumaştan kürk giydirildi, yerine döndüğünde kaftanlar dağıtıldı. Törenin tamamlanması ile odadan çıktı ve geldiği sıra ile limana döndü. Fakat çavuşbaşı bu sefer kendisine eşlik etmiyordu. Vergennes, Rouillé'ye

³²³ Vergennes'den Rouillé'ye, 11 Haziran 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 391-394.

³²⁴ "Discours prononcé à l'audience du Grand Vizir", 31 Mayıs 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s.353-354.

gönderdiği mektubunda görüşmede tören şapkasının yer almasının önemine vurgu yaptı, bu ayrıcalığın sadece elçilere verildiğini ifade etti. Rütbesiyle ilgili sorun yaşama ihtimali kalmamıştı.³²⁵ Zaten bir süre sonra da rütbesi asıl elçiliğe yükseltildi.³²⁶

Sultanın huzuruna kabul günü olan 3 Haziran 1755'te ise saraydaki yürüyüşü benzer şekilde ilerledi. Pera'dan sabah üçten önce ayrıldı. Sadrazamın konutunun bulunduğu sokağa giden yolun başına vardı ve orada sadrazamın saraya gitmek üzere yola çıkmasını bekledi. Sadrazamı takip ederek ilerledi ve ilk avluyu geçti. İkinci avluya yaklaştığında atından indi ve Babıali tercümanı tarafından dinlenmek üzere davet edildi. Divana kapıcılar kethüdası ve çavuşbaşı eşliğinde girdi ve kapının soluna oturtuldu. Vergennes salona girdiğinde kazasker, nişancı paşa, defterdar ve hazinenin iki memuru orada hazır bulunmaktaydı. Vergennes, sadrazam gelip yerine oturana kadar ayakta bekledi, sonra kendisi için ayrılan nispeten alçak bir yere buyur edildi. Vergennes oturduktan sonra sadrazam Babıali tercümanına kendi adına Vergennes'i selamlamasını emretti. Törenin bu kısmı üç saatten uzun sürdü, sonrasında akşam yemeğine geçildi. Vergennes yemekte sadrazamla baş başaydı ve yemek karşılıklı iltifatlar ile geçti. Yemek bittiğinde masa kaldırıldı, Sultan III. Osman ile tanışma anı gelmişti. Çavuşlar emini, çavuşlar kâtibi ve Babıali tercümanı Vergennes'i bir avluya götürdü. Burada Vergennes'e kürk ve kaftan giydirildi ve iki kazasker sultanı selamlayana kadar Vergennes bir çadırın altında bekletildi. Bu sırada nişancı paşa ve sadrazam kabul salonuna geçti ve Vergennes de yine kapıcılar kethüdası ve çavuşbaşı eşliğinde salona girdi. Vergennes, iki kapıcıbaşı tarafından III. Osman'a takdim edildi. Vergennes'e elinde XV. Louis'nin mektubunu taşıyan sekreteri Sr. Lancey eşlik ediyordu. Vergennes'le birlikte salona girebilecek kişi sayısı Babıali tercümanı ve kendisi dahil on iki kişi ile sınırlandırılmıştı.³²⁷

Vergennes, raporlarında ve mektuplarında sadrazam ve sultanın huzuruna kabulü ile ilgili bazı zorlukları dile getirmektedir. Fakat kararlılığıyla kısa sürede bu zorlukların üstesinden geldiğini de belirtir. Vergennes, tam yetkili elçi unvanına sahip olmasına rağmen asıl elçiler gibi muamele gördüğüne de özellikle vurgu yapar. Konuşması, üslubu ve varlığı Sultan III. Osman'ın öyle hoşuna gitmiştir ki genel teamülün dışına çıkarak ve devlet ricalinin büyük şaşkınlığına karşın Vergennes'in kendisine ettiği iltifatlara bizzat cevap vermiş ve kral

³²⁵ Vergennes'den Rouillé'ye, 11 Haziran 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 394-398.

³²⁶ Vergennes'in orta elçilikten asıl elçiliğe geçtiğine dair izn-i hümayun için bkz. Ek 2. BOA, C.HR., 10/470, tarihsiz; BOA, A.DVNSNMH.d, 8/233, 9 Cemaziyelevvel 1169/10 Şubat 1756; "Tableau historique de la guerre de 1756 et des négociations de la France avec les différentes cours de l'Europe depuis le traité d'Aix la chapelle jusqu'à la paix générale de 1763, 3e partie 4e époque", AMAEF, 53 MD 526, s. 356.

³²⁷ Vergennes'den Rouillé'ye, 11 Haziran 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 400.

tarafından yapılan seçimden duyduğu memnuniyeti sevgi dolu bir gülümseme ile ifade etmişti.³²⁸

³²⁸ “Tableau historique de la guerre de 1756 et des négociations de la France avec les différentes cours de l’Europe depuis le traité d’Aix-la-Chapelle jusqu’à la paix générale de 1763”, 3e partie 4e époque, 53 MD 526, s. 335-336 ; Vergennes’den Rouillé’ye, 11 Haziran 1755, AMAEF, CP Turquie 128, s. 400-401.

4. VERGENNES'İN GÖZÜYLE AVRUPA'DA SAVAŞ, SİYASET VE İTTİFAKLAR

Fransa, en gerekli gördüğü zamanlardan birinde İstanbul elçisi Comte des Alleurs'ü kaybetti. Sultan I. Mahmud henüz vefat etmişti ve tahta Sultan III. Osman çıkmıştı. Eski kabinenin gözden düştüğü bu dönemde Fransa kralının Babıali'de bir temsilcisinin olmaması endişe vericiydi. Rusya ve İngiltere'nin temsilcilerinin yeni sultanı Fransa aleyhine etkilemek için durumdan istifade edeceği muhakkaktı.³²⁹ Elçiliğin boş kaldığı esnada iki defa sadrazam değişmişti. III. Osman'ın göreve getirdiği Hekimoğlu Ali Paşa çok kısa görevde kaldıktan sonra azledilmiş³³⁰, yerine eskiden reisülküttaplık yapmış olan Nâili Abdullah Paşa görevlendirilmişti. Vergennes İstanbul'a vardığında görevde olan Abdullah Paşa sarayda saygı duyulan, fakat pek de sevilmeyen biriydi. Kendisini öne çıkaran bir yeteneği veya planı yoktu.³³¹

4.1. Vergennes'in Gözüyle Avrupa'da Değişen İttifaklar (1755-1760)

Vergennes'in elçilik yıllarında Avrupa'daki dengeleri anlayabilmek adına Otuz Yıl Savaşları ile başlayan sürece kısaca değinmek faydalı olacaktır. Otuz Yıl Savaşları, büyük ölçüde Kutsal Roma İmparatorluğu topraklarında bir iç savaş gibi başladı ve 1618-1648 yılları arasında devam etti. Fakat bir süre sonra Avrupa kıtasındaki Fransa gibi pek çok devletin dahil olduğu büyük bir savaşa dönüştü. Fransa'nın İsveç'in müttefiki olarak girdiği bu savaş bir süre sonra Habsburg-Fransa mücadelesine evrildi. Fransa'nın savaşa girme nedeni diğer devletler gibi dini değil daha çok Avrupa'da *status quo*'nun devamlılığını sağlamak olduğu için siyasi bir gereklilikti. Farklı cephelerde farklı nedenlerle süren bu savaş boyunca diplomatik anlamda pek çok adım atıldı. Fransa, Augsburg Barışı'nı (1555) referans alarak kendisini Avrupa'nın önde gelen mutlak gücü olarak nitelendirdi ve savaşın sona ermesinde Fransa'nın girişimleri

³²⁹ “Tableau historique de la guerre de 1756 et des négociations de la France avec les différentes cours de l'Europe depuis le traité d'Aix la chapelle jusqu'à la paix générale de 1763, 3e partie 4e époque”, AMAEF, 53 MD 526, s. 330.

³³⁰ Hekimoğlu Ali Paşa üçüncü defa sadrazam olarak tayin edilmiştir. Göreve geldiği sırada elçiliğe vekalet eden Peyrotte, Ali Paşa hakkında Dışişleri Bakanı Rouillé'ye bilgi vermiş, bu görevde fazla kalmayacağını öngörmüştür. Louis Bonneville de Marsangy (1894). *Le Chevalier de Vergennes: Son Ambassade à Constantinople*, c. 1, Librairie Plon, Paris, s. 146-148. Ali Paşa'nın azledilmesinin nedenleri hakkında bkz. Mehmet Yılmaz Akbulut (2020). *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Siyasi ve Sosyal Örgüsünde Bir Devlet Adamı Biyografisi: Hekimoğlu Ali Paşa (1689-1758)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 621-629.

³³¹ “Tableau historique de la guerre de 1756 et des négociations de la France avec les différentes cours de l'Europe depuis le traité d'Aix la chapelle jusqu'à la paix générale de 1763, 3e partie 4e époque”, AMAEF, 53 MD 526, s. 335.

etkili oldu. 1648 yılında imzalanan ve savaşı sonlandıran Westphalia Antlaşması ile Avrupa'da barış yeniden tesis edildi. Neticede Fransa bu savaştan en güçlü kazanan olarak çıktı.³³²

Otuz Yıl Savaşları'ndan güçlenerek çıkan Fransa'nın XVIII. yüzyılda Avrupa ilişkilerinde iki yeni güç olarak ortaya çıkan Prusya ve Rusya'ya karşı dikkatli olması bir gereklilik halini aldı. Savaş sırasında genellikle ikincil bir rolü olan Prusya, II. Friedrich'in tahta çıktığı 1740 yılından sonra politikalarını tam da Fransa'nın endişelendiği yönde sürdürdü.

Hindistan ve Kuzey Amerika'da İngiltere ve Fransa arasında XVIII. yüzyıl başlarından beri süregelen sömürge çatışması bu yüzyılın ikinci yarısında tüm Avrupa'yı ilgilendiren bir hal almıştı. Bu çatışmanın ana aktörlerinden İngiltere, Hannover'i korumak için Prusya ile ittifak kurdu. Bu durum diğer aktör Fransa'nın Prusya ile var olan ittifak antlaşmasını feshetmesine ve yeni bir müttefik arayışına girmesine neden oldu. Neticede Fransa da kadim düşmanı Avusturya ile ittifak kurdu. İngiltere'nin Hannover'i korumak ve Avrupa'da dengeyi sağlamak için³³³ Prusya ile 16 Ocak 1756'da imzaladığı Westminster Konvansiyonu (Antlaşması), diplomatik devrimin en net göstergelerindedir. Prusya Kralı II. Friedrich bu antlaşma ile İngiltere'nin Rusya'yı kontrol altında tutabileceğini ümit etti. Antlaşmaya göre İngiltere ve Prusya kendi başlarına ve müşterek olmayan bir barış yapmayacaktı. Fakat işler II. Friedrich'in umduğu gibi gitmeyecek, İngiliz etkisi Rusya'nın Prusya ile ilgili amaçlarını değiştirmeyecekti.³³⁴

Yedi Yıl Savaşı'ndan hemen önce 1755 senesinde gerçekleşen diplomatik devrim, aslında çoktan değişmeye başlayan dengelerin bir nevi diplomatlar tarafından kabulüydü. Bu değişim karşısında Vergennes'in tutumu ve ittifakların değişmesinin Osmanlı-Fransız ilişkilerine direkt yansımaları Vergennes'in dışişleri bakanlığı ile yaptığı yazışmalarda yoğun biçimde ele alındı.

Fransa, İngiltere ile Prusya arasında kurulan bu yeni ittifak karşısında harekete geçti. Avusturya'nın eski müttefiklerine geri dönmesi halinde Fransa, Avrupa'da yalnız kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktı. Avusturya ise İngiltere ve Fransa arasında Kuzey

³³² Martyn Rady (2021). *Habsburglar: Bir Dünya Gücünün Yükselişi ve Çöküşü*. Kronik, İstanbul, s. 188-201; Myron Gutmann (1988). The Origins of Thirty Years' War. *Journal of Interdisciplinary History*, 18(4), s. 752-755; Lucien Bély (2014). France and the Thirty Years' War Olaf Asbach & Peter Schröder (Ed.), The Ashgate Research Companion to the Thirty Years' War, Routledge, s. 87-100. Otuz Yıl Savaşları ve Westphalia Antlaşması ile ilgili detaylı bilgi İsveç elçisi tarafından Babıalî'ye sunulan takrirden bulunmaktadır. BOA, AE.SMST.III, 370/29380, 16 Cemaziyellevvel 1171/26 Ocak 1758.

³³³ Fatih Yeşil, age, s. XX.

³³⁴ Derek McKay & H. M. Scott (2019). *Büyük Devletlerin Yükselişi 1648-1815*. Dergâh Yayınları, İstanbul, s. 224; Emma Marriott (2016). *Bir Nefeste Dünya Tarihi*. Maya Kitap, İstanbul, s. 134-135.

Amerika'daki mücadelenin etkisi ve Şansölye Kaunitz'in³³⁵ tavsiyesi üzerine XV. Louis ile ittifak yapmaya karar verdi.³³⁶ Bu sebeple, taraflar arasında 1 Mayıs 1756'da bir savunma ittifakı olan Versailles Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile uzun zamandır karşı cephelerde yer alan Bourbon ve Habsburg hanedanları aynı tarafta yer almıştı.³³⁷ Bu yönüyle Versailles Antlaşması diplomatik devrimin en önemli diğer göstergesiydi. Bu iki gücün bir araya gelmiş olması Prusya Kralı II. Friedrich'i korkuttu, Avusturya'nın Fransa ile Rusya arasında bir ittifak kurmak için adım atmasından endişelendi. Bu ihtimal öngörülü bir diplomat olan Vergennes'i de rahatsız etti. Rusya konusunda Osmanlı Devleti'ni etkilemeye çalışacağı, görevine başlarken Dışişleri Bakanı Rouillé tarafından gönderilen talimatnamede özellikle bildirilmişti.³³⁸ Vergennes talimatnamede kendisine iletilen durumun farkında olarak kaynaklarını ve düşüncelerini bir süredir bu meselelere yoğunlaştırmıştı. Öte yandan böyle bir ittifakın gerçekleşmesi durumunda hem boşuna uğraşmış olacak hem de itibarı zedeleneyecekti.³³⁹

Vergennes, II. Friedrich'in İngiltere ile olan yakınlaşmasının Prusya'nın Osmanlı Devleti ile bir ittifak yapması yönündeki ihtimali zayıflattığını ve bu durumdan Polonya'nın özgürlüklerini korumak için istifade edeceğini belirtti. Bu esnada Yirmisekizzade Mehmed Said Paşa istikrarsız tutumlarından dolayı sadrazamlıktan azledilmiş³⁴⁰ ve yerine sürgünde olan Çorlulu Köse Bahir Mustafa Paşa atanmıştı. Vergennes de girişimlerine devam edebilmek için Mustafa Paşa'nın göreve başlamasını beklemeyi uygun gördü. Mustafa Paşa'nın Fransa taraftarı bir tutuma sahip olması Vergennes'i yapacağı görüşmeler açısından ümitlendirdi.³⁴¹ Dışişleri Bakanı Rouillé, Vergennes'i Osmanlı Devleti ile Prusya arasında süren dostluk

³³⁵ Kaunitz, diplomasinin değişen yapısı ile ilgili önemli ve çarpıcı fikirlere sahiptir. Güç dengelerini analiz edebilmek için nüfus, stratejik pozisyon ve ekonomi gibi faktörlerin önemine vurgu yaptığı bir metot geliştirmiştir. Fatih Yeşil, age, s. XIX. Kaunitz bu fikirleri ile Avusturya'nın XVIII. yüzyılın ikinci yarısındaki politikasında belirleyici olmuştur. Albert Sorel (2016). *On Sekizinci Asırda Mesele-i Şarkıyye ve Kaynarca Muâhedesi*. İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, s. 24. Kaunitz'in doğu politikası hakkında detaylı bilgi için bkz. Saul Padover (1933). 'Prince Kaunitz' Résumé of His Eastern Policy 1763-71. *The Journal of Modern History*, 5(3), s. 352-365.

³³⁶ Martyn Rady (2021). *Habsburglar: Bir Dünya Gücünün Yükselişi ve Çöküşü*. Kronik, İstanbul, s. 249-250.

³³⁷ Albert Sorel, age, s. 24; Kemal Beydilli (1985). *Büyük Friedrich ve Osmanlılar: XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münâsebetleri*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, s. 34.

³³⁸ "Mémoire pour servir d'instructions au Sr. Chevalier de Vergennes allant à Constantinople en qualité d'Envoyé Extraordinaire du Roy pres le Grand Seigneur", 4 Şubat 1755, CP Turquie 130.

³³⁹ M. de Vergennes (1793). *Mémoire de M. de Vergennes sur la Porte Ottomane*, Victor-François de Broglie (Haz.), *Politique de Tous les Cabinets de l'Europe, pendant les règnes de Louis XV et de Louis XVI*, c. 2, Hachette Livre, Paris, s. 340-341.

³⁴⁰ Erhan Afyoncu (2003). Mehmed Said Paşa, Yirmisekizçelebizâde, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 525.

³⁴¹ Vergennes'den XV. Louis'ye, 5 Nisan 1756, CP Turquie 130, s. 114.

anlaşması görüşmeleri konusunda uyardı ve Prusya vekili Varennes ile gerçekleştirdiği görüşmelerde dikkatli olmasını söyledi.³⁴²

Vergennes, bu konjonktürde Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında gerçekleşebilecek bir savaşta Fransa'nın tavrının ne olacağı ve Avusturya'ya yardım edip etmeyeceğini sorguladı.³⁴³ Vergennes'in Babıali'ye Fransa'nın Avusturya ile yaptığı Versailles Antlaşması'nın amacının barışı sürdürmek olduğunu izah etmesi gerekmektedir. Bu anlaşma ile Fransa'nın amacı İngiltere'ye karşı bir ittifakla güçlenmektir.³⁴⁴ İngiltere elçisi ise Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki bu gerginlikten faydalanarak Babıali'ye gönderdiği takrirde Fransa ile Avusturya imparatoriçesi arasında imzalanan ittifak antlaşmasının dördüncü, altıncı ve yedinci maddelerinin Osmanlı Devleti aleyhine olduğunu ifade etti.³⁴⁵ Vergennes ise Babıali'ye verdiği takrirde Fransa'nın Kuzey Amerika'da İngiltere ile yaşadığı mücadeleden bahsetti, İngiltere saldırılarına devam ettiği sürece Fransa'nın tedbir almaktan çekinmeyeceğini ifade etti. İngiltere'nin Prusya ile ittifak kurmasından Avrupa'daki diğer devletlerin de rahatsızlık duyduğunu belirterek kıtadaki refahın sürmesi için Avusturya ile Fransa arasında yapılan ittifakın kaçınılmaz bir adım olduğunu söyledi.³⁴⁶ Vergennes'e göre Fransa, Rusya'nın Polonya için tehdit oluşturabilecek her türlü hamlesine karşı tetikte olmaya devam edecekti. Rusya'nın Fransa'ya yaklaşması durumunda ise Rusya'nın İstanbul'daki temsilcileri ile iyi ilişkiler geliştirecekti. Bu durumda da Rusya'nın İngiltere ile ilişkileri zayıflayacaktı.

Vergennes'in bu açıklamalarına rağmen Babıali'nin Avusturya ile Fransa arasında imzalanan savunma antlaşmasına dair şüpheleri giderilmemişti.³⁴⁷ Babıali Vergennes'e tercümanı vasıtasıyla Fransa'nın Osmanlı Devleti ile dostluk antlaşması imzalamamasının nedenini ve Osmanlı Devleti'nin dostluğu ile ilgili bir memnuniyetsizliği olup olmadığını sordu. Vergennes de cevabında XV. Louis'nin Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki dostluğun dokunulmaz olduğunu ifade ettiğini ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'nin zararına bir adım atmayacağını taahhüt ettiğini aktardı.³⁴⁸ Vergennes, XV. Louis'nin Osmanlı Devleti ile bir

³⁴² Rouillé'den Vergennes'e, 30 Aralık 1755, CP Turquie 129, s. 433-434.

³⁴³ M. De Vergennes, age, s. 345-346.

³⁴⁴ Rouillé'den Vergennes'e, 1 Haziran 1756, CP Turquie 132, s. 56-58; BOA, TS.MA.e 813/39, 12 Ramazan 1170/31 Mayıs 1757. İngiltere kralının yayınladığı beyannamenin suretine bakıldığında Kuzey Amerika'daki bu mücadelenin İngiltere ile Fransa arasında Aden şehrinde imzalanan antlaşmaya Fransız tarafının riayet etmemesi ile savaş şartlarına gelindiği ifade edilmektedir. BOA, C. HR., 11/542, 28 Ramazan 1169/26 Haziran 1756.

³⁴⁵ BOA, AE.SOSM.III, 38/2695, 20 Rebiülevvel 1170/13 Aralık 1756.

³⁴⁶ BOA, AE.SOSM.III 38/2695, 20 Rebiülevvel 1170/13 Aralık 1756; BOA, AE.SOSM.III 74/5653, Cemaziyelahir 1170/Şubat-Mart 1757.

³⁴⁷ Vergennes'den XV. Louis'ye, 20 Temmuz 1756, CP Turquie 130, s. 124.

³⁴⁸ Vergennes'den XV. Louis'ye, 6 Temmuz 1756, CP Turquie 130, s. 118.

dostluk antlaşması imzalaması halinde kendisinin takdim etmesi gereken hediyeler ve yapacağı masraflar konusunda da endişeliydi. Çünkü mali kaynaklarının büyük kısmını Alleurs'ten kalan borçları kapatmak için kullanmıştı. Dışişleri Bakanı Rouillé'nin elçilik hizmeti için tahsis ettiği parayı da hediyeleşmek için kullanmayı uygun bulmamaktaydı. Bu sebeple Vergennes eğer XV. Louis Osmanlı Devleti ile yeni bir dostluk antlaşması imzalamaya karar verirse hediye masrafları için paraya ihtiyacı olacağını Versailles'a bildirdi.³⁴⁹

İngiltere ve Prusya elçileri Babıali'nin bu şüphelerinden faydalandı ve Versailles Antlaşması sonrasında Osmanlı Devleti'ni Fransa'ya karşı kışkırtmak için adımlar attı. Sadrazam Mustafa Paşa, Versailles Antlaşması hakkında İngiltere ve Avusturya'nın elçileri ile görüştü. Bu görüşme esnasında Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı da Avusturya ile müttefik olup olmadığını sordu. İngiltere Elçisi James Porter, sadrazamın bunun mümkün olacağına dair aldığı cevap karşısında çok öfkelenildiğini ifade etmektedir.³⁵⁰

Rusya'nın da Fransa'nın Avusturya ile gerçekleştirdiği savunma ittifakına katılacağı yönündeki söylentiler Babıali'nin endişelerini artırdı. Dışişleri Bakanı Rouillé, Vergennes'i Fransa ile Rusya arasında bir süredir kesintiye uğramış olan yazışmaların sadece dostluk ve ticaret ekseninde ilerleyebileceği konusunda bilgilendirdi. Vergennes de bu bilgiyi Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki Rusya'nın ittifak durumuna dair şüphelerini gidermek üzere kullandı. Reis Efendi Vergennes'le yaptığı görüşmede antlaşmanın savunma kısmında Osmanlı Devleti'nin istisna tutulması şeklinde bir madde olmamasının Babıali için küçük düşürücü olduğunu ifade etti. Rouillé, Vergennes'i Babıali'yi Fransa'nın niyetleri konusunda ikna etmesi için telkin ederken, Fransa'nın Rusya temsilcisi MacKenzie Rusya'nın Versailles Antlaşması'na katılımını onaylamıştı.³⁵¹ Fakat antlaşmada talep edilenin aksine Türklerin bir saldırısı durumunda Fransa'nın Rusya'ya yardım edeceğini taahhüt eden gizli bir madde mevcuttu. Versailles sarayı bu maddeyi büyük bir taviz olarak gördü, XV. Louis de Dışişleri Bakanı Rouillé ve Fransa'nın Varşova Elçisi Broglie'nin yönlendirmesiyle bu maddeyi onaylamadı.³⁵²

³⁴⁹ Vergennes'den XV. Louis'ye, 6 Temmuz 1756, CP Turquie 130, s. 120.

³⁵⁰ Porter'dan, 16 Ağustos 1756, SP 97/39; Ahmet Büyükkaksoy (2016). *James Porter'ın İstanbul Büyükelçiliği (1747-1762)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, s. 84.

³⁵¹ Vergennes'den XV. Louis'ye, 5 Eylül 1756, CP Turquie 130, s. 137-138.

³⁵² Johann Wilhelm Zinkeisen (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Cilt 5*. Erhan Afyoncu (Ed.), Nilüfer Epçeli (Çev.), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, s. 608.

Bu konuda Vergennes'le Sadrazam Mustafa Paşa özel bir görüşme gerçekleşti. Babıali, Vergennes'in Fransa'nın niyetleri konusundaki açıklamalarının hepsini yazılı olarak da iletmesini talep etti. Fakat XV. Louis'den Vergennes'e gelen mektuba göre Babıali'ye yazılı olarak hiçbir şey verilmemesine karar verilmişti.³⁵³ Bu görüşmede Vergennes, sadrazamı Fransa'nın iyi niyetleri konusunda ikna ettiğini düşündü. Fakat Reis Efendi bir Fransız dragoman aracılığı ile Vergennes'e Babıali'nin Danimarka ve Prusya ile bir dostluk ve ticaret antlaşması imzalamasının Fransa'yı rahatsız edip etmeyeceğini sordu. Vergennes bu talep karşısında çok şaşırıldı. Reis Efendi'ye verdiği cevapta bu tarz bir antlaşmanın faydalı olabileceğini belirtmiş, net bir biçimde karşı çıkamadı. Reis Efendi Vergennes'in düşüncelerini öğrendikten sonra bu soruyu Fransa'nın tavrı konusunda bilgilenme amaçlı sorduğunu ifade etti.³⁵⁴ Bu ifadeler aslında Fransa'nın Rusya'yı Versailles Antlaşması'na dahil etmesine karşı bir misillemeydi. Bu görüşmede Vergennes Babıali'nin Prusya ile bir antlaşma yapmayı düşünmediği yönünde bir sonuç çıkarsa da Babıali kısa bir süre sonra Prusya ile müzakerelere başladı. Ayrıca Danimarka ile de bir antlaşma imzalandı.

Görüldüğü gibi Avrupa'da keskin değişimlerin yaşanmasına neden olan Westminster Konvansiyonu ve Versailles Antlaşması sonrasındaki gelişmeler, Babıali tarafından da ilgiyle takip edildi. Babıali'nin bu gelişmeler hakkında bilgi aldıkları en yakın kaynakları yabancı devletlerin elçileri oldu. Vergennes, verdiği tavrılarla Fransa'nın İngiltere ve Prusya'ya karşı tutumunun nedenlerini açıklamaya çalıştı. İngiltere'nin Kuzey Amerika'da Fransa'ya ait toprakları istila girişimlerinden bahsetti ve II. Friedrich'in kendi menfaatleri için bir zamanlar müttefiki olan Fransa'yı feda etmekten çekinmediğini vurguladı.³⁵⁵

4.2. Vergennes'in Gözüyle Korsanlık ve Malta'ya Kaçırılan Osmanlı Gemisi Meselesi

Vergennes'in elçilik dönemi Fransa ile İngiltere arasında Akdeniz'de korsanlık mücadelelerinin yoğun olarak yaşandığı bir zaman dilimine denk düşmekteydi. Akdeniz aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin hakimiyet bölgelerinden olmasından dolayı Osmanlı Devleti bu mücadelenin kaçınılmaz olarak bir parçası olmuştu. Vergennes'in elçiliği döneminde Akdeniz'de ticaret konusunda en öncelikli haklara da Fransız bandıralı gemiler sahipti.³⁵⁶

³⁵³ XV. Louis'den Tercier'ye, 24 Nisan 1760, (1866). M. E. Boutaric (Haz.), *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie*, c. I, Hachette Livre, Paris, s. 254.

³⁵⁴ Vergennes'den XV. Louis'ye, 5 Eylül 1756, CP Turquie 130, s. 142-143.

³⁵⁵ BOA, TSMA.e 716/24, .../28 Mayıs 1757.

³⁵⁶ Daniel Panzac (1992). International and Domestic Maritime Trade in the Ottoman Empire during the 18th Century. *International Journal of Middle East Studies*, 24(2), s. 189, 192.

Vergennes de göreve başladığı tarihlerden itibaren kendisini bu meselelerin içerisinde buldu. Verdiği takrirlerin sıklığı göz önüne alındığında korsanlık konusunun gündemini oldukça meşgul ettiği görülmektedir. Bu nedenle, Vergennes'in dahil olduğu korsanlık meseleleri ile ilgili birkaç örnek vermek yerinde olacaktır.

Vergennes'in göreve başladıktan yaklaşık bir yıl sonra 14 Nisan 1756'da verdiği takrirden anlaşılıyor ki Değirmenlik limanında bulunan dört adet Fransız gemisi İngilizler tarafından ele geçirilmişti. Vergennes, bunun Osmanlı Devleti ile aralarında yaptıkları ahidname kurallarına aykırı olduğunu Osmanlı sınırları içerisinde böyle bir muamelenin yapılamayacağını bildirdi. Babıali'nin bir inceleme başlatarak gemilerin geri verilmesini ve zararlarının karşılanmasını talep etti. Bu meseleye dair İngilizler ise gemilerin Osmanlı suları içinde değil top menzili dışında³⁵⁷ ele geçirildiğini iddia etti, Vergennes de gemilerin Değirmenlik limanında demirlemiş haldeyken ele geçirildiğini söyledi ve bu iddianın abes olduğunu beyan etti.³⁵⁸

Yine aynı sene içerisinde Rum taifesinden Nikola isimli kaptan, İngiliz bayrağı altında Patimo ve Miskotiso adalarına gelip denizciler temin etmiş ve İzmir civarından da gülle ve barut gibi savaş malzemeleri satın almıştı. Bunun üzerine Vergennes, Nikola'nın Fransız gemilerine saldıracağı endişesiyle durumdan Babıali'yi haberdar etti.³⁵⁹

İzmir körfezinde Sarıkavak denilen yerde Rino isimli kaptanın Selanik'e gitmek üzere kiralanan gemisine bir İngiliz kaptanı tarafından saldırılmış, içindeki mühimmata el konulmuştu. Yine aynı kaptan Kahire'den dönen ve Karaburun civarında bulunan Fransa gemisine de saldırmış içindeki harp mühimmatına ve eşyalara el koymuştu. Bu esna da Mikonoslu Yorgaki isimli kişiden de destek almıştı. Vergennes deniz kurallarına aykırı bu durumun telafisi ve yardımcı olan Yorgaki'nin diğer toplumlara ibret olması düşüncesiyle cezalandırılmasını talep etti.³⁶⁰

³⁵⁷ Bu dönemde Osmanlı Devleti ile Avrupalı devletler arasında yapılan anlaşmalara göre Osmanlı Devleti'nin himayesinde olan deniz suları belirlenirken top menzili esas alınmaktaydı. Babıali'nin konuyla ilgilenmesi için bu yolla hesap yapıldıktan sonra harekete geçilirdi. Sonraki yıllarda da benzer bir olay yaşanmış, Fransa'ya ait bir geminin İngiltere'ye ait bir gemi tarafından ele geçirildiğine dair Babıali'ye yapılan bir başvuru sonrasında geminin 18 mil açıkta ele geçirildiği, dolayısıyla top menzili dışında olduğu ileri sürülmüştü. BOA, C.HR., 184/9191, 23 Zilkade 1171/29 Temmuz 1758.

³⁵⁸ BOA, SOSM. III, 59/4316, 14 Recep 1169/14 Nisan 1756.

³⁵⁹ BOA, C.HR., 121/6009, 23 Şevval 1169/21 Temmuz 1756.

³⁶⁰ BOA, AE. SOSM. III, 15/1015, 9 Safer 1170/13 Kasım 1756.

İzmir körfezinde Wilson isimli İngiltere kaptanının Fransa gemilerine yaptığı saldırı ve verdiği hasardan dolayı gemisine³⁶¹ Osmanlı Devleti tarafından el konulmuştu. Kaptanın ve İngiliz elçisinin olayın bir daha tekrarlanmayacağına dair taahhütte bulunmaları üzerine kaptan serbest bırakılmıştı. Fakat verilen sözlere rağmen Wilson korsanlığa devam etti, Fransa'dan İzmir'e eşya götüren Cüveber isimli Fransız kaptanın gemisini ele geçirdi. Yine zeytinyağı yüklü başka bir Fransız gemisini, Cezayir adaları civarında Fransa'ya giden bir gemiyi yüküyle beraber, İstendil ve Mikanos adaları arasında olup Fransa'dan İzmir'e yük taşıyan Düket isimli kaptanın gemisini de yüküyle beraber ele geçirdi. Konu Vergennes tarafından detaylarıyla Babıali'ye bildirildi ve adı geçen İngiliz kaptanın gasp ettiği eşya ve emtiayı Osmanlı Devleti'nin iskele ve limanlarına getirip satmaya kalkışması durumunda müdahale edilmesi istendi.³⁶²

Vergennes, İngilizlerin ve Fransızların emniyet içerisinde Osmanlı sularında ticaret yapabilmeleri ve gemilerin emniyeti için defalarca başvurmasına rağmen İngilizlerin kurallara riayet etmemesi üzerine ve Fransız gemileri ve ticareti bu durumdan etkilendiği için konuyu tekraren Babıali'ye taşıdı.³⁶³

İstanköy Adası'nda yaşayan Fransa konsolosu tarafından bildirildiğine göre Rum reayasından Konstanti isimli şahıs gemisi ile müslümanlara ait bir gemiyi eşyasını Fransa malı bahanesiyle gasp etti. O sırada adada bulunan Osmanlı devleti kaptanlarından Tosyalı Mustafa kaptan tarafından adı geçen şahıs ve gemisi yakalandı. Vergennes'e gelen istihbarata göre bu gemi aslında Birilan isimli Fransa kaptanına ait olup, Konstanti tarafından Mora kıyılarında el konulmuştu. Dolayısıyla benzer davranışlarda bulunanlara ibret olsun diye bu kişinin cezalandırılması Vergennes tarafından talep edilmiştir.³⁶⁴

Vergennes 19 Ekim 1757 tarihli tavrında de bölgedeki İngiliz-Fransız mücadelesini konu edindi. Dubrovniklilere ait bir gemide İngilizlere ait bir eşya bulunmasından dolayı gemiye Fransızlar tarafından ele konulmuş, Osmanlı Devleti himayesinde olan Dubrovnikliler konuyu Babıali'ye taşımışlardı. Babıali'nin girişimleri sonucu gemi eşyasıyla beraber iade

³⁶¹ Hawk isimli bu gemi ile ilgili bu olay Ahmet Büyükaksoy'un doktora tezinde İngiltere elçisi James Porter'ın yazışmaları üzerinden detaylarıyla ele alınmıştır. Ahmet Büyükaksoy, agt, s. 162-164.

³⁶² BOA, C.HR., 154/7682, 6 Receb 1170/27 Mart 1757.

³⁶³ BOA, C.HR., 154/7677, 12 Receb 1170/2 Nisan 1757.

³⁶⁴ BOA, İE. HR., 17/1598, 29 Zilhicce 1170/14 Eylül 1757.

ettirildiği halde İngiliz korsanlarının Akdeniz adaları civarında saldırılarının hala devam etmesi üzerine Vergennes, bu saldırıların engellenmesi için Babıali'ye başvurdu.³⁶⁵

Korsanlık faaliyetlerinden dolayı Fransa ve İngiltere gemilerinin seyahatlerinin sekteye uğraması, Osmanlı Devleti'ne ve Müslüman tüccarlara da zarar veriyordu. Bu nedenle bu konuların bir düzene konulması için Vergennes'le sırasıyla Reisülküttab Ebubekir Efendi ve Reisülküttab Abdi Efendi³⁶⁶ arasında 1758 yılında bazı görüşmeler gerçekleşti. Bu görüşmelere İngiltere elçisi de katıldı, Vergennes elçinin kendisine yöneltilen sorulara cevap vermekten çekindiğini söyledi. Sonrasında da İngiliz bayrağıyla Akdeniz'de korsanlık yapan gemilerin Fransa gemilerine zarar verdiği Vergennes tarafından bildirildi ve önlem olarak İngiltere elçisinin tekrar davet edilerek ahidname şartlarına uymaya zorlanması talep edildi.³⁶⁷

Görüldüğü üzere Vergennes'in elçilik döneminde yukarıda bazı örnekleri bulunan Akdeniz'de yaşanan korsanlık faaliyetleri devletlerin inişli çıkışlı ilişkilerine neden oldu. Aynı dönemde Akdeniz'de yaşanan birçok korsanlık faaliyeti olmasına rağmen İngiltere tarafından desteklenen bir korsanın yardımıyla Osmanlı donanmasından bir geminin Malta'ya kaçırılması hadisesi Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkinin seyrini yansıtmaya açısından önemlidir.³⁶⁸ Osmanlı Devleti, Fransa'dan geminin geri getirilmesi ile ilgili talepte bulundu, Vergennes de Dışişleri Bakanı Choiseul'e konuyu pek çok açıdan ele alan *memoire*lar gönderdi. Bu olaydan çok kısa bir süre önce Fransız gemileri Osmanlı denizlerinde İngiliz bayrağı taşıyan gemilerin saldırısına uğramış ve sonrasında Osmanlı donanmasının yardımıyla olay çözülmüştü. Vergennes, Osmanlı Devleti'nin Malta'ya kaçırılan gemi ile ilgili Fransa'dan beklentilerini bir yönüyle yapılan yardımın karşılığı olarak değerlendirdiği için öncelikli olarak bu hadiseye değinmek yerinde olacaktır.

Fransa'nın Sakız'daki (Scio) konsolos yardımcısı, Vergennes'e Fransa'ya ait gemilerden birinin İngiliz bayrağı taşıyan korsanlar tarafından ele geçirildiğini bildirdi ve sultana ait iki karavelin gemiyi kurtarmak için yardım ettiğinden bahsetti. Karaveller korsan gemisini bulmuş ve Sakız'a dönmüştü. Komutanlar burada topladıkları bir divanla sözde İngiliz denizcilerini korsan ilan etti ve onları kölelerinin arasına attı. Aynı komutanlar daha sonra Fransa'dan gelen gemilere İzmir körfezine kadar eşlik etti. Vergennes, yapılan bu yardımların

³⁶⁵ BOA, C.HR., 24/1186, 5 Safer 1171/19 Ekim 1757.

³⁶⁶ Vergennes'in elçiliği süresince reisülküttablar sık değişmiştir.

³⁶⁷ BOA, AE.SOSM. III, 67/5070, Selh-i Cemaziyelahir 1171/10 Mart 1758.

³⁶⁸ Malta'ya kaçırılan gemi olayının başlangıcının Osmanlı belgelerine yansımaları ile ilgili bkz. Uğur Demir (2012). *1768 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1755-1768)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, s. 113-121.

karşılıksız olmayacağını ve Osmanlı Devleti'nin bu yardımdan muhakkak bir beklentisi olacağını “bu ülkede hiçbir şey bedava değil”³⁶⁹ sözüyle ifade etmiştir. Ama bu defa İngilizlere daha pahalıya mal olacaktı. Çünkü bu çatışma sırasında bazı Türkler yaralanmıştı. Vergennes bu durumun önemini şu sözlerle ifade etti: “Burada [Osmanlı Devleti'nde] Müslüman kanı dökmekten daha maliyetli bir şey yoktur”.³⁷⁰ Kaptan Paşa yaşanan bu olayın ayrıntılarını Babıali'ye gönderdiğinde, mektupları taşıyan kişiye kaftan giydirilerek tutumundan duyulan memnuniyet dile getirildi. Vergennes de Babıali'ye bu hizmeti için teşekkür etti. Ayrıca Fransa'nın gemisini geri getiren karavellerden birisini kaptan paşanın oğlu (Kaptan Foçalı Mustafa) komuta etti. Vergennes minnettarlığını dile getirirken bu detayı göz ardı etmedi.³⁷¹

Vergennes, Dışişleri Bakanı Choiseul'e bir gün sonra gönderdiği başka bir mektubunda bu olayın detaylarına da yer verdi. Yakalanan korsan Constantin Calamete³⁷², Fransız hükümetinin korsan ve haydutların limanlarında bulduğu kolaylıklar ile ilgili Venedik Cumhuriyeti'ne yaptığı şikayetlere esas olan kişiydi. Vergennes bu nedenle şayet Venedikliler daha dikkatli olsaydı bu olayların yaşanmayabileceğini vurguladı. Calamete, Fransız ticaret gemisini Osmanlı Devleti'ne ait sulara ele geçirmiş, Fransızları Cerigo (Kythira) Adası'na götürmüş ve geminin taşıdığı malları bu sefere katılan bir İngiliz kaptanla paylaşmıştı. Vergennes, bu olayı Osmanlı Devleti'ne ait suların tarafsızlığının ihlali olarak değerlendirdi ve İngilizler ve korsanlar arasındaki ilişkilere dikkat çekti. Vergennes Venediklilerin tutumu konusunda da değerlendirme yapmış korsanlığın onların gözünde çok da ciddi bir suç olmadığını düşünmüştü. Tebaasının bu yolla elde ettiği zenginliğin Venedik hükümeti nezdinde suçun ciddiyetini azalttığını varsaydı. Örnek olarak şu olayı anlattı: Venedik elçisi Vergennes'e bir korsanın bu işi bırakmak ve Venedik'e dönmek istediğini söylemişti. Vergennes, elçinin “bu insanları ülkelerine almakla ilgili bir problem görmemesini” yadırgadı. Bu tarz bir konuşma beklemeyen Vergennes, hazırlıksız yakalandığı için sadece bu insanların pek de istenmediğini söyleyebildi. Sonradan düşündüğünde iyi idare ve terbiye edilen yani medeni (policé) bir

³⁶⁹ Vergennes'in ifadeleri aynen şöyledir: “Il n'y a point de service gratuit dans ce pays”. Vergennes'den Choiseul'e, 2 Temmuz 1760, AMAEF, CP Turquie 136, s. 139.

³⁷⁰ Vergennes'in ifadeleri aynen şöyledir: “rien n'est plus couteux ici que l'effusion du sang musulman”. Vergennes'den Choiseul'e, 2 Temmuz 1760, AMAEF, CP Turquie 136, s. 139.

³⁷¹ Vergennes'den Choiseul'e, 2 Temmuz 1760, AMAEF, CP Turquie 136, s. 138-139; “Memoire avec la lettre de M. de Vergennes du 3 Juillet 1760”, AMAEF, CP Turquie 136, s. 144.

³⁷² Aslında Rum olan Constantin Calamete, 1757 yılından itibaren İngiltere adına korsanlık yapmıştır. Dönemin İngiltere Elçisi James Porter, bu olayda Babıali'nin sergilediği tutumun Vergennes'in etkisinden kaynaklı olduğunu söylemiştir. Ahmet Büyükkaksoy, agt, s. 173-174.

devletin hırsızlara sığınma ve koruma sağlamasını, ele geçirdiklerinin ‘tadını çıkarmalarına’ izin vermek istemesini oldukça garip karşıladığını beyan etti.³⁷³

Vergennes, başka bir gönderisinde takımadalara giren Fransız gemilerinin bir İngiliz korsan gemisiyle karşılaştığından bahsetti. Korsan gemisi Fransız gemilerinden kaçmış ve Hidra (Çamlıca) Adası’na sığınmıştı. Vergennes, bu korsan gemilerinin Fransa’ya ait *Chimere* firkateynine saldıracağından endişe etti. Babıali’nin sığınma hakkına yapılan bu tarz bir saldırıyı göz ardı etmesini engellemek, İngilizler ve Fransızların metotları arasındaki farklılıkları göstermek için bu olaydan Babıali’ye bahsetmeye karar verdi. Vergennes’in beyanlarının üzerine Babıali, kaptan paşaya İngiliz korsanının bulunduğu yerde durdurulmasına yönelik bir emir verdi. Vergennes, korsan gemisinin Hidra’dan hatta muhtemelen takımadalardan ayrıldığını düşündü, fakat yine de bu sularda seyreden Fransız gemileri için hala endişelendiğini dile getirdi. Fransa Ticaret Odası aracılığıyla gelen bilgiye göre Amiral Saunders’in donanması Akdeniz’e girmiş ve Malta limanından birkaç İngiliz savaş gemisi görülmüştü. Bu gemiler nereye gittikleri anlaşılmadan ortadan kaybolmuşlardı, fakat Levant tarafına gittikleri tahmin ediliyordu.³⁷⁴

19 Eylül 1760 günü İstanköy adasında demirlemiş olan Osmanlı donanmasının amiral gemisinden kaptan paşa ve mürettebatının büyük çoğunluğu Cuma namazı için gemiden indiği sırada camiye gitmesi yasak olan Hristiyan köleler dahil yaklaşık otuz kişi gemide kalmıştı. Geminin yeterince korunmadığını gören köleler Vâsıf Efendi’nin ifadesiyle “gaflet-i zâbitân”³⁷⁵ yüzünden ve onların yanına koyulmuş olan Calamata’nın mürettebatı gemiyi kaçırmak için ortak bir plan yaptı. Bu ekip, gemideki Türkleri ele geçirdi, demiri kesti ve işlerini kolaylaştıran kuzey rüzgarının da etkisiyle yelken açarak gemiyi kaçırdı. Kaptan Paşa bu sırada Türk savaş gemilerine ulaşabilecek durumda değildi, çünkü onları Malta korsanları ile mücadele etmek üzere daha önce Kandiye Adası’na göndermişti. Olaydan ivedilikle haberi olan Vergennes, 1 Ekim 1760 tarihli gönderisinde kaçırılan gemi ile ilgili bu haberin herkes tarafından bilindiğini ve Babıali tarafından yalanlanamayacağını belirtti. Ayrıca kaptan paşanın kellesini almak için birinin gönderileceği ve İstanköy’de veya civarında bir yerde sürgünde olan Süleyman Paşa’nın komutayı alacağı yönünde söylentilerden bahsetti. Fakat sonrasında Kaptan

³⁷³ Vergennes’den Choiseul’e, 3 Temmuz 1760, AMAEF, CP Turquie 136, s. 140-141.

³⁷⁴ Vergennes’den Choiseul’e, 28 Ağustos 1760, AMAEF, CP Turquie 136, s. 175-176; “Extrait du journal de M. de Mories Commandant la fregate du Roy la Chimere”, AMAEF, CP Turquie 136, s. 179-181.

³⁷⁵ Nevzat Sağlam (2014). *Ahmed Vâsıf Efendi ve Mehâsinü'l-Asâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr'ı 1166-1188/1752-1774(İnceleme ve Metin)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 211.

Paşa ile ilgili söylenti için erken olduğunu, çünkü Kaptan Paşa'dan henüz olay ile ilgili bir haber alınmadığını belirtti.³⁷⁶ Kaptan Paşa, Süleyman Paşa ve toplayabildikleri herkes İstanköy'de demirlemiş bir Arnavut gemisi ile kaçırılan geminin peşine düşmüştü.³⁷⁷

Vergennes'e 17 Kasım 1760'ta sadrazam tarafından bir takrir verildi. Malta'ya götürülen Osmanlı Devleti'ne ait amiral gemisi ile ilgili olan bu takrir, Babialı tercümanı aracılığıyla aciliyetine binaen sabah saatlerinde evine gönderildi.³⁷⁸ Vergennes'in gönderdiği mektuptan daha fazla detay içeren bu takrirden geminin akıbeti ile ilgili bilgiler yer almaktaydı. Buna göre gemi, Eylül ayı ortasında Malta'ya varmış ve içerisindeki Müslümanlar Maltalılar tarafından tutuklanmıştı. Gemi savaşa götürülmediği ve kaçırılan bir mal kategorisinde olduğu için gemiye hiçbir devletin veya milletin el koyma hakkı olmadığı sadrazam tarafından belirtildi. Sadrazam, takririnde Maltalılar Babialı'nın dostu olmaları da Fransa sarayının koruması altında oldukları için Fransa'nın Maltalıları donanmadan çalınan bu gemiyi geri vermeye ikna edecek konumda olduğunu ifade ediyordu.³⁷⁹ Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki kadim dostluğa, Fransa'nın elçisinin Babialı nezdinde sahip olduğu ayrıcalıklara değinmiş ve bu meselenin çözümünü bu dostluğun gerekliliği olarak gördüğünü vurgulamıştı. Sonuç olarak da Sultan III. Mustafa'nın, Fransa Kralı XV. Louis'den geminin içerisindeki mühimmat, silahlar ve kölelerle birlikte Maltalılardan alınarak Babialı'ya teslim edilmesini talep ettiğini söylemişti.³⁸⁰

III. Mustafa'nın bu isteği her ne kadar bir talep olarak ifade edilmişse de gerçekleşmemesi durumunda olacaklara bakıldığında aslında bir tehdit olduğu açıktı. Bu tehdidi Hakim Efendi "inâs ve muhâlefet ederler ise haklarından gelenmeğe şurû' olunacağı"

³⁷⁶Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin belirttiğine göre sultan olaydan haberdar olunca gemiyi tedbir almadan boş bırakıp düşman eline düşmesine sebep oldukları için kaptan ve kaptan paşayı katlettirmişti. Süleyman Efendi, geminin Maltaya kaçırılmasından sonraki gelişmeleri aynen şöyle aktarmaktadır: "*Rüzgâr muvafik ve kalyon gayetle yökrük olduğundan, erişmekden me'yûsen avdet ettikleri padişahın ma'lûmu oldukda, sefineyi bilâ ihtiyat tehi bırakmağla, düşmen yedine giriftar olmasına sebep oldukları için kapdanını ve Kapdan Paşa'yı katl ettirip, ser-i maktû'ların Bâb-ı humâyûn'a getirdikten sonra, Malta'ya sefer-i hümayunum vardır (434/a) ve Malta'ya mu'in olan Fransız keferesinin dahi Malta'ya i'ânesi olur ise, Fransız'a dahi seferim var buyurdular.*" Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi (1978). *Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi Mür'it-Tevârih*. Münir Aktepe (Haz.), c. 2-A, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, s. 46-47.

³⁷⁷ Vergennes'den Choiseul'e, 1 Ekim 1760, AMAEF, CP Turquie 136, s. 204-205; Vergennes'den Choiseul'e, AMAEF, CP Turquie 136, s. 243-244.

³⁷⁸ BOA, C.HR., 93/4608, 9 Zilhicce 1174/12 Temmuz 1761.

³⁷⁹ Vergennes mektubunda Fransa kralının kendisine bağlı konularda dostluğunun gereğini yapacağını, fakat Babialı'nın Malta'nın Fransa kralına herhangi bir konuda bağlı olduğunu varsayarsa yanılacağını ifade etmiştir. Tüm Katolik milletlerde olduğu gibi Malta'da da Fransız şövalyelerin olduğunu doğrulamış, fakat Fransa'nın Maltalılar üzerinde hiçbir kontrolü olmadığını ifade etmiştir. Vergennes'den Choiseul'e, 17 Kasım 1760, AMAEF, CP Turquie 136, s. 246; BOA, AE.SMST.III, 369/29299, 23 Ramazan 1174/28 Nisan 1761.

³⁸⁰ Vergennes'den Rouille'ye, 17 Kasım 1760, "Mémoire amical de son Altesse, le Grand Visir a son Excellence le tres honoré ambassadeur de France", AMAEF, CP Turquie 136, s. 252-256.

şeklinde ifade etmektedir.³⁸¹ Eğer Fransa dostluğunda iddia ettiği kadar samimiyse, söz konusu gemiyi birkaç ay içerisinde Maltalılarından alıp teslim etmeliydi. Şayet geçersiz mazeretler ile meseleyi uzatmak ya da ihmal etmek gibi bir yol tercih ederse, Babıali Maltalılarına nasıl davranacağını bilmekteydi. Böyle bir durumda Fransa'nın Osmanlı Devleti'ndeki elçisi ve konsolosları da 'işe yaramadıkları' için ülkelerine geri gönderileceklerdi. Bu doğrultuda bu 'dostça' takrir ile Vergennes'den bu konuyu ciddiye alması, hükümetini uygun bir şekilde bir an önce bilgilendirmesi ve cevabın en kısa sürede gelmesi için elinden geleni yapması talep edildi.³⁸²

Vergennes, III. Mustafa'nın Napolili doktoru De Caro'nun³⁸³ Ludolf'a rapor ettiğine göre III. Mustafa'nın gemiyi pek de umursamadığını, aslında tek umudunun Maltalılarından intikam almak olduğunu söyledi. İlk planı, hizmete hazır olan gemilerini derhal silahlandırmak, askeri birliklerini taşıyabilmek için toplayabileceği tüm Fransız gemilerini ele geçirmek ve bu alelacele yapılan silahlanma ile bölgeye şiddet ve yıkım getirmektir. III. Mustafa'nın bu planı, sadrazam Koca Ragıb Mehmed Paşa'nın gayretleri ile bahara kadar ertelenmişti. Sultan, Ragıb Paşa'ya dahi şart koşmuş, eğer bahara kadar her şey hazır olmazsa bunun hesabını vereceğini söylemişti. Vergennes, Ludolf'tan aldığı bu bilgileri sorguladı. III. Mustafa'nın coşkusunu ihtimal dahilinde görüyordu, fakat bahsi geçen diğer ifadeleri tartışmaya açık buldu. Bu doktor geminin iadesinin daha yumuşak yollarla sağlanabileceğini, bunun için tek yapması gerekenin dost güçlere iyi niyetlerinden bahsetmek olduğunu III. Mustafa'ya aktardığını iddia ediyordu. İddiasına göre, III. Mustafa cevabında tüm yabancı devlet temsilcilerini sadrazamın huzuruna çağıracağını, onları gemiyi getirmeye mecbur edeceğini, hatta Malta'yı yok etmek istediğini söylemişti. Doktor ayrıca sultana böyle bir girişimin çok masraflı olacağını ve sonuçlarının öngörülemez olduğunu söylemişti. Fakat III. Mustafa, Osmanlı Sultanının Hristiyan krallar gibi maddi sıkıntıya düşmeyeceğini, kendi hazineleri olduğunu söylemişti. Fakat Vergennes, De Caro aracılığıyla aktarılan bu bilgileri güvenilir bulmadı. Yine de Ludolf'u bu doktorun anlattıklarına karşı uyarma ihtiyacı da hissetti. De Caro'nun konuşkan olduğundan ve sarayın avlularındaki söylentiler dahil bildiği şeylerin çoğunun yanlış olduğunu söyledi. Aslında onu yalancılıkla itham etmiyordu, sadece

³⁸¹ Mehmed Hâkim Efendi (2019). *Hâkim Efendi Tarihi*, c. 2, Tahir Güngör (Haz.), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Ankara, s. 1052.

³⁸² Vergennes'den Rouille'ye, 17 Kasım 1760, "Mémoire amical de son Altesse, le Grand Visir a son Excellence le tres honoré ambassadeur de France", AMAEF, CP Turquie 136, s. 255.

³⁸³ Vergennes De Caro aracılığıyla saraydan bilgi almasının yanında zaman zaman Sultan III. Mustafa'ya tavsiyelerde de bulunmuştur. Vergennes'den Choiseul'e, 2 Ağustos 1760, AMAEF, CP Turquie 136, s. 156-157; Vergennes'den Choiseul'e, 1 Ekim 1760, AMAEF, CP Turquie 136, s. 199.

duyduklarını yanlış yorumlayabildiğini ve çok konuştuğu için kafasının karışabildiğini kastediyordu.³⁸⁴

Vergennes, Osmanlı Devleti'nin Malta'ya bir sefer düzenlemesi ihtimali ile ilgili ise bir sonuca varmaktan kaçındı. Bazı hazırlıklar yapıldığını, bu hazırlıkların herhangi bir deniz seferi yapabilecek durumda olmak için de istenmiş olabileceğini belirtti. Ayrıca devletin pek çok bölgesinde devam eden hazırlıkları, henüz yenilenmiş olan Akdeniz'den hububat çıkış yasağı ile ilişkilendirdi.³⁸⁵

XV. Louis, Vergennes'in sadrazamdan aktardığı tepkileri antlaşmalara aykırı buldu. Bu takriri cevaplamamak itibarına gölge düşürecekti. Neticede Vergennes'e sadrazamdan bir görüşme talep etmesi emredildi ve bu görüşmede teslim etmek üzere bir *memoire*³⁸⁶ gönderildi. Vergennes, bu *memoire*'i Babıali'nin üslubuna ve hitabet kurallarına uygun şekilde düzenledikten sonra sadrazama vermeliydi. Sadrazamla yapılması planlanan bu görüşme esnasında Fransa'nın Babıali'nin tehditlerini hak etmediğini ve bu tehditler karşısında XV. Louis'nin duyduğu şaşkınlığı anlatacaktı. Choiseul, Fransa kralının Malta üzerinde kontrolü olmadığını tekrar vurgulamış ve sultanın Fransa'nın Malta üzerinde mutlak otoriteye sahip olduğunu düşünerek yanıldığını ifade etmişti. Bu görüşleri açık bir biçimde sadrazama açıklayarak *memoire*ı sadrazama teslim ettikten sonra ona XV. Louis'nin Bailly de Fleury'yi yanında bir komisyonla Malta'ya gönderdiğini söyleyecekti. Bailly de Fleury kendisine tahsis edilen fon ile gemiyi kurtaracak, bu sayede gemi Fransa'nın kontrolüne geçecekti. XV. Louis, bunu III. Mustafa'nın tehditlerinden dolayı değil Fransa ile Osmanlı Devleti arasında yüzyıllardır devam eden dostluğa katkı sağlamak için yapacaktı. Eğer Bailly de Fleury'nin görüşmesi başarılı olur ve XV. Louis bu hediyeyi III. Mustafa'ya sunabilirse karşılığında Babıali'den Fransa'ya olağanüstü bir elçi göndererek dostluğun devamlılığı için attığı adımı takdir etmesini beklemekteydi. Choiseul, bu sayede Fransa'yı bu talihsiz olaydan 'soylu' bir şekilde kurtarmayı umuyordu. Bu, Fransa'nın hem Levant'taki dini faaliyetleri hem Osmanlı Devleti'ndeki ticareti hem de Fransız tacının itibarı için çok önemliydi. Vergennes'e bu konuda Babıali'yi etkileyebilecek niteliklere sahip olduğu söylendi. Eğer Babıali'yi ikna etmek mümkün olmazsa XV. Louis bu koşullara boyun eğmemeye kararlıydı. Bu durumda Vergennes'den Levant'taki ticareti ve Fransız temsilciliklerini korumak için alınması gereken

³⁸⁴ Vergennes'den Rouillé'ye, 26 Kasım 1760, AMAEF, CP Turquie 136, s. 265-270.

³⁸⁵ Vergennes'den Rouillé'ye, 26 Kasım 1760, AMAEF, CP Turquie 136, s. 272.

³⁸⁶ "Reponse au memoire de la part du Grand Visir a l'ambassadeur du Roi a Constantinople", AMAEF, CP Turquie 137, s. 18-20.

önlemlere dair bir rapor beklenmekteydi. Böyle bir durumda Fransa, Levant denizlerinde mücadele edebilmek için deniz güçlerini Maltalılarla birleştirmeye karar verecekti. Choiseul bu değerlendirmeleri yapmış olmasına rağmen Babıali ile Fransa arasındaki bu kopuşun fazla uzun sürmeyeceğine inandığını da ifade etti.³⁸⁷ Fransa kralının Osmanlı Devleti'ne ait bu gemi ile ilgili attığı adım Babıali'yi memnun etmek için gösterdiği hassasiyetin bir kanıtıydı. Sultan III. Mustafa ve çevresi bu sayede XV. Louis'nin cömert ve dostane yaklaşımını hissedecekti.³⁸⁸

Vergennes, verilen bu net ve detaylı talimatlara rağmen 16 Şubat 1761 tarihli mektubunda görüşme talebine sadrazamın sıcak bakmadığını söylemek zorunda kaldı. Sadrazamın olumsuz görüşünün değişeceği konusunda pek de ümitli değildi. Bu yüzden Choiseul'den atması gereken adımlar ile ilgili görüş talep etti. Babıali'ye sunulmak üzere gönderilen *memoire*nin dragomanı Deval'in gayretleri sayesinde üç gün içerisinde Türkçeye çevrildiğinden bahseden Vergennes kabulü esnasında değineceği tüm noktalara hazırlanmıştı. Vergennes'in kabul talebine cevap gecikmedi. Reis Efendi, Divan-ı Hümayun ile görüşmüş ve Vergennes'i dragomanı Fonton aracılığıyla bilgilendirmişti. Mevcut koşullarda sadrazam Vergennes'in huzura kabulünü mümkün görmemekteydi. İletmek istediği mesajı yazılı olarak vermesi uygun görülüyordu. Vergennes, ertesi gün Fonton'u tekrar Babıali'ye gönderdi ve *memoire*deki bazı noktaları sözlü olarak ifade etmesinin daha faydalı olacağını söyleyerek huzura kabulü için ısrar etmesini istedi. Vergennes bu ikinci görüşmede de huzura kabulü ile ilgili olumlu sonuç alamadı. Fakat sadrazam, sultana Vergennes'in önemseydiği noktaları özellikle vurgulayacaktı. Bu müzakere süreci Vergennes'e yavaş da olsa daha kolay göründü. Tek endişesi gecikmelerin ve açıklamaların bir kısır döngüye girmesiydi. Dikkatle inceleyip hazmettiği *memoire*nin Babıali'ye göndermekte tereddüt eden Vergennes, pozisyonunu dikkate alması ve Versailles Sarayı'nın beklentilerine cevap verecek araçları kendisine vermesi için reis efendiye yalvardığını ifade etti. Reis efendi, Vergennes'in açıklamalarının doğruluğundan şüphe duymadığını, ancak Osmanlı Devleti'nin hükümet yapısının böyle olduğunu, sadrazamın sultanın izni olmadan Vergennes'i kabul edemeyeceğini söyledi. Reis efendi bu görüşmede bir fikir öne sürdü ve Babıali tercümanını Vergennes'in evine gönderebileceğini söyledi. Bu sayede Vergennes açıklamalarını daha rahat sunabilecekti. Bu teklif Vergennes'i rahatsız etmese de tedirgin etti. Babıali tercümanlarının yeterince yazma ve belge hazırlama pratiğinin olmadığını düşünüyordu. Dolayısıyla bu *memoire*nin yanlış anlaşılmaya neden olmadan

³⁸⁷ Choiseul'den Vergennes'e, 6 Ocak 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 20-23.

³⁸⁸ Choiseul'den Vergennes'e, 16 Şubat 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 57.

aktarabileceklerinden emin değildi. Vergennes, Babıali tercümanının ziyaretinde III. Mustafa'ya iletilmek üzere kendisine gönderilen *memoire*ı sesli olarak okudu. Bu esnada tercümanın hayranlığını, tavrında ve hareketlerinde görebildiğini belirtti. *Memoire*ı Babıali tercümanına okurken Vergennes'in amacı Babıali yetkililerinin güvensizliğini gidermek ve bu sayede huzura kabulünü sağlamaktı. Fakat bu girişimi de başarılı olmadı. Babıali tercümanı Vergennes'e sorular sorarak daha fazla bilgi almaya çalıştı, en azından Malta'ya kaçırılan geminin iadesi konusunda bir açıklama bekledi. Fakat Vergennes bu konuşmayı kısa kesti, tıpkı tercümanın yaptığı gibi kendi devletinin emirlerine uyduğunu söyledi. Sabah ondan akşam altıya kadar süren sekiz saatlik bu görüşme bu şekilde neticelendi. Bu görüşmeden birkaç gün sonra dragoman Fonton, reis efendi tarafından çağrıldı ve sadrazamın ve sultanın Vergennes'in yaptığı açıklamalardan duyduğu memnuniyet dile getirildi. Fakat huzura kabulü ile ilgili hala bir gelişme yoktu.

Vergennes, sultan adına iletilen görüşlerin doğrudan ondan geldiğinden şüphe duyuyordu. Huzura kabulü ile ilgili itirazın asıl kaynağının sultan değil sadrazam olduğunu düşündü. Vergennes'e göre şayet sadrazamın tek başına veya reis efendi ile birlikte katılabileceği bir kabul olsaydı, sadrazam bunu kabul ederdi. Fakat sultanın casusları olarak gördüğü kethüda ve çavuşbaşı da kabule dahil olacağı için bu meseledeki kontrolünü kaybetmek istememişti. Vergennes, sadrazamın bu yanlış prensiple yapabileceklerini sınırladığını ve Fransa gibi bir gücü sultanla uzlaştırmak için elinden geleni yapmadığını düşünüyordu. Vergennes, Fransa'ya teşekkür amaçlı olağanüstü bir elçi gönderme fikrinin de Babıali nezdinde karşılık bulacağından emin değildi. Bu tarz adımların sultanın zihninde pek de yeri olmadığını düşünüyordu. Vergennes, karşılaştığı tüm engellere rağmen Fransa kralının Malta'daki Osmanlı Devleti'ne ait geminin alınması için başlattığı müzakerenin sonucu ne olursa olsun Babıali'nin Fransa ile ilişkilerini bozmayacağına inanıyordu. Böyle bir olumsuzluğun ortaya çıkması durumunda ise kralın artık himayesindeki kişileri ister dindar ister tüccar olsun koruyamayacağından, kapitülasyonların askıya alınacağından endişe ediyordu. Fakat Fransa'nın o kadar da çaresiz olmadığını da vurguladı. Mısır ve Akdeniz'den gelen ürünlerin geçişini engelleyerek İstanbul'da kargaşaya sebep olabilir ve Babıali'nin geri adım atmasını sağlayabilirdi. Vergennes bu süreçte sultanın Napolili doktoru De Caro'dan da bilgi aldı ve sultanın Malta ile ilgili üzerinde çalıştığı planları olduğunu öğrendi.³⁸⁹

³⁸⁹ Vergennes'den Choiseul'e, 16 Şubat 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 58-90.

Vergennes, 16 Mart 1761 tarihli mektubunda huzura kabul talebi ile ilgili karşılaştığı zorluklara bir kez daha değindi. Aradan bir ay geçmiş olmasına rağmen Babıali'nin tavrı hala değişmemişti. Vergennes de bu konuda konuşmaktan kaçınmış, kendisine yeni emirler gelene kadar ihtiyatlı davranmaya devam edeceğini ifade etmişti. Amiral gemisinin iadesi ile ilgili konu ilk gündeme geldiğinde Vergennes, Napolili doktor De Caro ile görüşmüş ve sultanın konuyla çok ilgilenmediği bilgisini almıştı. Şimdi ise Babıali kayıtsız kalırken, III. Mustafa sabırsızlanmaktaydı. De Caro'yu kızının rahatsızlığı için çağırdığında sert bir biçimde “gemimi bana geri vermek istemiyorlar mı?” diye sormuştu. Bu söz üzerine yanındakiler sultan daha fazla sinirlenmesin diye yere kapanmıştı. Fakat daha büyük bir hiddetle eğer gemi geri getirilmezse bütün yabancı elçileri ülkesinden kovacağını söylemişti. (eh bien, si on ne me le rend pas, je chasserai tous les ministres etrangers de ma cour.) Bunun üzerine tekrar yere kapanan huzurdaki kişiler sultanı teskin etmeye çalışmıştı. Vergennes, De Caro aracılığıyla aldığı bu bilgileri aktardıktan sonra sultanın tavrındaki bu değişikliği sadrazamın etkisine bağladı. Vergennes'e göre De Caro'nun sultanla Fransa'yı uzlaştırabileceğini düşünen sadrazam, bu dolaylı tehditlerle Vergennes'in sessizliğini bozmayı hedeflemekteydi.³⁹⁰

Bu esnada Choiseul de Vergennes'e yazdı ve huzura kabulü ile ilgili bu kadar çok zorlukla karşılaşacağını öngörmediğini söyledi. Vergennes'e atması gereken ilk adımı söylerken Choiseul, Avrupa'da bulunan diğer hükümetlerdeki benzer durumlarla kıyaslama yapmış, fakat Vergennes'e gönderdiği mektubu Babıali'nin üslubuna göre değiştirme yetkisi verdiğini belirtmişti.³⁹¹ Choiseul'ün bu ifadeleri, Vergennes'in bu meselede bir ilerleme kaydedemediğine yönelik bir sitemdi. Vergennes'in kabul edilmeyişine şaşırarak birlikte Babıali'nin bu tutumunun XV. Louis'nin emirlerinin yerine getirilmesini engellememesi gerektiğini vurguladı. Kralın duygu ve niyetlerini Babıali'ye bildirmenin önemine değindi.³⁹² Choiseul, bu gönderilerinde şaşkınlığını ve Vergennes'in zaten bildiği detayları ifade etmekten öteye gitmemiştir. Vergennes'in ihtiyacı olan ise kendi mektuplarında da belirttiği gibi daha açık talimatlardı. Başka konuları ele aldığı gönderilerinde dahi bu talebini hatırlattı.³⁹³

Bu sırada Babıali tercümanı Vergennes'e bir ziyarette daha bulundu. Vergennes bu görüşmede Fransa'nın Osmanlı Devleti ile dostluğunu sürdürmek için gösterdiği gayret göz önüne alındığında Babıali'nin takririnde yer alan tehditleri hak etmediğini söyledi. Bu takririn

³⁹⁰ Vergennes'den Choiseul'e, 16 Mart 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 121-124.

³⁹¹ Choiseul'den Vergennes'e, 18 Mart 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 127.

³⁹² Choiseul'den Vergennes'e, 21 Mart 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 129.

³⁹³ Vergennes'den Choiseul'e, 2 Nisan 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 135.

XV. Louis üzerinde bıraktığı etkiden sultanın haberdar olması gerekliydi. Ayrıca XV. Louis'nin sultanın memnuniyetine karşı olabilecek tüm engelleri ortadan kaldırmak istediğini bu yüzden Bailly de Fleury'yi gemiyi alması için bir fon tahsis ederek Malta'ya gönderdiğini söyledi. Babıali tercümanı görüşme sırasında, devam eden Yedi Yıl Savaşı'nda Babıali'nin arabuluculuk yapması fikrine XV. Louis'yi ikna etmek gibi imalarda bulundu. Tercüman ne Fransa'nın ne de İngiltere'nin Babıali'yi arabuluculuğu üstlenmek üzere harekete geçirmek için herhangi bir hamle yapmamış olmasına sadrazamın şaşırıldığını söyledi. Vergennes bu imaya XV. Louis'nin Alman prensliklerindeki savaşa sadece Westphalia Antlaşması'nın (1648) garantörü olarak katıldığını ve ordularının yalnızca yardımcı olarak hareket ettiğini söyleyerek cevap verdi. Dolayısıyla arabulucuyu belirlemek XV. Louis'ye bağlı değildi. Fakat tercümanın kastettiği savaş doğrudan İngiltere ile Fransa arasındaki savaştı.³⁹⁴

Bu arada sadrazam Vergennes'e bir takrir daha gönderdi. Sadrazam, Vergennes'in ifade ettiği gibi Fransa kralının Malta Adası üzerinde bir etkisi olmadığı için Maltalıları gemiyi vermeye zorlayamayacağını, bu yüzden gemiyi satın almak üzere Bailly de Fleury'yi Malta'ya gönderdiğini, Fransa kralının Babıali ile dostluk bağlarını muhafaza etmek ve güçlendirmek için sarf ettiği gayretin görüldüğünü, gemiyi bu yüzden hediye etmek istediklerini anladığını söyledi. Fakat kralın hediyesini teslim almak için bir elçi gönderilmesinin mümkün olmadığı belirtilmişti. Şayet Babıali'de hazırlıklar yapıp gemiyi teslim almak üzere birisi gönderilirse bu 'gerçekleri ayırt edemeyen cahiller' tarafından yanlış anlaşılacaktı. Babıali'nin gemiyi satın alarak Fransa kralı güvencesinde geri getirdiği düşünülebilirdi. Söylentilerin her iki hükümetin de itibarına uygun şekilde cevaplanmış olması için gemi İstanbul'a Fransa kralı adına hediye olarak gelmeliydi. Bunun üzerine, Babıali Fransa kralına dostluğun gereği olan tüm adımları attığı için teşekkür edeceği, Fransa'nın gayretlerinin unutulmayacağı ve Babıali'nin bu dostluğun temellerini sağlamlaştırmak için özen göstereceği yönünde bir mektup yazacaktı. Sonrasında Fransa elçisi mektubu uygun biçimde almak üzere Babıali'ye davet edilecekti. Babıali de bir süre sonra dostluğun temellerini sağlamlaştırmak için bir elçi gönderecekti.³⁹⁵

Chosieul 30 Mayıs 1761 tarihli gönderisinde, henüz sadrazamın Vergennes'e verdiği takrirden haberi yokken, Malta'ya kaçırılan gemi ile ilgili Babıali'nin verdiği ilk takrire Fransa kralı tarafından verilen cevaba dair hala haber beklediklerini ve XV. Louis'nin bu konuda mesafe kat edilmemiş olmasından duyduğu memnuniyetsizliği dile getirdi. Osmanlı Devleti'nin

³⁹⁴ Vergennes'den Choiseul'e, 1 Mayıs 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 166-170.

³⁹⁵ "Memoire du Grand Visir au tres honoré ambassadeur de France", AMAEF, CP Turquie 137, s. 194-197.

Malta'ya karşı askeri hazırlık içerisinde olduğuna dair haberler Avrupa'da endişe ile karşılanmıştı. XV. Louis, Babıali'ye gönderilen memoirein akıbeti belli olmadan gemiyi vermeyeceğini söylemekteydi.³⁹⁶

Chosieul arabuluculuk konusunun ise muhtemelen Londra ve Berlin hükümetleri tarafından önerildiğini düşündü. Choiseul'e göre bu devletler bu yolu izleyerek Fransa'nın Babıali'yi memnun etmeyecek bir cevap vereceğini, dolayısıyla İstanbul'daki Fransız etkisinin ve itibarının giderek azalacağını umuyordu. Bu, Fransa'nın düşmemesi gereken bir tuzaktı. Bu nedenle Vergennes, tercümana halihazırda her iki devletin birbirine elçi gönderdiğini eğer bu girişimlerden sonuç alınamazsa Fransa'nın sultanın arabuluculuğunu kabul edeceğini söyleyecekti.³⁹⁷

Sadrazamın Osmanlı Devleti tarafından Fransa'ya bir elçi gönderilemeyeceğini belirttiği takrir üzerine Choiseul artık gösterecekleri tüm tepkilerin Babıali nezdinde bir karşılığı olmadığını farkındaydı. Bu yüzden Bailly de Fleury'nin gemiyi almak için Malta'ya gideceğini, sonrasında gemiyi İstanbul'a ulaştırmak için gerekli önlemleri alacaklarını bildirdi. Fakat Babıali'nin de yolculuğun güvenliğini sağlamak için bazı önlemler alması gerekmektedir. Bu nedenle Vergennes'e geminin seyahati sırasında İngiliz donanmasının saldırısına uğramasını engellemek üzere Londra hükümeti ile görüşülmesi için sadrazama bir takrir vermesi emredildi.³⁹⁸

Bu arada gemi Fransa tarafından satın alındı, Vergennes de bilgilendirildi. Vergennes, izleyeceği yol konusunda kendisine bir talimat verilene dek bu bilgiyi İstanbul'da paylaşmayacağını söyledi. Aslında Venedik elçisi de mevcut durumda geminin Fransa'nın elinde olduğunu biliyordu. Vergennes'le görüşmüş, bilgiyi hangi kanaldan aldığını söylemişti. Ancak Vergennes elçinin bu bilgiyi sır olarak saklayacağını ümit ediyordu.³⁹⁹ Choiseul de ona Osmanlı Devleti'nin gemisi ile ona eşlik edecek Fransız firkateynine yolculuğu sırasında İngilizler tarafından gelebilecek bir tehlikeyi engellemek için Babıali ile görüşme yapması yönündeki talimatını yineledi.⁴⁰⁰ Vergennes, 31 Temmuz tarihli gönderisinde sadrazama bu konu hakkında bir not verdiğiinden bahsetti ve Osmanlı gemisi ile ona eşlik eden Fransız

³⁹⁶ Choiseul'den Vergennes'e, 30 Mayıs 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 198-199.

³⁹⁷ Choiseul'den Vergennes'e, 13 Haziran 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 205-206.

³⁹⁸ Choiseul'den Vergennes'e, 20 Haziran 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 212-213.

³⁹⁹ Vergennes'den Choiseul'e, 14 Temmuz 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 250.

⁴⁰⁰ Choiseul'den Vergennes'e, 29 Temmuz 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 256.

firkateyninin yolculuğunu kolaylaştırmak için önlem alınmasının önemine değindi.⁴⁰¹ Babıali çok geçmeden İngiltere'nin elçisi ile görüştü.⁴⁰²

Choiseul 11 Eylül 1761 tarihli gönderisinde Osmanlı gemisinin yaklaşık bir ay içerisinde Toulon'da olacağını ve Türk kölelerin de verileceğini⁴⁰³ söyledi. Vergennes'den bu bilgiyi sadrazam ile paylaşmasını istedi. Ayrıca Vergennes'in Babıali'nin İngiltere ile Fransa arasında arabuluculuk imasına verdiği cevabı takdir etti.⁴⁰⁴ Neticede Vergennes gemi ile ilgili gelişmeleri Babıali yetkilileri ile paylaştı ve olumlu geri bildirimler aldı.⁴⁰⁵

Bailly de Fleury de Vergennes'e bir mektup gönderdi ve Malta konseyinin gemiyi krala vermeyi kabul ettiğini bildirdi. Fakat kışa kadar bekleyerek gemiyi direkt Malta'dan İstanbul'a göndermeyi öneriyor, bunun için sultandan bir ferman gerektiğini söylüyordu. Vergennes, Fleury'nin bu ifadelerinden geminin seyahati ve ona eşlik edecek Fransız gemisinin dönüşü için alınan önlemlerden habersiz olduğunu anladı.⁴⁰⁶

Tüm bu görüşmeler ve yazışmalar neticesinde yaklaşık bir buçuk sene süren bu süreç Babıali'nin dilediği gibi neticelendi ve Vergennes 18 Ocak 1762 tarihli mektubunda Fransa kralına ait, M. de Mories komutasındaki *l'Oiseau* adlı firkateynin arkasında Osmanlı Devleti'ne ait gemi ile 17 Ocak günü öğleden sonra İstanbul limanına giriş yaptığını bildirdi.⁴⁰⁷ Gemiler, rüzgârdan dolayı sarayın dış kısmında demirlemek zorunda kaldı. Vergennes'e 'rivayet' edilene göre gemiler limana giriş yaptığı esnada denizin üstü küçük kayıklarla ve kıyıları da geminin kaçırılmasına en az devlet kadar kızmış olan ve artık gemiyi görmenin zevkini yaşamak isteyen insanlarla doluydu. Vergennes, bu mektubu yazdığı esnada henüz Mories ile tanışmamıştı. Fakat Mories'in gönderdiği bir memur aracılığı ile yolculuk hakkında bilgi almıştı. Memur Vergennes'e ayrıca Choiseul tarafından gönderilen 7 Kasım 1761 tarihli bir mektup iletti.⁴⁰⁸

⁴⁰¹ Vergennes'den Choiseul'e, 31 Temmuz 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 262.

⁴⁰² Vergennes'den Chosieul'e, 1 Ağustos 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 267.

⁴⁰³ Bailly de Fleury, kölelerin iadesi ile ilgili problem olabileceğine dair bilgilendirme yapmıştır. Türk kölelerin verilmesi karşılığında Osmanlı Devleti'nden de bir miktar Hıristiyan köle verilmesi beklenmektedir. Vergennes'den Choiseul'e, 16 Eylül 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 294-297; ... Vergennes'e, 2 Kasım 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 328-329. Vergennes bu konuya temkinli bir biçimde yaklaşmış, geminin döneceği garanti altına alındıktan sonra daha verimli bir biçimde çalışabileceğini söylemiştir. Vergennes'den Chosieul'e, 17 Aralık 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 378-379.

⁴⁰⁴ Choiseul'den Vergennes'e, 11 Eylül 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 289.

⁴⁰⁵ Vergennes'den Choiseul'e, 31 Ekim 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 315.

⁴⁰⁶ Vergennes'den Choiseul'e, 16 Kasım 1761, AMAEF, CP Turquie 137, s. 347-348.

⁴⁰⁷ Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, eserinde geminin İstanbul'a geliş tarihini Ekim 1761 olarak vermiştir. Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, age, s. 46.

⁴⁰⁸ Vergennes'den Choiseul'e, 18 Ocak 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 17-18.

Vergennes geminin geri gelişiyle ilgili detayları rapor formunda bir mektupla 31 Ocak 1762 tarihinde dışişleri bakanlığına gönderdi. Bu rapora göre rüzgârın hafiflemesi ile Mories 19 Ocak sabahı, gemilere yola çıkmak için işaret verdi ve firkateynin limana girmesi ile birlikte yirmi bir pare top atışı ile sarayı selamladı. Osmanlı Devleti'nin gemisinin girişi ise o kadar kolay ve çabuk olmadı. Fakat Mories, 'Osmanlı Devleti'nde bilinmeyen bir manevrayla' gemiyi limana sokmayı başarmıştı.⁴⁰⁹ Geminin iadesi ve bu meyanda Fransa'ya teşekkür konusunda sadrazam da 1 Mart 1762 yılında Fransa başvekiline hitaben bir mektup kaleme aldı.⁴¹⁰

Malta'ya kaçırılan bu gemiyle ilgili Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi de *Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'it-Tevârih* adlı eserinde şu bilgileri aktarmaktadır: II. Mustafa zamanında Kudüs'teki Kamame kilisesinin anahtarı Fransa'ya dost zannı ile verilmişti. Şimdi ise Fransa'da bu anahtar alınır diye Fransız elçisine Sadrazam Ragıb Paşa tarafından bildirilince elçi, kaçırılan gemiyi bizzat Fransızların teslim edeceğine teminat vermişti. Böylece gemi Fransız yardımıyla Tersane-i Amire'ye getirildi. Gemiye getiren Fransız gemi kaptanına kakım ve Fransız elçisine de samur kürk giydirildi.⁴¹¹ Fındıklılı Süleyman Efendi geminin getirilmesini Ragıb Paşa'nın bir başarısı olarak görmekte ve bunu şöyle ifade etmekteydi: "*Hakk budur ki, Râgıb Paşa'nın bu hizmeti muhâle çâre mertebesine karıbdır.*" Ayrıca Süleyman Efendi, bütün bu olayların gerekli tedbirler alınsaydı yaşanmayacağını ifade etmekteydi.⁴¹²

Görüldüğü üzere Vergennes, elçiliğinin ilk yıllarından itibaren Akdeniz'deki korsanlık faaliyetleri ile yakından ilgilenmek durumunda kaldı. Osmanlı Devleti'ni doğrudan ilgilendiren ve bir nevi prestij meselesi haline gelen Malta'ya kaçırılan gemi olayı dahil tüm durumlarda hem ülkesinin hem de Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını gözetmekteydi. Osmanlı Devleti'nden gelen bir nevi tehdit içeren mesajlara rağmen bu büyük hadisede de ılımlılığı, sağduyusu ve temkinli hali ön plandadır.

⁴⁰⁹ Vergennes'den Choiseul'e, 31 Ocak 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 21-22.

⁴¹⁰ BOA, A.DVNSNMH.d, 17/69, 4 Şaban 1175/1 Mart 1762.

⁴¹¹ Elçiye samur, kaptana kakım giydirilmesi meselesinden Hâkim Efendi de bahsetmektedir. Mehmed Hâkim Efendi (2019). *Hâkim Efendi Tarihi*, c. 2, Tahir Güngör (Haz.), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Ankara, s. 1053. Vasıf Efendi, Vergennes'e ve kaptana yapılan bu iyi muameleyi geminin geri getirilmesi konusunda geç kalındığını, dolayısıyla ödül değil ceza gerektirdiğini söyleyerek eleştirmiştir. Nevzat Sağlam, agt, s. 211.

⁴¹² Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, age, s. 46.

4.3. Vergennes'in Polonya Meselesine Karşı Tutumu ve İttifaklar (1762-1764)

Polonya meselesi, III. August'un ölümüyle boş kalan Polonya tahtına kimin geçeceği konusunu kapsamaktadır. Polonya tahtına kral seçilmesi ile ilgili detaylar Osmanlı Devleti'ni 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'na götüren sürecin önemli parçalarıydı. Fransa da Polonya ile yakından ilgilenmekteydi ve Vergennes de konu hakkında tavsiye takrirleri yazıyordu. Fransa, Polonya tahtına kral seçimi konusunda her zaman Osmanlı Devleti'ni yanına çekmeye çalışmıştı.

Nitekim 1572 yılına kadar veraset sistemiyle yönetilen Polonya, Kral Sigismund August'un 7 Temmuz 1572'deki ölümünden sonra tahta geçecek bir varis olmaması nedeniyle, bu tarihten itibaren krallarını seçim yolu ile belirlemeye başladı. Seçimin kuralları ilk seçimde belirlendi ve soyluların oy kullanma hakkına sahip olduğu kabul edildi. Fakat seçimleri ilgiyle takip eden diğer Avrupa devletleri maddi olarak zenginliği olmayan soyluların oylarını satın alarak seçimlere dolaylı yoldan müdahale etmişlerdi.⁴¹³ Belirlenen ve *liberum veto*⁴¹⁴ olarak adlandırılan usule göre soyluların tamamının oyu gerekiyordu. Oyların tamamını alan bir aday çıkana kadar seçim tekrarlanmaktaydı. Bu esnada tüm devlet işleri, vekaleten *primas* denilen dini yetkili tarafından yürütülmekteydi.⁴¹⁵

1573 yılında Polonya tahtına seçimle gelen ilk kral Henry de Valois oldu. Başlangıçta başka bir adayı destekleyen Osmanlı Devleti sonrasında Fransa'nın adayı Henry de Valois'nın seçilmesinde etkili oldu. 1574'te Fransa Kralı IX. Charles'ın ölümünden sonra Valois, III. Henri ismiyle Fransa tahtına geçirildi. Polonya tahtının boş kalmasıyla yeni kralın kim olacağı sorunu gündeme geldi. Her devlet çıkarları doğrultusunda kendi adayının seçilmesi için çalıştı neticede Osmanlı Devleti'nin de kral olmasını arzu ettiği Erdel Voyvodası Stephan Bathory 1575 yılında kral seçildi. Bu sayede Polonya'da Osmanlı himayesi ve nüfuzu tesis edildi.⁴¹⁶

Bathory'den sonra Polonya tahtına İsveç'in Wasa Hanedanı'ndan III. John Sigismund seçildi. Bu seçim de dahil olmak üzere Polonya tahtına bir daha Osmanlı Devleti'nin desteklediği adaylar geçemedi. Oy bütünlüğü usulü ile gerçekleştirilen seçim sisteminde

⁴¹³ Kemal Beydilli (2007). Polonya, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 312.

⁴¹⁴ *Libertum veto*, Polonya meclisinde alınan bir kararın üyelerden herhangi birinin onaylamaması halinde geçersiz sayılması anlamına gelen bir prensipti. Özlem Akay Dinç (2015). *Stanislaw August Poniatowski'nin Siyasal Sistem Reformu Projesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 91.

⁴¹⁵ Hacer Topaktaş (2011). Avrupa'nın Ortak Derdi Polonya Tahtı: Stanislaw August Poniatowski'nin Seçimi (1763-1764). *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1), s. 185.

⁴¹⁶ Selahattin Tansel (1946). Osmanlı-Leh Münasebetleri 1764-1768. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 4(1), s. 69.

değişiklik yapılması için zaman zaman girişimler oldu. II. August'un 1697'de, Rus Çarı Petro'nun desteği ile kral seçilmesi ve tahttaki konumunu onun sayesinde koruması aralarındaki ilişkiyi kuvvetlendirdi Petro'nun tüm bu desteği Polonya'nın Rus nüfuzu altına girmesi ile sonuçlandı, Nystad Anlaşması (1721) ile de Polonya üzerindeki Rus hakimiyeti arttı.⁴¹⁷

Osmanlı Devleti Polonya'daki gelişmeleri dikkatle takip etmekteydi. Petro, Batı Avrupa'ya yaklaşmak için Polonya'daki iktidarı zayıflatmak istedi. Fakat bu durumda Osmanlı toprakları Rus saldırısına tamamen açık hale gelecekti. Dolayısıyla Polonya'nın korunması meselesi hem Avrupa hem de Osmanlı Devleti için bir zorunluluk halini aldı. 1711 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında gerçekleşen Prut Savaşı'nın ana nedenlerinden birisi de Rusya'nın Polonya'ya sürekli müdahaleleriydi. Savaş sonunda yapılan antlaşmanın görüşmelerinde Rus kuvvetlerinin Polonya'dan çekilmesi kararlaştırıldı. 1713 yılında imzalanan Edirne Antlaşması'nda ise Polonya'nın talep etmesi halinde Rus askerlerinin Polonya'ya girebileceği kabul edildi. Bu maddenin 1720 yılında değiştirilmesi ile Rusya, kral seçimlerinin tehlikeye girmesi durumunda Polonya'ya asker sevk etme ve konuşlanma hakkı elde etti.⁴¹⁸

Polonya Kralı II. August'un 1733'teki ölümünden sonra gerçekleşen taht mücadelelerine Avrupa ülkeleri de katıldı ve Polonya Veraset Savaşı çıktı. Bu savaş ile Osmanlı Devleti de ilgilendi, Kırım hanından savaşa hazır olması istendi ve Avusturya seçime müdahale ettiği için kınandı. Neticede Rusya ve Avusturya'nın dahli ile III. August Polonya kralı olarak seçildi.⁴¹⁹

Bu sayede Polonya'daki nüfuzunu daha da artıran Rusya, Polonya topraklarını Niş Antlaşması (1739) ile sonuçlanan 1735-1739 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1740-1748 Avusturya Veraset Savaşı esnasında geçiş güzergahı olarak kullandı. Nitekim Vergennes'in mührünü taşıyan ve Rusya-Polonya ilişkilerini konu edinen 31 Mayıs 1757 tarihli karar tamamıyla bu güzergahla ilgilidir. Bahsi geçen tarihte Polonya sınırlarından Prusya'ya geçecek olan Rus ordusu Fransa ve Osmanlı Devleti'ni rahatsız etmişti. Bu geçişin Polonya halkını tehdit etmeden gerçekleşmesi yolunda Osmanlı Devleti ile Fransa'nın birlikte hareket ettiği anlaşılmaktadır.⁴²⁰

⁴¹⁷ Kemal Beydilli, agm, s. 313-314.

⁴¹⁸ Kemal Beydilli, agm, s. 314.

⁴¹⁹ Selahattin Tansel, agm, s. 71.

⁴²⁰ BOA, TS.MA.e, 813/39, 12 Ramazan 1170/31 Mayıs 1757.

Avusturya ise Yedi Yıl Savaşı esnasında Polonya'dan geçti. Rusya ile Avrupa devletleri ve Osmanlı Devleti arasında bir nevi tampon bölge görevi gören Polonya'nın bu zayıflığı Osmanlı Devleti ve Fransa'nın bu devlet ile ilgili stratejilerinin kesişmesine neden oldu. Fransa'nın buradaki politikası Rus korkusu ve İngiltere ile olan düşmanlığı üzerine kurulu idi. İngiltere ise bu mücadelede Rusya'nın tarafını tuttu. Öte yandan 1756 senesinde Fransa-Avusturya yakınlaşması Osmanlı Devleti'ni Fransa'ya alternatif olarak Prusya ile ittifak arayışına itti.⁴²¹

Prut Antlaşması ve daha sonra yapılan müzakerelerde Polonya'daki kral seçimleri ile ilgili durumun çözülemediği ve himaye mücadelesinin devam ettiği Vergennes'in 17 Eylül 1756 tarihli takririnden anlaşılmaktadır. Belgede Rusya'nın Polonya'yı himaye teşebbüsünde bulunduğu ve bu girişimine gerekçe olarak yukarıdaki paragrafta bahsi geçen Edirne Antlaşması ve üzerinde sonradan yapılan düzenlemeyi gösterdiği ifade edildi. Vergennes'e göre Prut Antlaşması geçerli olduğu sürece sonradan yapılan bu düzenlemelerin hükmü yoktu. Vergennes ayrıca sorunun çözülebilmesi için Babiali'ye tavsiyelerde bulundu. Osmanlı Devleti'nin Polonya'ya bir memur gönderip kral ile müzakere etmesini ve bu memurun Rusya'nın niyetinden haberdar değilmiş gibi davranmasını önerdi.⁴²²

Sağlık durumu çok da iyi olmayan III. August'un ölmesi halinde tahta kimin geçeceği konusu da Fransa'da tartışıldı. Başlangıçta taht için Prens Conti'nin desteklenmesi düşünüldü, fakat Conti'nin adaylıktan çekilmesi üzerine Fransa, Polonya tahtı için bir süre resmi bir girişimde bulunmadı.⁴²³ Fakat XV. Louis'nin *Secret du Roi* çerçevesinde yürüttüğü yazışmalara bakılırsa Fransa, Prens Conti'yi desteklemeye devam etti.⁴²⁴ Söz konusu yazışmalarda XV. Louis, Polonya ile ilgili niyetlerinin her zaman Polonya'nın bağımsızlığından yana olduğunu söyledi.⁴²⁵

Rusya İmparatoriçesi Elizabeth 5 Ocak 1762 tarihinde ölünce yerine III. Petro geçti. Rusya tahtındaki bu değişiklik Osmanlı Devleti'nin de ilgisini çekti.⁴²⁶ Çünkü Elizabeth'in

⁴²¹ Virginia Aksan, age, s. 42.

⁴²² BOA, HAT, 1428/58479, 22 Zilhicce 1169/17 Eylül 1756.

⁴²³ XV. Louis'den Tercier'ye, 15 Eylül 1757, (1866). M. E. Boutaric (Haz.), *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie*, c. I, Hachette Livre, Paris, s. 224.

⁴²⁴ XV. Louis'den Tercier'ye, 22 Mart 1759, (1866). M. E. Boutaric (Haz.), *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie*, c. I, Hachette Livre, Paris, s. 227-228.

⁴²⁵ XV. Louis'den Tercier'ye, 10 Ocak 1758, (1866). M. E. Boutaric (Haz.), *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie*, c. I, Hachette Livre, Paris, s. 227.

⁴²⁶ ... Vergennes'e, 14 Şubat 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 42. (Belgenin kim tarafından gönderildiği belirtilmemiştir. Üzerindeki Versailles kaydından anlaşılacağı üzere Versailles sarayından ve muhtemelen dönemin dışişleri bakanı tarafından gönderilmiştir.)

aksine III. Petro, II. Friedrich'e hayranıydı ve Prusya ile iyi ilişkiler geliştirmek istemekteydi.⁴²⁷ Nitekim Rusya, 1762 senesinde beş yıldır savaşta olduğu Prusya ile bir ittifak antlaşması imzaladı.⁴²⁸ Vergennes, Rusya'nın yaklaşımındaki bu ani değişiklik hakkında sadrazamın görüşlerini alamamış olsa da bu değişikliğin Babıali'de de şaşkınlıkla karşılandığını ifade etti.⁴²⁹ Antlaşmadaki gizli maddeye göre Polonya tahtına oturacak kişiyi bu iki devlet belirleyecekti. Vergennes de antlaşmadan haberdar olmuş ve aldığı bilgileri dragomanı vasıtasıyla Babıali'ye iletmişti.⁴³⁰ Rusya ve Prusya'nın Polonya'ya sınırı olduğuna vurgu yaparak Polonya devletinin hukukuna müdahale etme ihtimalinden bahsetti.⁴³¹ Bu gelişme Versailles Antlaşması sonrasında zayıflayan Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki ilişkilerin yeniden kuvvetlenmesini sağlamak için faydalı olabilirdi.

Rusya ile Prusya arasında yapılan ittifak antlaşması sonuçlarını 1762 senesi ortalarında vermeye başladı. Rus Şansölyesi Woronzow (Mikhail Illarionovich Vorontsov) ile Rusya'nın Avusturya elçisi Comte de Mercy bir görüşme gerçekleşti. Bu görüşmenin içeriğinde Rus çarının Avusturya ile ilgili niyetleri yer aldı. Mercy, Avusturya'nın Prusya'dan aldığı yerleri bir an önce geri vererek barışın tesis edilmesine katkı sağlamasını beklediklerini ifade etti. Vergennes, Rusya-Prusya ilişkilerindeki bu değişikliği "tarihte örneği olmayan şaşkıncu bir devrim ve bir uçtan diğerine çok hızlı bir geçiş" olarak nitelendirdi. Vergennes, Rusya'nın önüne çıkabilecek her engeli yıkmakla tehdit eden bir güce dönüştüğünü ve çok yakında Avrupa'nın bununla başa çıkamayacağını ifade etti.⁴³²

Vergennes Rus tehdidi hakkında Babıali'yi yaptığı görüşmelerde bilgilendirdi ve oldukça net ifadeler kullanmış olmasına rağmen Sultan III. Mustafa'nın bu duruma dikkatini yeterince veremediğini belirtti. Vergennes'e göre III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan doğduğundan beri ateşli bir hastalık geçirmekte ve kızının öleceğinden korkan Sultan yalnızca onun sağlığı ile ilgilenmekteydi.⁴³³

⁴²⁷ Albert Sorel, age, s. 26.

⁴²⁸ 19 maddelik anlaşma metni için bkz. Louis Bonneville de Marsangy (1894). *Le Chevalier de Vergennes: Son Ambassade à Constantinople*, c. 2, Librairie Plon, Paris, s. 215-217.

⁴²⁹ Vergennes'den Choiseul'e, 16 Nisan 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 142-143.

⁴³⁰ BOA, SMST.III, 363/29014, 16 Zilkade 1175/8 Haziran 1762; BOA, C.HR., 179/8938, 26 Zilkade 1175/18 Haziran 1762.

⁴³¹ BOA, C.HR. 179/8938, 26 Zilkade 1175/18 Haziran 1762; "Note remise a la Porte", 10 Temmuz 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 267-268.

⁴³² "Memoire envoyé a la Porte Ottomane le 28 Juin 1762", AMAEF, CP Turquie 138, s. 225-229.

⁴³³ Vergennes, Hibetullah Sultan'ın hastalığından *hidropisie* olarak bahsetmiştir. Vergennes'den Choiseul'e, 1 Temmuz 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 230-231. Hibetullah Sultan, Vergennes durumu bildirdikten çok kısa bir süre sonra ölmüştür. Şem'dâni-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, age, s. 49.

Bu sırada Rus çarı, Pomeranya’da⁴³⁴ topladığı 60.000 kişilik ordusunun başına geçmeye karar verdi ve bu kararının Rusya’da bulunan Fransa ve İspanya’nın temsilcileri hariç tüm yabancı ülke temsilcilerine bildirilmesini sağladı. Çarın amacı, Prusya kralının Rusya’ya kendi çıkarına daha çok uyan bir gerekçeyle vazgeçirmediği takdirde Danimarka’ya saldırmaktı. Bu durumda Fransa da aralarındaki antlaşma gereği Danimarka’nın savunmasına destek olacaktı. Vergennes, verdiği raporda Rusya ile Prusya arasındaki antlaşmanın Polonya ile ilgili gizli maddesine tekrar vurgu yaparak bu iki tarafın diğer güçlerin Polonya ile ilgili meselelere dahlini engelleyeceğini söyledi. Vergennes bu noktada Rus çarının Polonya’nın çıkarları ve özgürlüğü konusunda keyfi bir şekilde düzenleme yapabilme hakkını nereden aldığını sorguladı. Ayrıca, Prut Antlaşması’na atıfta bulunarak Rusya’nın Babıali’nin kendisini aleyhine her türlü girişimden koruyacağını göz ardı ettiğini söyledi.⁴³⁵

Sadrazam 4 Temmuz 1762’de şeyhülislam ile birlikte saraya çağrıldı.⁴³⁶ Vergennes, bu görüşmenin alışılmışın dışında bir günde, bayramın ikinci gününde, gerçekleşmesine dikkat çekti. 5 Temmuz akşamı da Babıali tercümanı Vergennes’e bir ziyaret gerçekleştirdi ve bu görüşme gece geç saatlere kadar sürdü. Babıali tercümanı daha sonra da Rusya elçisi Obreskov ve Prusya elçisi Rexin ile görüştü. Bu görüşmeler Vergennes’e şüpheli geldi. Vergennes, ayrıca Rusya ve Prusya’nın Babıali’deki diplomatlarının III. Mustafa’yı Macaristan’a saldırmayı yönünde teşvik ettiğini düşündü. Bu gözleminden Viyana’nın hazırlıklı olmadığı bir olay ile karşı karşıya olduğu sonucuna vardı. Verdiği tüm bu bilgiler üzerine Polonya ile ilgili gizli madde ve bu maddenin sonuçlarının Osmanlı Devleti’ne yansımaları üzerinden değerlendirmeler yaptı.⁴³⁷ Vergennes bu şartlar altında savaşın kaçınılmaz olduğunu düşündü ve yapılan hazırlıkların olası bir Osmanlı-Rus savaşına işaret ettiği sonucuna vardı.⁴³⁸ XV. Louis de bu hususta Vergennes’e gönderilmek üzere bir mektup hazırlanmasını emretti.⁴³⁹

Bu esnada Rus Çarı III. Petro, Çariçe Katerina’nın emri üzerine 9 Temmuz 1762 tarihinde gerçekleştirilen bir darbe ile tahttan indirilerek hapsedildi⁴⁴⁰ ve daha sonra da

⁴³⁴ Polonya’nın batısında ve Almanya’nın doğusunu kapsayan kısım.

⁴³⁵ “Note remise a la Porte”, 10 Temmuz 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 266-268.

⁴³⁶ Sadrazam ve şeyhülislam, padişahın huzuruna düzenli aralıklarla kabul edilirdi. İlhami Yurdakul (2017). *Osmanlı İlimiye Merkez Teşkilatında Reform*. İletişim Yayınları, İstanbul, s. 257.

⁴³⁷ Vergennes’dan Choiseul’e, 10 Temmuz 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 260-264.

⁴³⁸ Vergennes’dan Choiseul’e, 16 Temmuz 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 276-277.

⁴³⁹ XV. Louis’dan Tercier’ye, 25 Temmuz 1762, (1866). M. E. Boutaric (Haz.), *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie*, c. I, Hachette Livre, Paris, s. 276.

⁴⁴⁰ XV. Louis’dan Tercier’ye, 28 Temmuz 1762, (1866). M. E. Boutaric (Haz.), *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie*, c. I, Hachette Livre, Paris, s. 277; Robert Massie (2020). *Çariçe Katerina*. Hakan Abacı (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 284.

öldürüldü.⁴⁴¹ Dışişleri Bakanı Choiseul, Vergennes'i durumdan haberdar etti ve Rusya tahtına II. Katerina'nın geçtiğini bildirdi. II. Katerina, hükümdarlığı boyunca Rusya'ya Avrupa yolunu açacak olan girişimin Polonya üzerinde kurulacak hakimiyetten geçtiğini söyledi.⁴⁴² Choiseul, Vergennes'e öngörülmesi pek de mümkün olmayan bu hadise sonrasında Rusya'ya karşı nasıl bir tutum sergilemesi gerektiği konusunda bir süre beklemesini tavsiye etti. Bununla birlikte Babıali'ye karşı Avusturya veya Polonya'nın çıkarlarına uygun düşecek şekilde bu zamana kadarki açıklama ve adımlarını sürdürmesini emretti.⁴⁴³

Rus idaresindeki darbe ve bu değişiklik Babıali'de şaşkınlıkla karşılanmıştı. Vergennes'e göre darbe ve iktidar değişiminden sonra savaş ihtimalinin zayıfladı. Vergennes, Rusya'daki darbenin Avrupa'da devam eden meseleleri tam olarak nasıl etkileyeceğinden emin değildi. Ortam sakinleşmiş olmasına rağmen tarafların anlaşamadıkları konular hala gündemdeydi. Fransa'nın göz önünde bulundurması gereken konular Rusya'nın iç meseleleri ve II. Katerina'nın müttefik ve düşmanlarına karşı sergileyeceği tutum olacaktı.⁴⁴⁴ Bu darbe, Osmanlı Devleti ile Prusya arasında süren müzakerelerin temelini sarstı, Babıali'nin Macaristan'daki savaş planlarını bozdu.⁴⁴⁵ Aslında Sultan III. Mustafa, Kırım Hanı Kırım Giray'ın yönlendirmesi ile savaş yanlısı bir tutum sergiliyor olmasına rağmen Sadrazam Koca Ragıb Paşa'nın sağduyusu ve becerisi onu savaş planından vazgeçirmişti. Sultan, Kırım Giray'ın bu yüksek tondan savaş talebine şaşırıyor olmasına rağmen bu konuda onu desteklemişti. Kırım Giray'ın Prusya ile de ilişkileri vardı ve Babıali ilişkilerinin boyutundan emin olmadığı için temkinli olmalıydı.⁴⁴⁶

Bu süreçte, Rusya'nın Pomeranya'da bulunan birlikleri beklemede kaldı. Çünkü II. Katerina'nın Viyana ile ilişkiler konusunda sergileyeceği tutum belli değildi. Vergennes, bölgedeki şartları, İngiltere'nin yaklaşımını, Prusya'nın sağlayabileceklerini göz önüne alarak Rusya'nın barışa eskisinden daha yakın olduğunu düşündü. Vergennes, Rusya'nın sonuçları olumlu da olsa yükü buna oranla daha fazla olacak bir savaşa girmektense Osmanlı Devleti'ni komşularıyla uzlaştırarak barış müzakerelerinde daha fazla kazanım elde edebileceğini söyledi. Ayrıca, Rusya'nın tutumundaki bu değişimi, sadece Rusya'da yaşanan taht değişimi ile değil

⁴⁴¹ Albert Sorel, age, s. 27; Kemal Beydilli (1985). *Büyük Friedrich ve Osmanlılar: XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münâsebetleri*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, s. 74-75.

⁴⁴² Albert Sorel, age, s. 31.

⁴⁴³ Choiseul'den Vergennes'e, 31 Temmuz 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 290-291.

⁴⁴⁴ XV. Louis'den Breteuil'ye, 10 Eylül 1762, (1866). M. E. Boutaric (Haz.), *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie*, c. I, Hachette Livre, Paris, s. 280.

⁴⁴⁵ Vergennes'den Choiseul'e, 16 Ağustos 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 309-311.

⁴⁴⁶ Vergennes'den Choiseul'e, 2 Ağustos 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 292-294.

büyük ölçüde Babıali'nin tutumu ile ilişkilendirdi. Vergennes, Rusya ve Prusya'nın şiddetli savaş eğilimlerinin Babıali'nin etkisi ile hafiflediğini dahi ifade etti.⁴⁴⁷

Tüm bu belirsizliklere ve darbenin ardından Çar III. Petro'nun öldürülmesinden sonra Rusya'daki sistemin çok köklü bir değişiklik geçirdiği muhakkaktı. Katerina'nın ilk beyanları III. Petro'nun tehlikeli projelerini ve önlemlerini takip etmeyeceğini gösterdi. Babıali tercümanı Rusya'daki değişiklikleri görüşmek üzere 29 Ağustos'ta Vergennes'e bir ziyarette bulundu. Üç saat süren bu görüşmenin başında Prusya Elçisi Rexin ve söylediklerinden bahseden tercüman daha sonra sözü ziyaretinin asıl amacına getirdi. Petersburg hükümetinin mevcut koşullardaki eğilimleri hakkında Vergennes'in ne düşündüğünü öğrenmek istiyordu. Vergennes bu konuda kesin açıklamalar yapacak kadar bilgi sahibi olmadığını, fakat Rusya'nın Avusturya ve Polonya'da verdiği güvenceleri ve attığı ilk adımları göz önüne alarak yaptığı çıkarımlardan bahsetti. Prusya elçisi Rexin'in verdiği bilgilerin doğruluğu konusunda şüpheleri olduğunu belirtti ve ona karşı dikkatli olunması gerektiği konusunda uyarılarda bulundu. Vergennes ve tercüman, Prusya Kralı II. Friedrich'in Petersburg'daki etkisinin belirsizliği üzerine fikirlerini paylaştı. Vergennes, Dışişleri Bakanı Choiseul'ün Rusya ve Prusya konusundaki uyarılarına uygun olarak bu görüşmede tercümana Babıali'nin bu meselelerde taraf tutmak için aceleci davranmaması yönünde tavsiyede bulundu. Vergennes, Rus çarı ve Prusya kralı arasında üzerinde anlaşmaya varıldığına inanılan Polonya ile ilgili gizli şartlara da değindi. Vergennes, bu meselenin Polonya'nın hakları kadar Babıali'nin çıkarlarını da ilgilendirdiğini ifade etti.⁴⁴⁸

Vergennes, Başhatman Branicki'nin talebi üzerine Kırım hanı ile aralarındaki ihtilafın çözümü konusunda Babıali nezdinde girişimlerde bulundu. Sadrazam da Vergennes'e Kırım Türkleri (Tatarlar) ile Polonyalılar arasında bir süredir devam eden ihtilafların yapılan görüşmelere rağmen çözümsüz kaldığını bildirdi. Ayrıca Polonyalılar Kırım hanının Bucak'a girmesinden endişeleniyordu. Bu ihtilafların tamamen sona erdirilmesi için yapılacak müzakerelere Babıali tarafından da bir temsilci gönderilebileceği söylendi.⁴⁴⁹

⁴⁴⁷ "Copie d'une lettre de M. De Vergennes au Sieur de Fornetti du 22 Aout", AMAEF, CP Turquie 138, s. 326.

⁴⁴⁸ Vergennes'den Choiseul'e, 30 Ağustos 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 331-342.

⁴⁴⁹ "Memoire du Grand Vizir a l'Ambassadeur de France", 30 Ağustos 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 344; BOA, AE.SMST.III, 272/21778, 29 Zilhicce 1175/21 Temmuz 1762; BOA, AE.SMST.III, 23/1552, 15 Muharrem 1176/6 Ağustos 1762. Polonyalılar ile Tatarlar arasındaki problemin devam ettiği Vergennes'in 23 Ocak 1763 tarihli kararından anlaşılmaktadır. Nitekim Kırım hanının temsilcisi ile Polonya heyeti bir araya geldiğinde iki devlet arasındaki meselelerin halli için Polonya tarafından Tatarları memnun edecek bir rakam teklif edilmesine rağmen murahhas bunun yeterli olmadığını ve kendisinin bu anlaşmayı yapmaya yetkili olmadığını beyan etmektedir. Dolayısıyla Polonyalılar da Fransızları araya sokarak Osmanlı Devleti tarafından hanlığın iknasına çalışılmasını talep ettiler. BOA, AE.SMST.III, 294/23581, 8 Receb 1176/3 Ocak 1763. Keza Başhatman

Bu sırada İngiltere ile Fransa arasında devam etmekte olan Yedi Yıl Savaşı'nın sonlandırılması ve barışın yeniden tesisi için müzakereler sürmekteydi. Bu konuda Vergennes'e Versailles'dan bilgi verildi ve Babıali'ye ileilmek üzere bir mektup gönderildi. Bu müzakereler çerçevesinde Nivernois, Londra'ya Fransa'nın elçisi, Bedford da Paris'e İngiltere'nin elçisi olarak gönderilmişti. Eğer Fransa ve İngiltere, umut edildiği şekilde bir an önce uzlaştırılabilirse Avrupa'da genel bir barışın sağlanması da uzun sürmeyecekti.⁴⁵⁰

Müzakereler hakkında Babıali tercümanı ile görüşen Vergennes, tercümanın kendisini çok dikkatli dinlediğini ve Fransa ile İngiltere arasındaki görüşmelerden bir süredir haberdar olduğunu belirttiğini, fakat tercümanın başka kanallardan aldığı bilgiler ile Vergennes'in verdiği bilgiler arasında farklılıklar olduğunu söylediğini ifade etti. Tercüman ayrıca Vergennes'e Fransa ile İngiltere arasında yeniden kurulan barışın Prusya kralı ile Avusturya arasında da barışın sağlanmasına hizmet edip etmeyeceği konusundaki fikrini sordu. Vergennes, bunun zorluğuna değinerek gerekçelerini izah etti, fakat imkânsız olmadığını da belirtti. Fransa ve İngiltere'nin bir antlaşmaya vardıkları takdirde, Prusya ve Avusturya gibi diğer güçlerin de barışa doğru adım atacaklarını ifade etti.⁴⁵¹

Vergennes Fransa ve İngiltere arasındaki müzakerelerle ilgili sadrazam ve şeyhülislam ile de görüştü. Bu gelişmeler III. Mustafa'ya iletilmiş fakat Babıali tercümanının Vergennes'e verdiği bilgiye göre özellikle Prusya ile ilişkiler konusunda sultandan net bir cevap alınamamıştı.⁴⁵² Çok hızlı değişen olaylar ve dengeler Babıali'yi oldukça şaşırtmıştı. Osmanlı Devleti, bu yüzden diplomatik durum istikrara kavuşana kadar tempoyu düşürmeye karar verdi. Babıali tercümanı ile yaptığı görüşme neticesinde Vergennes, Prusya kralının artık Osmanlı Devleti'ni kendi görüşlerine çekebilme ihtimalinin kalmadığını bildirdi.⁴⁵³ Öte yandan Vergennes, III. Petro'nun politikası ile Katerina'nınki arasında bir kıyaslama yaptı ve ikisi arasında Fransa açısından pek de bir farklılık olmadığını bildirdi.⁴⁵⁴

Branicki'den Vergennes'e 9 Nisan 1763'te gelen mektuptan meselenin devam ettiği anlaşılmaktadır. BOA, HAT, 1429/58491, 25 Ramazan 1176/9 Nisan 1763.

⁴⁵⁰ Choiseul'den Vergennes'e, 19 Eylül 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 361-362.

⁴⁵¹ Vergennes'den Choiseul'e, 14 Ekim 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 385.

⁴⁵² Vergennes'den Choiseul'e, 16 Ekim 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 393.

⁴⁵³ Vergennes'den Choiseul'e, 21 Ekim 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 396.

⁴⁵⁴ Vergennes'den Choiseul'e, 1 Kasım 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 399.

Dışişleri Bakanı Choiseul, Vergennes'e Fransa, İngiltere ve İspanya arasında barışın ön maddelerinin 3 Kasım 1762'de imzalandığını bildirdi.⁴⁵⁵ Choiseul, bu şartlar altında Babıali'nin yeni bir savaş başlatma fikrinden vazgeçmesinin muhtemel olduğunu ifade etti. Çünkü Osmanlı Devleti'nin "evrensel barışa" katılma niyetinde olduğunu düşünmekteydi. Bu konuda Venedik balyosunun aktardığına göre Sadrazam "Osmanlı Devleti'nin kan dökmeye/varını yoğunu kaybetmeye ihtiyacı var." demişti. (*L'Empire Ottoman avait besoin d'une saignée*). Choiseul bu ifadenin büyük ölçüde kibir ifadesi olduğunu belirtti. Choiseul ayrıca Fransa kralının her ne olursa olsun düşmanlarıyla uzlaşarak eski müttefikleriyle ve özellikle Avusturya ile ilişkilerini iyileştirmek istediğini belirtti. Vergennes de bu devletlerin İstanbul'daki temsilcileri ile ilişkilerini bu doğrultuda sürdürecekti. Prusya konusunda ise henüz bir netlik yoktu.⁴⁵⁶

Polonya Kralı III. August 5 Ekim 1763 tarihinde öldü. Bu sırada Ahmed Resmi Efendi Polonya'da idi ve Polonya Baş Hatmanı Branicki tarafından misafir ediliyordu. Ahmed Resmi Efendi, bu hassas dönemde Polonya topraklarındaki varlığının Osmanlı Devleti'nin seçime müdahil olacağı yönünde ithamlara sebep olabileceği riski nedeniyle çok geçmeden Polonya'dan ayrıldı. Branicki ise vekili aracılığı ile Rusya ve Prusya'ya karşı Polonya'nın hak ve özgürlüklerini korumak için Babıali'den yardım istedi. Polonya asilzadelerinden oluşan bir grup da aynı talep de bulundu. Babıali ise Rus elçisi Obreskov'a kral seçimine müdahale edilmesine itiraz ettiği bir nota vermekle yetindi. Asilzadelere de birlik olmaları ve atacakları adımları iyi düşünmeleri yönünde tavsiyede bulundu.⁴⁵⁷

Polonya Kralı III. August'un ölüm haberi Fransa'ya ulaşır ulaşmaz Choiseul, Vergennes'e acil bir mektup gönderdi. Choiseul, Polonyalıların anayasalarına göre kral seçme ve bu seçime özgürce gitme hakkına sahip olduğunu vurguladı. Polonya'nın kadim dostu ve müttefiki olan Fransa kralı, Polonya'nın özgürlüklerinin sürmesi yönündeki isteğinin Fransa'nın tüm devletlerdeki elçileri tarafından açıkça ifade edilmesini talep etmişti. Vergennes'e de sadrazamdan bir görüşme talep edip XV. Louis'nin Fransa ve Osmanlı Devleti'nin böyle önemli bir mevzuda birlikte hareket etmesi yönündeki talebini iletmesini emredildi. Rusya ve Prusya'nın Polonya üzerindeki emellerinden endişe duyan XV. Louis'nin

⁴⁵⁵ Choiseul, Fransa kralı adına müzakerelerini yürüttüğü ve imzaladığı bu ön anlaşmadan dolayı XV. Louis'nin kendisine 'Duc de Praslin' unvanını verdiğini bildirdi. Choiseul'den Vergennes'e, 6 Kasım 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 404.

⁴⁵⁶ Choiseul'den Vergennes'e, 6 Kasım 1762, AMAEF, CP Turquie 138, s. 403-404.

⁴⁵⁷ Johann Wilhelm Zinkeisen (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Cilt 5*. Erhan Afyoncu (Ed.), Nilüfer Epçeli (Çev.), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, s. 631-632.

taht için önerdiği kişi Saksonya elektörü idi.⁴⁵⁸ Bu sırada Babıali’de sadrazam değişikliği oldu ve Tevkii Hamza Hamid Paşa’nın yerine Halep Valisi Çorlulu Köse Bahir Mustafa Paşa üçüncü kez sadrazam olarak atandı. Mustafa Paşa’nın önceki sadrazamlıkları konusunda detaylı bilgi aktaran Vergennes, onun döneminde Babıali’yi Polonya konusunda teşvik etmenin daha kolay olacağını vurguladı.⁴⁵⁹

Choiseul, 15 Ocak 1764 tarihli mektubunda Vergennes’e Polonya ile ilgili kendisine gönderilen talimatların uygulanması konusunda XV. Louis’in duyduğu memnuniyeti ifade etti. Polonya tahtı için Rusya, Poniatowski’yi desteklemekte ve II. Katerina’nın Poniatowski konusunda Polonya kökenli⁴⁶⁰ olduğu için ısrarcı olacağı belirtildi. Poniatowski’nin II. Katerina ile duygusal yakınlaşmasının taht için Rusya’nın aday olması etkisi olacağı da daha önce XV. Louis tarafından öngörülmüştü.⁴⁶¹ Bu sırada Fransa’nın aday Saksonya elektörü öldü, Fakat XV. Louis’in politikasında herhangi bir değişiklik olmayacak ve Fransa yine Saksonya’dan bir aday destekleyecekti. Ölen Saksonya elektörünün yerine geçen oğlu babasının ölümü ile ilgili XV. Louis’ye bilgi verirken Polonya tahtı için de adaylığını dile getirmiş ve kardeşlerinin kendisi ile rekabete girmeyeceğinin garantisini vermişti.⁴⁶² Choiseul, ayrıca Babıali’nin Polonya tahtı ile ilgili tutumunun önemine vurgu yaptı ve Polonya’nın özgürlükleri konusunda Rusya’ya karşı durması gerektiğini belirtti. Bu noktada Vergennes, Fransa’nın Babıali’nin bu duruma seyirci kalmayacağı yönündeki beklentisini net biçimde ifade edecekti. Kırım Hanı’nın Polonya sınırına asker nakletmesi ile ilgili de olumlu cevap verilmişti.⁴⁶³

Polonya konusuna dahil olan tek devlet Fransa değildi. Rusya ve Prusya’nın elçileri de devletlerinin görüşlerinin tarafsızlığı ve taht için doğuştan Polonyalı birinin seçilmesinin uygunluğu konusunda Babıali’yi ikna etmeye çalıştı. Vergennes’in Ludolf’tan aktardığına göre bu elçiler sadece kendi devletlerinin ‘iyi’ niyetleri konusunda bilgi vermekle kalmadı aynı zamanda Fransa ve Avusturya’nın niyetleri konusunda da Babıali’yi şüpheye düşürmeye çalıştı. Saksonya elektörünün seçilmesi konusundaki fikri olumsuz olan Prusya kralı, Babıali’yi

⁴⁵⁸ Choiseul’den Vergennes’e, 18 Ekim 1763, AMAEF, CP Turquie 139, s. 237-240.

⁴⁵⁹ Vergennes’den Choiseul’e, 2 Kasım 1763, AMAEF, CP Turquie 139, s. 241-242.

⁴⁶⁰ Polonya kökenli birini tanımlamak için belgelerde *piast* terimi kullanılmıştır. Bu terim aynı zamanda doğuştan Polonya soylusu anlamına gelmektedir.

⁴⁶¹ XV. Louis’den Breteuil’ye, 16 Ağustos 1760, (1866). M. E. Boutaric (Haz.), *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie*, c. I, Hachette Livre, Paris, s. 257; Robert Massie (2020). *Çariçe Katerina*. Hakan Abacı (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 214-215; 254-255.

⁴⁶² XV. Louis’den Tercier’ye, 16 Ekim 1763, (1866). M. E. Boutaric (Haz.), *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie*, c. I, Hachette Livre, Paris, s. 300.

⁴⁶³ Choiseul’den Vergennes’e, 15 Ocak 1764, CP Turquie 140, s. 33-35.

Ahmed Resmi Efendi aracılığı ile de etkilemek istedi. Fakat Vergennes, tüm bu devletlerin Polonya üzerindeki emellerinin Babıali'yi harekete geçirecek nitelikte gelişmeler olmadığını bildirdi. Polonya'nın tüm politikası da saldırmak üzerine değil, kendini korumak üzerine kuruluydu. Bu noktada Vergennes, Polonyalılar içerisinde bulunduğu anarşiden çıkarak Rusları etkileyebilirse, bunun Babıali için daha avantajlı olacağını düşünüyordu. Vergennes, Rusya'nın Polonya konusunda kullandığı dilden ve topladığı malumattan önceki kral III. August'un seçildiği zaman izlediği yolu takip edeceği sonucuna vardı. Yani asıl niyetlerini açık etmek için seçim anını bekleyecek ve seçimi müzakere yoluyla istediği şekilde yönlendiremezse Polonya'nın içerisindeki bölünmelerden faydalanarak askeri güce başvuracaktı. Rusya'yı her türlü şiddet girişiminden vazgeçirebilecek muhtemelen en etkili yöntem, Babıali'nin Polonya'nın özgürlük ve haklarına herhangi bir müdahaleye izin vermeyeceğine dair kesin bir beyandı. Fakat Vergennes, Osmanlı Devleti'nin böylesine büyük bir taahhütte bulunmayacak kadar temkinli olduğunu vurguladı. O sırada Polonya'da bulunan Fornetti, Kırım hanının Babıali'ye Polonya'daki durumla ilgili bilgi verdiğini bildirdi. Vergennes, Ludolf ve Penkler ile hatta III. Mustafa'nın Napolili doktoru De Caro'yla dahi Polonya tahtına Saksonya elektörünün çıkarılması için temaslarda bulundu.⁴⁶⁴

Vergennes, Prusya elçisi Rexin'in Ocak 1764'te verdiği tahrir ile ilgili Choiseul'ü bilgilendirdi. Vergennes'in değerlendirmesine göre bu tahrir üç önemli noktadan oluşmaktaydı. Bu noktaların ilki aslında Avusturya ve Fransa'nın Polonya tahtına bir Avusturya arşidükü koymaya çalışacağı, ikincisi Fransa ve Avusturya'nın Rusya ve Prusya arasındaki yakın ilişkinin Babıali tarafından tehdit olarak görülmesine uğraşacağı, üçüncüsü ise Prusya Kralı'nın Rusya ile birlikte Polonyalı asillerin taht için Polonya kökenli birini seçmesini dilediğiydi. Rexin, tahririnde Rusya ve Prusya'nın dileğinin Osmanlı Devleti'nin çıkarlarına daha uygun olduğunu ifade etti.⁴⁶⁵ XV. Louis de Babıali'nin tahta Polonyalı birinin geçmesi yönündeki dileğinden haberdardı. Osmanlı Devleti'nin Polonya tahtı için tüm yabancı adayları yani Polonya kökenli olmayanları göz ardı ettiğini ifade etti.⁴⁶⁶

Vergennes'in Polonya tahtı ile ilgili tutumu ve faaliyetleri XV. Louis tarafından takdir edildi. Ayrıca sultanı Polonyalıların özgürlükleri konusunda sadece Rusya ile değil

⁴⁶⁴ Vergennes'den Choiseul'e, 2 Ocak 1764, AMAEF, CP Turquie 140, s. 3-11; Vergennes'den Choiseul'e, 14 Ocak 1764, AMAEF, CP Turquie 140, s. 22.

⁴⁶⁵ "Traduction de l'extrait d'un lettre écrite de Constantinople, datée du 16 Janvier 1764", AMAEF, CP Turquie 140, s. 36-37.

⁴⁶⁶ XV. Louis'den Tercier'ye, 12 Şubat 1764, (1866). M. E. Boutaric (Haz.), *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie*, c. I, Hachette Livre, Paris, s. 312.

Babıali'deki diğer devletlerin elçileri ile de iletişim kurması yönünde ikna etme girişimlerini sürdürmesi emredildi.⁴⁶⁷ Her ne kadar Vergennes'nin Polonya ile ilgili Babıali'deki girişimleri üstleri tarafından takdir edilse de Fransa'nın Polonya konusunda bütün ümidini Osmanlı Devleti'ne bağlamış olması dikkat çekicidir. Çünkü Osmanlı Devleti-Fransa ilişkileri Versailles Anlaşması'ndan dolayı sarsılmış durumdaydı. Bu durumda Fransa'nın Babıali'nin özellikle Rusya'ya karşı bir adım atmasını beklemesi şüphe çekebilirdi. Ayrıca Vergennes tüm bu adımları atarken Prusya ve Rusya da izledikleri politikanın haklılığına Babıali'yi ikna etmeye çalışıyordu. Fakat Babıali, bu devletlerin niyetlerine de beklemedikleri şekilde cevap vermedi.⁴⁶⁸

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti Polonya Kralı seçimi konusuna aktif olarak dahil olmadı, gelişmeleri uzaktan takip etmeye devam etti. Seçim konusundaki fikrini komşu devletlere bir takrir ile bildirdi, seçim kurallara uygun ve serbest bir biçimde gerçekleştirildiği takdirde Osmanlı Devleti'nin seçilen kralı tanıyacağını beyan etti. Ayrıca Babıali'nin çeşitli gerekçeler ile bazı devletler tarafından belli bir tarafa çekilmeye çalışıldığı, fakat belirtilen fikirlerin ikna edici olmadığı ifade edildi. Bu takrir ile Osmanlı Devleti'nin Polonya tahtı konusundaki tavrı netleştirilmiş oldu.⁴⁶⁹

Vergennes, Babıali'nin verdiği bu takrir ile ilgili görüşleri Choiseul'e bildirdi. Vergennes'in aktardığına göre takriri her elçi kendi çıkarlarına göre değerlendirmişti. Prusya ve Rusya elçileri, takririn verilmesinde etkileri olduğunu iddia etmekteydi. Kendi beyanlarına göre bunu yaparken amaçları Saksonya elektörü lehine gelişen entrikaları ortadan kaldırmaktı. Fakat Vergennes, bu iddiaları derhal reddetti. Çünkü Babıali, Saksonya elektörünün ölüm haberini takriri vermeden yirmi dört saat önce almıştı. Vergennes de takririn verilmesinde kendi tavsiyelerinin etkili olduğunu ifade etti.⁴⁷⁰ Babıali'nin verdiği takrir amaçları açısından Fransa'nın talepleri ile paralel gibi görünmekteydi. Çünkü Fransa da Osmanlı Devleti de Polonya'nın özgürlüklerinin ihlal edilmesine karşıydı. Fakat takrirde Polonya kralının Polonyalılar arasından seçilmesi gerektiği yönünde detaylar mevcuttu ve Fransa'nın aday yabancıydı. Taht adayları arasından bir tek Poniatowski'nin Polonya kökenli olduğu göz önüne alındığında Babıali'nin verdiği takririn bu yönüyle aslında Prusya ve Rusya lehine olduğu

⁴⁶⁷ Choiseul'den Vergennes'e, 15 Ocak 1764, AMAEF, CP Turquie 140, s. 33-34.

⁴⁶⁸ Vergennes'den Choiseul'e, 14 Ocak 1764, AMAEF, CP Turquie 140, s. 15.

⁴⁶⁹ "Traduction de l'extrait d'un notte remise par la Porte Ottomane, 16 Janvier 1764", AMAEF, CP Turquie 140, s. 37-38; "Memoire amicale pour le tres honoré ambassadeur de France", AMAEF, CP Turquie 140, s. 38-39; Virginia Aksan (1997). *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi (1700-1783)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 117.

⁴⁷⁰ Vergennes'den Choiseul'e, 31 Ocak 1764, AMAEF, CP Turquie 140, s. 46-49.

sonucu çıkabilir. Fakat Vergennes asıl tehlikenin Rusya ve Prusya olduğunu düşündüğü için bu takrirden Fransa aleyhine bir sonuç çıkarmadı.

Babıali, Vergennes'e Polonya konusu ile ilgili bir başka takrir daha verdi. Bu takrirden de yine Polonya'nın özgürlüklerine vurgu yapıyordu ve Osmanlı Devleti'nin Karlofça Antlaşması (1699) ile Polonya'ya verdiği kapitülasyonlardan bahsediliyordu. Polonya kapitülasyonları ve barışı ihlal edecek bir hamle yağmadığı sürece III. Mustafa da Babıali ile Polonya arasındaki dostluk ve barışa karşı bir şey olmaması için uğraşacaktı. Bu takrirden, Sultanın Polonya'daki seçime yabancı devletlerin karışmaması ve yabancı birinin seçilmemesi yönündeki arzusu tekrarlandı. Bu yolla Babıali'nin aslında Fransa'nın adayını desteklemediği dolaylı yoldan ifade edildi. Polonya'daki yabancı birlikler konusunda ise birliklerin Polonya'ya her zaman girdiği, Polonya'nın buna karşı çıkmadığı, hatta bazen gönüllü olarak kabul ettiği bu sebeple Babıali'nin bu durumu Polonya'nın özgürlüklerinin ve haklarının ihlali olarak değerlendiremeyeceği ifade edildi.⁴⁷¹ Fransa'nın Rusya ile yaptığı ittifakın olumsuz etkileri hala Babıali nezdinde devam etmekteydi. Çünkü Fransa, öncesinde Polonya'yı Rus birliklerin Prusya ile savaşmak üzere Polonya'ya girmesi konusunda ikna etmişti.

Babıali'nin tüm yabancı devlet temsilcilerine verdiği takrire cevap olarak Avusturya'dan gelen takrirden Avusturya'nın da seçilen krala rıza göstereceği söylendi.⁴⁷² Vergennes de Polonya meselesi ile ilgili bir takrir daha verdi. Bu takrirden Fransa'nın Polonya'daki seçim kurallara uygun şekilde gerçekleştirildiği takdirde seçime karışmayacağını, fakat Rusların Polonya sınırına asker gönderdiğini bildirdi. Fransa'nın Polonya'yı koruyacağını, Osmanlı Devleti'nin de eskiden olduğu gibi yardım etmesi gerektiğini söyledi.⁴⁷³

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti'nin Polonya konusundaki talepleri ve müdahale etme arzusu aslında oldukça sınırlı ve netti: Polonya kralı olarak bir Polonyalının seçilmesini istemiş, bir kral dayatmadıkları sürece Rus birliklerinin Polonya'ya girişini durdurmak için bir şey yapmamış, ayrıca Fransa'nın veya herhangi bir gücün Polonya meselesinin sonuçlarını etkilemeye çalışmasını yabancı bir müdahale ve Polonya özgürlüklerinin ihlali olarak görmüştü.

⁴⁷¹ "Mémoire suprême a notre très honore ami l'ambassadeur de France", 24 Ocak 1768, AMAEF, CP Turquie 140, s. 54-56.

⁴⁷² BOA, C.HR., 80/3997, 11 Ramazan 1177/14 Mart 1764.

⁴⁷³ BOA, AE.SMST.III, 311/24924, tarihsiz.

Vergennes'in Polonya tahtının boş olmasıyla ilgili XV. Louis'nin emirlerini yerine getirirken sergilediği tutumu, zaman zaman Dışişleri Bakanı Choiseul tarafından da takdir edildi. Vergennes, içinde bulunduğu şartlar çerçevesinde oldukça ihtiyatlı ve akıllıca davranmıştı. Babıali'ye verdiği tavrıyla XV. Louis'nin niyetlerini oldukça açık ve onu tehlikeye atmayacak şekilde ifade etmişti. Choiseul ise bu girişimlere rağmen III. Mustafa'nın düşüncelerinin ve faaliyetlerinin Fransa'nın beklentilerine yönelik olmadığını ifade etti.⁴⁷⁴

Vergennes, *Secret du Roi* kanalıyla krala direkt gönderdiği mektuplarından birinde Türkleri ikna etmek için yapacak bir şey kalmadığını ancak para veya başka vaatlerle ikna edilebileceklerini söyledi.⁴⁷⁵ Broglie de Fransa'nın Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı savaşa teşvik etmeye çalıştığını, fakat Babıali'nin bu konuda pasif kaldığını belirtti. Bu amaç için talep edilen bir miktar paradan bahsediyordu. Bahsi geçen paranın paranın 30,000 *livres* tutarındaki kısmını gönderilmişti. Para gönderilmesine rağmen XV. Louis, plan hakkında bilgisi olmadığını dile getirdi.⁴⁷⁶

Tüm bu görüşmeler yapılırken Rusya ve Prusya arasında 15 Nisan 1764'te Polonya meselesi ile ilgili bir ittifak antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile taht için Poniatowski'nin⁴⁷⁷ seçtirilmesi kararlaştırıldı. Sadece seçime müdahale edebilmek için bir gerekçeye ihtiyaç vardı. Gerekçe olarak da Polonya'daki Ortodokslar ve Luteryen Protestanlar arasındaki karşıtlıklar kısıktırılacaktı.⁴⁷⁸

Vergennes, Babıali'nin Polonya konusundaki yaklaşımı hakkında edinebildiği tüm bilgileri aktarıyor olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin bu konudaki tutumu ne Fransa ne de Rusya ve Prusya tarafından net olarak tanımlanamıyordu. Osmanlı Devleti taht için Polonya kökenli bir adayın uygunluğu konusunda Prusya ve Rusya ile hemfikir olmasına rağmen bireysel bir aday gösterilemeyeceği konusunda da anlaşıkklarını düşünmüştü. Fakat Rusya ve Prusya'nın elçilerinin bu konuda verdiği tüm teminatlara rağmen Poniatowski bu devletler adına aday gösterildi.⁴⁷⁹

⁴⁷⁴ Choiseul'den Vergennes'e, 2 Şubat 1764, AMAEF, CP Turquie 140, s. 56-57.

⁴⁷⁵ XV. Louis'den Tercier'ye, 21 Temmuz 1764, (1866). M. E. Boutaric (Haz.), *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie*, c. I, Hachette Livre, Paris, s. 326.

⁴⁷⁶ XV. Louis'den Tercier'ye, 18 Temmuz 1764, (1866). M. E. Boutaric (Haz.), *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie*, c. I, Hachette Livre, Paris, s. 225.

⁴⁷⁷ Stanislaw Poniatowski'nin ailesi aldığı eğitim ve II. Katerina ile ilişkisi hakkında detaylı bilgi için bkz. Robert Massie (2020). *Çariçe Katerina*. Hakan Abacı (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 205-206, 214-215.

⁴⁷⁸ Albert Sorel, age, s. 35-36.

⁴⁷⁹ Vergennes'den Choiseul'e, 14 Eylül 1764, AMAEF, CP Turquie 140, s. 350-352.

Bu süreçte, Vergennes gizli kalması talebiyle Reis Efendi ile bir görüşme gerçekleştirdi. Vergennes görüşmeden önce kabul töreninin usulünü önemsemediğini, önemli olanın görevi olduğunu ifade etti. İki diplomat arasında gerçekleşen bu uzun görüşme esnasında Vergennes'in yanında sadece Sr. de Val vardır. Reis Efendi, kralın özgürce ve Polonya halkının iradesi ile seçildiği takdirde kim olduğunun önemli olmadığını ifade etti. Aslında tek kriter kralın Rus yanlısı olmamasıydı. Çünkü Rusya, Polonya tahtı konusunda bu zamana kadar verdiği güvencelere sadık kalmamıştı. Bu yüzden Poniatowski'nin seçilmesinin uygun olmadığını söyleyerek bu ihtimalin ortadan kaldırılıp kaldırılamayacağını sorgulamıştı. Vergennes bu ani soruyu Osmanlı Devleti için imkânsız diye bir şey olmadığı yönünde teşvik edici bir şekilde cevapladı. Bu tarz bir girişimin tehlikelerinden ve zorluklarından bahsetti fakat Osmanlı Devleti'nin bunun üstesinden gelebilecek kaynaklara sahip olduğunu belirtti. Kendisinin yapabileceği tek şeyin ise bu amacı gerçekleştirebilmek için gerekli araçlar konusunda tavsiyede bulunmak olduğunu söyledi. Reis Efendi bu araçların ne olduğunu sorduğunda ise tek çıkar yolun tavsiye etmemekle birlikte savaş olduğunu vurguladı.

Sonrasında Polonya'daki seçmenlerle ve seçimin seyri ile ilgili bilgi veren Vergennes, Polonya'da halkı etkilemek üzere 60.000 Rus askerinin bulunduğunu söyledi. Reis Efendi bu kadar Rus askerinin nasıl oradan uzaklaştırılacağını sorduğunda Vergennes, sınırlarını savunmak zorunda kalacakları bir şeye yani bir savaşa ihtiyaç olduğunu, bunu da sadece Babıali'nin sağlayabileceğini söyledi. Her ne kadar Vergennes bunun bir tavsiye olmadığını söylese de Reis Efendi, bu teşvike Polonya ile ilgili meselenin Babıali için her zaman ikinci dereceden önemli olduğunu belirterek yanıt verdi. Vergennes ise bu sefer şartların farklı olduğunu, Rusya ve Prusya'nın Polonya'yı dört bir yandan kuşattığını, açık kalan tek tarafın Osmanlı sınırı olduğunu söyledi. Reis Efendi Viyana hükümetinin Polonya'ya yardım edip edemeyeceğini de sordu. Fakat bu sorusuna net bir cevap alamadı.

Konuşmanın devamında Vergennes, Rusya'nın adayının seçilmesi durumunda Polonya'nın bir nevi Rusya'nın kölesi durumuna düşeceğini söyledi. Reis Efendi ise bu durumda Polonya'yı yönetenin Rusya mı olacağını sorguladı. Vergennes, bunun gerçekleşmesi halinde Osmanlı Devleti için bir han ne ise Polonya'nın da Rusya için aynı pozisyonda olacağını ifade etti. Osmanlı Devleti, Polonya'nın bir Rus vilayeti haline dönüşmemesi için gerekli adımı atmakla yükümlüydü. Reis Efendi, Rusya ve Prusya'nın Osmanlı Devleti'nin taleplerine saygı göstereceği konusunda tereddütlüydü. Vergennes, Osmanlı Devleti'ne otoritesini kullanmasını tavsiye etti ve bu tavsiyesini Rusya'nın ekonomik olarak bir savaşa girecek güçte olmadığını söyleyerek destekledi. Fakat Rusya, ekonomik koşulları çok iyi

olmasa da parasını Polonya’da kullanmakta tereddüt etmiyordu. İki diplomat harcanan para miktarı üzerine uzun uzun konuştu. Vergennes, Osmanlı Devleti’nin Polonya konusunda yapabilecekleri arasında Poniatowski’nin kral seçilmesi durumunda onu tanımamayı da bir seçenek olarak saydı. Reis Efendi de bu durumda Fransa’nın tutumunun ne olacağını sordu. Vergennes bu soruya net bir cevabı olmadığını, fakat Fransa’nın sultan ile dostane ilişkiler içerisinde istişare etmek istediğini bildiğini söyledi.

Görüşme esnasında Vergennes’in yanında olan Sr. de Val, bu görüşmeyi değerlendirirken Vergennes’in oldukça açık konuştuğunu, savaş konusunda ısrarcı olmadığını, aksine savaşı engelleyecek tehlike arz etmeyen araçlar önerdiğini belirtti. Bu görüşmede aslında Reis Efendi, Fransa’nın Polonya ile ilgili niyetleri ve düşüncelerini anlamaya çalışmıştı. Vergennes, bu görüşmeyi çok fazla bilgi vermeden ustaca gerçekleştirmişti. Vergennes’in bu görüşme esnasındaki tutumu Choiseul tarafından da takdir edildi, 6 Kasım tarihli mektubunda Vergennes’in iyi bir müzakereci olduğunu, Babıali’nin Polonya konusunda sorumlu hissetmesi için etkili önerilerde bulunduğunu söyledi.⁴⁸⁰

Neticede, Polonya tahtına kral seçimi 7 Eylül 1764’te Varşova’da Çariçe Katerina’nın da eski sevgilisi olan Poniatowski lehine gerçekleştirildi. *Secret du Roi*’nın bu konudaki kararlılığına rağmen seçimler Fransa’nın istediği seyirde ilerlememişti.⁴⁸¹ Choiseul seçimden sonra Vergennes’e gönderdiği mektubunda Poniatowski’nin taht için aday gösterilmesini bir baştan çıkarma ve şiddet olayı olarak değerlendirdi. Yine Osmanlı Devleti’nin rolüne vurgu yaptı ve eğer Babıali ihtişamına yakışır şekilde daha açık davransaydı bu durumun gerçekleşmeyeceğini ifade etti. Poniatowski’nin kral seçilmesinde rolü olmayan güçlerin tutumunu da bir sorun olarak gördü. Mevcut durumda Poniatowski’nin krallığını tanımak, reddetmek veya en azından askıya almak için hangi yolun izleneceği mektupta değerlendirildikten sonra Fransa’nın hangi şartlar altında yeni kralı tanıyacağı ifade edildi. Bu sırada Osmanlı Devleti bazı askeri hazırlıklar yapmaktaydı. Fakat Choiseul bu hazırlıkların

⁴⁸⁰ Louis Bonneville de Marsangy (1894). *Le Chevalier de Vergennes: Son Ambassade à Constantinople*, c. 2, Librairie Plon, Paris, s. 276-288; Vergennes’dan Choiseul’e, 6 Ekim 1764, AMAEF, CP Turquie 140, s. 383-407.

⁴⁸¹ Poniatowski’nin *diète*’i bir parlamentoya dönüştürmek için *liberum veto*’yu kaldırmak gibi reform projeleri olacaktır. Poniatowski’nin siyasal reform projesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Özlem Akay Dinç (2015). *Stanislaw August Poniatowski’nin Siyasal Sistem Reformu Projesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. Fakat reformları büyük hanedanların ve komşu güçlerin direnişi ile karşılaşacaktır. Marc Belissa (2009). Les Lumières, le Premier Partage de la Pologne et le ‘Système Politique’ de l’Europe. *Annales historiques de la Révolution française*, 356, s. 61-62.

muhtemelen Polonya ile alakalı olmadığını düşündü. Çünkü Babıali, Branicki'ye uzlaşmaları yönünde tavsiyede bulunmuştu.⁴⁸²

Polonya'daki seçimin sonuçlarını Babıali'ye aktaran Prusya ve Rusya'nın elçileri oldu. Elçiler, kendi çıkarlarına uyacak şekilde seçimin oybirliği ve sükunetle yapıldığına vurgu yaptı. Fakat bu haberin onlar tarafından verilmesi dahi müdahalelerinin bir göstergesiydi. Bu haberdan önce aynı elçiler, seçilen kralın edeceği yemin hakkında bilgi vermişlerdi. Bu yemin metninin bir maddesine göre eğer seçilen kişi evli değilse sonradan yalnızca Polonyalı biri ile evlenebilirdi. Babıali'ye böyle bir bilginin verilmesinin muhakkak bir nedeni vardı. II. Katerina'nın Poniatowski ile evleneceği yönünde söylentiler mevcuttu. Bu nedenle, Vergennes, evlilik hakkındaki bilginin Rusya'nın Polonya üzerindeki hakimiyetini artıracığı yönünde endişeleri olan Babıali'yi sakinleştirmek üzere verildiğini düşündü.⁴⁸³ Fakat bu girişimler Rusya ve Prusya'nın niyetleri konusunda artık aydınlanmış olan Babıali'yi etkilemek için yeterli olmadı.

Vergennes'le reis efendi arasında gerçekleşen görüşmenin tarihi göz önüne alındığında Babıali'nin seçime müdahale etmek gibi bir düşüncesi olmadığı açıktı. Fakat Vergennes, Babıali'yi içerisinde bulunduğu durumdan kurtarabilecek tek gücün kendisi olduğuna ikna etmeyi büyük ölçüde başardı. Ama Choiseul, Vergennes'e gönderdiği mektubunda Babıali'nin Polonya meselesi ile ilgilenmek konusunda biraz geç kaldığını söyledi. Fakat Vergennes'i, Babıali'ye yaptığı teklifler, Rusya ve Prusya ile ilgili uyarılar, aynı konudaki arabuluculuk yeteneklerine vurgu yaparak takdir etmeyi de ihmal etmedi. Mevcut durumda Fransa için yapılabilecek tek şey Poniatowski'nin krallığını tanımak olacaktı.⁴⁸⁴

Fransa'nın yeni Polonya kralını tanınması ile ilgili, Osmanlı Devleti ile aralarında yapılan yazışmalar dikkate alındığında konunun birtakım şartlara bağlandığı görülmektedir. Vergennes'in dragomanı aracılığıyla verdiği 8 Eylül 1765 tarihli takrirden bu şartlar beyan edilmiş, kabulü halinde Fransa'nın mevcut kralı tanıyacağı bildirilmişti.⁴⁸⁵

Görüldüğü üzere Vergennes, Osmanlı Devleti'ni uzunca bir süre Polonya konusunda Rusya'ya karşı adım atmaya ikna etmeye çalıştı. Bu amacına ulaşmak için pek çok görüşme

⁴⁸² Choiseul'den Vergennes'e, 30 Eylül 1764, AMAEF, CP Turquie 140, s. 361-362.

⁴⁸³ Vergennes'den Choiseul'e, 30 Eylül 1764, AMAEF, CP Turquie 140, s. 363-364.

⁴⁸⁴ Choiseul'den Vergennes'e, 6 Kasım 1764, AMAEF, CP Turquie 140, s. 432-434.

⁴⁸⁵ Fransa'nın öne sürdüğü şartlar üç maddeden ibaret olup birinci madde Polonya'da ikamet eden Fransa elçisinin itibarının iadesi, ikinci madde başhatmanın ve tarafgirlerinin emlak ve görevlerinde önceden buldukları gibi devam etmeleri, üçüncü madde ise ölen Polonya kralının oğullarının dava konusu olan taleplerinin yerine getirilmesi ile ilgilidir. BOA, A.DVN.DVE(4), 108/8, 22 Rebiülevvel 1179/8 Eylül 1765.

gerçekleştirdi, diğer devletlerin elçilerinin aleyhinde yürüttükleri faaliyetlere karşı kendisini Babıali nezdinde savunmak durumunda kaldı. Seçim Vergennes'in istediği şekilde sonuçlanmış olmasa da gayretleri Fransa Kralı XV. Louis tarafından görüldü ve takdir edildi.

4.4. Vergennes'in Gözüyle Osmanlı-Rus Savaşı'na Giden Süreç (1766-1768)

Polonya meselesinin merkezindeki Rusya, güçlenmeye ve Avrupa devletlerini tehdit etmeye devam ediyordu. Choiseul de bu doğrultuda Vergennes'e Rusya'nın Avrupa'daki hakimiyet alanı ile ilgili detaylı bilgi verdi. Polonya, Danimarka ve İsveç Rusya'nın etkisi altındaydı. Prusya da Rusya'nın bu ülkelerdeki tüm faaliyetlerini desteklemekteydi. Choiseul, bu durumda İngiltere ve yaptığı para yardımlarının payının büyük olduğunu ifade etti. İngiltere'nin amacının Fransa'ya karşı bir kuzey ligi/ittifakı oluşturmak ve birkaç sene içerisinde olmasa dahi Fransa'yı bir kara savaşına sürüklemek olduğunu belirtti. Bu rahatsızlık verici durumun üstesinden gelmek için Fransa'nın birkaç opsiyonu vardı. Fransa İsveç'te ne kadar harcama yaparsa yapsın üstünlüğü ele geçirememişti. Choiseul, İsveç'in Fransa ile eski bağlantılarını yeniden kuracağına, bu gerçekleştiğinde ise Fransa'ya yardım edemeyecek kadar zayıf düşmüş olacağına inanmaktaydı. Danimarka ise halihazırda güçlü değildi.

Bu nedenle Choiseul beklentilerinin Osmanlı Devleti'nden yana olduğu belirterek, Vergennes'e Rusya ve Prusya'nın temsilcileri hakkında Babıali'deki olumsuz etkiyi arttırmasını söyledi. Rusya'ya savaş açılmalıydı ve Choiseul'e göre bunu sağlayabilecek tek güç Osmanlı Devleti'ydi. Bunu söylerken Osmanlı Devleti'nin zayıfladığının farkında olduğunu vurgulamış, fakat önemli olanın Osmanlı Devleti'nin savaşı kazanması olmadığını ifade etmişti. Çünkü Fransa'nın asıl amacı II. Katerina'nın planlarına zarar vermektir ve Rusya'yı zayıflatmaktır. Bunun için savaşın ilan edilmesi yeterli olacaktır. XV. Louis, Choiseul'den bu tabloyu Vergennes'e aktarmasını istedi. Bu sayede Vergennes, Choiseul'ü III. Mustafa'nın Rusya'ya karşı bir savaşa girme konusundaki düşünceleri ile ilgili bilgilendirebilecekti. Bu mesele, elçiliğin küçük günlük işlerinden çok daha önemliydi. Artık Vergennes'in tek amacı ve motivasyonu mümkün olduğunu düşünüyorsa Osmanlı Devleti'ni Rusya ile savaşa sokmak olacaktır. Bu amaç için gerekli tüm para XV. Louis tarafından sağlanacaktı. Choiseul, bu konuda Vergennes'den ivedilikle cevap talep etti.⁴⁸⁶

Vergennes, yaklaşık bir ay sonra 28 Mayıs 1766 tarihinde Choiseul'ün bu mektubuna uzun bir cevap yazdı. Öncelikle Kuzey Avrupa'daki durum ve Prusya'nın tutumu ile ilgili

⁴⁸⁶ Vergennes'den Choiseul'e, 21 Nisan 1766, CP Turquie 142, s. 82-85.

değerlendirmeler yaptı. Rusya'ya karşı açılacak bir savaş konusunda ise Osmanlı Devleti'nin konumu ve gücü itibari ile bu rolü üstlenebilecek tek devlet olduğunu, fakat buna hazır veya istekli olup olmadıklarından emin olmadığını dile getirdi. Fakat kendisine verilen emri yerine getirmek için olabildiğince net biçimde çalışacağını söyledi. Bu noktada devlet yönetiminde etkili kişiler hakkında teker teker bilgi verdi. İlk olarak Sultan III. Mustafa'dan başladı. III. Mustafa'nın iyi yönlerinden bahsettikten sonra istikrarlı ve kalıcı bir konsey tarafından yönlendirilmediği için görüşlerinin tutarsız olduğunu söyledi. Sultanın bu tavrı Babıali'nin aldığı kararlarda belirsizlik ve dalgalanmalara neden olmaktaydı. Vergennes, III. Mustafa'nın karakterindeki en büyük iki engeli, çekingenliği ve cimriliği olarak belirtti.

Mevcut durumda sarayda padişahın yanında uzun yıllardır yer alan ve güvenini tam olarak kazanmış kişi şeyhülislamı. Şeyhülislam hakkında da detaylı bilgi veren Vergennes, onu tanıyanların sınırlı bir kapasitesi olduğunu söylediğini aktardı. Rus elçisi Obreskov'un şeyhülislam aracılığı ile Polonya'da olanlar hakkında Babıali'yi aldattığı iddia ediliyordu. Sultan ayrıca eskiden reis efendi o esnada da nişancı olan Mora paşasına da danışmaktaydı. Cesur ve hırslı olan paşa hakkında bilgi toplamak kolay değildi. Vergennes'in bu paşa ile reis efendi olduğu dönemde görüşmeleri olmuştu. Poniatowski ile ilgili yaklaşımın paşaya ait olduğunu söyleyen Vergennes, onun tutumundan dolayı Polonya konusunda uygun önlemlerin alınmadığını söyledi.

Vergennes, sultanın yakınındakiler hakkında bilgi verdikten sonra, Babıali'nin unsurlarına geçtiğini söyledi ve bilgi vermeye Sadrazam Muhsinzade Mehmed Paşa ile başladı. Osmanlı Devleti'nin komşularının işlerine karışmaktan kaçınması gerektiğini savunduğu için sadrazamın pek de öngörülü olmadığını, yönettiği devletin çıkarları hakkında bilgisi olmadığını düşünüyordu. Mehmed Paşa, reis efendi olduğu süreçte İstanbul'da sükuneti sağladığı ve mali açıdan istikrarı devam ettirdiği için görevini yerine getirdiğini düşünmüştü. Çünkü ona göre İstanbul'da dışarıdan gelen tehlikeden ziyade içeriden gelenleri önlemek elzemdi. Vergennes, sadrazamın ilkelerinin Fransa'nın lehine olmadığını belirtti. Çünkü Rusya'yı vermek üzere olduğu zararlı ilgili olarak kaçınılması gereken bir düşman olarak görmekteydi.

III. Mustafa'nın güvenini kazanmış olan sadrazam genellikle sadece onun emirlerini yerine getirmekle yetiniyordu, ona meseleler hakkında bilgi veriyor ve sadece zorunda kaldığı durumlarda kendi fikrini beyan ediyordu. Vergennes, mektubunda yeniçeri ağası ve kethüda hakkında da bilgi verdikten sonra reis efendiye geçiyordu. O esnada görevde olan reis efendi, Yenişehirli Esseyid Osman Efendi idi. Vergennes, Osman Efendi'nin bu göreve hazırlıksız

geldiğini, bu sebeple çekingen davrandığını, sadrazam ile farklı düşünmesi durumunda onun fikrini kabul edeceğini düşünüyordu.

Devlet yönetimi ile ilgili çizdiği bu portreden yola çıkarak Vergennes, bu kişilerinin yaklaşımı ile Fransa'nın planlarının uyumlu olmadığı sonucuna vardı. Türklerin savaştan korktuğunu belirtti, ama onları bu korkularıyla başbaşa bırakmaya gerek olmadığını söyledi. Rusya'nın hırsı ve başka olaylar Osmanlı Devleti'nin savaş konusundaki direncini kırabilir ve onu savaşa teşvik edebilirdi. Vergennes bu ihtimalden bahsetmiş olmasına rağmen savaş için çok ümitli olmadığını da dile getirdi. Ama bunu söylerken Osmanlı Devleti'nin tutumunun çok hızlı değişebileceğini de göz ardı etmemişti. Bu noktada Vergennes, bir öneride bulundu. Ona göre, müzakere ettiği kişilerin eğilimlerinin muhakkak göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Eğer savaş Osmanlı Devleti'ne yakın ve kaçınılmaz bir son olarak sunulursa muhataplarının korkacağını, Fransa'nın ise Babıali nezdinde itibarını kaybedeceğini düşünmekteydi. Bunun yerine daha dolaylı bir yol seçerek kendi düşünceleri ile çelişen hiçbir fikri desteklemeyecek olan Osmanlı Devleti'ni kendi çıkarları konusunda aydınlatması gerektiğini vurguladı. Bu sayede belki daha yavaş fakat etkili bir sonuç alma ihtimali artacaktı. Ayrıca bu amaç için kendisine gerekli parasal desteğin sağlanacağı yönündeki teminata da mevcut durumda ihtiyacı olmadığını dile getirdi. Sadece gerekli durumlarda uygun hediyeler hazırlamak için yetki talep etti.⁴⁸⁷

Vergennes bu görüşlerini iletmeden altı gün önce 22 Mayıs 1766 tarihinde İstanbul büyük bir depremle sarsılmıştı.⁴⁸⁸ Deprem etkileri uzun süre devam etti, Vergennes Babıali'nin depremlerin süreceği korkusuyla başka herhangi bir konuya odaklanamadığını bildirdi.⁴⁸⁹ Choiseul'den Vergennes'in tavsiyelerine gelen 19 Temmuz 1766 tarihli cevap ise tavsiyelerinin kabul görmediğini gösterdi. Choiseul, Vergennes'e Babıali'ye çıkarları hakkında brifing vermek dışında bir fikri olup olmadığını sordu. Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu durumu içler acısı olarak nitelendirdi, dikkatli olmadığı takdirde talihsiz durumlarla karşılaşacağını söyledi. Babıali'nin dostu olarak Fransa Kralı XV. Louis'nin vermek istediği mesaj bu şekildeydi. Choiseul, Polonya kralı seçilirken dahi Babıali'ye sorulmadığını vurgulayarak Sultan III. Mustafa'nın hem bölgedeki hem de devlet içerisindeki otoritesini

⁴⁸⁷ Vergennes'den Choiseul'e, 28 Mayıs 1766, AMAEF, CP Turquie 142, s. 86-97.

⁴⁸⁸ "Relation du tremblement de terre arrivé a Constantinople", 29 Mayıs 1766, AMAEF, CP Turquie 142, s. 104. Deprem ve sonuçları hakkında detaylı bilgi için bkz. Deniz Mazlum (2011). Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında 22 Mayıs 1766 İstanbul Depremi ve Ardından Gerçekleştirilen Yapı Onarımları. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, s. 17-28.

⁴⁸⁹ Vergennes'den Choiseul'e, 15 Temmuz 1766, AMAEF, CP Turquie 142, s. 126-127.

yeniden kazanması için savaşın kaçınılmaz olduğunu belirtti. Choiseul bu kışkırtıcı ifadelerle, savaşı Osmanlı Devleti için bir nevi fırsat olarak gördüğünü ima ediyordu. Vergennes'e bu amaca ulaşmak için tüm imkanlarını kullanmasını emretti.⁴⁹⁰ Vergennes, Choiseul'un mektubu henüz kendisine ulaşmamışken 14 Temmuz 1766 tarihinde Osmanlı Devleti'nin kesinlikle bir savaş istemediğini yazdı.⁴⁹¹

Vergennes, Choiseul ile yaptığı yazışmaları *Secret du Roi* kanalıyla XV. Louis'ye de gönderdi. Krala kendisine verilen emirlerin dışına çıkmadığını, olayların seyrine göre zaman zaman yöntem değiştirdiğini, Rusya konusunda Babıali'nin dikkatini uzun soluklu ve kalıcı çıkarlarına çekmeye çalıştığını belirtti. Babıali'yi Rusya ve Polonya arasındaki sınır düzenlemesinin uygunsuzluğuna müdahale etmek konusunda bir miktar ilerleme kaydettiğini ifade etti. Bu yeni sınır düzenlemesi, Rusya'nın Osmanlı Devleti sınırlarına doğru ilerlemesini kolaylaştıracaktı. Bu nedenle önlem almak gerekliydi. Vergennes, Hristiyanların kendilerine karşı birleşmeye hazır oldukları yönündeki inancın da Babıali'yi Polonya ile ilgili adım atmak konusunda korkuttuğunu söyledi. Yine de Vergennes, Babıali'deki yetkilileri aydınlatmak ve cesaretlendirmek için hiçbir fırsatı kaçırmayacağını, fakat sorumluluk almaya istekli olmadıkları takdirde yapabileceklerinin sınırlı olduğunu belirtti. Yetkililerin hiçbir şeyi hafife almadıklarını çünkü en ufak bir hatanın onlara çok pahalıya mal olacağını bildiklerini söyledi.⁴⁹²

23 Mart 1767 tarihli yazısında Vergennes'e göre Babıali yetkilileri Rusya'nın Polonya'daki hakimiyetinin gitgide arttığının ve bu durumun Osmanlı Devleti'ni etkileyeceğinin farkındaydılar, fakat çekingenlikleri ve konforları bu farkındalığa üstün gelmekteydi. Kendilerinden ödün verme korkusu, harekete geçmelerini engellemekteydi. Vergennes, Babıali yetkililerin ikna edilememesinin kendisinin ihmalkarlığından kaynaklanmadığını, onların fikirlerini değiştirmenin çok zor olduğunu vurgulama ihtiyacı hissetti.⁴⁹³

21 Nisan 1767 tarihinde de Babıali yetkililerinden emirlerine uygun yanıtlar alamadığını XV. Louis'ye tekrar bildirdi. Rus ordusunun Polonya'ya girecek olması artık bir problem değildi. Bazı birlikler çoktan girmişti ve Babıali de bunun farkındaydı. Vergennes de bu durumdan istifade etti ve daha önce çeşitli görüşmelerde sunduğu Rusya'nın Polonya'yı

⁴⁹⁰ Choiseul'den Vergennes'e, 19 Temmuz 1766, AMAEF, CP Turquie 142, s. 128-129.

⁴⁹¹ Vergennes'den Choiseul'e, 14 Temmuz 1766, AMAEF, CP Turquie 142, s. 168.

⁴⁹² Vergennes'den XV. Louis'ye, 18 Şubat 1767, AMAEF, CP Turquie Supplément 18, s. 4-8.

⁴⁹³ Vergennes'den XV. Louis'ye, 23 Mart 1767, AMAEF, CP Turquie Supplément 18, s. 8-9.

ezmesine ve köleleştirmesine izin vermemenin önemine dair düşüncelerini reis efendiye dragoman Deval aracılığı ile tekrar ilettili. Reis Efendi kendisine önerilen, Babıalı'nın Polonya'ya müdahalesi sonucu elde edebileceği çıkarlara karşı çıkmadı. Fakat bu çıkarları devletin diğer meselelerinden daha önemli görmediğini dile getirdi. Bu kaçamak cevaba hazırlıklı olmayan Deval, reis efendinin önyargısına karşılık veremedi.

Bu nedenle Deval, Babıalı'nın Polonya'daki Rusya despotizmini mümkün olan her şekilde sınırlamak konusunda sahip olduğu bilgileri aktarmakla yetindi. Deval'in bu yaklaşımı reis efendiyi kızdırmamıştı. Reis Efendi konunun önemini kabul etmiş, Babıalı'nın sergilediği belirsiz tutumla ilgili argümanından bahsetmişti. Ona göre kaçınılması gereken bir savaşla ilgili adımlar atılırken tehlikeden uzak durulmalıydı.⁴⁹⁴ Bu süreçte Babıalı'den beklediği cevapları alamayan Vergennes, Broglie'den yardım istedi.⁴⁹⁵ Fakat bu kanattan da umduğunu bulamadı. Aldığı tek cevap Fransa Kralı XV. Louis'nin çabalarından memnun olduğu ve faaliyetlerini azaltmadan sürdürmesi gerektiği yönündeki geri bildirimdi.⁴⁹⁶

Babıalı'yi aldığı emirler doğrultusunda etkilemeye çalışan Vergennes, yaptığı görüşmelerden sonra Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında gönderdiği mektuplarında hep aynı sonucu bildirdi, tüm girişimlerine rağmen Babıalı'nın savaş istemediği, Polonya'yı kendi haline bıraktığı sonucuna varmıştı.⁴⁹⁷ Sonuç alamamış olmaktan rahatsız olan Vergennes, 20 Ağustos 1767'de XV. Louis'ye ilerleme katedemediği için duyduğu üzüntüyü dile getirdiği bir mektup yazdı. Choiseul'ün Babıalı'deki yetkililerin eğilimlerini göz ardı ederek verdiği emirleri karşılayamadığından bahsetti. Kendisini yetersiz gördüğü noktalar için özür dileyen Vergennes, karşılaştığı engellerin Babıalı'nın onlara sunduğu gerekçelere karşı tutumundan kaynaklandığını söyledi.⁴⁹⁸

1768 yılına gelindiğinde Babıalı yetkililerinin Rusya'nın amacının Polonya'yı boyunduruk altına almak olduğunu görmesi uzun sürmedi. Fakat buna rağmen sessiz kalmaya devam ettiler. Nitekim Varşova'dan gelen ve Vergennes'in takdim ettiği havadis kağıtlarında

⁴⁹⁴ Vergennes'den XV. Louis'ye, 21 Nisan 1767, AMAEF, CP Turquie Supplément 18, s. 9-10.

⁴⁹⁵ Vergennes'den Broglie'ye, 21 Nisan 1767, AMAEF, CP Turquie Supplément 18, s. 10.

⁴⁹⁶ XV. Louis'den Vergennes'e, 23 Nisan 1767, AMAEF, CP Turquie Supplément 18, s. 11-12.

⁴⁹⁷ Vergennes'den XV. Louis'ye, 20 Mayıs 1767, AMAEF, CP Turquie Supplément 18, s. 12; Vergennes'den XV. Louis'ye, 22 Haziran 1767, AMAEF, CP Turquie Supplément 18, s. 15; Vergennes'den XV. Louis'ye, 8 Temmuz 1767, AMAEF, CP Turquie Supplément 18, s. 16-17; Vergennes'den Choiseul'e, 14 Temmuz 1767, AMAEF, CP Turquie 144, s. 4-15.

⁴⁹⁸ Vergennes'den XV. Louis'ye, 20 Ağustos 1767, AMAEF, CP Turquie Supplément 18, s. 19-20.

bu konu vurgulanmış, üstü kapalı olarak Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığı ve sessizliği eleştirilmişti.⁴⁹⁹

Rusya'nın eğilimlerinden açıkça haberdar olmalarına rağmen Rus elçisinin beyanlarına ve taahhütlerine hala olumlu yaklaşılmaktaydılar. Reis Efendi ile Rus elçi arasında bir görüşme gerçekleşmişti. Vergennes bu görüşmenin detaylarına hâkim olmamakla birlikte Rus elçinin bu görüşmede hükümetinin askıda kalan işlerini tamamladıktan sonra Polonya'daki birliklerini çekeceğini yazılı olarak beyan ettiğini söyledi. Vergennes'e göre Rusya'nın Polonya'dan işleri bittikten sonra çekileceğini beyan etmesi, ona zaman ve rahatlık kazandıracaktı. Vergennes, Rus elçinin yazılı beyan verdiğini nişancı paşadan öğrendiğini aktardı. Nişancı paşa da Rusya'nın verdiği teminatın aldatici olabileceğini düşünmüştü, fakat ona göre gerekli tedbirlerin alındığını ifade etti. Vergennes, Babıali'nin Rusya ile savaşa girmek konusunda çok dikkatli olduğunu yineleyerek, bu konuda harcadığı çabayı çoğaltmanın ve Babıali'yi savaşa girmenin gerekliliği konusunda zorlamanın güvensizliğe neden olabileceğini düşündü.⁵⁰⁰

Vergennes, Babıali'deki 'zayıf ve keyfine düşkün' yetkilileri Fransa'nın amacını gerçekleştirmesinin önündeki asıl engel olarak görüyor, bu özelliklerinden dolayı da Fransa'nın Rusya konusundaki öngürüleri gerçekleşirse uğrayacakları zarar konusunda endişeli olmadıklarını düşünüyordu.⁵⁰¹ Bu esnada Fransa'nın Kırım elçisi olan Baron de Tott, Vergennes'e Kırım hanının bir İstanbul ziyareti gerçekleştireceğini bildirdi. Vergennes'e göre bu ziyaret Babıali'nin aktif olarak ilgilenmemekte direndiği Polonya meselesinin bir karşı tarafı olduğunun göstergesiydi.⁵⁰² Tott, Kırım hanının İstanbul'a davet edilmesinin Rusya'ya karşı bir savaşın göstergesi olabileceğini düşünüyordu, fakat bu her ne kadar çok arzu etse de Vergennes'e düşük bir ihtimal gibi geldi. Çünkü İstanbul'da her şey oldukça sakindi.⁵⁰³

Vergennes'in savaş konusundaki görüşleri, Sadrazam Muhsinzade Mehmed Paşa'nın görevden alınması ile değişti. Koca Ragıp Paşa tarafından yetiştirilmiş olan Mehmed Paşa da onun gibi barış yanlısı bir tutuma sahipti. Mehmed Paşa bölgedeki kalelerin savunmasına güvenmediği için ihtiyatlı davranmayı tavsiye etmiş ve burada bir savaş başlatmanın tehlikelerini vurgulamıştı. Neticede bu tavrı güçsüzlük belirtisi olarak değerlendirildi ve

⁴⁹⁹ BOA, TSMA.e, 702/8, 10 Zilkade 1181/29 Mart 1768.

⁵⁰⁰ Vergennes'den Choiseul'e, 15 Ocak 1768, AMAEF, CP Turquie 145, s. 3-16.

⁵⁰¹ Vergennes'den Choiseul'e, 30 Ocak 1768, AMAEF, CP Turquie 145, s. 23-26.

⁵⁰² Vergennes'den Choiseul'e, 1 Şubat 1768, AMAEF, CP Turquie 145, s. 35.

⁵⁰³ Vergennes'den Choiseul'e, 5 Şubat 1768, AMAEF, CP Turquie 145, s. 41.

görevine son verildi.⁵⁰⁴ Yerine görevlendirilen Silahdar Hamza Paşa ise asker kökenliydi ve savaş yanlısı bir yaklaşımı vardı.⁵⁰⁵

Yağlıkçızade Mehmed Emin Paşa da takdim ettiği ve pek çok konuyu içeren raporunda Fransız elçiliği baş dragomanı Deval'in devlet protokollerine aykırı bir biçimde ve vakitli vakitsiz Babıali'ye gitmesinin dedikodulara ve savaş söylentilerine sebep olduğunu söylemişti. Öte yandan Fransızların Kırım'da ikamet eden bir elçileri olmasına rağmen muteber ve hitap yeteneği yüksek bir adamlarını sadece fitne çıkarmak için elçilik göreviyle Kırım'a göndermek istediklerine dair duyum aldığını ifade etti.⁵⁰⁶

Vergennes, XV. Louis'ye gönderdiği 8 Ekim 1768 tarihli mektubuna "Türkleri bu kadar uzun süre uyuşuk tutan büyüünün sonunda bozulduğunu" belirterek başladı. Babıali'nin Polonya'daki Rus birliklerinin geri çekilmesi talebinin reddedilmiş olması Osmanlı Devleti'nin atacağı adımlarda belirleyici olmuştu. Sadrazam Rusya'nın Polonya'daki varlığını sürdürmekte ısrarcı olacağını, amaçlarından birinin de Osmanlı Devleti'ne zarar vermek olduğunu anlamıştı. Bu yüzden Rusya'yı uyarmaktansa girişimlerini önlemeyi daha makul buldu. Bu görüşü Babıali'deki diğer yetkililerce de desteklendi. Vergennes, Babıali'nin Polonya'nın Rusya'nın hakimiyeti altına girmesini engellemek ve bu sayede kendi çıkarlarını korumak için başlangıçta öngörü ve kararlılık göstermediğini söylemişti. Şimdi ise Babıali yine aynı gerekçelerle ihmal ettiği bu savaşa girmeye karar verdi. Rusya'nın kibri komşularını ve tüm Avrupa'yı tehdit etmekteydi.⁵⁰⁷

Reis Efendi, Fransa hükümetine iletilmek üzere Vergennes'e verdiği 30 Ekim 1768 tarihli takrirden Rusya'nın Babıali ile arasındaki antlaşmaları ve iki devlet arasındaki barış halini ihlal ettiğini beyan etti ve argümanlarını sundu. Rusya, Osmanlı Devleti sınırları yakınında asker toplamak ve onlara savaş mühimmatı sağlamak için kaleler inşa etmekten bir an olsun vazgeçmemişti. Reis Efendi, III. August'un ölümünü takiben Rusya'nın Polonya tahtına ailesinde hiç kral olmayan ve kraliyete de layık olmayan birini Polonya halkının iradesine karşı gelerek desteklediğini ve bu tutumuyla Polonyalıları endişelendirdiğini hatırlattı. Reis Efendi

⁵⁰⁴ Yuzo Nagata (2020). Muhsinzâde Mehmed Paşa, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 49.

⁵⁰⁵ Hamza Paşa 22 Eylül 1768'de göreve başlamıştır. Göreve başladıktan sonra 6 Ekim 1768'de Osmanlı-Rus Savaşı başlamış, çok kısa bir süre sonra ise 20 Ekim 1768'de Hamza Paşa görevinden azledilmiştir. Mücteba İlgürel (1997). Silâhdar Hamza Paşa, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 15, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 515.

⁵⁰⁶ BOA, TSMA.e 709/69, tarihsiz.

⁵⁰⁷ Vergennes'den XV. Louis'ye, 6 Ekim 1768, AMAEF, CP Turquie Supplément 18, s. 153-154.

daha önce de Rus Elçisi Obreskov'dan seçim sürecinde Polonya'da bulunan birlikler ve Rusya'nın Poniatowski'nin seçimine dahil konusunda açıklama istendiğini söylemişti. Obreskov bu soruya Rusya'nın seçim ile ilgili kimseye şiddet uygulanmadığını belirterek cevap verdi. Fakat sonrasında Rusya, askeri birliklerini Osmanlı Devleti sınırında yer alan Balta'ya sevketti, bu birlikler erkek, kadın ve çocuk demeden binden fazla Müslümanı katletti. İlgili takdirde Rusya'nın bu tutumunun 1711 yılında imzalanan 1721 yılında yenilenen Prut Antlaşması ve 1739 yılında imzalanan Belgrad Antlaşması'nın ihlali anlamına geldiği ifade edildi.

Bu gelişme üzerine Rusya'nın İstanbul Elçisi Obreskov Babıali'ye çağrıldı, fakat Sadrazam Hamza Paşa'nın sorularına yetkisi olmadığı gerekçesiyle cevap vermedi. Obreskov'un suskunluğu Babıali tarafından Rusya'nın ihlallerinin kabulü olarak değerlendirildi. Rus birliklerinin Polonya'dan tahliye edilmemiş olmasına bir açıklama istendiğinde ise Obreskov, Rusya tüm Polonyalılar tarafından tanınmadığı sürece birliklerin çekilmeyeceğini söyledi. Neticede ulemanın tavsiyesinin de bu yönde olmasıyla 6 Ekim 1768'de Rusya'ya savaş ilan edildi ve Obreskov ve yanındakiler tutuklanarak, Yedikule'ye gönderildi.⁵⁰⁸

Görüldüğü üzere Vergennes, Osmanlı Devleti'ni Rusya'nın Polonya'daki varlığı ile ilgili sık sık uyarılmış ve önlem alınması gerektiğini vurgulamış olmasına rağmen Babıali, Rus askerleri Osmanlı Devleti'nin Müslüman tebaasına zarar verene kadar somut bir adım atmadı. Neticede Vergennes'in yönlendirmesi ile olmasa da Osmanlı Devleti Fransa'nın çıkarlarına uygun olacak şekilde Rusya'ya karşı savaş ilan etti.

4.5. Vergennes'nin Evliliği ve Geri Çağırılması

Vergennes'in elçilik döneminde Polonya'daki taht mücadelesi ve bu konu merkezinde Rusya'nın tutumu en önemli konularındandı. Fransa Dışişleri Bakanı Choiseul, Vergennes'in Babıali'ye yaklaşımını gerektiği kadar sert bulmamaktaydı. Choiseul, Vergennes'in Babıali yetkilileri ile yaptığı görüşmelerde sonuç alamamasını da bu konuda yeterince ağırlığını

⁵⁰⁸ "Traduction d'une notte turque remise par le Reis effendi le 30 8bre 1768 pour M. l'ambassadeur de France", AMAEF, CP Turquie Supplément 18, s. 157-159. Yabancı ülke temsilcileri Osmanlı topraklarına girdikleri andan itibaren sultanın misafiri kabul edilirdi ve masrafları Osmanlı hükümeti tarafından karşılanırdı. Bu dönemde Osmanlı Devleti karşılıklı diplomasi yürütmüyordu. Tek taraflı diplomaside elçilerin kötü muameleye maruz kalması daha çok ihtimal dahilindeydi. Elçileri Yedikule'de hapsedme ise elçilere kötü muameleye örnek sayılabilir. Bu uygulama Osmanlılara mahsus değildi ve bazı gerekçeleri vardı. Diplomatların hapsedilmesi Moskova'da 1660 senesinde, Pekin'de de daha sonrasında uygulandı. Osmanlılar ise bu uygulamaya savaş zamanlarında başvurmaktaydı. Geoff Berridge, age, s. 114; Ahmet Nuri Yurdusev, age, s. 28.

koyamamasına bağıladı. Neticede bu gerekçelerin de etkisiyle Fransa Kralı XV. Louis, Vergennes'i elçilik süresinin olağan süreyi aştığı ve sağlık sorunları nedeniyle dinlenmesi gerektiğini söyleyerek elçilik görevinden geri çağırıldı. Vergennes'in yerine ise Chevalier de Saint Priest'yi görevlendirdi.⁵⁰⁹ XV. Louis bu görev değişimini 11 Kasım 1768 tarihli name ile III. Mustafa'ya bildirdi.⁵¹⁰ III. Mustafa da Vergennes vasıtasıyla XV. Louis'ye gönderilmek üzere hazırlattığı namesinde Vergennes'in basiretli, sadık ve maharetli oluşundan övgü ile bahsetti.⁵¹¹

Choiseul, Saint Priest'nin temmuz ayı içerisinde yola çıkacağını belirtti, Vergennes'e de onu İstanbul'a getiren gemi ile geri dönecek şekilde hazırlıklarını yapmasını emretti. Choiseul, Vergennes'in geri çağırılması ile ilgili belgeleri de bu sırada kendisine ilettecekti.⁵¹² Vergennes'in yerine görevlendirilen Saint-Priest de *Secret du Roi* üyesi olarak kabul edilmişti. Saint-Priest'ye de Vergennes ile benzer şekilde Rusya ve Polonya konularında talimatlar gönderildi.⁵¹³

Vergennes'in geri çağırılmasında özel hayatının da etkisi oldu. Fransa Kralı XV. Louis'nin izni olmadan gerçekleştirdiği evliliği sarayda yankı buldu. Vergennes ile Anne Du Vivier 9 Mart 1767'de evlenmişti.⁵¹⁴ Anne Du Vivier, soylu bir aileye mensup değildi. Fakat Levanten⁵¹⁵ olan Du Vivier ailesinin Latin cemaati içerisinde saygın bir yeri vardı. Anne Du Vivier, İtalyanca, biraz İngilizce ve iyi derecede Yunanca ve Türkçe biliyordu.⁵¹⁶ Babası Henri Du Vivier'in kökenleri biliniyor olmasına rağmen mesleği hakkında bilgi mevcut değildi. Dolayısıyla İstanbul'a neden geldiğini tespit etmek zor görünmektedir. Ticaret ile uğraşmış

⁵⁰⁹ Saint-Priest'ye Vergennes'in yerine İstanbul elçisi olarak görevlendirildiği 22 Nisan 1768'de bildirildi. Kendisini İstanbul'a götürecek olan gemi 1 Temmuz itibarıyla Toulon'da hazır olacaktı. Eğer karayolu ile gitmek istiyorsa bu talebini vakit kaybetmeden iletmesi söylenmişti. Choiseul'den Saint-Priest'ye, 22 Nisan 1768, AMAEF, CP Turquie 145, s. 132.

⁵¹⁰ BOA, A.DVNSNMH.d, 8/409, 1 Receb 1182/11 Kasım 1768.

⁵¹¹ BOA, A.DVNSNMH.d, 8/410, Evahir-i Receb 1182/5 Aralık 1768.

⁵¹² Choiseul'den Vergennes'e, 25 Nisan 1768, AMAEF, CP Turquie 145, s. 135.

⁵¹³ XV. Louis'den Saint-Priest'ye, 13 Mayıs 1768, (1866). M. E. Boutaric (Haz.), *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie*, c. I, Hachette Livre, Paris, s. 362-363; XV. Louis'den Broglie'ye, 29 Ocak 1768, (1866). M. E. Boutaric (Haz.), *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie*, c. I, Hachette Livre, Paris, s. 361.

⁵¹⁴ Evlilik tarihi ile geri çağırılması arasında yaklaşık bir sene olması tek nedenin izinsiz evlenmesi olmadığını göstermektedir.

⁵¹⁵ Osmanlı Devleti'nde Latinler Osmanlı Latini ve Levanten şeklinde iki gruba ayrılmaktaydı. Osmanlı Latinleri gayrimüslim olan Osmanlı tebaasını ifade derken, Levantenler yabancı vasıflı Latinleri kapsamaktaydı. Levantenlerin kapitülasyonlardan istifade etme hakları vardı. Rinaldo Marmara (2019). *Osmanlı Başkentinde Bir Levanten Semti Galata-Pera*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 28-29.

⁵¹⁶ Antoine Gautier & Marie de Testa, age, s. 93.

olması muhtemeldir. İstanbul'a geldikten sonra 29 Nisan 1726 tarihinde Santa Maria Draperis Kilisesi'nde Maria Bulò ile evlenen Henri Duvivier bu sayede Pera'da yaşamaya başlamıştı.

Anne Duvivier ilk evliliğini genç yaşta 16 Temmuz 1752 tarihinde Santa Maria Draperis Kilisesi'nde Francesco Testa ile yapmıştı. Testa ailesi XV. yüzyıldan bu yana İstanbul'da yerleşikti ve soylu kökenlere sahipti. Fakat Anne Duvivier'in evliliği fazla uzun sürmedi, Testa evliliklerinden neredeyse iki sene sonra 15 Haziran 1754'te öldü. Vergennes ile Anne Duvivier muhtemelen Latin cemaatinin etkinliklerinden birinde tanıştı. İlk çocukları Constantin 31 Ekim 1761'de doğdu ve 1 Kasım 1761'de Santa Maria Draperis Kilisesi'nde vaftiz edildi. İkinci çocukları Louis Charles Joseph de 17 Mart 1765'te doğdu.⁵¹⁷

Vergennes çocuklarının annesi ile evlilik resmi prosedürünü de tamamlamak istemekteydi. Fakat kraliyet kuralları diplomatların evliliğini çok sıkı kurallara bağlamıştı. Fransa kralı yurtdışında görev yapan elçilerinden bu kurallara bağlı kalmalarını beklemekteydi. Kralın izniyle evlilik mümkündü, fakat pek sık gerçekleşmezdi. Anne Duviviers, soylu bir aileye mensup değildi. Bu durum muhtemelen Vergennes'in evlilik izni talep etmemesindeki temel etmendi. Vergennes çocuklarının kayıt dışı olma durumu da ayrı bir problem idi.

1764'te Osmanlı Devleti'ndeki Fransızların kayıt listesi hazırlanmıştı ve Vergennes çocukları bu listede yer almıyordu.⁵¹⁸ Vergennes izinsiz evlilik yapmanın risklerini biliyordu ve daha fazla bekleyemezdi. Vergennes ve Duvivier 9 Mart 1767 tarihinde Saint-Louis Fransız Kilisesi'nde Vergennes'in dragomanlarından Alexandre Philibert Deval, Anne Duvivier'in kardeşi Antoine Vivier ve Vergennes'in sekreteri René Louis Amédée Raulin'ın şahitliğinde resmi olarak da evlendi. Vergennes krala haber vermeden evlenmiş olmasına rağmen evliliğini ilan etti. Dışişleri Bakanı Choiseul, evlilik haberine karşı herhangi bir yaptırımdan söz etmese de "bana karınızın adını ve statüsünü söylemeyi unuttunuz" ifadeleriyle sertliğini ifade etti.⁵¹⁹

Vergennes, geri çağrıldığını bildiren mektuptan sonra Choiseul'e gönderdiği cevapta içerisinde bulunduğu "utanç verici" olarak ifade ettiği durumdan bahsetti. Vergennes öncelikle karısının hamile olduğunu, doğumun muhtemelen aralık ayı sonunda veya ocak ayı başında gerçekleşeceğini belirtti. Temmuz ayında yola çıkacak olan Saint-Priest'nin İstanbul'a Eylül ayından önce varamayacağını, vardıktan sonra da kendisinin kırk günden fazla Saint-Priest ile

⁵¹⁷ Antoine Gautier & Marie de Testa, age, s. 85-89.

⁵¹⁸ Listenin tamamı için bkz. "État des françaises résidents dans les échelles du Levant & de Barbarie", 12 Kasım 1764, AMAEF, 50 MD Turquie 7, s. 138-139.

⁵¹⁹ Antoine Gautier & Marie de Testa, age, s. 90-91.

kalması gerekeceğini söyledi. Vergennes'e göre Osmanlı Devleti, kendisini halefi Saint-Priest tamamen akkredite olduktan sonra görevden alacaktı. Saint-Priest'nin muhataplarına takdim edilmesini içeren bu akkreditasyon sürecini de göz önüne aldığında Vergennes, kralın gemisinin kasım ayı ortasından önce ayrılmasının mümkün olmadığını düşündü.

Bu esnada karısının hamileliği sekizinci ayında olacaktı. Vergennes yılın fırtınalı mevsiminde karısını bu gemiye bindirmek istemiyordu. Derhal dönmesi gerekiyorsa her ne kadar bu onu manevi olarak etkileyecek olsa da ailesini geride bırakma fedakarlığını gösterebileceğini de ilave etti. Eğer karısı doğum yaptıktan çok kısa bir süre sonrasına kadar daha kalmasına izin verilirse bu süreyi kesinlikle suistimal etmeyeceğini, bu süreçte Saint-Priest'ye yük olmayacağını, ona kendi elçilik dönemi ile ilgili gerekli bilgileri aktardıktan sonra kendisi sormadığı sürece elçilik işlerine dahil olmayacağını özellikle belirtti.

Talebinin kabul edilmesi durumunda ise bir fırkateyn talep etmediğini 1769 yılı bahar aylarında iyi bir ticaret gemisine binmesine izin vermelerinin yeterli olacağını söyledi.⁵²⁰ İstanbul'dan ayrılışı kişisel bir nedenden dolayı erteleneceği için düzenli maaş beklentisi olmadığını, fakat bir miktar maddi desteğe ihtiyacı olacağını belirtti.⁵²¹ Vergennes, bu talebinin üzerinden henüz bir ay geçtikten sonra Choiseul'e gönderdiği mektubunda karısının düşük yaptığını "kışı İstanbul'da geçirme talebine neden olan gerekçenin artık var olmadığı" ifadeleriyle bildirdi.⁵²²

Vergennes'in görevinin bitip yerine Saint-Priest'nin atandığı Fransa Kralı XV. Louis tarafından sadrazama gönderilen 16 Temmuz 1768 tarihli mektup ile bildirildi.⁵²³ Vergennes, İstanbul'dan ayrılmadan önce uğurlanmak üzere 17 Aralık 1768'de Sultan III. Mustafa'nın huzuruna kabul edildi. Vergennes ve ailesi 1769 yılı Ocak ayının sonunda yola çıktı ve elli günlük bir yolculuktan sonra Toulon limanına vardı.⁵²⁴

Vergennes Versailles'a vardıktan sonra elçiliği süresince yürüttüğü faaliyetlerinin sonucunu ve kendisine tahsis edilen fonlardan yaptığı üç milyon livres tutarındaki tasarrufunu hükümete sundu. Bu hizmetlerinden dolayı Vergennes'e büyük bir ikramiye ve yüksek bir

⁵²⁰ Saint-Priest İstanbul yolculuğunu deniz yolu gerçekleştirmemiştir. Bu durumda Vergennes'in onu getiren gemi ile geri dönmesi mevsuzu kapanmıştır. *Gazette de France*, 26 Eylül 1768, s. 318.

⁵²¹ Vergennes'den Choiseul'e, 31 Mayıs 1768, AMAEF, CP Turquie 145, s. 189-190.

⁵²² Vergennes'den Choiseul'e, 30 Haziran 1768, AMAEF, CP Turquie 145, s. 209-210.

⁵²³ Belgenin tercümesi 16 Receb 1182 tarihlidir. BOA, A.DVNSNMH.d, 17/112, 16 Receb 1182/26 Kasım 1768.

⁵²⁴ Antoine Gautier & Marie de Testa (2013). Anne Duvivier, Comtesse de Vergennes (1730?-1798), *Ambassadrice de France a Constantinople*, Antoine Gautier & Marie de Testa (Ed.), *Drogmans, Diplomates et Ressortissants Européens Aupres de la Porte Ottomane*, Les Editions Isis, İstanbul, s. 92.

emekli ikramiyesi verildi. Fakat mesleđi ile ilgili talepleri reddedildi ve eđi hűkűmet tarafından kabul edilmedi.⁵²⁵

⁵²⁵ Antoine Gautier & Marie de Testa, age, s. 92.

5. VERGENNES'İN İSTANBUL ELÇİLİĞİ SONRASINDAKİ HAYATI

5.1. Toulongeon: Yeni Görev Bekleme ve Toprak Soyluluğu Statüsü Alma

Çeşitli görevlerle Fransa'dan uzakta geçen uzun yıllardan sonra Vergennes için Toulongeon'da yeni bir hayat başladı. Burada, İstanbul'dan Versailles'ya dönüşünde maruz kaldığı olumsuz sözlerden uzakta olması kendisini teselli etmesine yardımcı oldu. Toulongeon'da geçirdiği sessiz ve mutlu günlerinde mesleki ilerleyişi durmuş olmasına rağmen Versailles'ı ve hükümeti uzaktan gözlemlemeye devam etti.⁵²⁶ Çocuklarının büyüdüğünü izledi ve dosyaları üzerinde çalışmaya devam etti. Bu süreçte eylemsizlik, öncesinde aktif bir kariyeri olan Vergennes için zorlayıcı oldu.⁵²⁷

Toulongeon'da kendisini çocuklarının eğitime ve toprakları ile ilgilenmeye adadı. Toulongeon'daki asıl amacı oğlu Constantin'i devlet hizmeti ve sıkı çalışma hayatında yer bulabilmesi için "makul bir adam" (homme raisonnable) olarak eğitmek oldu. Sonrasında ise onun askeri aristokrasi sınıfına dahil olabilmesi ve Versailles'daki hayatını kolaylaştırmak için mümkün olan her şeyi yapacaktı.⁵²⁸

Vergennes'in eşi Anne Duvivier'e gelince İstanbul'da sevgilisi veya gizli karısı olduğu zamanlara göre Toulongeon'da birbirlerini daha yakından tanıma fırsatı elde etmişlerdir. Vergennes, pek çok diğer saray soylularının aksine karısına her zaman sadık kalmıştır. Sık sık hastalanan eşinin sağlığı ile her zaman yakından ilgilenmiş ve endişeli bir eş olarak uykularını ve beslenmesini dahi takip etmiştir. Eşi için duyduğu bu kaygı, Versailles'daki saray mensupları için genellikle bir alay konusu olmuştur. Ailesine bağlılığı küçümsenmiştir.⁵²⁹

Vergennes'in Toulongeon'da ailesi veya topraklarıyla ilgileniyor olması mesleğinden tamamen uzaklaştığı anlamına gelmemekteydi. Unutulduğunu düşünse dahi sık sık Paris'i ve Versailles Sarayı'nı ziyaret etti. Kendisini Fransa Kralı XV. Louis'ye doğrudan bağlayan *Secret du Roi* mensubuydu ve bu bağın kopmasını istemeyecek kadar mesleğine bağlıydı. XV. Louis'ye gönderdiği 19 Temmuz 1768 tarihli mektubunda *Secret du Roi* çerçevesindeki

⁵²⁶ Mayer'e göre Vergennes bu süreçte diplomasiyle içiçe olmadığı için mutluydu. Dolayısıyla gözlerini ne Versailles Sarayı'na ne de Paris'e çevirmişti. Charles Joseph de Mayer (1789). *Vie Publique et Privée de Charles Gravier Comte de Vergennes*. Chez Maradan, Paris, s. 69.

⁵²⁷ Charles de Chambrun (1939). Les Leçons de Vergennes: Autrefois, Aujourd'hui. *Revue des Deux Mondes* (1829-1971), 51(4), s. 843.

⁵²⁸ Orville Murphy (1982). Charles Gravier, Comte de Vergennes, French Diplomacy in the Age of Revolution: 1719-1787. State University of New York Press, Albany, s.172-173.

⁵²⁹ Price Munro, Preserving Monarchy, Cambridge University Press, Cambridge 1995, s. 7; Orville Murphy (1982). *Charles Gravier, Comte de Vergennes, French Diplomacy in the Age of Revolution: 1719-1787*. State University of New York Press, Albany, s. 173.

faaliyetlerine vurgu yaptı ve kralın hizmetinde çalışmaya devam etmekten onur duyacağını belirtti.⁵³⁰

Vergennes, Toulangeon'da bulunduğu sırada Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Choiseul ile de yeniden diplomatik serviste görev almayı talep ettiğine dair yazışmalar yaptı. Fakat hiçbir mektubuna beklediği cevabı alamadı. Hatta bir seferinde Choiseul, yetkilerinin Vergennes'in talebini karşılamak için yeterli olmadığını, kendisinin de bildiği üzere dışişleri bakanlığındaki pozisyonlara atamaları bizzat kralın yaptığını belirterek bir anlamda taleplerinden vazgeçmesini sağlamaya çalıştı.

Vergennes, Paris'e gittiği zamanlarda, orada emekliliğini geçiren, amcası Chavigny ile de sık sık görüştü. Bu ziyaretlerde siyaset, diplomasi ve Versailles'da olup bitene dair konuşmuş olmaları muhtemeldir. Vergennes, Paris'teyken zaman zaman Broglie ile de bir araya geldi. Broglie, Vergennes'in Doğu Avrupa ve Osmanlı Devleti'ne dair tecrübesinin ve bilgisinin farkında olduğundan Vergennes'a söz konusu bölgelere dair bilmek istediği her şeyi soruyordu. Yaptığı görüşmelere bakılırsa Vergennes, her ne kadar Toulangeon'daki sakin hayatından memnun olsa da diplomasiye olan ilgisini hiçbir zaman kaybetmemişti.

Vergennes'in Toulangeon'da kaldığı mülk bir süre sonra kendisine ait olacaktı. Bu araziye sahip olma hikayesi ise şu şekildeydi: Amcası Chavigny Toulangeon'daki söz konusu araziye 1756 senesinde almış ve 1757 senesinde kendi adına düzenlenen patent belgesi ile Toulangeon topraklarının sahibi Comte de Toulangeon unvanını kullanma hakkı elde etmişti. Chavigny bekar olduğu ve çocuğu olmadığı için aynı belgede erkek kardeşi ve ondan sonra yeğeni ve yeğenin çocuklarını bu mülkler üzerinde mirasçı ilan etti. Bu girişim bir nevi aristokraside yükselme stratejisiydi. 1765 senesinde yeniden kontluk statüsü elde eden bu toprakların kaydı bu sefer Vergennes ve erkek kardeşi Jean Gravier adına yapıldı. Çünkü Chavigny'nin yeğeni Théodore çiçek hastalığından ölmüştü.⁵³¹

Chavigny'nin 1771 yılındaki ölümünden sonra da XV. Louis bir başka patent belgesi ile toprakların ve unvanın Vergennes ve kardeşine geçişini onayladı. 1779 senesinde ise kontluğun adını Toulangeon'dan Vergennes'e çevirdi ve bu sayede *noblesse de robe* sınıfı mensubu olan Vergennes ve soylu olmayan karısı, Monsier le Comte ve Madame la Comtesse de Vergennes unvanlarını aldılar. Bu sayede Vergennes ailesinin sosyal statüsü yükseldi.

⁵³⁰ Vergennes'den XV. Louis'ye, 19 Temmuz 1768, AMAEF, CP Turquie Supplément 18, s. 138.

⁵³¹ Bernard de Montferrand (2017). *Vergennes La Gloire de Louis XVI*. Tallandier, Paris, s. 101-102.

XVIII. yüzyılda statü, her şeyden önce birinin kılıç veya elbise sayesinde taşıdığı soyluluktur. Unvanlı bir toprağın getireceği itibarın farkında olan amcası Chavigny arazisini Vergennes ve abisine bırakarak sosyal konumlarının onaylanmasına yardımcı olmuştur. Eğer amcasının bu girişimi olmasaydı Vergennes, Dijon'daki ticaret bürosu üzerinden ancak ikinci derecede bir soyluluk statüsü kazanabilirdi.⁵³²

Vergennes'in İstanbul'dan dönüşünde Versailles'da karşılaştığı olumsuz hava göz önüne alındığında kendisine yeni bir görev verilmesi olası bir durum değildi. Fakat Vergennes basit bir strateji uygulamış, uzakta dahi olsa Fransız diplomasisini takip etmeye ve hükümetle iletişimi koparmayarak kendisini hatırlatmaya devam etmişti.⁵³³

Görüldüğü gibi Vergennes, Toulangeon'da diplomasiden uzak ailesiyle sakin bir hayat sürüyor gibi görülmekteydi Versailles'daki gelişmeleri yakından takip etmeye, tekrar bir görev almak için gerekli girişimlerde bulunmaya devam etti. Diploması hayatının ayrılmaz bir parçası haline gelmişti.

5.2. Stockholm: Mesleğe Dönüş ve İsveç Elçiliği

Vergennes, Mart 1771'de Fransa'nın Stockholm temsilciliğine elçi olarak görevlendirildi.⁵³⁴ İsveç'e gönderilecek kişinin kim olacağı özellikle İsveç ile ilgili planları olan diğer devletlere karşı siyasi üstünlüğü ele geçirmek açısından çok önemliydi.⁵³⁵ Vergennes'in sağgörüsünün farkında olan Broglie, Fransa Kralı XV. Louis'ye ısrarla Vergennes'i İsveç elçiliği için tavsiye etti.⁵³⁶ İstanbul elçiliği esnasında izinsiz ve habersiz evlenmiş olmasından dolayı Vergennes'e hala öfkeli olan XV. Louis'nin Broglie'nin mektubunun kenarına şu şekilde not aldığı söylenir: "Vergennes'in seçimini onaylamıyorum. Beni zorlayan sensin. Gitmesine izin ver. Fakat çirkin karısını yanında götürmesini yasaklıyorum."⁵³⁷

⁵³² Bernard de Montferrand, age, s. 102.

⁵³³ Bernard de Montferrand, age, s. 101.

⁵³⁴ Aslında bu görevlendirme şaşırtıcıydı. Çünkü birkaç hafta önce bu pozisyon için Comte d'Usson düşünülmüştü. Mayer'e göre Vergennes, ilk atandığında görevi d'Usson'a bırakmayı düşündü. En az Vergennes kadar hassas olan Usson, hükümetin tercihine saygı duydu. Charles Joseph de Mayer, age, s. 70. Vergennes'in görevi bittikten sonra ise daha önce düşünüldüğü gibi Usson İsveç'e elçi olarak görevlendirildi. Musée-Galerie de la Seita (1987). *Vergennes et la Politique Étrangère de la France à la Veille de la Révolution*. Musée-Galerie de la Seita, Paris, s. 55.

⁵³⁵ Charles Joseph de Mayer, age, s. 69.

⁵³⁶ Jean François Labourdette (1990). *Vergennes Ministre Principal de Louis XVI*. Editions Desjonquères, Paris, s. 54.

⁵³⁷ Charles de Chambrun (1939). Les Leçons de Vergennes: Autrefois, Aujourd'hui. *Revue des Deux Mondes (1829-1971)*, 51(4), s. 843.

Bu görevlendirme için Vergennes'in maaşı 80000 livres'e ek olarak ayda 7000 livres olarak belirlendi. Ayrıca kendisine seyahat, eşya ve Stockholm'e vardktan sonraki ilk ihtiyaçları için 150000 livreslik ekstradan bir ön ödeme de yapıldı. Vergennes bu göreve kralın emrettiği gibi ailesini geride bırakarak gitmek zorunda kaldı. Stockholm görevi İstanbul görevinden farklıydı. Hissettiklerini yazışmalarında dahi saklamadı ve 16 Haziran 1771 tarihli mektubunda İsveç'in kendisine tamamen yabancı olduğunu ve uzunca bir süre de öyle kalacağını ifade etti.⁵³⁸

İsveç Kralı Adolphe Frederick'in vefat haberi Fransa'ya ulaştığında Fransız hükümeti bu habere kayıtsız kalamazdı. Çünkü İsveç tahtına henüz yirmi beş yaşında olan III. Gustave geçecekti. III. Gustave babasının vefat haberini Fransa'dayken almıştı. O esnada Fransa'da bulunma nedeni Fransa'nın Dışişleri Bakanı Choiseul ile görüşmeye⁵³⁹ gelmiş olmasıydı. Haberi alan III. Gustave, Fransa'dan hemen ayrılmadı. Çünkü İsveç tahtına geçmesi konusunda Fransa'nın yardım edip etmeyeceğini Stockholm'e dönmeden önce öğrenmek istiyordu. İsveç kralının yetkileri kısıtlanmış durumdaydı. Dolayısıyla III. Gustave, krallık makamının otoritesini yeniden kazanmak için Fransa'nın desteğine ihtiyaç duymaktaydı. Amacına ulaşabilmesi için XV. Louis'den maddi destek sözü aldıktan sonra 18 Mart 1771 tarihinde Paris'ten ayrıldı.⁵⁴⁰

Kralın yetkilerinin ne zaman ve nasıl kısıtlandığı konusuna değinilecek olursa, İsveç Kralı XII. Charles'ın vefatından sonra ülkede monarşi karşıtı 1720 Anayasası⁵⁴¹ yürürlüğe girmiş ve bu anayasa ile iktidar soylular, rahipler, burjuva ve köylülere oluşan dört sınıfın temsilcilerinin biraraya geldiği bir *diet* ve senatonun eline geçmişti. Dolayısıyla seçilmiş kralın yetkileri önemli ölçüde kısıtlanmıştı.⁵⁴² Temsilciler *diet* için üç yılda bir toplanmaktaydı.⁵⁴³

⁵³⁸ Musée-Galerie de la Seita, age, s. 56-58.

⁵³⁹ Bu görüşmenin nedeni Choiseul'ün Fransa'nın İsveç'teki konumunu güçlendirmek için kralın yetkilerini artırmanın faydalı olacağını düşünmüş olmasıydı. Bu durumda Fransa, İsveç'te bir *coup d'état*'ı desteklemeye karar vermişti. Bu sebeple III. Gustave ile bir görüşme ayarlandı. Ancak görüşme, XV. Louis, Choiseul'ü III. Gustave yolda iken görevden aldığı için gerçekleşemedi. Fakat XV. Louis, İsveç konusunda Choiseul'ün çizdiği çizgide devam etmeye karar verdi. Orville Murphy, age, s. 180-182.

⁵⁴⁰ Orville Murphy, age, s. 183.

⁵⁴¹ Orijinal dilinde *Regeringsform* olarak bilinen bu anayasa genellikle "instrument of government" olarak bilinmektedir. Charlotta Wolff (2016). *Noble Conceptions of Politics in Eighteenth-Century Sweden (ca 1740-1790)*. Studia Fennica Historica, Helsinki, s. 30.

⁵⁴² Merry E. Wiesner-Hanks (2014). *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 494.

⁵⁴³ Charlotta Wolff, age, s. 29.

Parlamentoya (*Riksdag*) dayalı bir yönetimle idare edildiği için İsveç'in özgürlük devri⁵⁴⁴ olarak nitelendirilen bu dönemde, biri Fransa ile ittifaka bağlı diğeri ise Rusya taraftarı kökten zıt iki parti siyasi hayata hakimdi.⁵⁴⁵ İsveç'in uluslararası prestijini geri kazanmasına ve Rusya'nın İsveç üzerindeki etkisini azaltmasına yardım etmek isteyen Fransa 1771 senesinde monarşik otoritenin yeniden kurulması için çabalayan partiyi yani *les chapeaux*yu destekledi. Rusya'nın desteklediği parti ise *les bonnets* idi. Tüm bunların yanısıra ülkede yolsuzluğun olması da İsveç tacının gücünü azaltmış ve ülkeyi dış güçlerin müdahalesine açık hale getirmişti.⁵⁴⁶

III. Gustave, kraliyet otoritesine eski gücünü geri kazandırmak konusunda kararlıydı. Fakat 1720 Anayasası'nın savaştan değiştirilmesi kolay değildi. Çünkü Rusya, İsveç'in bir daha mutlak bir hükümdarın altında güçlenmeyeceğinden emin olmak için 10 Eylül 1721 tarihinde imzalanan Nystad Antlaşması ile İsveç'in büyük devlet konumunu sona erdirmişti.⁵⁴⁷

III. Gustave, Fransa'nın desteğini almak için Fransa Kralı XV. Louis ve yeni Fransa Dışişleri Bakanı Duc d'Aigullion ile görüştü. Bu durumda Stockholm'e kendini kanıtlamış bir diplomatın gönderilmesi ihtiyacı doğdu. Gönderilecek diplomatın yeni hükümdara tavsiyelerde bulunabilecek, hükümdarın yanlış bir adım atmasını engelleyebilecek ve hatta onu yönlendirebilecek, Fransa'nın desteklediği siyasi partinin kazanması ve hükümdarın otoritesinin yeniden inşa edilmesi için Fransa'nın sağladığı ekonomik yardımların uygun yerde kullanıldığından emin olacak bir yapıda olması gerekmektedir. Dolayısıyla Vergennes'e verilen bu görev aynı zamanda bir arabuluculuk ve danışmanlık göreviydi.⁵⁴⁸

Vergennes, İsveç'e vardığında *diet* seçimleri çoktan gerçekleşmiş, vekillerin kendilerini çeşitli partilere satışı sundukları zaman gelmişti. Bu atmosfer içerisinde Vergennes de derhal parti siyasetine dahil oldu ve parası ile bazı pozisyonları garanti altına almaya çalıştı. Fakat bu işin tahmin ettiğinden daha fazla para gerektirdiğini anlaması fazla uzun sürmedi. Aslında bu durumu daha Versailles'dayken öngörmüş ve kendisine tahsis edilen paraya ilaveten 2.000.000 *livrese* daha ihtiyacı olacağını söylemiş, aksi takdirde beklendiği kadar faydalı olamayacağını

⁵⁴⁴ Kemal Beydilli (2001). İsveç, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 408. Özgürlük devri olarak bilinen bu dönemde soylulara verilen ayrıcalıklar genişletilmiş, dolayısıyla yönetim de büyük ölçüde onların elinde olmuştu. Charlotta Wolff, age, s. 11.

⁵⁴⁵ Les Chapeaux ve les Bonnets

⁵⁴⁶ Musée-Galerie de la Seita, age, s. 55.

⁵⁴⁷ Kemal Beydilli (2001). İsveç, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 408.

⁵⁴⁸ Musée-Galerie de la Seita, age, s. 55.

belirtmişti. Neticede Vergennes'e gereken ödeme yapıldı, ancak İsveç'e vardıktan sonra bu desteğin de yeterli olmayacağı anlaşıldı.

Vergennes, İsveç'e ilk gittiğinde bir süre bakanlıktan talimat almadı. Çünkü Choiseul'ün yerine henüz yeni bir dışişleri bakanı atanmamıştı. Nihayetinde XV. Louis, Duc d'Aiguillon'u dışişleri bakanı olarak görevlendirdi. Aiguillon'un Fransa'nın İsveç politikasına yaklaşımını bildikleri için bu seçim Vergennes'i de İsveç Kralı III. Gustave'ı da memnun etti. Vergennes, tecrübesiz ve genç olduğu her fırsatta vurgulanan III. Gustave'ın sanıldığına aksine yetenekleri olduğunu keşfetti. *Dietin* açılışında kralın yaptığı konuşmanın etkilerini gözlemleyerek özellikle hitabetinin ne kadar kuvvetli olduğunu farkettiler.

III. Gustave'ın açılış konuşmasından sonra çeşitli tartışmalar başladı ve rakiplerinden sert açıklamalar geldi. Karşılıklı olarak devam eden bu çekişmelerden dolayı III. Gustave üç aydır hüküm sürüyor olmasına rağmen taç giyme törenini gerçekleştirememişti. Bu ortamda XV. Louis'den III. Gustave'ın ihtiyatlı olmasını sağlamak yönünde tavsiyeler alan Vergennes, onun olaylar karşısındaki tutumundan olumlu anlamda etkilendi.

III. Gustave'ın taç giyme töreni gecikirken *diet* oturumu da gittikçe uzadı.⁵⁴⁹ Bu durumda Vergennes'in III. Gustave'ı desteklemeleri için üyelere ödediği para da gün geçtikçe artıyordu. Dışişleri Bakanı Aiguillon, Vergennes'e harcadıkları meblağa rağmen hala değişen bir şey olmadığını, bu para yardımlarının Fransız hazinesine ciddi anlamda yük olduğunu belirterek İsveçlilere yaptıkları yardımlara devam edemeyeceklerini bildirdi.⁵⁵⁰

Neticede Fransa'dan gelen yardım kesilince III. Gustave'ın durumu kötüye gitmeye başladı. Bu durum, Vergennes'i de en az III. Gustave kadar endişelendirdi. Çünkü para gönderilmezse Vergennes, kral lehine kişileri satın alamayacak, Rusya daha güçlü hale gelecek, Fransa'nın çıkarları zarar görecektir ve dolayısıyla Stockholm'deki görevinde başarısız sayılacaktır. Her ikisi de kararın yeniden gözden geçirilmesi için Versailles'a yazdı. III. Gustave'a gönderdiği kişisel ve gizli cevabında Aiguillon, yardım karşılığında Fransa'nın kendisinden beklediklerini ifade etti. Aiguillon, mektubunda açıkça III. Gustave'ın bir *coup d'état* (darbe) yapmasının gerekliliklerini açıklamış ve nasıl yapacağı yönünde hiçbir detay vermemesine rağmen böyle bir girişimde Fransa'nın kendisinin yanında olacağını söylemişti. Aiguillon aynı

⁵⁴⁹ Louis Bonneville de Marsangy (1898). *Le Comte de Vergennes: Son Ambassade en Suède 1771-1774*. Librairie Plon, Paris, s. 150.

⁵⁵⁰ Orville Murphy, age, s. 186-189.

zamanda XV. Louis'yi normal diplomatik kanallar aracılığı ile Versailles kabinesinin bazı para yardımlarını yenilemeye karar verdiği konusunda bilgilendirdi.

III. Gustave'a verilen *coup d'état* tavsiyesine rağmen para yardımlarının devam edeceğinden memnun olan Vergennes'e *Secret du Roi*'nin başı Broglie ve Dışişleri Bakanı Aiguillon'dan III. Gustave'ı ılımlılık yolunda tutması yönünde talimatlar gelmeye devam ediyordu. III. Gustave'ın Aiguillon ile gizli yazışmalarından haberi olmayan Vergennes bu sırada onun sert bir adım atmasını engellemek için görüşmeler yaptı. Fakat Aiguillon'un İsveç ordusunu düşmanlarını yenmek için kullanması fikri, III. Gustave'ın aklına yatmıştı. III. Gustave ile Aiguillon arasındaki görüşmelerin neden Vergennes'den gizli yürütüldüğü konusunda somut bir delil mevcut değildir. *Coup d'état* fikrinin Vergennes tarafından kabul edilmeyeceği düşünülmüş olabilir. Fakat Fransa'nın Vergennes'e İsveç'te ihtiyacı vardı. Görüşmeler muhtemelen bu nedenle gizli yürütüldü.

III. Gustave, Vergennes'le gerçekleştirdiği gizli bir görüşmede artık sabrının kalmadığını, düşmanlarının onu Rus boyunduruğuna sokmaya çalıştığını aktardı. Hatta başarısız olması durumunda sonuçları ağır olacak planından bile bahsetti. Vergennes, bu plandan kimseye bahsetmeyeceğine dair söz vermiş olmasına rağmen görevi gereği üstleri ile paylaşması gerektiğine karar verdi. Temkinli bir diplomat olarak bu girişimin sonuçsuz kalması durumunda III. Gustave'ın yanında yer aldığı için yaşayabileceklerini düşünmekteydi. Ayrıca savaş ve askeri konularda yetkinliği olmadığı için bu ortamda III. Gustave'a tavsiye vermekten de kaçındı. III. Gustave'ın maceracı talepleri, bir müzakereci olarak yetiştirilen Vergennes'i korkutmaktaydı.

Zihninde Vergennes'i ve kendini etkileyecek planlarla dolaşan III. Gustave, taç giyme töreninin hazırlıklarına başladı. Bu sırada onun *coup d'état* planlarından haberdar olan Vergennes ise yaşadığı yoğun endişeden dolayı rahatsızlandı. Kutlamalar devam ederken Vergennes, III. Gustave'ın planlarının seyri konusunda merak içerisindeydi. III. Gustave'ın haziran ayında XV. Louis'ye gönderdiği mektuptan sonra Vergennes, Aiguillon'dan Fransa kralının III. Gustave'ın fikirlerini onayladığı yönünde talimatlar aldı. Aiguillon, mektubunda III. Gustave'ın *diète* karşı silahlanmasındaki kendi payından Vergennes'e bahsetmedi.⁵⁵¹

III. Gustave, *coup d'état* için hazırlıklarını sürdürürken zaman zaman beklenmeyen durumlar ile karşılaştı. Bu hazırlıkları gergin bir biçimde takip eden Vergennes ona tavsiyeler

⁵⁵¹ Orville Murphy, age, s. 190-194.

verdi. Örneğin “bir devrimi sürdürmek için devrim yapmaktan daha fazla güç gerekir.” diyerek çok da yaratıcı olmayan bir yorumda bulundu. Bu sayede ilgili olduğunu da göstererek III. Gustave’ı desteklediğini kanıtlamaya çalıştı.

Neticede, tüm hazırlıklara rağmen Temmuz ayı sonunda yapılması planlanan *coup d’état* bir türlü gerçekleştirilemedi ve Aiguillon, Vergennes’den bu konuda bilgi talep etti. Fakat neler olduğu konusunda bilgisi olmayan Vergennes daha da endişelendi. Bu esnada aslında *coup d’état* gerçekleşmek üzereydi. Vergennes, III. Gustave ile eskisi gibi rahat iletişim kuramıyor olsa da kral kendisine zaman zaman planının bazı detayları ile ilgili notlar gönderiyordu.⁵⁵²

Vergennes tarafından önerilen ve III. Gustave tarafından benimsenen milli uzlaşma politikası *les chapeaux ve les bonnets* partileri arasındaki rekabetten dolayı bir noktada başarısız olmuştu. Stockholm görevinde zaman geçtikçe Vergennes’in varlığı vasat bir çevreden etkilenen Kral III. Gustave için daha kritik bir hal aldı. *Les Chapeaux* partisi monarşik otoritenin yeniden kurulmasını istememekteydi. İlimlilik taraftarı olan Vergennes ihtiyatlı olmak konusunda ısrarcıydı. İsveç’in krallığı uzun süredir bölen iç meselelerden ve komşu ülkelerin rüşvet ile ülkeyi etkileme gücünden kurtulmak için zamana ihtiyacı olduğu konusunda ise ikna olmuştu. Bu şartlar altında Vergennes, kendisine sunulan, beyhude ve tehlikeli olduğunu düşündüğü projelerle hükümdarı cesaretlendirmemeye özen gösterdi. Vergennes’in yaptığı durum analizi III. Gustave’ın tahta çıktığından beri planladığı acımasız bir çözüm olan darbe gücünü göz ardı etmesine neden olmamıştı. Bu esnada Vergennes ile aynı endişeleri taşımayan Aiguillon ise Versailles’da sabırsızlıkla beklemekteydi. Aiguillon, İsveç’e sağlanan finansal desteğin Fransa’nın mali durumundan dolayı daha fazla devam edemeyeceği fikrindeydi.

Vergennes, tek bir otoritenin varlığının bir devletin gelişiminde en önemli etken olduğunu düşünmekteydi. Bu yüzden Fransız monarşisinin sertliğine kendisi de maruz kalmasına rağmen monarşiye tutkusu vardı.⁵⁵³ Vergennes Stockholm’de beklenenden daha fazla başarılı oldu. Sonunda III. Gustave, 19 Ağustos 1772’de Vergennes’in tavsiyesi ile barışçıl bir darbe ile tahta çıktı.⁵⁵⁴ Chambrun, Vergennes’e atıfta bulunarak becerikli bir

⁵⁵² Orville Murphy, age, s. 195-197.

⁵⁵³ Charles Joseph de Mayer, age, s. 75.

⁵⁵⁴ Auguste Geffroy (1864). Gustave III et la Cour de France: III. Le Coup d’Etat du 19 Aout 1772. *Revue de Deux Mondes* (1829-1971), 50(3), s. 603-604.

diplomatın tavsiyesinin genellikle orduların gücünden daha fazla etkiye sahip olduğunu söylemiştir.⁵⁵⁵

Neticede III. Gustave, gerçekleştirdiği *coup d'état* ile mutlakiyetçi hükümeti yeniden kurmuştu. Bu darbe ile *dietin* önde gelenleri hapse atıldı. Vergennes, darbenin gerçekleşmesinde kendi pozisyonunu arabulucu ve banker rolleri ile sınırlı tuttu. Olaylar üzerinde Fransa'nın etkisini minimize etmek için bu yönde bir resmi bildiri de yayımladı. Vergennes, İsveç Kralı III. Gustave'a komşu devletleri endişelendirmemek adına daha ılımlı olmasını tavsiye etti. 1773'te imzalanan yardım anlaşması ile İsveç, Fransa ile olan ittifakına daha sıkı bağlandı. Bu anlaşma Vergennes için yeni bir başarı oldu.⁵⁵⁶

İsveç elçiliği görevi esnasında ailesinden ayrı olmak Vergennes'i çok yordu ve dönemin Dışişleri Bakanı Aiguillon'a ailesini yanına almak konusunda ısrar etti. Fakat Aiguillon kendisine cevap vermediğinden bu talebi dolaylı yoldan reddedilmiş oldu. Bakanın bu sessizliği, Vergennes için işittiği serzenişlerden daha üzücüydü. Vergennes'in uygun bulunmayan bir evlilik yapmış olmasını bu kadar affedilmez yapan şey Versailles'da eşine karşı duyulan önyargıydı. Bir Levanten olan eşinin İsveç'te Fransa ile ilgili algıları değiştireceğinden endişe edilmekteydi.⁵⁵⁷

Vergennes, ailesini yanına getirmek için girişimlerde bulunurken hiç beklemediği bir gelişme oldu. Fransa Kralı XV. Louis 10 Mayıs 1774'te öldü ve tahta XVI. Louis çıktı. Vergennes, Fransa Kralı XVI. Louis'den gelen 5 Haziran 1774'te bir mektup aldı. Kral saygınlığından, diplomatik becerilerinden ve çevresiyle kurduğu güçlü ilişkilerden dolayı dışişleri bakanlığı görevine Vergennes'i seçtiğini ve mümkün olan en kısa sürede gelmesini bildiriyordu.⁵⁵⁸ Vergennes, kendisine verilen bu görevi büyük bir onurla kabul etti. Bu atamanın kimin etkisi ile yapıldığı ise net değildi.⁵⁵⁹ Vergennes 18 Temmuz 1774 tarihinde Marly'de majestelerine takdim edildi, 21 Temmuz'da ise görev yeminini etti. Eşi ise hala uygunsuz bulunan evliliklerinin kefarecini ödediğinden Vergennes ile bu anı paylaşamadı.⁵⁶⁰

Anlaşıldığı gibi öngörü yeteneği güçlü olan Vergennes, Fransa'nın İsveç'teki çıkarlarını koruyabilecek en iyi diplomattı. Vergennes, İsveç'te yeni kralın bir nevi danışmanı gibi görev

⁵⁵⁵ Charles de Chambrun, agm, s. 843.

⁵⁵⁶ Musée-Galerie de la Seita, age, s. 56.

⁵⁵⁷ Charles de Chambrun, agm, s. 844-845.

⁵⁵⁸ "Notice biographique sur le Comte de Vergennes", AMAEF, 53 MD 584, s. 93.

⁵⁵⁹ Charles de Chambrun, agm, s. 845.

⁵⁶⁰ Charles de Chambrun, agm, s. 846.

yaptı, Rusya'nın İsveç üzerindeki baskısını yok etmeye çalıştı. O, darbe hazırlıkları yapan III. Gustave'ı, çekinceli bir şekilde de olsa tavsiyeleri ile yönlendirdi, kralın otoritesinin sağlanmasına katkıda bulundu. İsveç'teki başarısı, dışişleri bakanlığı görevine getirilmesinde etkili oldu.

5.3. Versailles: Dış Politikayı Yönetmek

Vergennes, İsveç'teki görevinden kendini kanıtlamış bir diplomat olarak döndü. Üç yıl boyunca Versailles'daki hareketli ortamı geri planda, uzaktan izleyen Vergennes, Avrupa'ya sadece resmi yazışmalar, gizli raporlar, kitaplar ve haritalardan öğrenmemiş; kariyeri boyunca muhatap olduğu kişileri her zaman yakından takip etmişti. Vergennes, amcası Chavigny'nin yanında Lizbon'da başladığı kariyerinin bütün basamaklarını elçilik makamına kadar tırmanmış ve sonuçta kralın güvenini kazanacağı meclislerde yer bulmuştu.

Vergennes, Fransa'ya döndüğünde ülke siyasi ve anayasal bir krizin içindeydi. Yedi Yıl Savaşı'nın etkileri hala sürüyordu ve monarşinin temelleri Aydınlanma Hareketleri ve Jansenizm⁵⁶¹ nedeniyle sarsılmış durumdaydı.⁵⁶² Tüm bunlar iç politikada kralın otoritesini, Fransız monarşisinin geleceğini tehdit ettiğinden dış politika kraliyet tacının hizmetkarı olan güvenilir birine, Vergennes'e emanet edilecekti. Aslında bu ilişki karşılıklıydı. Vergennes de becerilerini ve kazanımlarını kraliyet için kullanma konusunda daima istekli olmuştu. Çünkü o, mutlak monarşinin doktrinlerine bağlı biriydi. *Secret du Roi* üyesi oluşu da bu bağlılığı kuvvetlendirmişti.⁵⁶³

XVI. Louis, 1774'te Vergennes'i dışişleri bakanı olarak seçerken, onu bir yabancı gibi görmediği açıktı. Nitekim XVI. Louis, Vergennes'in aldığı kararlarda her zaman destekçisi olacak, Vergennes de sorumluluklarının bilincinde bir diplomat olarak bu güveni boşa çıkarmayacak ve elinden geleni yapacaktı.⁵⁶⁴ Vergennes, on üç yıl boyunca Versailles Sarayı'nda dış politikayı başarıyla yönetecekti. Dönemin ünlü bilim insanı Alembert,

⁵⁶¹ Olaylarda insanın sorumluluğunu reddeden, kaderin etkisini yücelten Katolik inancıdır. Jansenizm ve Fransa'daki etkileri hakkında detaylı bilgi için bkz. Dale Van Kley (1975). *The Jansenists and the Expulsion of the Jesuits from France, 1757-1765*. Yale University Press, New Haven, 1975.

⁵⁶² ; Munro Price (1995). *Preserving the Monarchy: The Comte de Vergennes 1774-1787*. Cambridge University Press, Cambridge, s. 10.

⁵⁶³ Munro Price, age, s. 19; Orville Murphy, age, s. 170-175.

⁵⁶⁴ Munro Price, age, s.9.

Vergennes'in bu göreve getirilmesi ile ilgili şu sözleri sarf etti: "XVI. Louis sonunda erdemli birini bakan olarak atadı".⁵⁶⁵

Vergennes dışişleri bakanı olarak sınırlarını herkesten iyi bilmekteydi. Hedefleri büyük olmasına rağmen gücünün de farkındaydı. İstanbul'daki uzun görevi süresince Fransa politikasındaki farklılıklar yüzünden gelişen durumlarda Versailles hükümetini ve Babıali'yi ikna etmek için çok uğraşmıştı. Müzakere gerektiğinde diplomatlar bir nevi örtülü avukatlar veya iyi veya kötü davacılar konumundadır. Bir müzakereye öncülük etmek, zamanlama ve şanstı bağımsız olarak, pek çok nitelik gerektirirdi. Yani müzakere aslında karşı tarafın düşüncelerine nüfuz etme, itirazlarına cevap verebilme ve tereddütleri ile mücadele etme meselesiydi.⁵⁶⁶

Vergennes 1774 senesinde Dışişleri Bakanı olduğunda amcası Chavigny'nin vesayeti altında diplomatik kariyerine başlayalı üzerinden neredeyse otuz beş yıl geçmişti. İstanbul'dan çağrılmasını takiben verdiği kısa ara haricinde bu otuz beş yılın neredeyse tamamını diplomatik hizmette geçirmişti. Bu süre zarfında ülkesinde ve ülke dışında pek çok şey değiştiği muhakkaktı. Buna istinaden 1769 tarihli mektubunda "hiçbir şey hakkında hiçbir fikri olmayan bir yabancıya" dönüştüğünü kendisi de kabul etmişti. Bu gerçek onu utandırdı ve rakipleri de her fırsatını bulduklarında bu durumu kendisine hatırlatmaktan keyif aldılar.⁵⁶⁷

Vergennes Fransa'yı içeride sıkıntıya sokan sorunlardan uzun bir süredir uzak olmasına rağmen dışişleri bakanlığı görevi için en kuvvetli aday olarak görülmüştü. Diplomatik dünyayı çağdaşı olan diplomatlardan çok daha iyi bilmekteydi. Avrupa diplomasisini rahatsız eden tüm kritik konuları incelemişti. İstanbul ve İsveç elçilikleri sırasında Rusya'nın yayılcı politikalarına bizzat şahit olmuştu. Fransa'nın kıta veya deniz gücü olarak imkânsız pozisyonunun farkındaydı. Prusya'nın her krizden sonra ayakta kalmasının ve her birinden sonra biraz daha büyümesinin sarsıcı etkilerini hissetmişti. Fransa ve İngiltere arasındaki acımasız ve yorucu rekabete görev yaptığı neredeyse her yerde tanıklık etmişti.⁵⁶⁸ Dolayısıyla Vergennes, diplomasi merdivenlerini adımlarken birçok olayın merkezinde veya arka planında bulunmuştu.

⁵⁶⁵ Charles de Chambrun (1939). Les Leçons de Vergennes: Autrefois, Aujourd'hui. *Revue des Deux Mondes* (1829-1971), 51(4), s. 846.

⁵⁶⁶ Charles de Chambrun, agm, s. 840.

⁵⁶⁷ Orville Murphy (1968). Charles Gravier de Vergennes: Profile of an Old Regime Diplomat. *Political Science Quarterly*, 83(3), s. 400; Gaston de Bourge (1888). Le Comte de Vergennes; ses débuts diplomatiques en Allemagne auprès de l'électeur de Trèves et de l'électeur d'Hanovre. *Revue des questions Historiques*, 44, s. 43.

⁵⁶⁸ Orville Murphy, agm, s. 401.

Bu ortamda Vergennes ve Fransa Kralı XVI. Louis'nin dış politikada başlıca meşguliyetinin Avusturya'nın yayılmacı girişimlerinden duydukları endişe üzerine olduğu görülmektedir. Bu durum XVI. Louis ve Vergennes arasındaki yazışmalara da yansdı. Vergennes, XVI. Louis'ye 5-6 Aralık 1774 tarihli gönderdiği mektuplarda, o sırada sağlık sorunları ile uğraşan Maria-Therese'in ölümünün Avrupa diplomatik sistemini ve Fransa'yı kaçınılmaz bir şekilde etkileyeceğini, ordusu ve ekonomisi iyi durumda olan Avusturya'ya karşı daima tetikte olunması gerektiğini bildirdi.⁵⁶⁹

Halihazırda Fransa, Westphalia Barışının bir garantörüydü. Bu konjonktürde Vergennes'in siyasi duruşu, bakış açısı, ne yapacağı daha dışişleri bakanlığı görevinin başlarında belirlendi. Onun Avusturya'ya dair şüpheleri Versailles'daki siyasi rekabetle birleşince, diplomatik amaçlarla kralla evlendirilmiş olan Marie-Antoinette'in giderek artan gücüne karşı tedbirli davranmasını zorunlu kıldı. Çünkü kraliçenin bakanlık için kendi adayını öne çıkarması an meselesiydi ve bu da Vergennes'in konumunu tehlikeye sokacaktı. Marie-Antoinette'in bu pozisyon için Fransa'nın Viyana büyükelçisi Louis-Auguste le Tonnelier, Baron de Breteuil'ü destekliyordu. Bu durumda Vergennes ve Breteuil siyasi muhalifler haline geldi, 1776 yılı sonlarından Vergennes'in ölümüne kadar sürecektir ciddi bir rekabetin temelleri atıldı. Breteuil, dışişleri bakanlığı görevini Vergennes'den almak için her fırsatı değerlendirdi.

Marie Therese, başka bir aday olmasına ve XVI. Louis'ye karşı temkinli olması gerektiğini düşünmesine rağmen yeni bakandan oldukça ümitliydi. Vergennes'in dürüst olduğunu düşünmekteydi ve özellikle İstanbul görevi sırasında iyi hizmet ettiğini görmüştü. Hatta elçisine, Vergennes'e minnettarlığını iletmesini dahi söyledi.⁵⁷⁰

Breteuil ve Vergennes karşılaştırıldığında karakter ve zihniyet açısından aralarında farklar bulunmaktaydı. Vergennes'in *noblesse de robe* kökenlerinin aksine, Breteuil *noblesse d'épée* sınıfının prestijine sahipti. Breteuil'ün atalarından bazıları XIV. Louis ve XV. Louis'nin yakın çevresinde görev yapmıştı. Kendisi de en azından 1760'ların ortalarından beri Choiseul'le yakın ilişkiler kurmuştu.⁵⁷¹

Vergennes'in karşılaştığı rekabet ortamında, 1776 yılı Fransa'nın dış politikası için yoğun bir gündemi beraberinde getirdi. Versailles Sarayı, Fransızların Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na destek verip vermeyeceği tartışmalarına sahne olmuştu. Savaşın Fransa'ya hiçbir

⁵⁶⁹ Munro Price, age, s. 21.

⁵⁷⁰ Charles de Chambrun, agm, s. 848-849.

⁵⁷¹ Munro Price, age, s. 30-32.

çıkart getirmeyeceğini söyleyip İngiltere ile Amerikan kolonileri arasındaki çatışmada Fransız müdahalesine karşı çıkanların yanısıra, Vergennes gibi müdahale edilmesini savunanlar da vardı. Diplomasinin amacının devletin çıkarlarını genişletmek olduğunu bilen Vergennes, izlenecek politikalar ve uygulanacak stratejiler üzerine çok kafa yormuştu. Çünkü etrafında onunla aynı fikirde olmayanların varlığının yanı sıra verecekleri kararın Osmanlı Devleti tarafından nasıl karşılanacağını da göz önünde bulundurmak zorundaydı. Uzun tartışmalardan sonra savaşın Fransız kaynaklarına yapacağı etki kısa sürede anlaşıldığından Amerikan kolonilerine yardım edilmesine karar verildi.

Bu olay, 1778'den 1783'e kadar Vergennes'in başlıca siyasi meşguliyeti haline gelecekti. Diplomatik nedenlerden dolayı söz konusu savaşa destek veren Vergennes'in iç politikada maliye bakanları ile olan ilişkilerinin seyri ve iş birliği, savaşın başarılı bir şekilde sonlandırılmasında belirleyici oldu. Öyle ki Amerikalılar adına Fransızların müdahalesi ciddi maliyet gerektirdiğinden, Fransa'nın dışişlerini ilgilendiren bir konu gibi görünen İngiltere ve Amerikan kolonileri arasındaki çatışmada Vergennes, savaşı finanse etme konusunda iç politikada maliye bakanlarının desteğine ihtiyaç duydu. Halihazırda Fransa ekonomisi de iyi durumda değildi. Böyle bir politika izlenmesinin sebebi, Fransa ve İngiltere arasındaki etkileri her geçen gün daha fazla hissedilen rekabetti.⁵⁷² Neticede Vergennes bir süre sonra uzlaşmaya yönelik barış tavrını değiştirdi, Yedi Yıl Savaşı'nın Fransa'ya mal olduğu kayıpları telafi etmek için İngiltere'ye karşı temkinli fakat daha saldırgan bir politika izledi.⁵⁷³

Diğer yandan Vergennes'in konumu fırsatlar kadar zorlukları ve tehlikeleri de barındırmaktaydı. Kralın yetkilerinin parlamentolar tarafından sınırlandırılmaya çalışılması, kraliyet mali politikasının denetlenmesi gibi Fransız monarşisinin karşı karşıya kaldığı sorunları çözmeye çalışarak her fırsatta mutlak monarşinin bir hizmetkârı olduğunu gösterdi.

Amerikalılar adına Fransız müdahalesi ciddi mali sonuçlar doğurdu. Öyle ki Vergennes, Fransa Kralı XVI. Louis'ye gönderdiği mektubunda mali durumun alarm verdiğinden bahsetti; bir an önce barışın sağlanması gerektiğini ifade ederek barış görüşmelerini başlatması için kraldan özel bir emir talep etti. Buna rağmen savaş 1783 yılında ancak sonlanabildi.⁵⁷⁴ Avrupa içerisindeki dengelere hâkim bir diplomat olan Vergennes, Amerikalılara pek

⁵⁷² Munro Price, age, s. 49; Jean François Labourdette (1990). *Vergennes Ministre Principal de Louis XVI*. Editions Desjonquères, Paris, s. 146; Orville Murphy, agm, 401-404.

⁵⁷³ Munro Price, age, s. 68.

⁵⁷⁴ Munro Price, age, s. 63; Orville Murphy (1982). *Charles Gravier, Comte de Vergennes, French Diplomacy in the Age of Revolution: 1719-1787*. State University of New York Press, Albany, s. 253-255, 474-475.

güvenmemekteydi. Avusturya ve Prusya'ya yaklaşımında mevcut Avrupa sistemine saygı duyuyor, fakat Choiseul'ün tecrübelerinden öğrendikleri çerçevesinde ve Kutsal Roma İmparatoru II. Joseph'in hırslarına güvenmeyerek bu sistemi yumuşatmaya çalışıyordu. Takip ettiği strateji, Avusturya ile bağların korunması ve Prusya'nın da fazla cesaretlendirilmeden desteklenmesi yönündeydi. Hatta XVI. Louis'ye yazdığı bir mektubunda Viyana ile ittifakın sürdürülmesinin öneminden bahsetti ve aynı şekilde Prusya'nın gücünün de hafife alınmaması gerektiğini belirtti.⁵⁷⁵ Fakat İngiltere'ye karşı temkinli olmak adına da Amerikalıları desteklemeyi elzem görüyordu. Mevcut savaş halinden istifade ederek İngiltere'nin dikkatini Avrupa'dan uzaklaştırmayı planlamıştı.⁵⁷⁶

Diğer yandan Vergennes, Fransa'nın dış işlerinde oldukça temkinli davrandı. Polonya'yı bölen ülkeleri ayrı tutarak Osmanlı Devleti'nden uzaklaşmadan Büyük Katarina'ya da yaklaştı. Aynı zamanda XVII. yüzyıl ortalarından beri ilk defa Hollanda ile ittifak kurarak Fransa'nın deniz hukukunun prensiplerini benimseyen *la ligue des neutres*'ü destekledi. Faaliyetleri arasında yer alan üç büyük arabuluculuk, Fransa'ya diğer milletler arasındaki öncülük rolünü geri verdi.⁵⁷⁷ İngiltere ile büyük bir savaşın ardından gerçekleştirilen barış mutabakatından sonra Amerika'nın bağımsızlığını ilk olarak Avrupa tanıdı. Fransa'nın Amerika'daki politikasının sonuçları dünyayı kökten değiştirecek, politik rejimleri sarsılacaktı.⁵⁷⁸

Vergennes'i önceki bakanlardan ayıran özellikler konusunda Prusya temsilcisi Baron de Goltz, şunları ifade etti: "Onunla [Vergennes'le] muhatap olan kişileri memnun edecek olan şey Vergennes'in görünüşünde ve yaklaşımında ne Aiguillon'un alaycılığı ve ikiyüzlülüğü ne de Choiseul'ün kibri ve taşkınlığı vardır".⁵⁷⁹ Bakanlığı Avrupa'nın kaynadığı ve Fransa'nın aşırı hassas olduğu bir döneme denk gelen Vergennes'i ve niteliklerini çağdaşları yeterince anlayamamış olabilir. Fakat Fransa'nın politikasının sallandığı bu dönemde Vergennes'in Amerikan bağımsızlığına giden sürece Fransa'yı dahil ederek ilişkilere yeni bir dinamik getirdiği muhakkaktır.

Tüm hayatı boyunca Vergennes, savaşa giden süreçlerin yumuşatılmasını ve uzlaşmayı teşvik ettiğinden Avrupa'da güçler dengesinin korunması için elinden geleni yaptı ve ülkesinin

⁵⁷⁵ Charles de Chambrun, agm, s. 851.

⁵⁷⁶ ... James Madison'a, 30 Ocak 1787, Thomas Jefferson (1955). *The Papers of Thomas Jefferson*, c. 11. Julian P. Boyd (Ed.), Princeton, s. 95-96.

⁵⁷⁷ Charles de Chambrun, agm, s. 852.

⁵⁷⁸ Charles de Chambrun, agm, s. 851.

⁵⁷⁹ Charles de Chambrun, agm, s. 849-850.

çıkarlarını her zaman korudu. Dünyada ve çevresinde olup bitenler hakkında bilgi toplamayı hiçbir zaman ihmal etmedi. Hatta dışişleri bakanlığı sürecinde yurtdışındaki diplomatlardan ve ajanlardan görev yaptıkları yerlerle ilgili mümkün olduğu kadar çok siyasi bilgi toplayarak Versailles'e iletmelerini istedi.⁵⁸⁰

Vergennes, Avrupa elçiliklerindeki meslektaşlarının çoğu gibi diplomasinin doğasına veya diplomatik ilişkilerdeki kendi rolüne odaklanmadı. Dolayısıyla genellikle ilkeler değil politikalar ve taktikler üzerine yoğunlaştı. Bu durum diplomatik uygulamalara, uluslararası ilişkilere veya başarılı bir diplomat olmak için gerekli niteliklere dair bir inancı olmadığı anlamına gelmemektedir. Vergennes'e göre diplomasinin amacı, devletin çıkarlarının gözetilmesi ve artırılması, yani *raison d'état* idi. Fakat yaşadığı diplomatik dünya büyük ölçüde sınıf çıkarları ve sınıf tutumlarının yansıması niteliğindedi.

Vergennes öncesinde ve dışişleri bakanlığı süresince "güç dengesi" sisteminin bir Avrupa sisteminden dünya çapında bir sisteme dönüşüşünü gözlemledi. Bu geçiş öyle sert olmuştu ki sistem, egemenliğin korunmasıyla ilgili kendi orijinal varsayımını yıkmaya başlamıştı. Polonya gibi egemen bir devletin işlerine müdahaleyi haklı göstermek için bir araç haline gelmişti. Güç dengesi adı altında kraliyet hazinelerinin sınırları zorlanmış, devletler iflasın eşiğine getirilmiş, tekrarlanan savaşlarla nüfus azalmış ve devletlerin siyasi temelleri zayıflatılmıştı. Vergennes güç dengesi politikasının geçerliliğini hiçbir zaman sorgulamadı ve egemenliği ve kişisel çıkarları korumaya devam edip etmediğini sormadı.⁵⁸¹

Vergennes bakanlık kariyerinin zirvesinde olduğu 1783 yılında dış politika meseleleri ile uğraşırken bir taraftan da içerde konumunu güçlendirmek için bazı siyasi hamlelerde bulundu. 1782 ve 1783 yıllarında kral XVI. Louis tarafından taltif edildi ve Marie Therese tarafından desteklenen kişilere karşı üstünlük kurdu. 1783'te Vergennes'in kuzeni M. De Juigné, kraliçenin adayı Loménie de Brienne'yi yenerek Paris Başpiskoposu oldu. Bu görevlendirme büyük ölçüde Vergennes'in XVI. Louis'yi yönlendirmesi sayesinde oldu. Yine 1783 yılında oğlu Constantin'e krala en yakın askeri rütbelerden birini almasında yardımcı oldu. 1783'deki bir başka önemli hamlesi Londra elçiliğine Comte d'Adhémar'ı atanması idi. Bu adım içerde kraliçe taraftarlarının desteğinin sınırlandırılması anlamına gelmekteydi. Bu

⁵⁸⁰ Orville Murphy, agm, s. 401, 406.

⁵⁸¹ Orville Murphy, agm, s. 401-403.

atamalara rağmen Vergennes'nin saraydaki konumu sorgulanamaz değildi, kraliçe taraftarları arasında ona karşı düşmanlık azalmamıştı.⁵⁸²

20 Ocak 1783'te imzalanan Paris Antlaşması, bakanlık içinde daha önce gizlice yürütülen Vergennes'e karşı düşmanlığın açıkça yapılmasına neden oldu. Antlaşmanın koşulları üzerine yapılan tartışmalar arttı, Fransa'nın Hindistan'daki küçük kazanımlarına öfkeli olanların varlığı ve saraydaki kutuplaşma Vergennes için tehdidin ne kadar ciddi olduğunu gösterdi. Her şeyden önce Fransa'nın Amerikan savaşına dahil olmasının getirdiği finansal borç büyüktü ve bu da Vergennes'e muhalefeti güçlendiriyordu.⁵⁸³

Görüldüğü gibi Vergennes, 1787 yılında ölümüne kadar sürdürdüğü bakanlık görevi süresince XVI. Louis'nin güvenine sahipti. Bu güvene her zaman sadık kaldı, monarşinin sürdürülmesi ve Fransa'nın çıkarlarının ön plandan tutulması için çalıştı. Kralla olan yakın ilişkisinden zaman zaman istifade etti, kilit noktalardaki birçok pozisyona akrabalarının ve tanıdıklarının yerleştirilmesini sağladı. Sarayda Marie Therese etrafında toplanan muhalefet ise bu durumda fırsat buldukça eleştirilerini yüksek sesle dile getirerek Vergennes'i köşeye sıkıştırmaya çalıştı.

⁵⁸² Munro Price, age, s. 73, 85.

⁵⁸³ Munro Price, age, s. 73.

6. SONUÇ

Bir elçinin yabancı bir ülkeye hem kendi ülkesini temsil etmek hem de üstleri adına diplomatik müzakereler yürütmek ve görev yaptığı ülkedeki gelişmeler hakkında bilgi sağlamak amacıyla gönderildiği düşünüldüğünde, Vergennes'in İstanbul elçiliği süresince tüm bu beklentileri fazlasıyla karşıladığını söylemek yerinde olacaktır.

İstanbul'da geçirdiği on üç yılın Vergennes'in hem kişisel hem de profesyonel hayatında belirleyici olduğu muhakkaktır. Chavigny'nin himayesi altında bir nevi eğitim aldığı yılları ve Fransa'nın Koblenz ve Hannover temsilciliklerindeki hizmetlerinden sonra İstanbul'daki elçilik görevi Fransız diplomat Vergennes'in pek de aşına olmadığı bir alandır. Fakat buna rağmen amcası Chavigny'den öğrendikleri ve önceki elçiliklerinden edindiği tecrübesi sayesinde görevini soğukkanlı, temkinli ve özverili bir biçimde sürdürdüğü gözlemlenmiştir.

İstanbul'da göreve başladığı ilk yıllarında Avrupa'daki ittifakların değişmesi sonucunda karşılaştığı sorunları ele alış biçimi, Malta'ya kaçırılan gemi olayındaki tutumu, Polonya meselesinde her ne kadar Babıali'yi istediği ölçüde etkileyememiş olsa da diğer devlet temsilcilerine karşı kurduğu üstünlük, Vergennes'in bahsi geçen özelliklerini doğrular niteliktedir. Elçilik yılları boyunca bir taraftan Fransa'nın çıkarlarını ön planda tutarken diğer taraftan da Babıali ile ilişkilerini oldukça dengede yürütmüştür. On üç yıllık bu süreçte diplomatik ilişki geliştirmeye çalıştığı sadrazamlar ve reisülküttapların sıklıkla değişmiş olmasından kaynaklı görüştüğü kişiler ve tutumları konusunda bir istikrarsızlık söz konusu olsa da öngörüsü sayesinde yaklaşımını büyük oranda korumayı başararak ilişkilerini sürdürebilmiştir.

Babıali ile ilişkilerini bu temellerde düzenleyen Vergennes için Avrupa'da barışın tesis edilmesi birincil hedef olmuştur. Bu nedenle Vergennes'in, dışişleri bakanlığı yaptığı süreçteki politikası da askeri gücün ön planda olduğu savaş durumuna adapte olmuş bir diplomasiyi yansıtmıştır. Kullanmak zorunda olmasa dahi askeri kapasite ve kaynaklarla desteklenen bir diplomasinin sonuçlarının farkındadır.

Bu çalışmada, Vergennes'in İstanbul elçiliği yaptığı dönemin, sonraki yıllarda onu dışişleri bakanlığı makamına kadar terfi ettirecek sürecin temelini oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Vergennes, çeşitli din ve ırktan milletlerin yaşadığı kozmopolit bir şehir olan İstanbul'dayken bir elçi olarak görevlerini yerine getirmenin yanı sıra doğu toplumlarını tanıma

imkânı bulmuş ve onlarla çeşitli ilişkiler geliştirmiştir. Bu durumun yansımaları, bu çalışmanın muhtelif yerlerinde değerlendirdiğimiz belgelerde de görülebilmektedir.

Bu araştırmada ulaşılan bir başka sonuç da Vergennes'in Osmanlı Devleti'yle diplomasi geliştirirken kullandığı enstrümanları, çoğu zaman Osmanlı Devleti'nin beklentilerini karşılayacak hâle getirmiş olmasıdır. Diğer bir ifadeyle Osmanlı Devleti'nden bir talepte bulunacağı veya Babıali'ye bilgi vermesi gerektiği zaman kaleme aldığı tahrirlerde, başta Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki kadim dostluğa vurgu yaparak ve olayların tarihsel süreci hakkında detaylı bilgi vererek sonrasında uzun uzun padişah ve sadrazamlar hatta reis efendilerden övgüyle bahsetmekte ve nihayet talebi olan konuya geçmekte ve ilgili meseleyi oldukça sade ifadelerle aktarmaktaydı. Buna karşılık bağlı bulunduğu bakanlığa rapor (memoire) yazarken övgüleri kısmen bir kenara bırakarak bütün detaylarıyla konuyu aktarmaya çalışmaktaydı. Bu durum Osmanlı Devleti'nin İstanbul'daki elçilerle kurduğu ve bir nevi geleneksel hale gelen diplomatik ilişkileri gösteriyorsa da Vergennes bunu içselleştirmiş ve kaleme aldığı en küçük yazılarda bile bu hususlara dikkat etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin geleneksel yapısına uyum sağlama konusunda son derece dikkatli davranan hatta bunda oldukça da başarılı olan Vergennes'in elçi olarak tayin edildiği sırada kendisine verilen talimatlara da sıkı sıkıya bağlı kaldığı ve elçilik görevi boyunca bu talimatları hayata geçirmeye çabaladığı yaptığı yazışmalara yansımaktaydı.

Vergennes'in Osmanlı bürokratlarıyla zaman zaman ihtilafa düştüğü olayların yaşandığı da bu çalışmada tespit edildi. Gündeminde korsanlıkla ilgili konular her zaman yer etmesine rağmen Vergennes, Osmanlı donanmasından bir geminin Malta'ya kaçırılması sonrasında hem Fransa hükümeti hem de Osmanlı Devleti'nin sert tutumuna karşı meselenin çözümüne odaklandı. Bu konu tarafların bir türlü uyuşamamasından kaynaklı Vergennes'in yaklaşık bir buçuk sene boyunca gündeminde kaldı. Bu süreçte bakanlığı sıklıkla bilgilendirirken Babıali nezdindeki girişimlerini tüm zorluklara rağmen sürdürebildi. Neticede hem III. Mustafa hem de XV. Louis tarafından takdir ve taltif edilmiş olması başarılı bir diplomasi yürüttüğünü göstermektedir.

Döneminde Osmanlı Devleti'nin dahil olduğu kayda değer bir savaş olmadığı için savaş dönemlerindeki elçiler kadar görünür olmasa da Avrupa merkezli Yedi Yıl Savaşı'nın yaşanması, Rusya'nın Polonya'yı ilhak girişimi, bu tehdit karşısında Fransa ve İngiltere'nin yaklaşımının Vergennes'i Osmanlı nezdinde daha da önemli bir konuma getirdi.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları

1. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Ali Emiri I. Mahmud (AE.SMHD.I)

93/6417

Ali Emiri III. Osman (AE.SOSM.III)

38/2695, 74/5653, 59/4316, 15/1015, 67/5070

Ali Emiri III. Mustafa (AE.SMST.III)

295/23588, 289/23189, 170/13334, 370/29380, 369/29299, 363/29014, 272/21778, 23/1552, 294/23581, 311/24924

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TSMA.e)

791/35, 453/18, 813/39, 716/24, 813/39, 702/8, 709/69, 453/18,

Cevdet Hariciye (C.HR.)

10/470, 11/542, 121/6009, 184/9191, 154/7682, 154/7677, 24/1186, 121/6009, 154/7682, 24/1186, 93/4608, 179/8938, 80/3997,

İbnülemin Hariciye (İE.HR.)

17/1598

Düvel-i Ecnebiye Evrakı Fransa (4) (A.DVN.DVE (4))

103/12, 108/8

Hatt-ı Hümayun (HAT)

1428/58479, 1429/58491

Name-i Hümayun Defterleri

8/233, 8/409, 8/410, 17/34, 17/69, 17/112

2. Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi

Correspondance Politique Turquie

CP Turquie 128, CP Turquie 129, CP Turquie 130, CP Turquie 132, CP Turquie 136 , CP Turquie 137, CP Turquie 138, CP Turquie 139, CP Turquie 140, CP Turquie 142, CP Turquie 144, CP Turquie 145, CP Turquie Supplément 18.

Memoire et Document

53 MD 526, 50 MD Turquie 7

B. Gazeteler

1. Gazette de France

Gazette de France, 16 Ocak 1745.

Gazette de France, 1 Ocak 1746.

Gazette de France, 18 Ekim 1749.

Gazette de France, 21 Ocak 1746.

Gazette de France, 26 Kasım 1746.

Gazette de France, 29 Nisan 1752.

Gazette de France, 18 Ocak 1755.

Gazette de France, 25 Ocak 1755.

Gazette de France, 3 Mayıs 1755.

Gazette de France, 3 Haziran 1755.

Gazette de France, 26 Eylül 1768.

2. Journal de Paris

Journal de Paris, 25 Ağustos 1788.

C. Araştırma Eserler

Afyoncu, E. (2003). Mehmed Said Paşa, Yirmisekizçelebizâde, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 524-526.

Ahışhalı, R. (2001). *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülkütablık (XVIII. Yüzyıl)*. Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul.

Akay Dinç, Ö. (2015). *Stanislaw August Poniatowski'nin Siyasal Sistem Reformu Projesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akbulut, M. Y. (2020). *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Siyasi ve Sosyal Örgüsünde Bir Devlet Adamı Biyografisi: Hekimoğlu Ali Paşa (1689-1758)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akçay, E. (2014). *İBB Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. O. 34'te kayıtlı Fransa'nın İstanbul elçisi Marquis de Bonnac'ın Osmanlı bürokrasisi ile yazışmalarını ihtiva eden bir mecmua (1716-1724)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Aksan, V. (1987). *Ottoman-French Relations 1739-1768*, Sinan Kuneralp (Ed.), *Studies on Ottoman Diplomatic History*, The Isis Press, İstanbul, 41-58.

Aksan, V. (1997). *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi (1700-1783)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Albrier, A. (1867). *Recherches Généalogiques sur la Famille Chevignard*. J. Marchand, Dijon.

Anderson, M. S. (1995). *The War of the Austrian Succession (1740-1748)*. Longman, London-Newyork.

Antoine, M., & Ozanam, D. (1954-1955). *Le Secret du Roi et la Russie jusqu'à la Mort de la Czarine Elisabeth en 1762*. *Annuaire-Bulletin de la Société de l'Histoire de France*, 69-93.

Arı, B. (2004). *Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period*, Ahmet Nuri Yurdusev (Ed.), *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, Palgrave, New York, 36-65.

Bacqué-Grammont, J.-L., Kuneralp, S., & Hitzel, F. (1991). *Représentants Permanents de la France en Turquie (1536-1991)*. Les Éditions Isis, İstanbul-Paris.

Balcı, S. (2006). *Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (2010). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*. Başbakanlık Basımevi, İstanbul.

Belissa, M. (2009). *Les Lumières, le Premier Partage de la Pologne et le 'Système Politique' de l'Europe*. *Annales historiques de la Révolution française*, 356, 57-92.

Bèly, L. (2014), *France and the Thirty Years' War*, Olaf Asbach & Peter Schröder (Ed.), *The Ashgate Research Companion to the Thirty Years' War*, Routledge.

- Berridge, G.** (2004). Diplomatic Integration with Europe before Selim III, Ahmet Nuri Yurdusev (Ed.), *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, Palgrave, New York, 114-130.
- Beydilli, K.** (1985). *Büyük Friedrich ve Osmanlılar: XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münâsebetleri*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Beydilli, K.** (2001). İsveç, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 407-414.
- Beydilli, K.** (2007). Polonya, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 309-317.
- Black, J.** (1988). Britain's Foreign Alliances in the Eighteenth Century. *A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, 20(4), 573-602.
- Boogert, M. H.** (2014). *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi: 18. Yüzyılda Kadılar, Konsoloslar ve Berathılar*. Ali Coşkun Tuncer (Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Boppe, A.** (1911). *Les Peintres du Bosphore au Dix-Huitième Siècle*. Librairie Hachette, Paris.
- Bourge, G. de** (1888). Le Comte de Vergennes; ses débuts diplomatiques en Allemagne auprès de l'électeur de Trèves et de l'électeur d'Hanovre. *Revue des questions Historiques*, 44.
- Broglie, Duc de** (1887). Études Diplomatiques: La Seconde Lutte de Frédéric II et de Marie-Thérèse. D'après des Documents Inédits. IV. Capitulation de la Bavière. *Revue des Deux Mondes*, 81(3), 481-506.
- Büyükaksoy, A.** (2016). *James Porter'in İstanbul Büyükelçiliği (1747-1762)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Caine, B.** (2012). *Biyografi ve Tarih*. Müge Sözen (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Can, M.** (2017). *Sürekli Diplomasi Öncesi Osmanlı Devleti'nde Yabancı Elçiler (Elçi-Ağırlama-Huzura Kabul)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Chambrun, C. de** (1939). Les Leçons de Vergennes: Autrefois, Aujourd'hui. *Revue des Deux Mondes (1829-1971)*, 51(4), 830-853.

- Chambrun, C. de** (1944). *A L'École d'un Diplomate: Vergennes*. Librairie Plon, Paris.
- Cobban, A.** (1950). The "Parlements" of France in the Eighteenth Century. *History*, 35(123/124), 64-80.
- Courmenin, L. D. de** (1624). *Voiage de Levant: fait par le commandement du Roy en l'année 1621*. Chez Adrian Taupinar, Paris.
- David, G.** (1992). François Baron de Tott, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 83-84.
- Demir, U.** (2012). *1768 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1755-1768)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Demirbaş, M. A.** (1987). *XVIII. Yüzyılda Fransız Elçisi De Vergennes'in Osmanlı İmparatorluğu Hakkındaki Raporları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Djuvara, T.** (2013). *Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913)*. Pulat Tacar (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Doğan, G.** (2017). "Venedikli ile Dahi Sulh Oluna" 17. Ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Doğan, M.** (2016). *Osmanlı Devleti'nde İçişlerinin Yönetimi: Sadaret Kethüdalığı (1730-1836)*. Türk İdari Araştırmalar Vakfı, Ankara.
- Doyle, W.** (1970). Parlements of France and the Breakdown of the Old Regime 1771-1788. *French Historical Studies*, 4, 415-458.
- D'Usson, J. L.** (2017). *İstanbul'da Fransız Elçiliği Marki de Bonnac'ın Tarihi Hatırat ve Belgeleri*. Mustafa Daş (Haz.), Ali Şevket Bizer (Çev.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Elliott, J. H.** (2009). *Spain, Europe & the Wider World, 1500-1800*. Yale University Press, New Haven.
- Eser, S.** (2007). *Vergenes Charles Gravier Kont'un 1767 Tarihli Raporları Çerçevesinde XVIII. Yüzyıl Denge Politikası ve Osmanlı-Fransız İlişkileri*. Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Gautier, A., & Testa, M. de** (2013). Anne Duvivier, Comtesse de Vergennes (1730?-1798), Ambassadrice de France a Constantinople, Antoine Gautier & Marie de Testa (Ed.), *Drogmans*,

Diplomates et Ressortissants Européens Aupres de la Porte Ottomane, Les Editions Isis, İstanbul.

Gaxotte, P. (1956). Le Secret du Roi. *Revue de Deux Mondes (1829-1971)*, 639-645.

Geffroy, A. (1864). Gustave III et la Cour de France: III. Le Coup d'Etat du 19 Aout 1772. *Revue de Deux Mondes (1829-1971)*, 50(3), 585-616.

Grillon, P. (1963). La Correspondance du Consul Général Louis Chénier, Chargé d'Affaires de France au Maroc (1767-1782). *Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine*, 10(1), 65-76.

Görür, C. (2020). *Sultan III. Mustafa: Ailesi, Günlük Hayatı, Dini ve İlmi Bilgileri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.

Gutmann, M. (1988). The Origins of Thirty Years' War. *Journal of Interdisciplinary History*, 18(4), 749-770.

Gürcan, F. (2014). *John Murray'ın İstanbul Büyükelçiliği (1765-1775)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Haddad, É. (2016). Noms de Famille et Noms de Terre dans la Noblesse Française à l'Époque Modern. *Annales de Démographie Historique*, 131(1), 13-36.

Hurewitz, J. C. (1961). Ottoman Diplomacy and the European State System. *Middle East Journal*, 15 (2), 141-152.

Hurewitz, J. C. (1961). The Europeanization of Ottoman Diplomacy: The Conversion from Unilateralism to Reciprocity in the Nineteenth Century. *Belleleten*, 25(99), 455-466.

İlgürel, M. (1997). Silâhdar Hamza Paşa, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 15, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 515-516.

İnalçık, H. (2000). İmtiyâzât, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 245-252.

İnalçık, H. (2009). *Devlet-i 'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

İnalçık, H. (2017). *Osmanlı ve Avrupa: Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri*. Kronik, İstanbul.

İpşirli, M. (1995). Elçi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 3-15.

- İskit, T.** (2020). *Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Jefferson, T.** (1955). *The Papers of Thomas Jefferson*, c. 11. Julian P. Boyd (Ed.), Princeton.
- Karabulut, F.** (2021). Avusturya Veraset Savaşları (1740-1748) Sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun İzlediği Politika. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 114, 145-160.
- Keens-Soper, H. M. A.** (1972). The French Political Academy, 1712: A School for Ambassadors. *European Studies Review*, 2(4), 329-355.
- Kesbî, M.** (2002). *İbretnüme-yı Devlet (Tahlil ve Tenkitli Metin)*. Ahmet Öğreten (Haz.), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Klaits, J.** (1971). Men of Letters and Political Reform in France at the End of the Reign of Louis XIV: The Founding of Academie Politique. *The Journal of Modern History*, 43(4), 577-597.
- Kley, D. V.** (1975). *The Jansenists and the Expulsion of the Jesuits from France, 1757–1765*. Yale University Press, New Haven.
- Kurtaran, U.** (2015). Sultan Birinci Mahmud Dönemi Osmanlı-Rus Siyasi İlişkileri. *Belleten*, 79(285), 589-610.
- Kürkçüoğlu, Ö.** (2004). The Adoption and Use of Permanent Diplomacy, Ahmet Nuri Yurdusev (Ed.), *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, Palgrave, New York, 131-150.
- Labourdette, J. F.** (1990). *Vergennes Ministre Principal de Louis XVI*. Editions Desjonquères, Paris.
- Marmara, R.** (2019). *Osmanlı Başkentinde Bir Levanten Senti Galata-Pera*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Marriott, E.** (2016). *Bir Nefeste Dünya Tarihi*. Maya Kitap, İstanbul.
- Marsangy, L. B. de** (1894). *Le Chevalier de Vergennes: Son Ambassade à Constantinople*, c. 1, Librairie Plon, Paris.
- Marsangy, L. B. de** (1894). *Le Chevalier de Vergennes: Son Ambassade à Constantinople*, c. 2, Librairie Plon, Paris.
- Marsangy, L. B. de** (1898). *Le Comte de Vergennes: Son Ambassade en Suède 1771-1774*. Librairie Plon, Paris.

- Massie, R.** (2020). *Çariçe Katerina*. Hakan Abacı (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Mayer, C. J. de** (1789). *Vie Publique et Privée de Charles Gravier Comte de Vergennes*. Chez Maradan, Paris.
- Mazlum, D.** (2011). Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında 22 Mayıs 1766 İstanbul Depremi ve Ardından Gerçekleştirilen Yapı Onarımları. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- McKay, D. & Scott, H. M.** (2019). *Büyük Devletlerin Yükselişi 1648-1815*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Mehmed Hâkim Efendi** (2019). *Hâkim Efendi Tarihi*, c. 1, Tahir Güngör (Haz.), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Ankara.
- Mehmed Hâkim Efendi** (2019). *Hâkim Efendi Tarihi*, c. 2, Tahir Güngör (Haz.), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Ankara.
- Mézin, A.** (1997). *Les Consuls de France au Siècle des Lumières (1715-1792)*. Direction des Archives et de la Documentation Ministère des Affaires Étrangères, Paris.
- Monnier, F.** (2003). Le Secret du Roi ou l'Histoire d'une Sottise. *La Revue Administrative*, 333, 235-240.
- Montferrand, B. de** (2017). *Vergennes La Gloire de Louis XVI*. Tallandier, Paris.
- Moullec, N.** (2015). *L'Ambassade du Comte de Vergennes à Constantinople pendant la Guerre de Sept Ans (1755-1764)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Université Angers, Angers.
- Murphy, O.** (1968). Charles Gravier de Vergennes: Profile of an old Regime Diplomat. *Political Science Quartely*, 83(3), 400-418.
- Murphy, O.** (1982). *Charles Gravier, Comte de Vergennes, French Diplomacy in the Age of Revolution: 1719-1787*. State University of New York Press, Albany.
- Musée-Galerie de la Seita** (1987). *Vergennes et la Politique Étrangère de la France à la Veille de la Révolution*. Musée-Galerie de la Seita, Paris.
- Özen Yılmaz, G.** (2014). *Elçiye Zeval Olmaz: 16.-18. Yüzyıllarda Osmanlı'da Yabancı Elçiler*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Nagata, Y.** (2020). Muhsinzâde Mehmed Paşa, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 48-50.

- Özel, A.** (2006). Müste'men, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 140-143.
- Padover, S.** (1933). 'Prince Kaunitz' Résumé of His Eastern Policy 1763-71. *The Journal of Modern History*, 5(3), 352-365.
- Panzac, D.** (1992). International and Domestic Maritime Trade in the Ottoman Empire during the 18th Century. *International Journal of Middle East Studies*, 24(2), 189-206.
- Price, M.** (1995). *Preserving the Monarchy: The Comte de Vergennes 1774-1787*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Rady, M.** (2021). *Habsburglar: Bir Dünya Gücünün Yükselişi ve Çöküşü*. Kronik, İstanbul.
- Sağlam, N.** (2014). *Ahmed Vâsıf Efendi ve Mehâsinü'l-Asâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr'ı 1166-1188/1752-1774(İnceleme ve Metin)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Saint-Aymour, L. V. de Caix de** (1886). *Recueil des Instructions Données aux Ambassadeurs et Ministres de France Depuis les Traités de Westphalie jusqu'a la Révoluiton Française Portugal*. Ancienne Librairie Germer Baillièere et Comte Félix Alcan, Paris.
- Salih Münir Paşa** (2018). *Diplomasi: Ma'lûmât-ı Esâsiyye Bir Son Dönem Elçisinin Kaleminden Diplomasi*. Ahmet Dönmez-Refika Kart (Haz.), Palet Yayınları, Konya.
- Sorel, A.** (2016). *On Sekizinci Asırda Mesele-i Şarkıyye ve Kaynarca Muâhedesi*. İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- Stollberg-Rilinger, B.** (2020). *Kutsal Roma İmparatorluğu*. Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul.
- Şahin, İ.** (2015). Utrecht'ten Tilsit'e İngiltere'nin Akdeniz Politikası. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 838-859.
- Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi** (1978). *Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi Mür'it-Tevârih*. Münir Aktepe (Haz.), c. 2-A, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- Şişman, A.** (1999). 1702-1708 Tarihleri Arasında Türk-Fransız İlişkilerinde Konsolos Arzları ve Bunlara Ait Hükümler. *Belleten*, 63(237), 509-558.
- Tansel, S.** (1946). Osmanlı-Leh Münasebetleri 1764-1768. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 4(1), 69-84.

Testa, M. de & Gautier, A. (2003). *Drogmans et Diplomates Européens Auprès de la Porte Ottomane*. Les Éditions Isis, İstanbul.

Thuillier, G. (1996). *La Première École d'Administration: L'Académie Politique de Louis XIV*. Librairie Droz, Genève.

Tocqueville, A. de (1856). *The Old Regime and the Revolution*. Harper & Brothers, Newyork.

Topaktaş, H. (2011). Avrupa'nın Ortak Derdi Polonya Tahtı: Stanislaw August Poniatowski'nin Seçimi (1763-1764). *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1), 183-196.

Tott, B. de (2004). *18. Yüzyılda Türkler (Türkler ve Tatarlara Dair Hatıralar)*. Elips Kitap, İstanbul.

Tóth, F. (2015). Az irodalom és a diplomácia vonzásában. Charles Gravier, Vergennes grófja François de Tott báróhoz írt levelei, 1. Rész., Pál Fodor (Ed.), *Lymbus magyarságtudományi forrásközlemények*, Balassi Intézet és az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 141-170.

Unat, F. R. (2008). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Unger, H. G. (2011). *Improbable Patriot: The Secret History of Monsieur de Beaumarchais, the French Playwright Who Saved the American Revolution*. University Press of New England, Hanover-London.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Vajnági, M. (2008). Britain-Hanover and the Imperial Election of 1745. *Hungarian Journal of English and American Studies*, 14(1), 51-64.

Vergennes, M. de (1793). Mémoire de M. de Vergennes sur la Porte Ottomane, Victor-François de Broglie (Haz.), *Politique de Tous les Cabinets de l'Europe, pendant les règnes de Louis XV et de Louis XVI*, c. 2, Hachette Livre, Paris, 330-382.

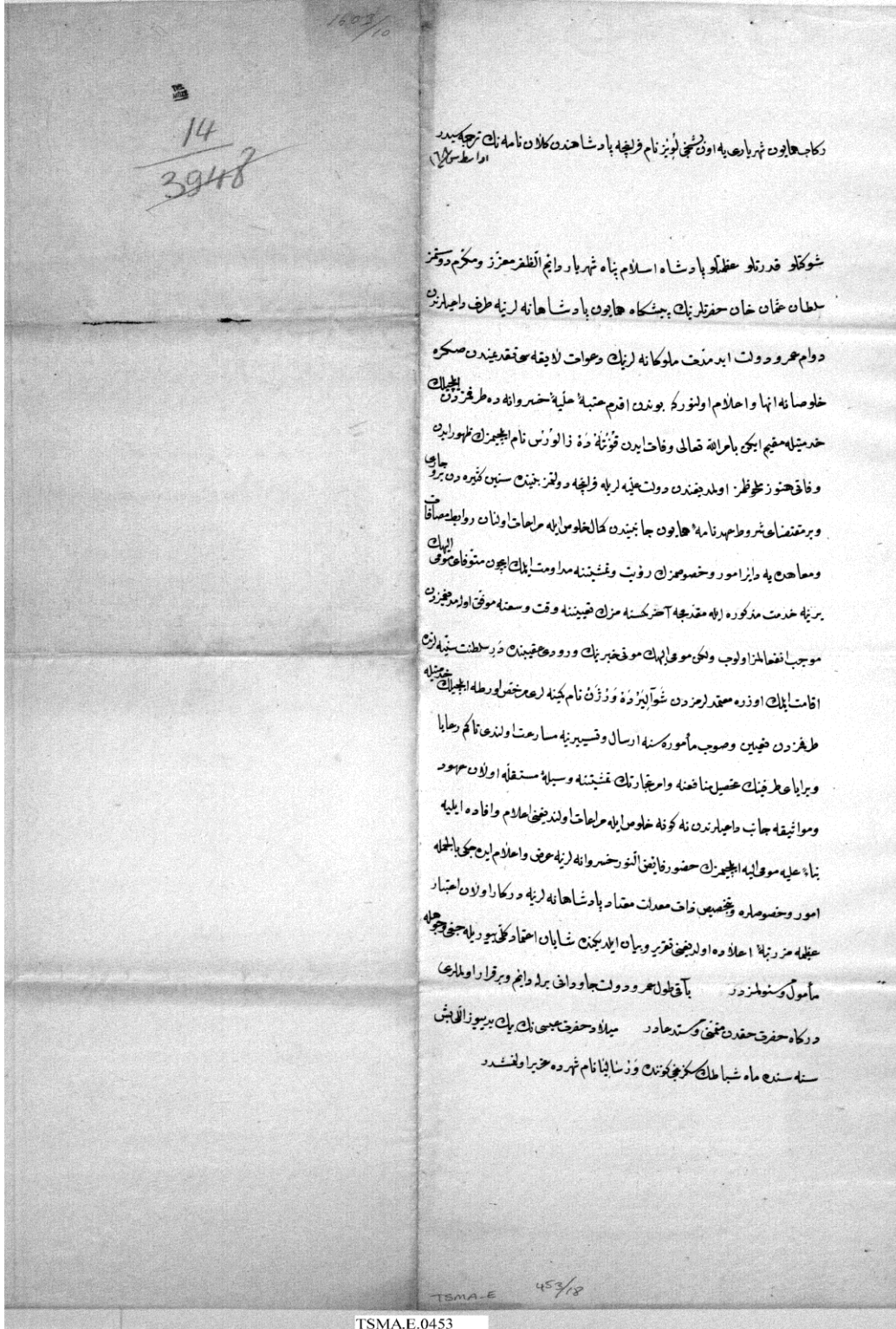
Werner, C. A. (2011). *Padişahın Huzurunda: Elçilik Günlüğü, 1616-1618*. Türkis Noyan (Çev.), Kitap Yayınevi, İstanbul.

Wiesner-Hanks, M. E. (2014). *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- Wolff, C.** (2016). *Noble Conceptions of Politics in Eighteenth-Century Sweden (ca 1740-1790)*. Studia Fennica Historica, Helsinki.
- Yeşil, F.** (2012). *Bir Osmanlı Gözüyle Avrupa Siyasetinde Güç Oyunu*. Kitabevi, İstanbul.
- Yıldırım, İ.** (2014). *Osmanlı Devleti'nde Elçi Kabulleri*. Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Yurdakul, İ.** (2017). *Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatında Reform*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yurdakul, İ.** (2022). *İktidarın Ruhu: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kişizade İmtiyazları (Beşik Uleması, Siyaseten Katl, Müsadere)*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yurdusev, A. N.** (2004a). Ottoman Attitude toward Diplomacy, Ahmet Nuri Yurdusev (Ed.), *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, Palgrave, New York.
- Yurdusev, A. N.** (2004b). Introduction, Ahmet Nuri Yurdusev (Ed.), *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, Palgrave, New York.
- Yurdusev, E.** (2004). Studying Ottoman Diplomacy: A Review of the Sources, Ahmet Nuri Yurdusev (Ed.), *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, Palgrave, New York, 167-193.
- Zarinebaf, Z.** (2018). *Mediterranean Encounters Trade and Pluralism in Early Modern Galata*. University of California Press, California.
- Zinkeisen, J. W.** (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Cilt 5*. Erhan Afyoncu (Ed.), Nilüfer Epçeli (Çev.), Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- ...(1866). M. E. Boutaric (Haz.), *Correspondance secrète inedité de Louis XV avec le Comte de Broglie*, c. I, Hachette Livre, Paris.

EKLER

EK 1: Vergennes'in Orta Elçi Olarak Görevlendirildiğine Dair XV. Louis'den Gelen Namenin Tercümesi⁵⁸⁴ ve Transkripsiyonu

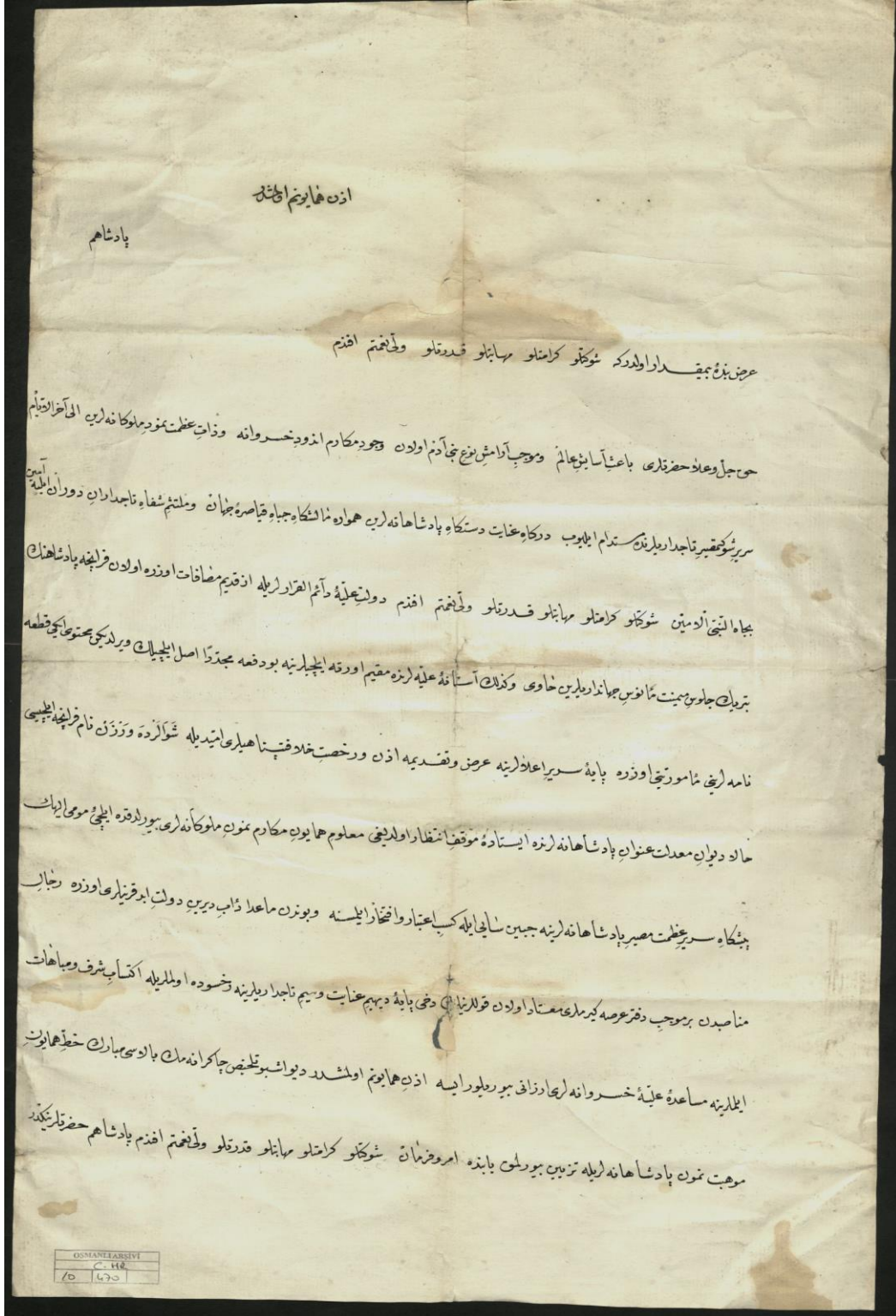
584 BOA, TSMA.e, 453/18.

Rikâb-1 hümâyûn-1 şehriyâriye on beşinci Luiz nâm Françe pâdişâhından gelen nâmenin tercümesidir

Evâsıt-1 Şabân sene 1168

Şevketlü kudretlü azametlü pâdişâh-1 islam-penâh-1 şehriyâr-1 dâimü'z-zafer muazzez ve mükerrrem dostumuz Sultan Osman han hazretlerinin pîşgâh-1 hümâyûn-1 pâdişâhanelerine taraf-1 dâ'ilerinden devam-1 ömr ü devlet-i ebed müddet-i mülûkanelerinin da'avât-1 lâıykası takdîminden sonra hulûsâne inhâ ve i'lâm olunur ki bundan akdem atebe-i aliyye-i husrevânede tarafımızdan elçilik hizmetiyle mukîm iken bi-emrillâh-i teâlâ vefât iden konte de Zalors nâm elçimizin zuhûr iden vefâtı henüz melhûzumuz olmadığından devlet-i aliyyeleriyle Françe devletimiz beyninde sinîn-i kesîreden beru cârî ve ber-muktezâ-yı şürût-1 ahidnâme-yi hümâyûn cânibinden kemâl-i hulûs ile murâ'at olunan revâbıt-1 musâfât ve mu'âhedeye dâir umûr ve husûsumuzun ru'yet ve temşiyetine müdâvemmet eylemek için mütevaffâ-yı mûmâ-ileyhin yerine hizmet-i mezûure ile mukaddemce âhar kimesnemizin tayînine vakt-i vüs'ate muvaffak olamadığımızdan mûcib-i infîâlimiz olub ve lâkin mûmâ-ileyhin mevti haberinin vürûdu akîbinde der-saltanat-1 seniyyelerinde ikâmet eylemek üzere mutemedlerimizden Şevalyer de Verjen nâm kimesneleri murahhas orta elçilik hizmetiyle tarafımızdan tayîn ve savb-1 memûresine irsâl ve tesyîrine müsâra'at olundu tâkim reâyâ ve berâyâ-yı tarafeynin tahsîl-i menâfi'ine ve emr-i ticâretin temşiyetine vesîle-i müstakille olan uhûd ve mevâsike cânib-i dâ'ilerinden ne gûne hulûs ile murâ'at olunduğunu i'lâm ve ifâde eyleye binâenaleyh mûmâ-ileyh elçimizin huzûr-1 fâizü'n-nûr-1 hüsrevânelerine arz u i'lâm ideceği bi'l-cümle umûr ve husûslara ve tahsîs-i zât-1 ma'delet-i mu'tâd-1 pâdişâhanelerine derkâr olan olan itibâr-1 azîmemiz rütbe-yi a'lâda olduğunu takrîr ve beyân eylediğinde şâyân-1 itimâd-1 küllî buyurulacağı vücûhla me'mûl ve mes'ûlümüzdür bâkî tûl-i ömr ü devlet-i câvidân-1 birle dâim ve ber-karâr olmaları dergâh-1 hazret-i hakdan mütemennâ ve müsted'âdır mîlâd-1 hazret-i İsa'nın bin yedi yüz elli beş senesinde mâh-1 Şubat'ın sekizinci gününde Versaliya nâm şehirde tahrîr olunmuşdur.

EK 2: Vergennes'in Orta Elçilikten Asıl Elçiliğe Geçtiğine Dair İzn-i Hümayûn⁵⁸⁵ ve Transkripsiyonu

585 BOA, C.HR., 10/470.

Arz-ı bende-i bî-mikdâr oldur ki şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü velî-nimetim efendim pâdişâhım

Hakk celle ve alâ hazretleri bâ'is-i âsâyiş-i âlem ve müceb-i ârâmiş-i nev'-i benî âdem olan vücûd-ı mekârim-endûd-i hüsrevâne ve zât-ı azamet-nemûd-ı mülûkânelerin ilâ âhiri'l-eyyâm serîr-i şevket-masîr-i tâcidârîlerinde müstedâm eyleyüb dergâh-ı inâyet-destgâh-ı pâdişâhânelerin hem-vâre mâl-şikâh-ı cibâh-ı kıyâsara-i cihân ve mültesem-i şifâh-ı tâcidârân-ı devrân eyleye âmin becâhı'n-nebiyyü'l-emîn şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü velî-nimetim efendim Devlet-i Aliyye-i dâ'imü'l-karârlarıyla ez-kadîm musâfât üzere olan Françe pâdişâhının tebrîk-i cülûs-ı meymenet-me'nûs-ı cihân-dârîlerini hâvî ve kezâlik sitâne-i aliyyelerinde mukîm orta elçilerine bu defa müceddeden asıl elçilik virildiğini muhtevî iki kıta nâmelerini me'mûriyyeti üzere pâye-i serîr-i a'lâlarına arz ve takdîme izn ü ruhsat-ı hilâfet-penâhîleri ümîdiyle Şövaler de Verjen nam Françe elçisi hâlâ dîvân-ı ma'delet unvân-ı pâdişâhânelerinde istâde-i muvakkıf-ı intizâr olduğu malûm-ı hümâyûn-ı mekârim-nemûn-ı mülûkâneleri buyuruldukda elçi-i mûma-ileyhin pîşgâh-ı serîr-i azamet-masîr-i pâdişâhânelerine cebin-sâyî ile kesb-i itibâr ve iftihâr eylemesine ve bundan mâ'adâ de'b-i dirîn-i devlet-i ebed-karînleri üzere ricâl-i menâsıbdan ber-müceb-i defter arza girmeleri mu'tâd olan kullarının dahi pâye-i dihîm-i inâyet vesîm-i tâcidârîlerine rahsûde olmalarıyla iktisâb-ı şeref ve mübâhat eylemelerine müsâade-i aliyye-i hüsrevâneleri erzânî buyurulur ise izn-i hümâyûnum olmuşdur deyu işbu telhîs-i çâkerânemin bâlâsı mübârek hatt-ı hümâyûn-ı mevhebet-nemûn-ı pâdişâhâneleriyle tezyîn buyurulmak bâbında emr ü fermân şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü velî-nimetim efendim pâdişâhım hazretlerinindir.

İzn-i hümâyûnum olmuşdur.

EK 3: Vergennes ve Eşi Duvivier'in Antoine de Favray Tarafından Çizilen Portreleri⁵⁸⁶

⁵⁸⁶ Portreler Pera Müzesi'nde bulunmaktadır.

EK 4: Vergennes'in Sultan III. Osman'ın Huzuruna Kabulünü Gösteren Antoine de Favray Tarafından Çizilen Resim

EK 5: Vergennes'in İstanbul'a Vardıktan Sonra Gönderdiği İlk Mektup⁵⁸⁷

A Constantinople le 25 May 1755

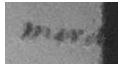
No. 1

Répondu le 15 aout

De M. le Chevalier de Vergennes a Rouillé

Monseigneur

Je suis enfin arrivé avant-hier en cette capitale, après une longue et ennuyeuse navigation de cinquante-deux jours. J'ai trouvé le ministère Ottoman changé ; le Grand Visir qui avait été déposé le 18 était déjà parti pour se rendre en Chypre dont il est nommé Pacha ; le sort de son Kyaya n'est pas encore décidé ; on croit cependant qu'il en sera quitte pour un exil. La place de Grand Visir a été donné à l'ancien Reis Effendi Abdoulla Pacha qui était tefterdar ; et celle de Kyaya est remplie par un homme nouveau dans le ministère qui depuis longtemps était Capi Kyaya de plusieurs Pachas.

J'ai fait notifier mon arrivée à la Porte le jour même de mon débarquement. Il paraît que cette nouvelle y a été reçue avec plaisir et avec les démonstrations d'amitié dont cette cour ci est asses prodigue pour la France ; cependant je dois attendre du tems à connaitre plus particulièrement de quelle manière on y aura envisagé ma mission. Je suis actuellement occupé à faire faire la même notification tant a ceux qui occupent les premières charges de cet empire qu'aux ministres étrangers. Ce cérémonial et les visites dont je suis obsédé ne me laissent pas assés de tems, Monseigneur, pour entrer dans de plus grands de détails que je suspens jusqu'à ce que débarrassé des compliments je pourrai m'attacher à des objets plus solides et plus intéressants. Étant alors un peu mieux instruit du local, je serai plus état de vous rendre compte de ce qui m'aura paru votre attention pour le bien du service de sa Majesté.

Je lâcherai d'être admis aux audiences que je dois prendre avant que les Turcs n'entrent dans leur Ramazan qui doit commencer avec la nouvelle lune. On me fait espérer que je pourrai peut-être parvenir à faire reconnaître mon caractère et à être accrédité avant ce tems ce qui ne laisse pas que d'être assés intéressant, aussi ne négligerai-je rien pour que ce cérémonial essentiel ne s'est renvoyé après de Corane Mahometan.

⁵⁸⁷ Vergennes'den Rouillé'ye, 25 Mayıs 1755, CP Turquie 128, s. 348-350.

L'émissaire Polonais dont le Sr. Peyrote vous a parlé dans sa lettre du 2 de ce mois est arrivé ici il y a trois jours il est venu me faire une visite et m'a promis de m'apporter au premier jour ses instructions, en m'assurant qu'il ne s'est écarterait point, et qu'en conséquence il ne ferait rien ici que relativement à ce que je jugerais à propos de lui prescrire. J'ai fort recommandé à ce gentilhomme Polonais que me parait avoir de l'esprit et de fort bonnes intentions, d'être sur ses gardes et d'éviter sur toutes choses de s'ouvrir ni de se confier en rien au Sr. Hübseh qui étant l'agent de la Saxe ; vit ici dans les liaisons les plus intimes avec les ministres des cours de Vienne, de Russie et d'Angleterre. Je passe bien qu'ils ne manqueront pas de tout tenter pour donner à cette mission la tournure la plus conforme à leurs vues.

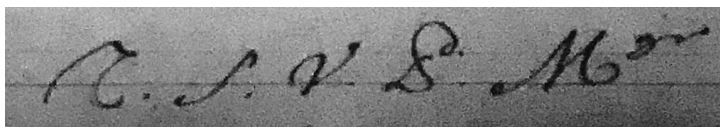
Je ne dois pas omettre, Monseigneur, de rendre à Madame la Comtesse Desalleurs tous les éloges qui méritent sa confiance et sa résignation dans les bontés du Roy. Les bons offices qu'elle se promet de votre part ne contribuent pas peu à adoucir sa situation qui me semble bien amère quoique je n'aye pas encore eu le temps de l'approfondir. Cette dame me parait déterminée à profiter du retour du bâtiment qui m'a conduit ici pour se rendre en France. Je ne puis assés me louer de toutes les petites et de toutes les prévenances que Madame la Comtesse Desalleurs me fait éprouver. Je ne perdrai aucune occasion de lui en marquer ma reconnaissance, et de concourir est tout ce que je pourrai à l'agrément du séjour qu'elle doit encore icy.

J'ai l'honneur d'être avec un respect infini.

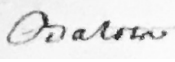
Monseigneur

Votre très humble et très obéissant serviteur

De Vergennes

P.S.

Madame le Comtesse Desalleurs toujours décidée à s'embarquer sur le bâtiment qui m'a conduit ici ma Monseigneur de vous représenter qu'elle a besoin d'un passeport pour le transport de Marseille à Paris de 40 à 45 batres que composèrent ses hardes et eux de sa famille. Cette Dame véritablement signe desgra.. de Sa Majesté se flatte que vous voudrez

bien lui ... une nouvelle preuve de vos bontés en faisant expédier en passeport et en s'adressant aux Sieurs Gouffre et Gautier qui le lui remettront a son passage à Marseille.

DV (Paraf)

EK 6: Vergennes'in Elçiliği Döneminde Görev Yapan Sadrazamlar⁵⁸⁸

Sadrazamın Adı	Göreve Atanma Tarihi	Görev Bitiş Tarihi
Köse Bâhir Mustafa Paşa	1 Temmuz 1752	11 Ocak 1755
Hekimoğlu Ali Paşa	15 Şubat 1755	18 Mayıs 1755
Nâili Abdullah Paşa	18 Mayıs 1755	24 Ağustos 1755
Bıyıklı Ali Paşa	24 Ağustos 1755	25 Ekim 1755
Yirmisekizzâde Mehmed Said Paşa	25 Ekim 1755	1 Nisan 1756
Köse Bahir Mustafa Paşa	1 Nisan 1756	11 Ocak 1757
Koca Ragıp Mehmed Paşa	11 Ocak 1757	7 Nisan 1763
Tevkî'i Hamza Hâmid Paşa	8 Nisan 1763	1 Kasım 1763
Köse Bahir Mustafa Paşa	1 Kasım 1763	28 Mart 1765
Muhsinzâde Mehmed Paşa	28 Mart 1765	7 Ağustos 1768
Silâhdar Hamza Mâhir Paşa	7 Ağustos 1768	20 Ekim 1768
Yağlıkçızade Mehmed Emin Paşa	20 Ekim 1768	12 Ağustos 1769

⁵⁸⁸ Tablo Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi adlı eser temel alınarak hazırlanmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (2010). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*. Başbakanlık Basımevi, İstanbul, s. 466.

EK 7: Vergennes'in Elçiliği Döneminde Görev Yapan Reisülküttablar⁵⁸⁹

Reisülküttabın Adı	Göreve Atanma Tarihi
El-Hac Abdi Efendi	28 Ekim 1753
Belgradi Ahmed (Kamil) Efendi	24 Eylül 1755
Mektubcu Hamza Hamid Efendi	25 Ekim 1755
Esseyid Mehmed Avni Efendi	17 Ocak 1756
El-Hâc Râsim Ebûbekir Efendi	9 Nisan 1757
Mühürdar Abdi Efendi	17 Ağustos 1757
Şatır-zâde Mehmed Emin Efendi	20 Ocak 1758
Dilâver Ağa-zâde Ömer Efendi	31 Mayıs 1759
Amedî Abdullah Efendi	9 Temmuz 1759
Şatır-zâde Mehmed Emin Efendi	17 Haziran 1760
Recaî Mehmed Efendi	1 Eylül 1761
Numan Enis Efendi	22 Nisan 1763
El-Hâc Abdi Efendi	Aralık 1763
Mehmed Emin Efendi (Paşa)	20 Temmuz 1764
Hammamî-zâde Ömer Efendi	23 Mayıs 1765
Yenişehirli Esseyid Osman Efendi	5 Kasım 1767
El-Hâc Mehmed Emin Recâi Efendi	25 Eylül 1768
Abdürrezzâk Bahir Efendi	20 Ocak 1772

⁵⁸⁹ Tablo Recep Ahışalı'nın Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttablık (XVIII. yüzyıl) adlı eseri temel alınarak hazırlanmıştır. Recep Ahışalı (2001). *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttablık (XVIII. Yüzyıl)*. Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 41-43.

EK 8: Vergennes'in Elçiliği Döneminde Görev Yapan Babialı Tercümanları⁵⁹⁰

Tercümanın Adı	Göreve Atanma Tarihi	Görev Bitiş Tarihi
Yanaki Ioan/Jean Teodor Kalimaki	Ağustos 1752	Ağustos 1758
Grigoire/Georges (Yorgi) Aleksander Gika	7 Ağustos 1758	Mart 1764
Grigoire/Georges/Gheorghe/Yorgi Scarlat Karaca	Mart 1764	1765
Scarlat (İskerlet) Karaca	1765	Ekim 1768
Nikolas Soutzo (Suço)	28 Eylül 1768	29 Ağustos 1769

⁵⁹⁰ Tablo Sezai Balcı'nın doktora tezi temel alınarak hazırlanmıştır. Sezai Balcı (2006). *Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 156-157.

